

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRLIGINIŇ TÜRKMEN DÖWLET MALIÝE INSTITUTYNYŇ

18 - 25.09.2026ý. senesi aralygynda ýerine ýetiren işleri barada HEPDELIK SANLY HASABATY

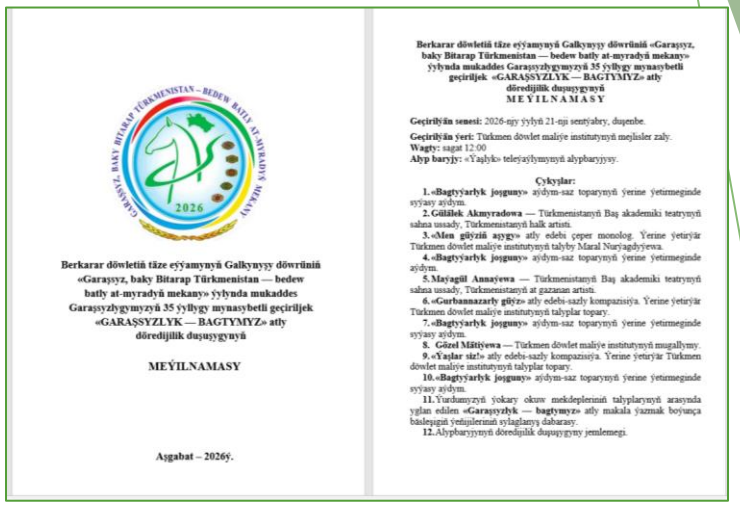
GEÇIRILEN ÇÄRELER

2026-njy ýylyň 8-16-njy sentýabry aralygynda Italiýa Respublikasynyň Neapol şäherinde Ýewropa Bileleşiginiň ERASMUS+ maksatnamasynyň «Gaýtadan işlemek tapgytly ykdysadyýet we durnukly ösüş boýunça innowasion okuw maksatnamalaryny we modullary işläp taýýarlamak» (CirculEC) taslamasynyň çäklerinde TDMaI-niň Maliýe kafedrasynyň uly mugallymy, «ERASMUS+» taslamasynyň utgaşdyryjysy Ş.Bäşimow gatnaşdy.

GEÇIRILEN ÇÄRELER

2026-njy ýylyň 21-nji sentýabrynda «Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan – bedew batly at – myradyň mekany» ýylynda ýerine ýetirilmegi meýilleşdirilen işleriň meýilnamasyna laýyklykda mukaddes Garaşsyzlygymyzyň 35 ýyllygy mynasybetli «Garaşsyzlyk - Bagtymyz» atly döredijilik duşuşygy «Ýaşlyk» teleýaýlymyna ýazgy edildi.

Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyş döwrüniň «Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan — bedew batly at-myradyň mekany» ýylynda mukaddes Garaşsyzlygymyzyň 35 ýyllygy mynasybetli geçiriljek «GARAŞSYZLYK — BAGTYMYZ» atly döredijilik duşuşygynyň

MEÝILNAMASY

Aşgabat – 2026ý.

Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyş döwrüniň «Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan — bedew batly at-myradyň mekany» ýylynda mukaddes Garaşsyzlygymyzyň 35 ýyllygy mynasybetli geçiriljek «GARAŞSYZLYK — BAGTYMYZ» atly döredijilik duşuşygynyň

MEÝILNAMASY

Geçirilýän senesi: 2026-njy ýylyň 21-nji sentýabry, duşenbe.

Geçirilýän ýeri: Türkmen döwlet maliýe institutynyň mejlisler zaly.

Wagty: sagat 12:00

Alyp baryjy: «Ýaşlyk» teleýaýlymynyň alypbaryjysy.

Çykyşlar:

1. **«Bagtyýarlyk joşguny»** aýdym-saz toparynyň ýerine ýetirmeginde sýrsay aýdym.
2. **Gülälek Akmyradowa** — Türkmenistanyň Baş akademiki teatrynyň sahna ussady, Türkmenistanyň halk artisti.
3. **«Men güýzüň aşygy»** atly edebi çeper monolog. Ýerine ýetirýär Türkmen döwlet maliýe institutynyň talyby Maral Nuryagdyýewa.
4. **«Bagtyýarlyk joşguny»** aýdym-saz toparynyň ýerine ýetirmeginde aýdym.
5. **Maýagül Annaýewa** — Türkmenistanyň Baş akademiki teatrynyň sahna ussady, Türkmenistanyň at gazanan artisti.
6. **«Gurbannazarly gülýaz»** atly edebi-sazly kompozisiýa. Ýerine ýetirýär Türkmen döwlet maliýe institutynyň talyplar topary.
7. **«Bagtyýarlyk joşguny»** aýdym-saz toparynyň ýerine ýetirmeginde sýrsay aýdym.
8. **Gözel Mätiýewa** — Türkmen döwlet maliýe institutynyň mugallymy.
9. **«Ýaşlar söz!»** atly edebi-sazly kompozisiýa. Ýerine ýetirýär Türkmen döwlet maliýe institutynyň talyplar topary.
10. **«Bagtyýarlyk joşguny»** aýdym-saz toparynyň ýerine ýetirmeginde sýrsay aýdym.
11. Ýurdumyzyň ýokary okuw mekdepleriniň talyplarynyň arasynda ýgtan edilen **«Garaşsyzlyk — bagtymyz»** atly makala ýazmak boýunça başlaýgiň ýeňijilerini sylaglamy dabarasy.
12. Alypbaryjynyň döredijilik duşuşygyny jemlemegi.

GEÇIRILEN ÇÄRELER

2026-njy ýylyň 21-nji sentýabrynda «Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan – bedew batly at – myradyň mekany» ýylynda ýerine ýetirilmegi meýilleşdirilen işleriň meýilnamasyna laýyklykda institutyň Maglumatlar we okatmagyň tehniki serişdeleri bölüminiň başlygy S.Agalykowyň Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistanda ykdysady ösüşler barada çykyşy «Türkmenistan» teleýaýlymyna ýazgy edildi.

GEÇIRILEN ÇÄRELER

2026-njy ýylyň 21-nji sentýabrynda «Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan – bedew batly at – myradyň mekany» ýylynda ýerine ýetirilmegi meýilleşdirilen işleriň meýilnamasyna laýyklykda institutyň uly mugallymy N.Nobatowanyň Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistanda ykdysady ösüşler barada çykyşy «Türkmenistan» teleýaýlymyna ýazgy edildi.

GEÇIRILEN ÇÄRELER

2026-njy ýylyň 21-nji sentýabrynda «Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan – bedew batly at – myradyň mekany» ýylynda ýerine ýetirilmegi meýilleşdirilen işleriň meýilnamasyna laýyklykda institutyň mugallymy G.Mätiýewanyň Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistanda ykdysady ösüşler barada çykyşy «Türkmenistan» teleýaýlymyna ýazgy edildi.

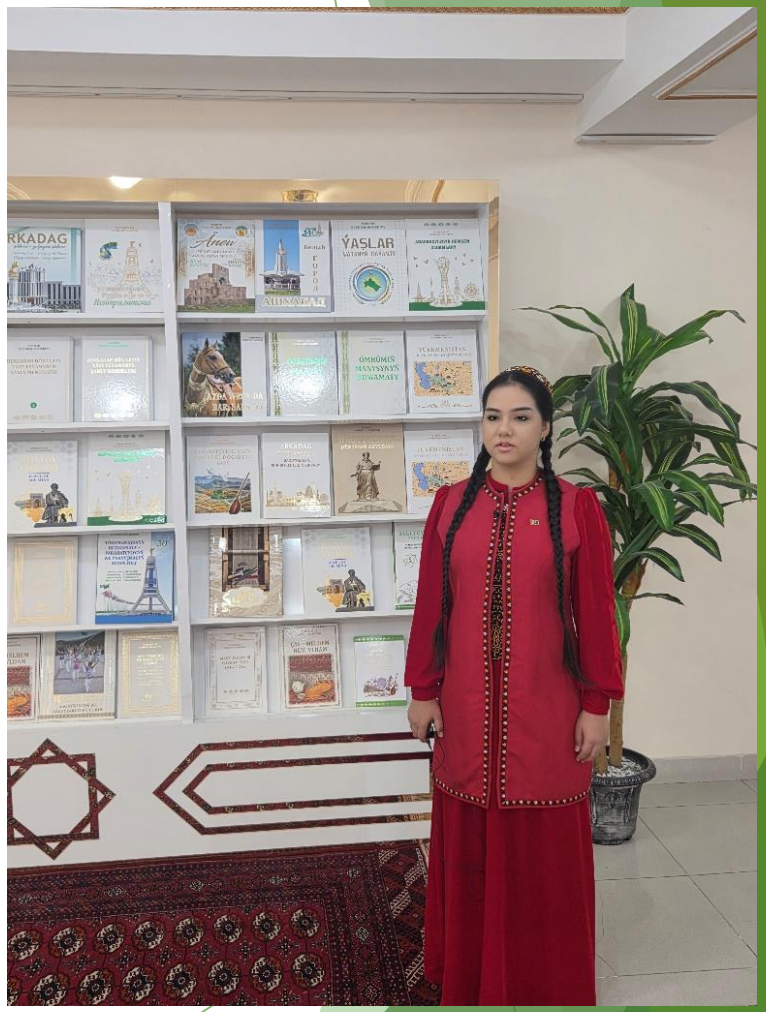
GEÇIRILEN ÇÄRELER

2026-njy ýylyň 21-nji sentýabrynda «Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan – bedew batly at – myradyň mekany» ýylynda ýerine ýetirilmegi meýilleşdirilen işleriň meýilnamasyna laýyklykda institutyň mugallymy D.Aýazowyň Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistanda ykdysady ösüşler barada çykyşy «Türkmenistan» teleýaýlymyna ýazgy edildi.

GEÇIRILEN ÇÄRELER

2026-njy ýylyň 21-nji sentýabrynda «Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan – bedew batly at – myradyň mekany» ýylynda ýerine ýetirilmegi meýilleşdirilen işleriň meýilnamasyna laýyklykda institutyň talyby L.Ataýewanyň Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan - bedew batly at myradyň mekany ýyly barada çykyşy «Türkmenistan» teleýaýlymyna ýazgy edildi.

GEÇIRILEN ÇÄRELER

2026-njy ýylyň 21-nji sentýabrynda «Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan – bedew batly at – myradyň mekany» ýylynda ýerine ýetirilmegi meýilleşdirilen işleriň meýilnamasyna laýyklykda institutyň talyby P.Allakowyň Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan - bedew batly at myradyň mekany ýyly barada çykyşy «Türkmenistan» teleýaýlymyna ýazgy edildi.

GEÇIRILEN ÇÄRELER

2026-njy ýylyň 21-nji sentýabrynda «Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan – bedew batly at – myradyň mekany» ýylynda Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň şanly 35 ýyllygy mynasybetli «Garaşsyz Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň esasy ugurlary» atly mugallymlaryň, aspirantlaryň, doktorantlaryň, talyplaryň we hünärmenleriň gatnaşmagynda ylmy-amaly maslahaty geçirildi.

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRLIGI

TÜRKMEN DÖWLET MALIÝE INSTITUTY

GARAŞSYZ TÜRKMENISTANYŇ DURMUŞ-YKDYSADY ÖSÜŞINIŇ ESASY UGURLARY

Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň şanly 35 ýyllygy mynasybetli geçirilýän ylmy-amaly maslahatyň

MAKSATNAMASY

Aşgabat-2026

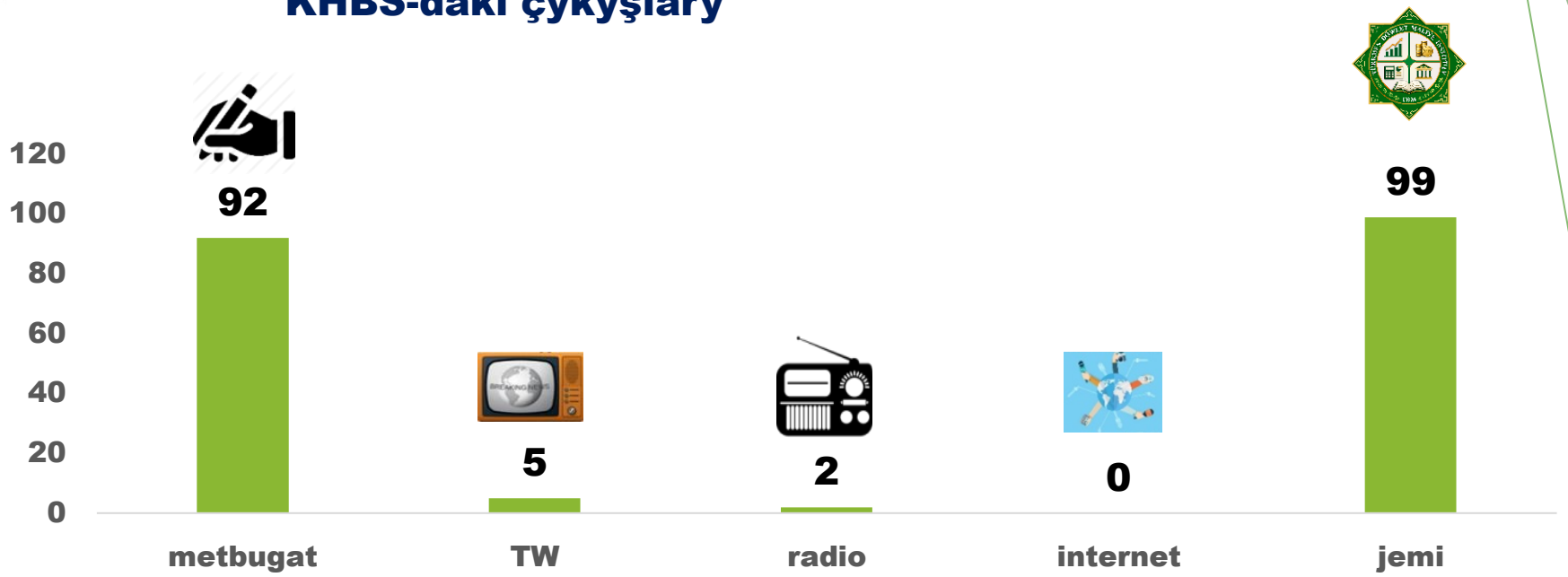

Türkmen döwlet maliýe institutynyň KHBS-däki çykyşlary

KHBS-DÄKI ÇYKYŞLAR

Türkmen döwlet maliýe institutynyň
KHBS-däki çykyşlary

Jemi çykyş – 99; şol sanda:
Metbugatda – 92;
Internet saýtlarynda – 0;
Telewideniýede – 5;
Radioda – 2;
çykyş guraldy.

MUGALLYMLARYŇ KHBS-DÄKI CYKYSLARY

t/b	F.A.	Metbugat	Teleýaýlym	Internet saýtlary	Radio
1.	**Arslan Gurbannazarow**	**Ýurdumyzyň gymmatly kagyzlar bazaryna sanly ulgamyň ornaşdyrylmagy. Sah 44-46.** «Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)			
2.	**Ýaňyl Mämmedowa Şirin Öwezberdiýewa**	**Wirtual aktiwler we olaryň düzgünleşdirilişiniň milli tejribesi. Sah 276-278.** «Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)			
3.	**Merjen Amanowa**	**Ýurdumyzyň ykdysady ösüşini üpjün etmekde gazna biržasynyň orny. Sah 252-255.** «Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)			
4.	**Şirin Orazmämmedowa**	**Durnukly ösüşiň maksatlarynyň integrasiýasynda innowasiýalar we sanly tehnologiýalar. Sah 292-295.** «Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)			
5.	**Oguljamal Çerkezowa**	**Sanly ykdysadyýetde kärhananyň maliýe ýagdaýyny bahalandyrmak. Sah 70-74.** «Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)			
6.	**Jennet Amandurdyýewa Hojimuhammet Nuryýew**	**Sanly ykdysadyýet şertlerinde mahabat işini döwrebaplaşdyrmagyň ylmy-amaly esaslary. Sah 248-251.** «Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)			
7.	**Gültäç Annamämmedowa**	**Sanly ykdysadyýetde Döwlet býujetini meýilleşdirmegiň maksatnamalaýyn-maksatly usuly. Sah 255-258.** «Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)			
8.	**Maýagözel Annamuhammedowa**	**Buhgalter hünäriniň hünär etikasynyň esaslary. Sah 258-261.** «Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)			
9.	**Hajybaý Annaýew**	**Galyndysyz ykdysadyýetiň ösüş meýilleri: ekologik durnuklylyk we sanly innowasiýalar. Sah 262-265.** «Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)			
10.	**Aýgül Atdyýewa**	**Kärhananyň aktiwleriniň ykdysady manysy we toparlara bölünişi. Sah 266-269.** «Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)			

MUGALLYMLARYŇ KHBS-DÄKI ÇYKYŞLARY

t/b	F.A.	Metbugat	Teleýaýlym	Internet saýtlary	Radio
11.	**Bägül Gurbanlyýewa**	**Sanly bank hyzmatlarynda kiberhowpsuzlyk meseleleri. Sah 269-273.** **Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir»** atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)**			
12.	**Çarymuhammet Hojammedow Gurbanmyrat Gurbanmyradow**	**Önümçiligi dolandyrmakda sanly tehnologiýalaryň orny: iri kompaniýalaryň mysalynda. Sah 273-275. Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir»** atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)**			
13.	**Gözel Mätiýewa**	**Kärhananyň girdejisini, çykdajysyny we maliýe netijelerini seljermegi kämilleşdirmekligiň ýollary. Sah 279-282. Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir»** atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)**			
14.	**Aknabat Möwlamowa**	**Bank ulgamynda sanly mümkinçilikler: emeli aň. Sah 282-285. Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir»** atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)**			
15.	**Nyýazsoltan Nobatowa**	**Sanly ykdysadyýetde ylmyň we innowasiýanyň orny. Sah 285-289. Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir»** atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)**			
16.	**Oguljeren Şarafowa Elnara Derbaşewa**	**Innowasion ykdysadyýet we sanlylaşdyrma: Türkmenistanyň strategik ösüş ýoly. Sah 289-292. Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir»** atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)**			
17.	**Ejegül Orazowa**	**Durnukly ösüş maksatlarynda ekologiýa ugrunyň ösdürilmegi. Sah 295-297.** **Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir»** atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)**			
18.	**Näzik Sadykowa Döwletmyrat Muhammedow**	**Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – telekeçilik işiniň hereketlendiriji güýçleridir. Sah 298-301. Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir»** atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)**			
19.	**Ýazguly Saparow**	**Maliýe durnuklylygyny häsiýetlendirýän görkezijileriň kämilleşdirilmegi. Sah 301-304. Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir»** atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)**			
20.	**Ogulbaýram Saparowa**	**Bank hyzmatlarynyň sanly tehnologiýalary – ykdysady ösüşiň berk binýady. Sah 304-308. Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir»** atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy,**			

MUGALLYMLARYŇ KHBS-DÄKI CYKYSLARY

t/b	F.A.	Metbugat	Teleýaýlym	Internet saýtlary	Radio
21.	Aýjemal Aklyýewa Leýli Rustamowa	**Bank ulgamynyň kämilleşdirilmegi – ykdysady ösüşiň möhüm şerti. Sah 274-278.** **Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary.** Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.			
22.	Bägül Gurbanlyýewa Mähri Haýydowa	**Sanly bank hyzmatlarynda kiberhowpsuzlyk meseleleri. Sah 279-283.** **Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary.** Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.			
23.	Hajybaý Annaýew Nurana Muhammedowa Ýusup Nurmyradow	**Türkmenistanyň dekarbonizasiýa strategiýasy: gün we ýel energiýasynyň mümkinçilikleri. Sah 284-289.** **Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary.** Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.			
24.	Ýaňyl Mämmedowa Mamajan Gylyjowa	**Ekologiýa we ykdysadyýet: "Ýaşyl" banking. Sah 289-293.** **Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary.** Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.			
25.	Aknabat Möwlamowa Aganur Şükürliýew	**Hünär bilimde sanly tehnologiýalar. Sah 294-298.** **Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary.** Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.			
26.	Şirin Orazmämmedowa Seýran Agaýew	**Durnukly ösüş we "Ýaşyl" bank hyzmatlary. Sah 299-303.** **Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary.** Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.			
27.	Şirin Öwezberdiýewa Oguloraz Patşagulyýewa	**Bank ulgamynda sanly tehnologiýalar. Sah 304-309.** **Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary.** Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.			
28.	Serdar Rahmanow Aýgözel Işanowa	**Sanly ykdysadyýet we bank ulgamynyň ösüşi. Sah 309-313.** **Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary.** Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.			
29.	Ogulbaýram Saparowa Aýbölek Babaýewa	**Sanly we tehnologik ösüşler. Sah 314-319.** **Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary.** Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.			

MUGALLYMLARYŇ KHBS-DÄKI ÇYKYŞLARY

t/b	F.A.	Metbugat	Teleýaýlym	Internet saýtlary	Radio
30.	Guwanç Garýagdyýew	Международный год права — основа мира. Стр 11. «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
31.	Bahargül Abdyýewa	Истоки независимости Туркменистана. Стр 63. «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
32.	Röwşen Kuwadow	35 Years of Sovereign Development: Sacred Essentials of the Independence. Стр 68 «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
33.	Kerim Kertiýew	Спорт и доверие. Стр 72-73. «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
34.	Perhat Merdanow	The Origins of Turkmenistan's Independence. Стр 89. «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
35.	Dilber Mudarowa	Diplomacy of Peace and Creation. Стр 101. «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
36.	Oguljeren Şarafowa	A Path Towards the Future. Стр 103. «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
37.	Oguljamal Çerkezowa	A Living History. Стр 111. «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
38.	Güljan Garataýewa	A Symbol of Our Aspiration for the Future. Стр 115. «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
39.	Güljahan Şamyradowa	В Астане завершились «Игры будущего-2026». Стр 122. «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
40.	Wepa Berdiýew	Therapy that brings people and Horses Together. Стр 136. «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
41.	Gülşirin Melebaýewa	Los Angeles 2028: An Olympics looking to the future. Стр 142-143. «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
42.	Aýgül Ataýewa	Olympic Sports: Traditions, Strength and Significance. Стр 164-165. «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
43.	Aýjeren Çaryýewa	Китайский робот побил рекорд Усейна Болта на стометровке. Стр 164-165 «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
44.	Nurmyrat Rozyýew	In the Spirit of Coubertin: Faster, Higher, Stronger — Towards New Heights!. Стр 164-165 «Türkmenistan Sport» halkara žurnaly № 3 (31) 2026			
45.	Almanar Ýazberdiýewa	Garaşsyzlyk — ganatym. «Türkmenistan Sport» halkara žurnalynyň elektron goşundysy № 38 (330) 2026-njy ýylyň 21-njy sentýabry, duşenbe			
46.	Döwletmyrat Amannazarow	Время созидания 35 лет Независимости Туркменистана. «Türkmenistan Sport» halkara žurnalynyň elektron goşundysy № 38 (330) 2026-njy ýylyň 21-njy sentýabry, duşenbe			
47.	Jahan Kuliýewa	Отсылки к The Beatles нашли в заголовках 3,2 тыс. научных статей. «Türkmenistan Sport» halkara žurnalynyň elektron goşundysy № 38 (330) 2026-njy ýylyň 21-njy sentýabry, duşenbe			

MUGALLYMLARYŇ KHBS-DÄKI ÇYKYŞLARY

t/b	F.A.	Metbugat	Teleýaýlym	Internet saýtlary	Radio
48.	Ezizmyrat Kowusow	**Анализ эффективности управления трудовыми ресурсами предприятия. Стр. 73-77** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №77-2 (том 2) (август, 2026). Дата выхода в свет: 10.08.2026.			
49.	Gülbahar Saparowa	**Развитие страховых отношений и их значение для современной экономики. Стр. 86-93** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №77-2 (том 2) (август, 2026). Дата выхода в свет: 10.08.2026.			
50.	Wepa Berdiýew	**Artificial intelligence in teaching english: pedagogical opportunities and challenges. Стр. 59-66** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №77-4 (том 1) (август, 2026). Дата выхода в свет: 24.08.2026.			
51.	Goçdurdy Garryýew	**Предотвращение кибератак и управление рисками на основе искусственного интеллекта в цифровом банкинге. Стр. 337-341.** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-1 (том 2) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 07.09.2026.			
52.	Dünýä Durdyýewa	**Роль и перспективы цифровых валют центральных банков (CBDC) в национальных и международных банковских расчетах: влияние на традиционную банковскую систему. Стр. 349-355.** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-1 (том 2) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 07.09.2026.			
53.	Güljahan Şamyradowa	**Сравнительный анализ русских и французских фразеологизмов. Стр. 557-561** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-1 (том 2) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 07.09.2026.			
54.	Jumageldi Salamow Rahman Seýitmyradow	**Роль цифровых технологий и искусственного интеллекта в стимулировании налогоплательщиков концепция умного налогового администрирования». Стр. 688-694** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-1 (том 2) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 07.09.2026.			
55.	Aknur Koçumowa	**Закономерности эмиссии наличных денег и ее влияние на устойчивый экономический рост страны. Стр. 64-66. НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС: ИНФОРМАЦИЯ, ТЕХНОЛОГИИ, МЕХАНИЗМ:** сборник статей Международной научно-практической конференции (10 сентября 2026 г., г. Иркутск). - Уфа: Аэтерна, 2026. – 204 с.			
56.	Aýnabat Myradowa	**История развития туркменского языка: от древних времен до современности. Стр. 172-175.** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-2 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 14.09.2026.			
57.	Isgender Sohbedow	**Современные тенденции развития цифровых валют и технологий финансовых услуг. Стр. 480-483.** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-2 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 14.09.2026.			
58.	Geldimurat Rustamow Aýlar Şatlykowa	**Государственное регулирование банковской системы и кредитных организаций. Стр. 484-487.** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-2 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 14.09.2026.			
59.	Aýgül Ataýewa Yhlas Akmämmedow Leýli Ataýewa Güljan Rejepowa	**Английский язык в деловой среде и международная конкурентоспособность предприятий. Стр. 140-146.** Международные научно-практические конференции: сборник тезисов Международной научно-практической конференции «Научная интеграция: диалог традиций и инноваций» (№26, том 1, 17 сентября 2026 г.) – Кемерово: МНОЦ «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА», 2026 – 50 с.			

MUGALLYMLARYŇ KHBS-DÄKI ÇYKYŞLARY

t/b	F.A.	Metbugat	Teleýaýlym	Internet saýtlary	Radio
60.	Aýnabat Myradowa	Видные туркменские фольклористы. Стр. 462-465 Международные научно-практические конференции: сборник тезисов Международной научно-практической конференции «Научная интеграция: диалог традиций и инноваций» (№26, том 1, 17 сентября 2026 г.) – Кемерово: МНОЦ «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА», 2026 – 50 с.			
61.	Gözel Mätiýewa	Оптимизация инвестиционного портфеля и управление рисками на базе современной портфельной теории. Стр. 507-511. Международные научно-практические конференции: сборник тезисов Международной научно-практической конференции «Научная интеграция: диалог традиций и инноваций» (№26, том 1, 17 сентября 2026 г.) – Кемерово: МНОЦ «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА», 2026 – 50 с.			
62.	Nyýazsoltan Nobatowa	**Сравнительный анализ методов DCF (Discounted Cash Flow) и рыночных мультипликаторов (Multiples) при оценке рыночной стоимости стартапов и IT-компаний. Стр. 512-520.** Международные научно-практические конференции: сборник тезисов Международной научно-практической конференции «Научная интеграция: диалог традиций и инноваций» (№26, том 1, 17 сентября 2026 г.) – Кемерово: МНОЦ «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА», 2026 – 50 с.			
63.	Nurgözel Myratdurdyýewa Täçnabat Gulberdiýewa	**Махтумкули Фраги как выдающийся представитель Туркменской литературы и носитель общечеловеческих ценностей. Стр. 574-580** Международные научно-практические конференции: сборник тезисов Международной научно-практической конференции «Научная интеграция: диалог традиций и инноваций» (№26, том 1, 17 сентября 2026 г.) – Кемерово: МНОЦ «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА», 2026 – 50 с.			
64.	Ýazgül Akyýewa	**Modern teaching methods and pedagogical approaches in English language education. Стр. 473-749** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 2) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
65.	Gurbanmyrat Gurbanmyradow	**Влияние развития цифровых финансовых услуг на эффективность финансовой системы. Стр. 173-178** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
66.	Gurbanmyrat Gurbanmyradow Abadangözel Ataýewa	**Новые возможности развития предпринимательства в условиях цифровой экономики. Стр. 179-184** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
67.	Batyr Gutlymyradow Abadangözel Ataýewa	**Эффективные пути управления финансовыми средствами предприятия. Стр. 185-190** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			

MUGALLYMLARYŇ KHBS-DÄKI ÇYKYŞLARY

t/b	F.A.	Metbugat	Teleýaýlym	Internet saýtlary	Radio
68.	Batyr Gutlymyradow Çynar Maksatmyradowa	**Прибыль и особенности её увеличения. Стр. 201-206**. Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
69.	Batyr Gutlymyradow Oguldolan Mürrükowa	**Особенности налогообложения кредитных учреждений в Туркменистане. Стр. 216-221.** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
70.	Jahan Saparowa Söhbet Seýidow Aýjeren Bäşimowa	**Значение XXVII конференции гуманитарной ассоциации туркмен мира в развитии культурно-гуманитарных связей туркмен мира. Стр. 222-228** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
71.	Jahan Saparowa Yklymberdi Ataýew Aýjeren Bäşimowa	**Значение семинара «C5+1: надёжный искусственный интеллект и цифровизация» в развитии цифрового сотрудничества в центральной Азии. Стр. 229-235** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
72.	Tuwakmämmet Japarow Şatlyk Gurbanow	**Влияние налогового аудита на экономическую деятельность и финансовые результаты предприятия. Стр. 626-637** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
73.	Tuwakmämmet Japarow Kerwen Çaryýew	**Значение налоговых льгот в устойчивом развитии аграрного сектора и обеспечении продовольственного изобилия. Стр. 664-675** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
74.	Tuwakmämmet Japarow Rozmyrat Jumageldiýew	**Механизм налогового стимулирования развития рынка ценных бумаг. Стр. 676-688** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
75.	Eneş Rozyýewa Daýanç Nazarlyýew	**Механизмы налогового стимулирования экспортно-ориентированного производства: международный опыт и направления совершенствования. Стр. 689-703** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
76.	Kerim Kertiýew Tuwakmämmet Japarow	**Механизмы налоговой мотивации бизнеса в африканских странах. Стр. 704-715**. Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
77.	Kerim Kertiýew	**Налоговая мотивация в практике европейского союза. Стр. 716-726** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			

MUGALLYMLARYŇ KHBS-DÄKI CYKYSLARY

t/b	F.A.	Metbugat	Teleýaýlym	Internet saýtlary	Radio
78.	Aýgül Baýramowa Toýjanmyrat Aýmyradow	**Оптимальные пути развития налоговой культуры и сохранения налоговой гармонизации. Стр. 727-737**. Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
79.	Eneş Rozyýewa Kowçum Meretgylyjow	**Основные направления международного сотрудничества в налоговой сфере в условиях глобализации. Стр. 738-750**. Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
80.	Eneş Rozyýewa Gurbangeldi Poşaýew	**Совершенствование налогово-финансовых стимулов в рамках государственно-частного партнерства. Стр. 751-763.** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
81.	Aýgül Baýramowa Serdar Bakgalow	**Совершенствование налоговых льгот в привлечении национальных и иностранных инвестиций в Туркменистане. Стр. 764-775** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
82.	Kerim Kertiýew Muhammetgeldi Serdarow	**Современные механизмы налогового стимулирования в США и Канаде. Стр. 776-788.** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
83.	Aýgül Baýramowa Merdan Annamuhammedow	**Современные механизмы прогнозирования и планирования налоговых доходов в условиях цифровой экономики. Стр. 789-800.** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
84.	Jennet Jumaýewa Maksat Hydyrow Söhbet Jepbarow	**Трансформация процессов формирования прибыли в неравновесной экономике. Стр. 801-813.** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
85.	Aýna Annaýewa	**Финансовые результаты предприятия в условиях структурной трансформации экономики. Стр. 99-112**, Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 4) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
86.	Aknur Koçumowa	**Организация безналичного денежного обращения. Стр. 113-121** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 4) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
87.	Tuwakmämmet Japarow Döwran Hojagulyýew	**Проблемы и перспективы цифровых услуг в повышении эффективности налогового администрирования. Стр. 122-133** Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 4) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			

MUGALLYMLARYŇ KHBS-DÄKI CYKYSLARY

t/b	F.A.	Metbugat	Teleýaýlym	Internet saýtlary	Radio
88.	Tuwakmämmet Japarow Arslan Kurbanow	Эффективность внедрения искусственного интеллекта и облачных технологий в налоговый менеджмент. Стр. 133-147. Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 4) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.			
89.	Ogulsapdy Araşewa	Halk bähbitli tagallalar. “Türkmeniň ýüpek ýoly” gazeti. № 38 (6376) 2026-njy ýylyň 19-njy sentýabry, şenbe			
90.	Merjen Amanowa	Baffet wezipesinden gitdi. “Biznes reklama” gazeti. № 38 (1448) 2026-njy ýylyň 21-nji sentýabry, duşenbe			
91.	Kakamyrat Agaýew	«Arkadag» topary toparçalaýyn tapgyra ýeňiş bilen girişdi. “Biznes reklama” gazeti. № 38 (1448) 2026-njy ýylyň 21-nji sentýabry, duşenbe			
92.	Bägül Goçyýewa	1 million kron köp pul berler. “Biznes reklama” gazeti. № 38 (1448) 2026-njy ýylyň 21-nji sentýabry, duşenbe			
93.	Gözel Mätiýewa		“Garaşsyzlyk Bagtymyz” atly döredijilik duşuşygy “Ýaşlyk” teleýaýlymy 21.09.2026ý.		
94.	Gültäç Annamämmedowa		Garaşsyzlygymyzyň şanly 35 ýyllygy mynasybetli gutlag “Ýaşlyk” teleýaýlymy 23.09.2026ý.		
95.	Hajybaý Annaýew		Garaşsyzlygymyzyň şanly 35 ýyllygy mynasybetli gutlag “Ýaşlyk” teleýaýlymy 23.09.2026ý.		
96.	Ymam Nazarow		Garaşsyzlygymyzyň şanly 35 ýyllygy mynasybetli gutlag “Ýaşlyk” teleýaýlymy 23.09.2026ý.		
97.	Annadursun Ýegenowa		Garaşsyzlygymyzyň şanly 35 ýyllygy mynasybetli gutlag “Ýaşlyk” teleýaýlymy 23.09.2026ý.		
98.	Aknabat Möwlamowa				Garaşsyzlyk ýyllarynda ýetilen sepgitler we Türkmenistanyň Halk Maslahaty barada “Watan” radioýaýlymy “Watan habarlary” gepleşigi 20.09.2026 ý.
99.	Şirin Öwezberdiýewa				Ýol hereketiniň howpsuzlygy barada “Watan” radioýaýlymy “Watan habarlary” gepleşigi 25.09.2026 ý.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – **A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026. (2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)**

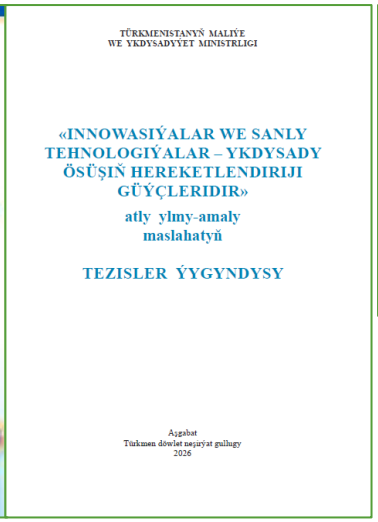
UOK 004 + 33

I 51

Arslan Gurbannazarow,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň rektory

Ýurdumyzyň gymmatly kagyzlar bazaryna sanly ulgamyň ornaşdyrylmagy. Sah 44-46

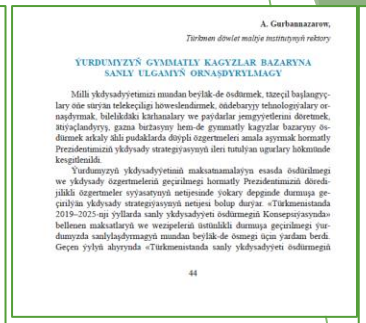

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE
WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»

atly ylmy-amaly maslahatyň

TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

A. Gurbannazarow,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň rektory

YURDUMYZYŇ GYMMATLY KAGYZLAR BAZARYNA SANLY ULGAMYŇ ORNAŞDYRYLMAGY

Milli ykdysadyýetimiziň mundan beýlák-de ösdürmek, täzeçil başlangyçlary öne sürýän telekeçiligi höweslendirmek, ötdebaryp tehnologiýalary ornaşdyrmak, bilelikdäki kärhanalary we paýdarlar jemgyýetlerini döretmek, aktiwleşdirýär, gazna bir̈zasyny hem-de gymmatly kagyzlar bazaryny ösdürmek arkaly ähli pudaklarda döwrüp öz̈gertmeleri amala aşyrmak hormatly Prezidentimiziň ykdysady strategiýasynyň ileri tutulýan ugurlary bolmunde kesgitlenildi.

Ýurdumyzyň ykdysadyýetiniň maksatnamalaýyn esasda ösdürilmegi we ykdysady öz̈gertmeleriň geçirilmegi hormatly Prezidentimiziň döredijilikli öz̈gertmeler syýasatynyň netijesinde ýokary depginde durmuşa geçirilýän ykdysady strategiýasynyň netijesi bolup durýar. «Türkmenistanda 2019–2025-nji ýyllarda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň Konsepsiýasynda» bellenen maksatlaryň we wezipeleriň üstünlikli durmuşa geçirilmegi ýurdumyzda sanlylaşdyrmagyň mundan beýlák-de ösmegi üçin ýardam berdi. Geçen ýylyň ahyrynda «Türkmenistanda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň

44

2026–2028-nji ýyllar üçin Konsepsiýasy» kabul edildi we ýylyň başyndan bäri bu Konsepsiýa esasynda işler alnyp barylýar. Sanly ulgam ykdysadyýetiň beýleki ugurlary bilen bir hatarda ýurdumyzyň gymmatly kagyzlar bazaryna hem ginden ornaşdyrylýar. «Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022–2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň milli Maksatnamasynda» şeýle beýan edilýär. «Halkara tejribelerinden ugur alyp, elektron söwda meýdançasyny, ýkjam goşundylaryň hem-de Web saýtlaryň döredilmegi gymmatly kagyzlara maýa goýmak, söwdalary geçirmek hem-de bazar hakyndaky maglumatlaryň giňişleýin elýeterli bolmagy üçin halkymyza gymmatly kagyzlar bazaryndan täze mümkinçilikleri açar. Bu bolsa gymmatly kagyzlar bazarlarynda sanly ulgamyň elektron söwda meýdançalaryň ähmiýetiniň uludygyny yene-de bir aýdyň subutnamasydyr.

Häzirki wagtda täze döredilýän gazna bir̈zalary hemme ýurtlarda ilki baştan elektron bir̈za görnüşde döredilip, ol elektron torlaryň kömegi bilen hünärmenleri özara birikdiriýär. Elektron söwda ulgamy – bu programma we tehnologiýa çözgütler bolup, olar elektron auksionlaryň we beýleki bäsdeşlige ukyply söwdalaryň taýýarlanylyşyny we geçirilişini awtomatlaşdyrylan görnüşidir. Elektron söwda meýdançalary elektron söwda ulgamyny ulanmagyň iň ýönekeý we amatly usulydyr. Sanly tehnologiýalar, şeýle hem aragatnaşyk innowasiýalary kotirowkalar we söwda baradaky maglumatlaryň giňden ýaýramagyna we söwda ulgamynyň täze görnüşleriniň döremegine mümkinçilik döredýär. Bu innowasiýalar söwda otaglaryna ýa-da telefon ulgamyna adamlaryň gönüden-göni gatnaşmak zerurlygyny aradan aýyrýar. Täze tehnologiýa täze söwda ulgamynyň gurluşy üçin çykdaýylary we täze bäsdeşler üçin giriş päsgelçiliklerini azaldýar. Netijede, aragatnaşyk tehnologiýasyndaky öňegidişlikler söwdanyň çalt ýerine ýetirilmegini, bazar maglumatlarynyň has köp gatnaşyjylar üçin elýeterli bolmagyny üpjün edýär.

Halkara tejribesinden ugur alyp, ýurdumyzda maýa goýumlaryň göni̇kdirilýän ugurlaryny diwersifikasiýalaşdyrmak maksady bilen Türkmenistanyň Prezidentiniň 2016-njy ýylyň 23-nji iýunyndaky 14839 belgili karary bilen «Aşgabat gazna bir̈zasy» ÝGPJ-si döredildi. «Aşgabat gazna bir̈zasy» ÝGPJ-siniň esasy işi Türkmenistanyň gymmatly kagyzlar bazarynda bir̈za söwdalaryny guramak we geçirmek bolup durýar. «Aşgabat gazna bir̈zasy» ÝGPJ-si gymmatly kagyzlar bilen bir̈za söwdasyny düze onuň agzalarynyň arasynda gurayar. Aşgabat gazna bir̈zasynyň esasy maksatlarynyň biri dolanyşykda hereket edýän paýnamalaryň hakyky bazar bahasyny teklipleriň we islegleriň esasynda ýüze çykarmak bolup durýar. Şoňa baglylykda paýna-

45

malaryň eýelerinniň isleglerine we tabşyryklarynyň şertlerine görä, gymmatly kagyzlaryň ikinji bazarynda paýnamalary satmak we satyp almak mümkinçilikleri hem bardyr. «Aşgabat gazna bir̈zasy» ÝGPJ-i ilatyň sarp edijilik isleglerini kanagatlandyrmak, ýurdumyzyň ykdysadyýetiniň geljegi uly bolan hakyky pudaklaryna maýa goýum görnüşinde gönükdirmäge mümkinçilik berýär. Bu bir̈za mehanizmi gymmatly kagyzlar bazarynyň hereket etmeginiň belli bir düzgünlerini bellemek arkaly amala aşyrylýar. Şunuň bilen döwletiň, institusional we hususy maýa goýumçylaryň (kärhanalaryň we ilatyň) gymmatly kagyzlar bazarындaky bähbitleriniň sazlaşykly utgaşdyrylmagy we bir̈zanyň kömegi bilen ykdysady meseleleri çözmegiň özara baglanyşygy ýene-de bir gezek tassyklanýar. Häzirki wagtda Aşgabat gazna bir̈zasy halkara tejribeleri öwrenip, gymmatly kagyzlar bazarynyň hünärli gatnaşyjylary (dellallary, emitentleri, maýa goýujylary) üçin ýerli we daşary ýurt bilermenleriniň gatnaşmagynda okuwlary gurayar, hünärmenleriň hünär derejelerini ýokarlandyrmak boýunça tejribe alyşmalary yzygiderli ýola goýýar. Şeýle hem bir̈za taraşynda gazna bazarlaryny mundan beýlák-de has hem kämilleşdirip, daşary ýurt derejelerine ýetirmek maksady bilen elektron bir̈za meýdançasynyň döredilmeginiň hem üstünde işlenilýär. Bir̈zanyň işinde sanly ulgamy ornaşdyrmak arkaly elektron resminama dolanyşygyny gurmek we bir̈za söwdalaryny internet ulgamy arkaly onlaýn tertipde geçirmek, olaryň ygtybarly maglumat goraglylygyny we howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça degişli işler alnyp barylýar.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)
UOK 004 + 33
I 51

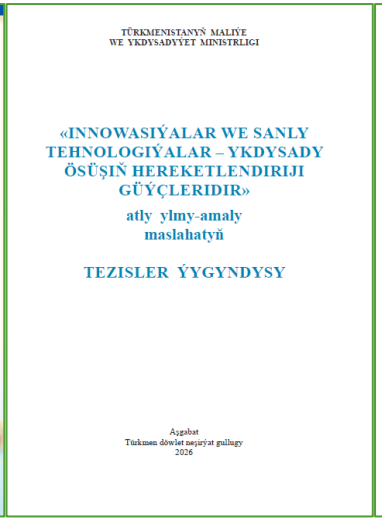
Ýaňyl Mämmedowa,
“Bank işi” kafedrasynyň müdiriniň w.ý.ý., uly mugallym

Şirin Öwezberdiýewa,
“Bank işi” kafedrasynyň mugallymy

Wirtual aktiwler we olaryň düzgünleşdirilişiniň milli tejribesi. Sah 276-278

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň
TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

Y. Mämmedowa,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň Bank işi kafedrasynyň uly mugallymy.
Ş. Öwezberdiýewa,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň Bank işi kafedrasynyň mugallymy

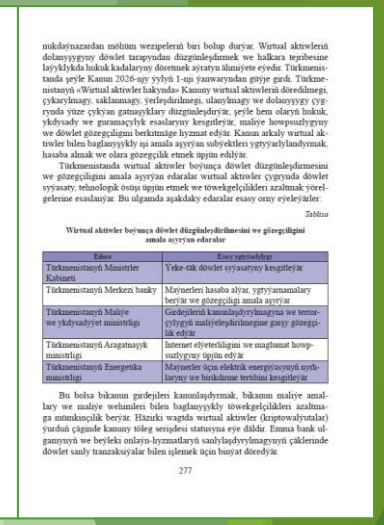
WIRTUAL AKTIWLER WE OLARYŇ DÜZGÜNLEŞDIRILIŞINIŇ MILLI TEJRIBESI

Häzirki wagtda dünýä ykdysadyýeti sanly özgertmeleri başyndan geçirýär. Şunda sanlylaşdyrmak maglumatlaryň elektron görnüşe geçmegi bilen bilkide maliýe gatnaşyklaryny, eýeçilik hukugyny we ykdysady howpsuzlygyň täze tehnologik esaslara geçirilmegini hem öz içine alýar. Şol sebäpli wirtual aktiwleriň ykdysady we hukuk tebigatyny öwrenmek, olary milli kanunçylyga ornaşdyrmak we blokçeýn tehnologiýasynyň artykmaçlyklarından peýdalanmak häzirki döwrüň iň möhüm meseleleriniň biridir.

Türkmenistanyň ykdysady ösüş strategiýasynda sanlylaşdyrmak, innowasion tehnologiýalary ornaşdyrmak we döwlet dolandyryljynyň netijeliligini ýokarlandyrmak ileri tutulýan ugurlar bolup çykyş edýär. Mälim bolşy ýaly, ýurdumyzyň ykdysady taýdan ösdürmek we halkymyzyň durmuş-ýaşaýyş şertlerini has-da ýokarlandyrmak boýunça uzak möhletleýin çäreler toplumyny özünde jemleýän «Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022–2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli Maksatnamasy» kabul edildi. Bu Maksatnamada dünýädäki sanly tehnologiýalar we hyzmatlar babatda özgerişleri göz öňünde saklamak, şol sanda hyýaly hakykat («virtual reality»), zyýanly maglumat yzygiderliligi («blockchain»), meta älem maglumatlar binýady («metaverse»), ýörite jemlenen maglumat toplumlary («cloud computing») ýaly täze tehnologiýalary hem-de olara esaslanýan täze çemeleşmeleri, hususan-da, milli we halkara derejelerdäki sanly walýuta bazarlarynyň meýillerini, tejribesini yzygiderli öwrenmek, şeýle hem degişli teklipleri taýýarlamak işlerini amala aşyrmak ýaly wezipeler anyk kesgitlenendir.

Bu mukdaýnazardan, wirtual aktiwleriň Türkmenistanyň maliýe ulgamyna ýetirýän täsirini öwrenmek, olaryň dolanyşygyny hukuk taýdan düzgünleşdirmek we ykdysady howpsuzlyk mukdaýnazarynda baha bermek ýlmy

276

mukdaýnazardan möhüm wezipelerdir. Wirtual aktiwleriň dolanyşygyny döwlet taraplyndan düzgünleşdirmek we halkara tejribesine laýyklykda hukuk kadalarynyň döretmek aýratyn ähmiýete eýedir. Türkmenistanda şeýle Kanun 2026-njy ýylyň 1-nji ýanwarynda güýje girdi. Türkmenistanyň «Wirtual aktiwler hakynda» Kanuny wirtual aktiwleri döredilmegi, çykarylmagy, saklanmagy, ýerleşdirilmegi, ulanylmagy we dolanyşygy çygrynda ýüze çykýan gatnaşyklary düzgünleşdirýär, şeýle hem olaryň hukuk, ykdysady we guramaçylyk esaslaryny kesgitleýär, maliýe howpsuzlygyny we döwlet gözegçiligini berkitmäge hyzmat edýär. Kanun arkaly wirtual aktiwler bilen baglanyşykly şu amala aşyrýan subýektleri ygtyýarlylandyrmak, hasaba almak we olara gözegçilik etmek üpjün edilýär.

Türkmenistanda wirtual aktiwler boýunça döwlet düzgünleşdirmesini we gözegçiligini amala aşyrýan edaralar wirtual aktiwler çygrynda döwlet syýasaty, tehnologik ösüşi üpjün etmek we töwekgelçilikleri azaltmak ýörelgelerine esaslanýar. Bu ulgamda aşakdaky edaralar esasy orny eýeleýärler:

Tablisa

Wirtual aktiwler boýunça döwlet düzgünleşdirilmesini we gözegçiligini amala aşyrýan edaralar

Edara	Esasy ygtyýarnamalygy
Türkmenistanyň Ministrler Kabineti	Ýeke-täk döwlet syýasatyny kesgitleýär
Türkmenistanyň Merkezi banky	Maýynerleri hasaba alýar, ygtyýarnamalary berýär we gözegçiligi amala aşyrýar
Türkmenistanyň Maliýe we ykdysadyýet ministrligi	Gurdejilerini kanunlaşdyrylmagyna we terrorçylygyň maliýeleşdirilmegine garşy gözegçilik edýär
Türkmenistanyň Aragatnaşyk ministrligi	Internet eýeterliligini we maglumat howpsuzlygyny üpjün edýär
Türkmenistanyň Energetika ministrligi	Maýynerler üçin elektrik energiýasynyň nyrhlaryny we bürüdüme tertibini kesgitleýär

Bu bolsa bitkanun gurdejileri kanunlaşdyrmak, bikanun maliýe amallary we maliýe wehimleri bilen baglanyşykly töwekgelçilikleri azaltmaga mümkinçilik berýär. Häzirki wagtda wirtual aktiwler (kriptowalýutalar) ýurduň çägünde kanuny töleg serişdesi statusyna eýe däldir. Emma bank ulgamynyň we beýleki onlaýn-hyzmatlaryň sanlylaşdyrylmagynyň çäklerinde döwlet sanly tranzaksiýalar bilen işlemek üçin binýat döredýär.

277

«Wirtual aktiwler hakynda» Türkmenistanyň Kanunynyň kabul edilmegi wirtual aktiwler boýunça hukuk anyklygyny üpjün edýär. Kanun wirtual aktiwleriň hukuk derejesini, olaryň dolanyşygyny, saklanylyşyny we ulanylyşyny anyk kesgitleýär. Bu ýagdaý bazaryň ähli gatnaşyjylary üçin düşnükli düzgünleri döredip, hukuk bozulmalarynyň öňüni alýar. Hukuk taýdan düzgünleşdirilen gurşaw raýatlaryň, telekeçileriň we maýadarlaryň hukuklaryny goramaga mümkinçilik berýär.

Bu Kanun ykdysady ösüş we maýa goýum mümkinçiliklerini güldeýär. Wirtual aktiwleriň kanunçylyk taýdan düzgünleşdirilmegi daşary ýurt we içerki maýadarlar üçin ynamly gurşawy döredýär. Bu bolsa täze maýa goýumlaryň çekilmegine, sanly taslamalaryň durmuşa geçirilmegine we ykdysadyýetiň diwersifikasiýalaşmagyna ýardam edýär. Şeýle hem täze iş orunlarynyň döredilmegi we sanly ykdysadyýetiň ösdürilmegi üçin şertler emele gelýär. Wirtual aktiwler boýunça kanun maliýe howpsuzlygyny we döwlet gözegçiligini güýçlendirýär. Kanun arkaly wirtual aktiwler bilen bagly ş alyp barýan subýektleriň ygtyýarlylandyrylmagy, hasaba alynmagy we gözegçilik edilmegi üpjün edilýär. Bu ýagdaý bikanun pullaryň kanunlaşdyrylmagy, bikanun maliýe amallary we maliýe töwekgelçilikleri bilen bagly howplary azaltmaga mümkinçilik berýär.

Bu işler Türkmenistan sanly maliýe meselelerine oýlanyşykly we tapgyrlaýyn çemeleşýändigini görkezýär. Häzirki wagtda ýurt sanly transformasiýa üçin berjaýlyk düzümi we hukuk binýadyny döretmäge ünsüni jemleýär. Türkmenistanda sanly maglumatlaryň dolanyşygy üçin esas döredýän birnäçe möhüm kanunlar kabul edildi: Türkmenistanyň «Wirtual aktiwler hakynda» Kanuny, Türkmenistanyň «Kiberhowpsuzlyk hakynda» Kanuny, Türkmenistanyň «Elektron resminama, elektron resminama dolanyşygy we sanly hyzmatlar hakynda» Kanuny. Halkara tejribesinden görnüşi ýaly, oýlanyşykly düzgünleşdirilýän kripto-syýasat, esasan hem, ösýän bazarlarda ykdysady ösüşe goldaw berip bilýekdigini görkezýär. Türkmenistanyň «Wirtual aktiwler hakynda» Kanuny bolsa döwlet gözegçiligini gowşatmazdan, döwrebap maliýe gurallaryna tarap adalyň möhüm adym bolup durýar.

Wirtual aktiw bazary halkara häsiýete eýe bolan ykdysady ugur bolup durýar. Şonuň üçin bu ugurda halkara hyzmatdaşlygyny ösdürilmegi milli bazaryň ösüşi üçin möhüm şert bolup çykyş edýär. Wirtual aktiwleriň çygrynda halkara maliýe monitoring standartlarynyň ornaşdyrylmagy milli maliýe ulgamynyň dünýä maliýe ulgamyna integrasiýasyny ýeňilleşdirýär. Şeýle standartlar maliýe amallarynyň açyklygyny üpjün edýär we gelejekde bu ugurda halkara ykdysady gatnaşyklary ösdürmäge mümkinçilik berer.

278

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Ýurdumyzyň ykdysady ösüşini üpjün etmekde gazna biržasynyň orny. Sah 252-255

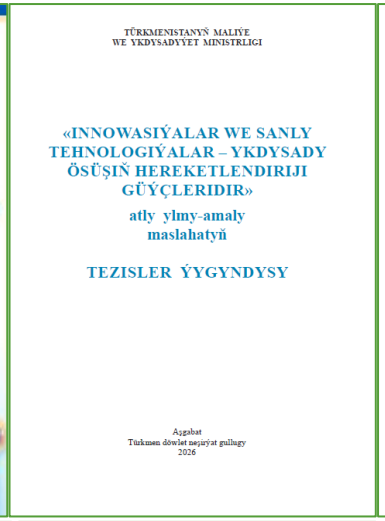
«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

UOK 004 + 33
I 51

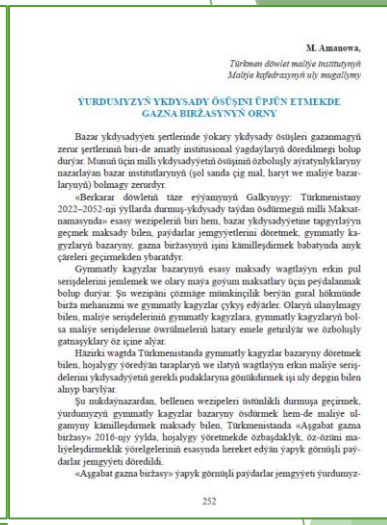
Merjen Amanowa,
“Maliýe” kafedrasynyň uly mugallymy

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE
WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň
TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

M. Amanowa,
Türkmen döwlet maliýe instituty nyň
Maliýe kafedrasynyň uly mugallymy

YURDUMYZYŇ YKDYSADY ÖSÜŞINI ÜPJÜN ETMEKDE GAZNA BIRŽASYNYŇ ORNY

Bazar ykdysadyýeti şertlerinde ýokary ykdysady ösüşleri gazanmagyň zerur şertleriniň biri-de amatly institusional ýagdaýlaryň döredilmegi bolup durýar. Munuň üçin milli ykdysadyýetiň ösüşiniň özboluşly aýratynlyklaryny nazarlaýan bazar institutlarynyň (ýol sanda çig mal, haryt we maliýe bazarlarynyň) bolmagy zerurdyr.

«Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022–2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň milli Maksatnamasynda» esasy wezipelerili biri hem, bazar ykdysadyýetine tapgyrlaryň geçmek maksady bilen, paýdarlar jemgyýetlerini döretmek, gymmatly kagyzlaryň bazaryny, gazna biržasynyň işini kämilleşdirmek babatynda anyk çäreleri geçirmekden ybaratdyr.

Gymmatly kagyzlar bazarynyň esasy maksady wagtlaýyn erkin pul serişdelerini jemlemek we olary maýa goýum maksatlary üçin peýdalanmak bolup durýar. Şu wezipäni çözmäge mümkinçilik berýän gural hökmünde biža mehanizmi we gymmatly kagyzlar çykyş edýärler. Olaryň ulanylmagy bilen, maliýe serişdelerini gymmatly kagyzlara, gymmatly kagyzlaryň bolsa maliýe serişdelerine öwrülmelerin hatary emele getirilýär we özboluşly gatnaşyklary öz içine alýar.

Häzirki wagtda Türkmenistanda gymmatly kagyzlar bazaryny döretmek bilen, hojalygy ýöredýän taraplaryň we ilatyň wagtlaýyn erkin maliýe serişdelerini ykdysadyýetiň gerekli pudaklaryna gönükdirmek işi uly depgin bilen alnyp barylýar.

Şu maksatlar bilen wezipeleri üstünlikli durmuşa geçirmek, ýurdumyzyň gymmatly kagyzlar bazaryny ösdürmek hem-de maliýe ulgamyny kämilleşdirmek maksady bilen, Türkmenistanda «Aşgabat gazna biržasy» 2016-njy ýylda, hojalygy ýöretmekde özbaşdaklyk, öz-özüni maliýeleşdirmeklik ýörelgeleriniň esasynda hereket edýän ýapyk görnüşli paýdarlar jemgyýeti döredildi.

«Aşgabat gazna biržasy» ýapyk görnüşli paýdarlar jemgyýeti ýurdumyz-

252

da lussuw we şahsy taraplaryň gymmatly kagyzlar bazaryna bolan isleglerini kanagatlandyrmak maksady bilen döredildi.

Maliýe gatnaşyklar ulgamynda gazna biržalary, gymmatly kagyzlar bazarlarynda söwdanyň guramaçylary bolup, maliýe serişdelerini bir elden beýleki ele geçmegini üpjün etmek bilen baglanyşykly hyzmatlary ýerine ýetirýärler.

Ýurduň ykdysadyýetiniň düzüminde gazna biržasynyň peýda bolmagynyň esasy sebäpleri şular bolup durýar:

- maýa goýumlary çekmek zerurlygy;
- döwlediň içerki bergisine hyzmat etmek;
- haryt-pul gatnaşyklarynyň çuňlaşdyrmak;
- eýeçiligi gaýtadan paýlamak;
- dolanyşygyň güneýän ulgamynda maýanyň hereketi;
- önümçiligiň, gaýtadan paýlamagyň, alyş-çalyşyň we sarp etmegiň barşynda gatnaşyklary kämilleşdirmek.

Türkmenistanyň ykdysadyýetinde hem gazna biržasy bazar ykdysady gatnaşyklaryň zerur instituty bolup çykyş edýär. Ol önümçilik ulgamynda haryt-maddy gymmatlyklary döretmek, onuň çäklerinden daşarda haryt arkaly bolup geçýän pul akymlarynyň, maýanyň we maýa goýumlarynyň herekeli, eýeçiligiň çägi bilen baglanyşykly ykdysady prosesleriň içinde bolýar. Şu maksatlara ýetmek üçin gazna biržasy, gymmatly kagyzlar bazarynyň esasyny emele getirýän merkezi, biža proseslerini gurnaýjysy we hojalygy ýöredýän subýektı hökmünde hereket etmeli.

Gymmatly kagyzlar bazarynda gazna biržasynyň ýeterlik derejede aýdyň bolmagy üçin, oňa gatnaşyjylar gymmatly kagyzlar bilen amallaryň gurdeýjiligi we emitentler bilen baglanyşykly töwekgelçilikleri barada gaýtaleýin maglumatlar bilen üpjün edilmelidir. Gymmatly kagyzlaryň ösen we häzirki zaman bazaryna gatnaşyjylar töwekgelçilige we goýumlarynyň mümkin bolan gurdeýjiligine baha bermek üçin, maýa goýujylara ýeterlik maglumat bermäge borçludyr.

Şu maksatlar bilen baglylykda, gymmatly kagyzlar bazarynyň ulgamynyň möhüm bölegi hökmünde, Türkmenistanyň Maliýe we ykdysadyýet ministrligi tarapyndan we beýleki ministrlikler hem-de pudak edaralary aragatnaşyk ulgamy bilen bilelikde gazna biržasynyň işini ösdürmegiň sanly maglumat üpjünçilik ulgamyny döretmek, ýol sanda:

- gymmatly kagyzlaryň bellige alnan emissiýalary, maýa goýum edaralary, hasaba alyjylar, depozitarlar, dellallar we gymmatly kagyzlar bazary-

253

na beýleki hünärli gatnaşyjylar barada, olara ygtyýarnama berlendigi ýa-da olaryň hereketiniň togtadylandygy barada elektron maglumatlary bilen üpjün etmek;

– emitentlere özleriniň maliýe-hojalyk işiniň netijelerini doly açyp görkezýän hasabatlary, şeýle hem özlerini dolanyşyga çykarán gymmatly kagyzlarynyň bahasyna täsir etmäge ukyply islendik beýleki elektron maglumatlary hökmany suratda döwürleýin metbugatda we internetde çap etmek barada talaplary bildirmek, görkezilen talaplaryň berjaý edilişine döwlet tarapyndan gözegçilik we kiber howpsuzlyk ulgamyny bellemek;

– nyrh kesiş ulgamlaryna gymmatly kagyzlaryň söwdalarda bellenen nyrhlaryny we emitentleriň maliýe ýagdaýyna degişli beýleki elektron maglumatlary hökmany suratda doly çap etmek we sanly ulgam döretmek barada talaplary bildirmek;

– gymmatly kagyzlar bazarynyň ösüşini häsiýetlendirýän görkezijiler ulgamyny döretmek;

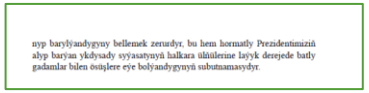
– köpçüliklere habar beriş serişdelerinde gymmatly kagyzlar bazaryny giňden wagyz etmek, Türkmenistanyň raýatlaryny gymmatly kagyzlar boýunça bilimlerini ählumumy düşünjäni bermek ýoly bilen ýokarlandyrmak, ýagny bu babatda degişli maksatnama kabul etmek, gazna biržasynyň sanlylaşdyrylan ulgamyny döretmek wajyp şertleriň biridir.

Halkara tejribeden belli bolşy ýaly, başlangyç tapgyrda ygtybarly, halkyň ynamyny gazanan hem-de maliýe taýdan durnukly kärhanalaryň paýnamalary gazna biržalarynyň resmi sanawyna goşulýar. «Aşgabat» gazna biržasy ýapyk görnüşli paýdarlar jemgyýetinde «Halkbank» PTB-niň, «Senagat» PTB-niň we «Rysgal» PTB-niň paýnamalary resmi sanawa goşuldy. 2023-nji ýylyň ýanwar aýyna «Aşgabat» gazna biržasynda biža söwdalary geçirilip, olarda agzalan banklaryň paýnamalarynyň satyn almak-satmak boýunça geleşikler amala aşyryldy.

Häzirki wagtda dünýä tejribesinde, maýa goýumçylar öz serişdelerini belli bir döwletiň ykdysadyýetine gönükdirmezden ozal, olar ilki bilen bu döwletiň esasy maliýe ulgamynyň ösüşini häsiýetlendirýän görkezijı, biža bazarynyň maýalaşmasyna (kapitalizasiýasyna) ünsi berýärler. Diýmek, gazna biržasynyň işini gysga döwrüň dowamynda ýola goýmak maliýe ulgamynyň möhüm meselesiniň biridir. Munuň üçin hem, gymmatly kagyzlar bazarynyň wajyp infrastrukturalarynyň işini herekete getirmek zerurdyr.

Şeýlelikde, ýurdumyzda gymmatly kagyzlar bazarynyň esasy düzümi hökmünde hereket edýän gazna biržasyny döretmek işi uly depginlerde al-

254

nyp barylýandygyny bellemek zerurdyr, bu hem hormatly Prezidentimiziň alyp barýan ykdysady syýasatynyň halkara ülňülerine laýyk derejede batly gadamlar bilen ösüşlere eýe bolýandygynyň subutnamasydyr.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

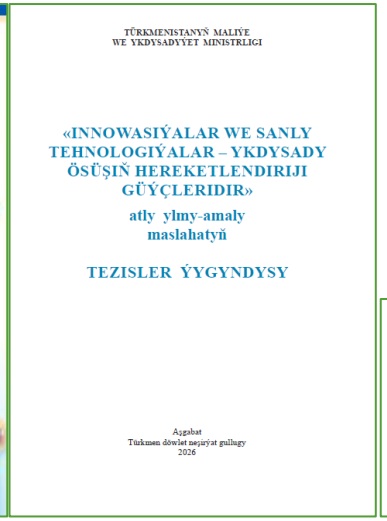
UOK 004 + 33
I 51

Şirin Orazmämmedowa,
“Bank işi” kafedrasynyň uly mugallymy

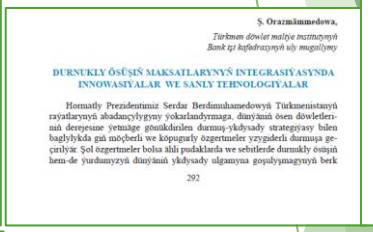
Durnukly ösüşiň maksatlarynyň integrasiýasynda innowasiýalar we sanly tehnologiýalar. Sah 292-295

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE WE YKDYSADÝÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň
TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

Ş. Orazmämmedowa,
Türkmen döwlet maliýe instituty̆nyň
Bank işi kafedrasynyň uly mugallymy

DURNUKLY ÖSÜŞIŇ MAKSATLARYNYŇ INTEGRASIÝASYNDA INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR

Hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň Türkmenistanyň raýatlarynyň abadançylygyny ýokarlandyrmaga, dünýäniň ösen döwletleriniň derejesine ýetmäge gönükdirilen durmuş-ykdysady strategiýasy bilen baglylykda gün möçberli we köpugurly özgertmeler yzygiderli durmuşa geçirilýär. Şol özgertmeler bolsa ähli pudaklarda we sebitlerde durnukly ösüşi hem-de ýurdumyzyň dünýäniň ykdysady ulgamyna goşulyşmagyny berk

292

bunýadyny döredýär. Milli ykdysadyýetimiziň diwersifikasiýa ýoly arkaly ösdürilmegine we hemmetaraplaýyn diwersifikasiýalaşdyrylmagyna gönükdirilen esasy ugurlara laýyklykda, ykdysadyýeti senagat-innowasion ösüş ýoluna geçirmek, şol sanda maýa goýum işjeňligini güneşmegüň hasabyna ösdürmek amala aşyrylýar. Birleşen Milletler Guramasyna agza döwletleriň ählisi tarapyndan kabul edilen 2030-njy ýyla çenli döwür üçin ähmmuny Gün tertibinde beýan edilen Durnukly ösüşiň maksatlaryna (DÖM) ýetmek hormatly Prezidentimiziň syýasatynyň esasy hem-de möhüm ugurlarynyň biri bolup durýar.

Durnukly ösüşiň meseleleri dünýäniň ähli ýurtlary, şol sanda Türkmenistan üçin hem aýratyn ähmiýete eýedir. Durnukly ösüşiň maksatlary milli derejede üýtgedilýär. Ýurdumyzda amala aşyrylýan milli maksatnamalar, strategiýalar we meýilnamalar özüne esasy ugurlaryň biri hökmünde DÖM-niň yzygiderli amala aşyrmak wezipelerini birleşdirýär. Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: «Türkmenistany 2022–2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli Maksatnamasy», «Türkmenistanyň Prezidentiniň ýurdumyzy 2022–2028-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Maksatnamasy», durnukly ösüşiň maksatlaryna ýetmäge gönükdirilendir hem-de 2030-njy ýyla çenli ähmmuny Gün tertibine girizilen wezipeleri çözmäge gönükdirilendir.

Sanly tehnologiýalar häzirkizaman jemgyýetiniň özgerişinde möhüm orny eýeläp, ykdysadyýete, döwlet dolandyryşyna we jemgyýetçilik durmuşyna täsir edýär. Dünýä ykdysadyýetiniň ösüşiň häzirki tapgyry sanly tehnologiýalaryň, hyzmatlaryň we innowasion önümleriň giň gerimli integrasiýasy bilen häsiýetlendirilýär. Türkmenistany 2026-njy ýylda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň we maýa goýum maksatnamasynda bellenilişi ýaly, döwletimiz tarapyndan milli, döwlet, pudak we maýa goýum maksatnamalarynyň üstünlikli durmuşa geçirilmegi netijesinde ýurdumyzyň ýokary deňgänli durmuş-ykdysady we senagat-innowasion ösüşi üýtgäp edilip, halkymyzyň ýaşaýyş-durmuş derejesi yzygiderli ýokarlanýar we her bir raýatyň abadan durmuşda ýaşamagy kepillendirilýär.

Ýurdumyzda amala aşyrylýan maýa goýum maksatnamalarynyň türkmen ykdysadyýetiniň senagat ulgamyny diwersifikasiýa ýoly bilen ogunly ösdürmäge gönükdirilendigi olaryň esasy aýratynlygy bolup durýar. Giň möçberli taslamalaryň durmuşa geçirilmegi halk hojalygynyň tophumynyň strategik pudaklarynyň kuwwatynyň artdyrylmagy we bu ugurda gazanylýan üstünlikler munuň aýdyň mysalydyr.

293

Gurluşyk pudagy dünýä ykdysadyýetiniň iň köp serişde sarp edýän we daşky gurşawa täsir edýän pudaklarynyň biri bolup, Durnukly ösüşiň maksatlarynyň (DÖM) 2030-njy ýyla çenli maksatnamasyna integrasiýasy örän wajypdyr. Dünýä tejribesinde gurluşykda durnuklylyk («ýaşyl gurluşyk») taslamanyň düzüp tapgyrynyňdan başlap, ulanmaga berilýänçä we ulanylýan döwri öz içine alýar. Dünýäde gurluşyk galyndylarynyň azaltmak üçin beton, demir we agaç ýaly materiallary gaýtadan işläp ulanmak tejribesi giňden ýaýrayar. Materiallaryň gaýtadan ulanylmagy energiýa tygyrtlajyny we «Akylly» binalar (DÖM 7, 11, 13) ýylylyk izolýasiýasyny gowulandyrmak, energiýa tygyrtlajyny aýnalary we ýagtylandyryş ulgamlaryny (LED) ornaşdyrmak energiýa netijeliligi üpjün edýär. Gün panellerini we ýel turbinalaryny binanyň konstruksiýasyna utgaşdyrmak, IoT (Internet of Things) tehnologiýalary arkaly ýylylygy we ýagtylygy awtomatik sazlaýan ulgamlary ornaşdyrmak işleri alnyp barylýar.

Hormatly Prezidentimiziň parasatly ýolbaşçylygynda ýurdumyzyň durmuş ulgamyny kämilleşdirmek bilen, her bir raýatyň abadan durmuşda ýaşamagyny, şeýle hem ilatyň durmuş mümkinçiliklerini we bähbitlerini üpjün etmekde «Türkmenistanyň Prezidentiniň ýurdumyzy 2022–2028-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Maksatnamasynda» ekologiýa we howanyň üýtgemegi baradaky meseleler milli ykdysadyýeti durnukly ösdürmegiň we ilatyň ýaşaýyş-durmuş derejesini gowlandyrmagyň iň esasy ýerli hökmünde kesgitlenýär. Ýurtda amala aşyrylýan ähli ykdysady özgertmeler tebigaty goramak we ekologik abadançylygy üpjün etmek ýörelgeleri bilen aýrylmaz baglanyşyklydyr. «Howanyň üýtgemegi barada Türkmenistanyň Milli strategiýasy» tassyklanyp, tebigy serişdeleri rejeli peýdalanmak, ýerleriň zaýalanmagyna garşy göreşmek, tokaý hojalygyny ösdürmek we bag ekilen meýdanlary giňeltmek, suwarymly ýerleriň ýagdaýyny gowulandyrmak we topragyň ýorlaşmagyna garşy hereket etmek boýunça uygunlaşdyryjy çäreler yzygiderli amala aşyrylýar.

Gurluşyk binalarynda ýagyş suwuny ýygnap, tehniki maksatlar üçin ulanmak suw serişdelerini rejeli peýdalanmak (DÖM 6), şeýle hem suwy az sarp edýän kranlary we santehniki enjamlarymy ornaşdyrmak işleri amal edilýär. Binalary maýyplygy bolan adamlar we garrylar üçin elýeterli (pandusdar, lifter) etmek, binalaryň töwereginde ýaşyl zolaklary, dyşy aby ýerlerini döretmek we şäher ekologiýasyny gowulandyrmak (DÖM 11) işlerine aýratyn ähmiýet berilýär.

Dünýä tejribesinde gurluşygyň durnuklylygyny barlamak üçin birnäçe

294

halkara ülňüler ulanylýar. LEED (Leadership in Energy and Environmental Design): ABŞ-da döredilen we dünýäde iň giňden ýaýran ýaşyl binalar sertifikaty. BREEAM (Building Research Establishment Environmental Assessment Method): Beýik Britaniýada döredilen, binalaryň ekologik täsirini bahalandyrýan ulgam. DGNB (German Sustainable Building Council): Germaniýanyň durnukly gurluşyk boýunça ýokary standartlary.

Türkmenistan hem Durnukly ösüşiň maksatlaryny milli meýilnamalarына ornaşdyryp, gurluşyk pudagynda halkara ülňülerini, şol sanda ekologik taýdan arassa we energiýa tygyrtlajyny tehnologiýalary ornaşdyrmaga uly ähmiýet berýär. Şäher gurluşyk işlerinde «akylly şäher» konsepsiýasyny ornaşdyrylmagyna Arkadag şäheri bu ugurdaky dünýä tejribesiniň Türkmenistandaky aýdyň mysalydyr. Arkadag şäheri – Türkmenistanyň ilkinji «akylly» (smart) şäheri bolup, gurluşykda Durnukly ösüşiň maksatlarynyň ähli ugurlaryny durmuşa geçiren sebitdäki nusgalyk taslamadyr. Şäher ekologik arassalygy, sanly ulgamlary we ykdysady tygyrtlylygy özünde birleşdirýär.

Gurluşykda DÖM-iň integrasiýasy diňe bir daşky gurşawy goramak dál, eýsem uzak möhletli maliýe durnuklylygyny we adam maýasyny gorap saklamagyň iň netijeli guraldyr. Geljekki 30-50 ýyllyk döwür üçin kepillendirilen gurdeji we durnuklylykdyr. «Ýaşyl» obligasiýalar (Green Bonds) we ýöriteleşdirilen gurluşyk fondlary – durnukly gurluşyk taslamalaryny maliýeleşdirmegiň we global maýa goýumlary çekmegiň iň netijeli guraldyr. Olar ekologik we durmuş bähbitli gurluşyklary we innowasiýalary goldamaga gönükdirilendir.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

UOK 004 + 33
I 51

Oguljamal Çerkezowa,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň uly mugallymy

Sanly ykdysadyýetde kärhananyň maliýe ýagdaýyny bahalandyrmak. Sah 70-74

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

UOK 004 + 33
I 51

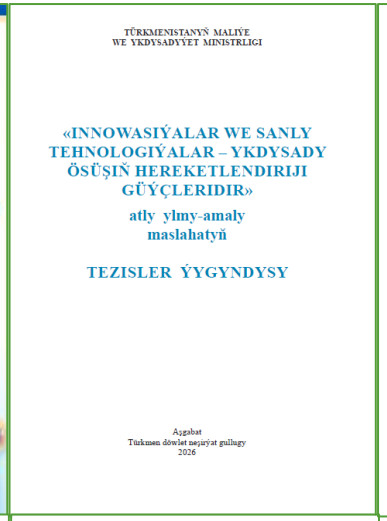
Jennet Amandurdyýewa,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň mugallymy

Hojimuhammet Nuryýew,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň mugallymy

Sanly ykdysadyýet şertlerinde mahabat işini döwrebaplaşdyrmagyň ylmy-amaly esaslary. Sah 248-251

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň
TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

J. Amandurdyýewa, H. Nuryýew,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň Buhgalterçilik hasaba alnyşy kafedrasynyň mugallymlary

SANLY YKDYSADYÝET ŞERTLERINDE MAHABAT IŞINI DÖWREBAPLAŞDYRMAGYŇ YLMY-AMALY ESASLARY

Häzirki zaman dünýä ykdysady hojalygynda we Türkmenistanyň milli ykdysady modelinde durmuklы ösüşi üpjün etmegiň, bäsdeşlik ukybyny ýokarlandyrmagyň iň esasy şerti ykdysady yzygiderligi sanlylaşdyrmakdan ybaratdyr. Ýurdumyzda hormatly Prezidentimiziň baştutanlygynda durmuşa geçirilýän «Türkmenistanda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň 2026–2028-nji ýyllar üçin Konsepsiýasy» milli hojalygyň ähli ugurlaryn-da innowasion tehnologiýalary ornaşdyrmaklygy talap edýär. Sanly özgertmeleriň iň çalt täsir eden we bütinleý täze tapgyra çykan ugurlarynyň biri hem mahabat we marketing işidir.

Latyn dilindäki «*reclamare*» (gygyrmak, habar bermek) sözünden gözbaş alýan mahabat düşünjesi, taryhy ösüşiň dowamynda sarp edijilere harytlar we hyzmatlar barada maglumat ýetirmek we olary satyn almaga höweslendirmek wezipesini ýerine ýetirip geldi. Emma sanly ykdysadyýet şertlerinde mahabat diňe bir passiw maglumat paýlaşmak guraly bolmakdan çykyp, emeli intellekte, uly maglumatlar binýadyna (Big Data) we hakyky wagtly analitika daýanýan, kärhananyň maliýe netijeliligini gönü kesgitleýän innowasion ykdysady gurala öwrüldi.

Däp bolan ykdysadyýetde mahabat gazetiň sahypasynda, radioda, telewideniýede ýa-da uly ýollaryň gyrasyndaky bannerlerde ýerleşdirilýärdi. Bu bütinleý massa (köpçiligi gönükdirilen, anyk netijesini ölçäp bolmaýan we örän uly maliýe serişdelerini talap edýär. Sanly ykdysadyýet bolsa, bu zynyry düýpgöter üýtgedip, çalyşlaşdyrylan, ölçenip bilinýän, hereketli we bäsdeşlik gurşawyna uýgunlaşan täze mahabat paradigmasyny kemala getirdi.

Ykdysady ýlynda mahabat zynyryrynyň netijeliligini düşündirmek üçin asyrlardan bäri AIDA (Attention – Yüzlenme/Üns çekmek, Interest – Gyzyklanma, Desire – Höwes we Action – Hereket/Satyn alma) modeli ulanylyp gelindi. Däp bolan mahabatda bu zynyryryň birinji ädiminden (üns çekmekden) iň soňky ädimine (satyn alma) çenli geçilýän wagt örän uzundyr we köp halatda zynyry bökdençlige uçraýardy.

Sanly marketing (Digital Marketing) bu modeli dynamic we interaktiw görnüşe geçirdi. Sarp edijiniň internet ulgamyndaky, durmuş media platformalarындaky (Instagram, TikTok, LinkedIn) hem-de gözegçilik motorlarындaky (Google, Yandex) gadyryan her bir «sanly yzy» (DigitalFootprint) ykdysady subýektler üçin analitiki maglumata öwrülýär. Sanly mahabat aşakdaky esasy görnüşler arkaly amala aşyrylýar:

- SMM (Social Media Marketing): durmuş ulgamlar arkaly maksatlaýyn auditeriýany kemala getirmek we müşderi ynanymy gazanmak.
- Maksatly Mahabat: Demografik, geografik we gyzyklanma aýratynlyklaryna görä, diňe tekyk saýlanyp alnan müşderi topary na görkezilýän innowasion reklama.
- SEO (Search Engine Optimization): Kärhananyň internet sahypasyny onlaýn gözleg motorlarynda öňäki hatarlara çykarmak arkaly tebigy (organiki) müşderi akymyny çekmek.
- Kontekstleýin Mahabat: Müşderiniň häzirki wagtda gözleýän ýa-da gyzyklanýan haryt laryna laýyklykda onlaýn meýdançalarda awtomatik peýda bolýan bildirişler.

Sanly ykdysadyýetiň däp bolan ulgamdan iň uly artykmaçlygy – mahabatyň netijeliliginiň we goýlan maýa goýumyň bereketiniň (ROI) matematiki taýdan 100% takyklyk bilen hasaplap bolýanlygyndadyr. Sanly marketingde kärhananyň maliýe ýagdaýyny we mahabat çykdaýlarыny dolandyrmak üçin aşakdaky ýaly esasy matematiki koeffisiýentler we formulalar ulanylýar.

Mahabat maýa goýumyň netijeliligi (ROAS - Return on Ad Spend) aşakdaky ýaly hasaplanýar:

ROAS = Mahabata Gelen Jemi Girdeji / Mahabata Edilen Çykdaýy ×100%

Müşderiniň çekmegiň ortahasy (CAC - Customer Acquisition Cost):

CAC = Marketing we mahabat çykdaýlarynyň jemi / Çekilen täze müşderileriň sany

Satuw öwrülişginiň derejesi (CR - Conversion Rate) mahabatyň hakyky ykdysady giňişini görkezýär:

CR = Satyn alan müşderiniň sany/ Mahabaty görenleriň sany*100%

Eger däp bolan mahabatda kärhana uly möçberdäki puly öňünden tölap, netijesine garaşmaly bolan bolsa, sanly ykdysadyýetde Pay-Per-Click (PPC), ýagny diňe müşderi mahabata basyp, dükanyň sahypasyna geçende pul tölemek ýörelgesi işleýär. Bu bolsa maliýe serişdelerиniň gytgyrsyz (hökmany suratda) ýitgi bolmagynyň öňüni alýar we býujetiň netijeli tygyrtlaýar.

Sanly mahabatyň kämilleşmeginde Emeli Intellekt (AI) we Uly Maglumatlar (Big Data) tehnologiýalary esasy hereketlendiriş güýçler hökmünde öňe çykýar. Işewürlik subýektleri her gün millionlarça müşderiniň satyn alyş taryhy, haýsy haryda näçe sekunt seredendigi, haýsy bahalarda gyzyklanandygy barada maglumatlary ýygnaýarlar.

Emeli intellekt algoritmleri bu maglumatlary derňäp, adam faktorynyň sarp edip bilmejek wagt we güýç tygyrtlylygyny üpjün edýär. Programmatik mahabat (Programmatic Advertising) ulgamlary arkaly mahabat meýdançalarynyň satyn almak we satmak bütinleý awtomatlaşdyrylandyr. Müşderi bir internet sahypasyny açan sekundynda, ýzky fonda işleýän neýron ulgamlary «Msli-sekuntly onlaýn auksion» (Real-Time Bidding - RTB) gurnaýarlar. Haýsy telekeçiniň önümi şol müşderiniň ýagdaýyna iň laýyk gelse we algoritme laýyk gelse, şol kärhananyň mahabaty ekranda peýda bolýar.

Bu ulgamyň ornaşdyrylmagy kärhanalaryň amaly we dolandyryş çykdaýlarыny kemeldýär. Çykdaýlaryň tygyrtlanmagy, marketing bölümleriniň elde ýerine ýetirýän resminama we ýeterme işlerиniň wagtyny 95%-e çenli gysgaldyp, 10-15 minutyň içinde doly hasabat taýýarlamaga ýerт döredýär.

Nazaryýetde aýdylan esaslary subut etmek we sanly mahabatyň önümçilik we hyzmatdaşlyk kärhanalaryna ýetirýän ykdysady bereketi çaklama modelиniň üsti bilen esaslandyryp bolar. Goý, husussy telekeçilik subýekti öz önümlerini tanatmak we satmak üçin däp bolan mahabatdan (banner we kagyz panolary) ýüz öwrüp, doly sanly marketinge we onlaýn söwda integrasiýasyna geçdi diýip çak edeliň.

Sanly özgertmelerden öň we soň emele geljek ykdysady görkezijileriň çaklama tapawutlary şeýle häsiýete eýedi:

1. Mahabat býujeti we netijeliligi: Däp bolan mahabata ýyllyk 2.000 müň manat sarp edilip, onuň getiren ýyllyk aýyrlar sany çäklidir. Sanly mahabata geçilende takyk meýilleşdirme arkaly mahabat çykdajysy 1,200 müň manada çenli peselýär (~800 müň manat tygyrtlylyk).
2. Haryt dolanyşygy we jemi girdeji: Market place, akylly e-söwda platformalary we haryt hyzmatlarynyň onlaýn goldawy netijesinde, haryt dolanyşyk tizligi ýokarlanýar. Mümkin netijesinde kärhananyň jemi girdejisi 11,200 müň manatdan 14,100 müň manada çenli ýetýär (+2,900 müň manat ösüş).
3. Maliýe netijeliligi we düşewüntlilik: Çykdaýlaryň kämilleşmegi we önümiň satuw tizliginiň ýokarlanmagy netijesinde, kärhananyň sap arassa peýdasy 9,650 müň manatdan 12,900 müň manada artýar. Şunlukda, mahabat maýa goýumlarynyň takyk düşewüntliligi 12.18%-den 15.54%-e çenli ýokarlanmagyna garaşylýar.

Ýurdumyzda amala aşyrylýan giň göwümli ylym-bilim we ykdysady reformalaryň çäginde, hususy we döwlet kärhanalary tarapyndan sanly mahabat gurallary giňden özleşdirilýär. Türkmenistanyň telekeçileri öndürýän azyk, dokma, gurluşyk we senagat önümlerini dünýä bazaryna çykarmak üçin halkara sanly meýdançalardan işjeň peýdalanýarlar. Ýurdumyzda elektron söwdanyň we onlaýn çatryklaryň köpelmegi, logistika we elhip bermek hyzmatlary bilen integrasiýa bolan täze innowasion mahabat ulgamlarynyň döremegine getirdi.

Bu ulgamlaryň ýene bir ähmiýetli tarapy bolsa, maliýe hasabatlylygynyň halkara standartlaryna (MHHS) laýyk gelýän aýdyňlyk we durulyk derejesini kepillendirmegindedir. Blokçeýn (Blockchain) we akylly şertnamalar (Smart Contracts) esasynda gurlan sanly mahabat ulgamlarynda haýsy mahabat üçin näçe pul tölemlendigi, şol mahabatyň hakykatdan hem hakyky ynsan tarapyndan görlendigi dury we anyk görkezilýär. Bu durulyk bolsa daşary ýurtly maýa goýujylaryň içerki kärhanalara bolan ynanmyny güýrüniz ýokarlandyryar we milli ykdysadyýetimize daşary ýurt maýalarynyň, arzan önümçilik karzlarynyň çekilmegine amatly şaraýt döredýär.

Ýurtda ýetişip gelýän ýaş programmistleriň, IT-bütinärmenleriň we sanly marketologlaryň «Intellektual maýasy» bu ugurdaky innowasion startaplaryň döremegine ýol açýar. Orta we ýokary okuw mekdeplerinde sanly marketing, uly maglumatlar binýady we emeli intellekt esaslarynyň öwredilmegi, geljekde dünýä derejesindäki bäsdeşlige ukyply innowasion telekeçilik gurşawyny kemala getirýär.

Sanly ykdysadyýet şertlerinde mahabat işini döwrebaplaşdyrmak, kärhanalaryň we telekeçilik subýektleriniň diňe bir satuw sanyny artdyrman, eýsem olaryň maliýe durmuklylygyny, amaly aýdyňlygyny we halkara derejesindäki bäsdeşlik ukybyny üpjün etmegiň strategik binýadydyr.

Türkmenistanyň önümçilik we hyzmatdaşlyk kärhanalarына öz marketing strategiýalarыny gytgyrsyz suratda döwrebap sanly platformalar (ERP, CRM, AI analitika) bilen utgaşykly guramak maslahat berilýär. Bu ykdysady ädim milli önümlerimiziň «Öndürildi – Türkmenistanda» brendiniň global bazardaky abraýyny we ýurdumyzyň innowasion ykdysadyýetiniň durmuklы kuwwatyny bütinleý täze tapgyra çykarar.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

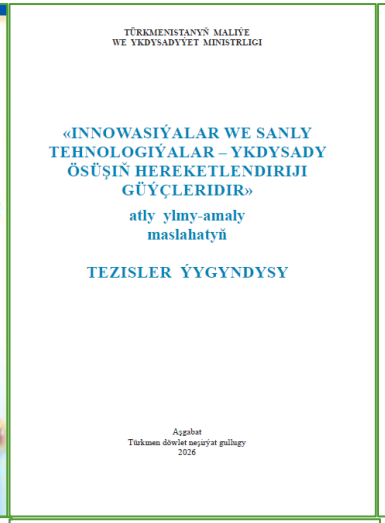
UOK 004 + 33
I 51

Gültäç Annamämmedowa,
“Maliýe” kafedrasynyň uly mugallymy

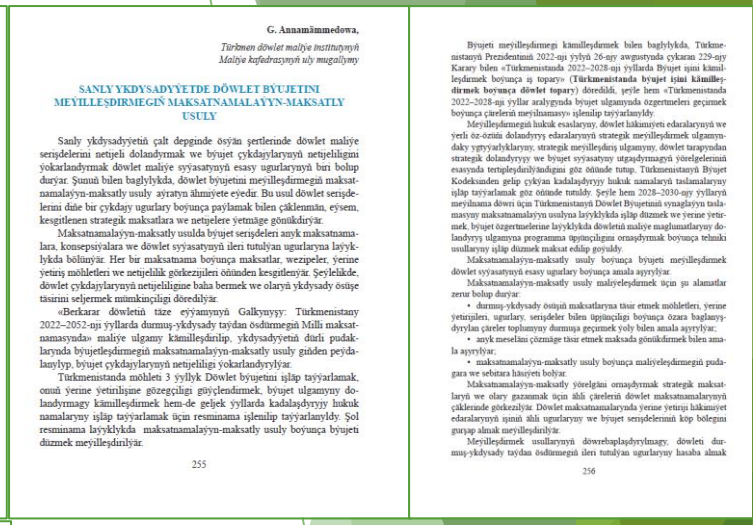
Sanly ykdysadyýetde Döwlet býujetini meýilleşdirmegiň maksatnamalaýyn-maksatly usuly. Sah 255-258

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE
WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň
TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

G. Annamämmedowa,
Türkmen döwlet maliýe instituty nyň Maliýe kafedrasynyň uly mugallymy

SANLY YKDYSADYÝETDE DÖWLET BÝUJETINI MEÝILLEŞDIRMEGIŇ MAKSATNAMALAÝYN-MAKSATLY USULY

Sanly ykdysadyýetiň çalt depginde ösýän şertlerinde döwlet maliýe serişdelerini netijeli dolandyrmak we býujet çykdaýlarynyň netijeliligini ýokarlandyrmak döwlet maliýe syýasatynyň esasy ugurlarynyň biri bolup durýar. Şunuň bilen baglylykda, döwlet býujetini meýilleşdirmegiň maksatnamalaýyn-maksatly usuly aýratyn ähmiýete eýedir. Bu usul döwlet serişdelerini dáne bir çykdaýy ugurlary boýunça paýlamak bilen çäklenmän, eýsem, kesgitlenen strategik maksatlara we netijelere ýetmäge gönükdirýär.

Maksatnamalaýyn-maksatly usulda býujet serişdeleri anyk maksatnamalara, konsepsiýalara we döwlet syýasatynyň ileri tutulýan ugurlaryna laýyklykda bölünýär. Her bir maksatnama boýunça maksatlar, wezipeler, ýerine ýetiriş möhletleri we netijelilik görkezijileri öňünden kesgitlenýär. Şeýlelikde, döwlet çykdaýlarynyň netijeliligine baha bermek we olaryň ykdysady ösüşe täsirini seljermek mümkinçiligi döredilýär.

«Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022–2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli maksatnamasynda» maliýe ulgamy kämilleşdirilip, ykdysadyýetiň dürli pudaklarynda býujetleşdirmegiň maksatnamalaýyn-maksatly usuly giňden peýdalanylyp, býujet çykdaýlarynyň netijeliligi ýokarlandyrylýar.

Türkmenistanda möhleti 3 ýyllyk Döwlet býujetini işläp taýýarlamak, onuň ýerine ýetirilişine gözegçiligi güýçlendirmek, býujet ulgamyny dolandyrmagy kämilleşdirmek hem-de geljek ýyllarda kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň işläp taýýarlamak üçin resminama işlenilip taýýarlanýdy. Şol resminama laýyklykda maksatnamalaýyn-maksatly usuly boýunça býujeti düzmek meýilleşdirilýär.

255

Býujeti meýilleşdirmegi kämilleşdirmek bilen baglylykda, Türkmenistanyň Prezidentiniň 2022-nji ýylyň 26-ny awgustynda çykaran 229-ny Karary bilen «Türkmenistanda 2022–2028-nji ýyllarda Býujet işini kämilleşdirmek boýunça iş topary» (**Türkmenistanda býujet işini kämilleşdirmek boýunça döwlet topary**) döredildi, şeýle hem «Türkmenistanda 2022–2028-nji ýyllar aralygynda býujet ulgamyna özgertmeleri geçirmek boýunça çäreleriň meýilnamasy» işlenilip taýýarlanyldy.

Meýilleşdirmegiň hukuk esaslaryny, döwlet häkimiýeti edaralaryny we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň strategik meýilleşdirmek ulgamyndaky ygtyýarlyklaryny, strategik meýilleşdiriş ulgamyny, döwlet tarapyndan strategik dolandyryşy we býujet syýasatyny utgaşdyrmagyň ýörelgelerini esasynda tertipleşdirilýändigini göz öňünde tutup, Türkmenistanyň Býujet Kodeksinden gelip çykýan kadalaşdyryjy hukuk namalaryň taslamalaryny işläp taýýarlamak göz öňünde tutuldy. Şeýle hem 2028–2030-njy ýyllaryň meýilnama döwri üçin Türkmenistanyň Döwlet Býujetiniň synaglaýyn taslamasyny maksatnamalaýyn usulyna laýyklykda işläp düzmek we ýerine ýetirmek, býujet özgertmelerine laýyklykda döwletiň maliýe maglumatlaryny dolandyryş ulgamyna programma esasynda girizmek boýunça tehniki usullaryny işläp düzmek mümkin edilip goýuldy.

Maksatnamalaýyn-maksatly usuly boýunça býujeti meýilleşdirmek döwlet syýasatynyň esasy ugurlary boýunça amala aşyrylýar.

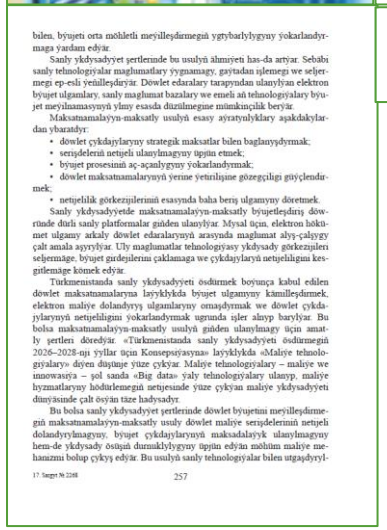
Maksatnamalaýyn-maksatly usuly maliýeleşdirmek üçin şu alamatlar zerur bolup durýar:

- durmuş-ykdysady özgerişi maksatlarына täsir etmek möhletleri, ýerine ýetirijileri, ugurlary, serişdeler bilen üpjünçiligi boýunça özara baglanyşdyrylan çäreler toplumyny durmuşa geçirmek ýoly bilen amala aşyrylýar;
- anyk meseläni çözmäge täsir etmek maksada gönükdirmek bilen amala aşyrylýar;
- maksatnamalaýyn-maksatly usuly boýunça maliýeleşdirmegiň pudagara we sebitara häsiýeti bolýar.

Maksatnamalaýyn-maksatly ýörelgäni ornaşdyrmak strategik maksatlaryň we olary gazanmak üçin ähli çäreleriň döwlet maksatnamalarynyň çäklerinde görkezilýär. Döwlet maksatnamalarynda ýerine ýetiriş häkimiýet edaralarynyň şeýle hem ähli ugurlaryny we býujet serişdelerini köp bölegini gurşap almak meýilleşdirilýär.

Meýilleşdirmek usullarynyň döwrebaplaşdyrylmagy, döwleti durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň ileri tutulýan ugurlaryny hasaba almak

256

bilen, býujeti orta möhletli meýilleşdirmegiň ygtybarlylygyny ýokarlandyrmaga ýardam edýär.

Sanly ykdysadyýet şertlerinde bu usuluň ähmiýeti has-da artýar. Sebäbi sanly tehnologiýalar maglumatlary ýygnamagy, gaýtadan işlemegi we seljermegi ep-esli ýeňilleşdirýär. Döwlet edaralary tarapyndan ulanylýan elektron býujet ulgamlary, sanly maglumat bazalary we emeli aň tehnologiýalary býujet meýilnamasynyň ýlmy esasda düzülmegine mümkinçilik berýär.

Maksatnamalaýyn-maksatly usuluň esasy aýratynlyklary aşakdakylardan ybaratdyr:

- döwlet çykdaýlaryny strategik maksatlar bilen baglanyşdyrmak;
- serişdeleriň netijeli ulanylmagyny üpjün etmek;
- býujet prosesiniň aç-açanlygyny ýokarlandyrmak;
- döwlet maksatnamalarynyň ýerine ýetirilişine gözegçiligi güýçlendirmek;
- netijelilik görkezijileriniň esasynda baha berip ulgamyny döretmek.

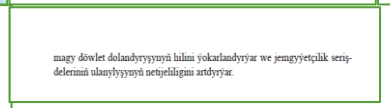
Sanly ykdysadyýetde maksatnamalaýyn-maksatly býujetleşdiriş döwründe dürli sanly platformalar giňden ulanylýar. Mysal üçin, elektron hökümet ulgamy arkaly döwlet edaralarynyň arasynda maglumat alyş-çalyşygy çalt amala aşyrylýar. Uly maglumatlar tehnologiýasy ykdysady görkezijileri seljermäge, býujet girdejilerini çaklamaga we çykdaýlaryň netijeliligini kesgitlemäge kömek edýär.

Türkmenistanda sanly ykdysadyýeti ösdürmek boýunça kabul edilen döwlet maksatnamalarына laýyklykda býujet ulgamyny kämilleşdirmek, elektron maliýe dolandyryş ulgamlaryny ornaşdyrmak we döwlet çykdaýlarynyň netijeliligini ýokarlandyrmak ugrunda işler alnyp barylýar. Bu bolsa maksatnamalaýyn-maksatly usuluň giňden ulanylmagy üçin amatly şertleri döredýär. «Türkmenistanda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň 2026–2028-nji ýyllar üçin Konsepsiýasyna» laýyklykda «Maliýe tehnologiýalary» diýen düşünje ýüze çykýar. Maliýe tehnologiýalary – maliýe we innowasiýa – şol sanda «Big data» ýaly tehnologiýalary ulanyp, maliýe hyzmatlaryny hödürlemegiň netijesinde ýüze çykýan maliýe ykdysadyýeti dünýäsinde çalt ösýän täze hadysadyr.

Bu bolsa sanly ykdysadyýet şertlerinde döwlet býujetini meýilleşdirmegiň maksatnamalaýyn-maksatly usuly döwlet maliýe serişdelerini netijeli dolandyrylmagyny, býujet çykdaýlarynyň maksadalaýyk ulanylmagyny hem-de ykdysady ösüşi durnuklylygyny üpjün edýän möhüm maliýe mehanizmi bolup çykyş edýär. Bu usuluň sanly tehnologiýalar bilen utgaşdyryl-

17 Sargyt № 2268

257

magy döwlet dolandyryşynyň hilini ýokarlandyrýar we jemgyýetçilik serişdelerniň ulanylyşynyň netijeliligini artdyrýar.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

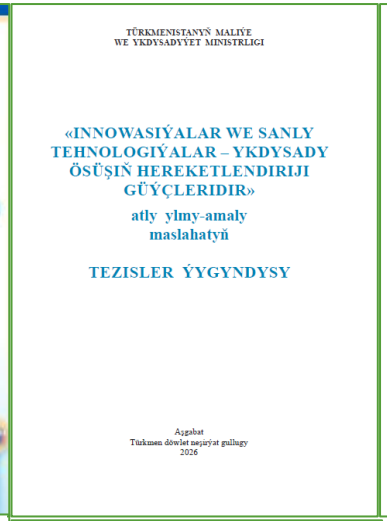
UOK 004 + 33
I 51

Maýagözel Annamuhammedowa,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň mugallymy

Buhgalter hünäriniň hünär etikasynyň esaslary.
Sah 258-261

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR» ATLY YLMY-AMALY MASLAHATYŇ TEZISLER ÝYGYNDYSY

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň

TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

M. Annamuhammedowa,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň mugallymy

BUHGALTER HÜNÄRINIŇ HÜNÄR ETIKASYNYŇ ESASLARY

Milli ykdysadyýetiň hil taýdan özgerdilmegi, hormatly Prezidentimiziň belleýşi ýaly, ykdysady ösüşi ylmy taýdan üpjün etmegi, ýagny onuň strategik ugurlaryny ylmy taýdan esaslandyrmagy we bazar ykdysadyýetinde üstünlik üýtgemelerini öňünden kesgitläp dolandyrmakda ylma esaslanan taktiki we strategik usullaryny saýlap almagy üpjün etmelidir. Bu jogapkärli işiň esasynda geljekki hünärmenlere düýpli ykdysady bilim bermegiň duryandygy mälimdir.

Buhgalterçilik hasaba alnyşynyň ylmy, usulýet we tejribe esaslaryny öwrenmekde ägirt uly ösüş eýe bolsun hem bolsa, milli ykdysadyýetiň eýeçilik esaslarynyň özgerdilmegi, eýeçiligiň dürli görnüşlerine esaslanýan ykdysady subýektleriň kemala gelmegi we ösmegi üçin ähli amatlylyklaryň döredilmegi, ykdysady ulgamyň hukuk binýadynyň döwrebaplaşdyrylmagy, milli ykdysadyýetiň dünýä ykdysadyýetinniň aýrylmaz bir subýektine öwrülmegi we dünýä bazarlaryna giňden ornaşmagy dolandyryş çözgütlerini kabul etmek üçin maglumatlaryň möhüm çeşmeleriniň biri bolan buhgalterçilik hasaba alnyşyna bildirilýan talaplaryň has-da artmagyna getirdi. Bu diňe bir maliýe hasabatlylygynyň maglumatlaryna degişli bolmak bilen çäklenmän, eýsem dolandyryş hasabyna hem doly derejede degişlidir.

Şunuň bilen baglanyşykly, milli ykdysadyýetimizde buhgalterçilik hasaba alnyşyny kämilleşdirmeklik üçin, ykdysady ulgamyň hünärmen üpjünçiligine möhüm ähmiýet berilýär.

Buhgalter hünäri diňe bir hünär bilimlerine, başarnygyna we ukyplaryna dál, eýsem tejribeli adamlaryň düzgünlere bolan gatnaşyklaryny nähili ýerine ýetirilýänligine degişli bolan belli bir düzgünlere we standartlara eýermegi göz öňünde tutýar. Munda berlen ýumuşlardan, talaplardan oňaýly baş çykarmak hünär dogruçyllygy bilen utgaşmalydyr. Hünärlilik ýerine ýe-

258

tirilýän işiň hiline we derejesine täsir edýär. Zähmet näçe ýokary çylşyrymly hünärli bolsa, şonça soňça köp jogapkärçilik ýüklenýär.

Hemme hünärler üçin bäş sany umumy häsiýet mahsusdyr:
- ✓ nazary bilimler;
- ✓ abraý;
- ✓ jemgyýetiň goldawy;
- ✓ ahlak taýdan özüňi alyp barýy düzgünleri;
- ✓ medeniýet.

Olara has ýakyndan seredip göreliň.

Hünärlilik nazary bilimlere esaslanýar, ýagny tejribede ukyplary kämilleşdirmäge mümkinçilik berýän nazary esasa eýedir. Nazaryýet belli bir ýagdaýda işiň amaly usullaryny ýerine ýetirmek üçin esas bolup hyzmat edýär.

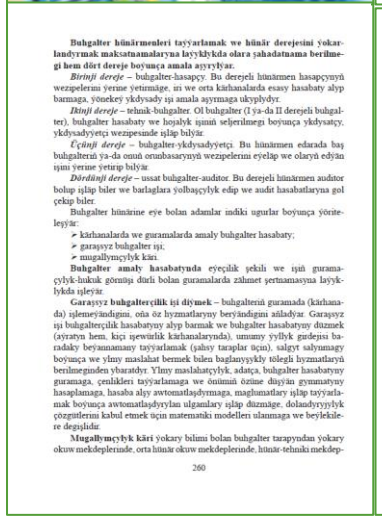
Hünäriň abraýy iki taraplan goldanylýar: hünäriň öz-özi bilen (bilimleriň, düzgün-nyzama getirişi çäreleriň, hünär ussatlaryndan hünär derejesiniň hasabyna) we dasyndan (müşderileriň we ulanyjylaryň ýkrar etmegi).

Hünäriň abraýy **jemgyýet tarapyndan goldanylmagy** talap edýär.

Buhgalter hünärine ykdysadyýetiň islendik ugurlarynda talap bar. Bazar gatnaşyklary şertlerinde buhgalter hünäri abraýly, döredijilikli we oňaýly zähmet haky tölenýän käre öwrüldi.

Hazarky wagtda dünýä tejribesine laýyklykda buhgalter hünärmenleriniň taýýarlanylmagy we kämilleşdirilmegi dört maksatnama boýunça amala aşyrylýar:

1. ***Hünär-tehniki bilim maksatnamasy.*** Bu maksatnama boýunça okuw merkezlerinde, hünär mekdeplerinde, hünär-tehniki merkezlerde, buhgalterçilik hasabaty boýunça goşmaça maksatnamaly umumy bilim berýän mekdeplerde, buhgalterleriň we auditorlaryň birleşmeleriniň we täjirçilik gurluşlaryň ýanyndaky okuwlarda buhgalterleriň taýýarlygy alnyp barylýar.
2. ***Orta hünär bilim maksatnamasy.*** Oňa görä orta hünär mekdebinde tehniki buhgalterleriň taýýarlygy amala aşyrylýar.
3. ***Ýokary hünär bilim maksatnamasy*** uniwersitetlerde, institutlarda we akademiýalarda ykdysadyýetçi buhgalterleriň taýýarlygy üçin ulanylýar.
4. ***Ýokary okuw mekdebinden soňky hünär bilim maksatnamasy*** uniwersitetlerde, okuw we ylmy-barlag institutlarynda, akademiýalarda aspiranturanyň, doktoranturanyň üsti bilen we alymlyk derejesini goramak arkaly auditor buhgalterleri taýýarlamak, hasaba alyş hünärmenleriniň hünär derejesini ýokarlandyrmak, ýokary hünär derejeli hünärmenleri taýýarlamak üçin göz öňünde tutulandyr.

Buhgalter hünärmenleri taýýarlamak we hünär derejesini ýokarlandyrmak maksatnamalaryna laýyklykda olara şahadatnama berilmegi hem dört dereje boýunça amala aşyrylýar.

Birinji dereje – buhgalter-hasapçy. Bu derejeli hünärmen hasapçynyň wezipelerini ýerine ýetirmäge, ir we orta kärhanalarda esasy hasabaty alyp barmaga, ýönekeý ykdysady işi amala aşyrmaga ukyplydyr.

Ikinji dereje – tehnik-buhgalter. Ol buhgalter (I ýa-da II derejeli buhgalter), buhgalter hasabaty we hojalyk işiniň seljerilmegi boýunça ykdysatçy, ykdysadyýetçi wezipesinde işläp bilýär.

Üçinji dereje – buhgalter-ykdysadyýetçi. Bu hünärmen edarada baş buhgalteriň ýa-da onuň orunbasarynyň wezipelerini eýelәp we olaryň edýän işini ýerine ýetirip bilýär.

Dördünji dereje – ussat buhgalter-auditor. Bu derejeli hünärmen auditor bolup işläp biler we barlaglara ýolbaşçylyk edip we audit hasabatlaryna gol çekip biler.

Buhgalter hünärine eýe bolan adamlar möhüm ugurlar boýunça ýöriteleýärler:
- ➢ kärhanalarda we guramalarda amaly buhgalter hasabaty;
- ➢ garaşsyz buhgalter işi;
- ➢ mugallymçylyk käri.

Buhgalter amaly hasabatynda eýeçilik şekili we işiň guramaçylyk-hukuk görnüşi dürli bolan guramalarda zähmet ýertutamasyna laýyklykda işleýär.

Garaşsyz buhgalterçilik işi diýmek – buhgalteriň guramada (kärhanada) işlemeýändigini, oňa öz hyzmatlaryny berýändigini aňladýar. Garaşsyz işi buhgalterçilik hasabatyny alyp barmak we buhgalter hasabatyny düzmek (aýratyn hem, kiçi işewürlik kärhanalarynda); umumy ýylyk gurşaýsy badakdy beýannamany taýýarlamak (şahsy taraplar üçin), salgyt salynmagy boýunça we ylmy maslahat bermek bilen baglanyşykly tölegli hyzmatlaryň berilmeginden ybaratdyr. Ylmy maslahatçylyk, adatça, buhgalter hasabatyny guramaga, çenlikleri taýýarlamaga we önümçilik özüne düýpli gymmatyny hasaplamaga, hasaba alyş awtomatlaşdyrmaga, maglumatlary işläp taýýarlamak boýunça awtomatlaşdyrylan ulgamlary işläp düzmäge, dolandyryşlyk çözgütlerini kabul etmek üçin matematiki modelleri ulanmaga we beýlekilere degişlidir.

Mugallymçylyk käri ýokary bilimi bolan buhgalter tarapyndan ýokary okuw mekdeplerinde, orta hünär okuw mekdeplerinde, hünär-tehniki mekdep-

260

lerinde ýerine ýetirilýär. Buhgalterleriň taýýarlanmagy tejribäniň görkezişi ýaly, diňe buhgalterçilik hasaba alnyşy, audit, hojalyk işiniň analizi, maliýe, hojalyk we salgyt hukugy ugurlarynda ir hünärmenleri çekmek bilen üstünlikli amala aşyrylyp bilner.

Buhgalterçilik diňe bir sanlar we hasabatlar bilen işlemek dál-de, eýsem, uly jogapkärçiligi we ynamy talap edýän hünärdir. Buhgalteriň taýýarlaýan maglumatlaryna esaslanyp, kärhananyň ýolbaşçylary, maýadarlar we döwlet edaralary möhüm kararlar kabul edýärler. Şol sebäpli, buhgalter hünärinde etiki kadalaryň berjaý edilmegi hünär ussatlygyndan pesde durmaýar.

Halkara buhgalterler federasiýasy (IFAC) tarapyndan belleniler hünär etikasynyň esasy ýörelgeleri aşakdakylardan ybaratdyr:

➢ **Dogrulyk.** Buhgalter öz işinde gönü, halal, ak ýürekli we dogruçyl bolmalydyr. Ol diňe bir kanunlary berjaý etmek bilen çäklenmän, eýsem işewürlik gatnaşyklarynda adalatlylygy hem saklamalydyr. Galp hasabatlary düzmekden ýa-da maglumatlary bilkastlaýyn ýoýmakdan saklanmalydyr;

➢ **Obýektiwlik.** Hünär işinde bähbitleriň çaknyşmagyna, başga birinň täsirine ýa-da garaýyşlaryna ýol bermeli däldir. Buhgalter kararlary kabul edende diňe hakyky wakalara, faktlara, subutnamalara we resminamalara esaslanmalydyr. Şahsy gatnaşyklar hünär borjunyň öňüne geçmeli däldir;

➢ **Hünär ussatlygy we degişli seresaplylyk.** Buhgalter öz bilimini we ukyplaryny hemişe döwrebap derejede saklamalydyr. Kanunçylykdaky üýtgeşmeleri elmydama yzarlamaly we işini ünsli, takyk hem-de öz wagtynda ýerine ýetirmelidir;

➢ **Gizlinlik.** Iş pursatynda alnan maglumatlary kärhananyň rugsady bolmazdan, üçünji taraplara aýan etmek gadagandyr. Bu düzgün elmydama dowam edilip, hatda işden çykylandan soň hem güýjünde galýar. Diňe buhgalter maglumatlary kanunçylyk tarapyndan talap edilen ýagdaýynda maglumat açylyp bilner.

Netijede, etiki esaslara eýermek buhgalter üçin diňe bir borç dál, eýsem, onuň professional derejesiniň görkezijisidir. Arassa we aýdyň hasabatlylyk – bu islendik ykdysady ulgamyň durnuklylygynyň esasy gurewidir.

Bilim, ylym we innowasion önümçilik çygrynda dowlet maksatnamalarynyň üstünlikli amala aşyrylmagy, bu ulgamlardaky işleriň netijeliligini üpjün eder, häzirki zaman ylmyndan oňat baş çykaryan ýokary derejeli hünärmenleri taýýarlamak boýunça alnyp barylýan işleriň has-da kämilleşdirilmeginde möhüm ähmiýete eýe bolar.

261

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

UOK 004 + 33
I 51

Hajybaý Annaýew,
“Bank işi” kafedrasynyň mugallymy

Galyndysyz ykdysadyýetiň ösüş meýilleri: ekologik durnuklylyk we sanly innowasiýalar. Sah 262-265

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»

atly ylmy-amaly maslahatyň

TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

H. Annaýew,
Türkmen döwlet maliýe instituty
Bank işi kafedrasynyň mugallymy

GALYNDYSYZ YKDYSADYÝETIŇ ÖSÜŞ MEÝILLERI: EKOLOGIK DURNUKLYLYK WE SANLY INNOWASIÝALAR

Häzirki wagtda tebigaty goramak, täze ekologiýa taýdan arassa innowasiýalary, galyndysyz ykdysadyýeti we sanly ulgamy ösdürmek Türkmenistanyň döwlet syýasatynyň esasy ugurlarynyň biridir. Häzirki döwrüň möhüm talaby bolan galyndysyz ykdysadyýetiň ýörelgelerini milli hojalygyň pudaklaryna ornaşdyrylmagy durmuklы ykdysady ösüşi we ekologiýa abadançylygyň utgaşykly üpjün edilmegine mümkinçilik berýär.

Häzirki zaman tehnologiýa ykdysadyýeti çyzykly we açyk häsiýete eýe bolup, tebigy baýlyklaryň işjeň sarp edilmegine, galyndylaryň toplanmagyna, daşky gurşawyň hapalanmagyna hem-de ählumumy howanyň üýtgemegi ýaly meseleleriň ýüze çykmagyna getirýär. Şunlukda, bu meseleleriň oňyn çözgüdi tebigy serişdeleriň diýarlar we paýdalanylmagyna, galyndylaryň doly gaytadan işlenilmegine hem-de gaytadan dikeldilýän energiýa çeşmeleri paýdalanmak ýörelgesine esaslanýan galyndysyz ykdysadyýete geçmek ýa amatly ykdysady usuna hasaplanylýar.

«Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Gallkynysy: Türkmenistany 2022–2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli maksatnamasynda» ýurdumyzyň «ýaşyl» ösüş ugruny, şol sanda serişdeleriň galyndysyz paýdalanylmagyny (surkulýar ykdysadyýet) ýokary derejede ulanmagy göz öňünde tutýan wezipeler kesgitlenendir. Ylaýta-da, galyndylary dolandyrmagyň netijeliligini ýokarlandyrmak, şäherleriň we obalaryň howpsuzlygyny we ekologiýa taýdan durmuklylygyny ýokarlandyrmak, şol sanda «akylly şäher» konsepsiýasyny durmuşa geçirmek arkaly amala aşyrmak, serişdeleriň galyndysyz paýdalanylmagynyň işewürlik modelini işjeň ornaşdyrmak hem-de ekologiýa howpsuzlygyny üpjün etmek ýaly wezipeleri amala aşyrmak meýilleşdirilýär.

«Türkmenistanyň Prezidentiniň ýurdumyzyň 2022–2028-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Maksatnamasynda» göz öňünde tutulan möhüm wezipeleri ýerine ýetirmekde galyndysyz ykdysadyýeti ösdürmeklige aýratyn ähmiýet berilýär. Hususan-da, tebigy serişdeleri rejeli we netijeli

peýdalanmak, energiýanyň gaýtadan dikeldilýän çeşmelerini giňden ulanmak, energiýa tygyrtlaýjy, innowasion çözgütleri we sanly tehnologiýalary ornaşdyrmak, daşky gurşawy hapalaýan maddalaryň zyýandylaryny azaltmak, senagatyň daşky gurşawa we adam saglygyna ýaramaz täsirini peseltmek boýunça çäreleri durmuşa geçirmek meýilleşdirilýär.

«Türkmenistanda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň 2026–2028-nji ýyllar üçin Konsepsiýasyna» laýyklykda sanly tehnologiýalary ulanmagyň hasabyna milli ykdysady ösüşi çaltlandyrmak we dürli ýaşaýyş-durmuş şertlerini ýokarlandyrmak hem-de ösdürilýän sanly çözgütleri iş ýüzünde ýola goýmak, senagaty we ulag ulgamlaryna ornaşdyrmagy maksat edinýär.

Senagat öwrüşliginden soňra dünýäde gazylyp alynýan tebigy serişdeleriň peýdalanylyşynyň düýpli artmagy bilen uglerod zyýanlylygyň we galyndylaryň toplanmagyna getirdi. Galyndylaryň barha artmagy dünýä derejesinde durmuş-ykdysady we ekologik meseleleriniň ýitileşmegine getirdi. Şeýlelikde, ykdysadyýetiň daşky gurşawa ýetiriýän oňaýsyz täsirini ýetip geçmek üçin, dürli ykdysady usgalary we çemeleşmeleri peýdalanmak gaýragoýulmasyz wajyp wezipe bolup durýar. Şunlukda, häzirki döwrüň ykdysady we ekologik meseleleriniň çykalgasy hökümde halkara guramalar, alymlar we bilermenler galyndysyz ykdysadyýete geçmekde göreýärler. Häzirki zaman terjimesinde galyndysyz ykdysadyýet düşünjesiniň çygry örän giňdir. Bu bolsa adalganiň köptaraply çeýeligini görkezýär. Dürli ylmy çeşmelerde «surkulýar ykdysadyýet», «ýapyk aýlawly ykdysadyýet», «yzygiderli tapgyrlar boýunça hereket edýan ykdysadyýet», «üznüksiz dolanyşyk ykdysadyýet» ýaly düşünjelere gabat gelmek bolýar. Gysgaça aýdylanda, galyndysyz ykdysadyýet adaty ýa-da çyzykly ykdysady usgadan tapawutlylykda, dürli serişdeleriň we çeşmeleriň gaýtadan dikeldilmegine we üznüksiz yzygiderli ulanylmagyna esaslanýan konsepsiýadyr. Çyzykly ykdysady usgada esasy ýörelge öndürmek, peýdalanmak we galyndylary zyýanmak bolan bolsa, galyndysyz ykdysadyýet daşky gurşawa ýetirilýän antropogen täsirleri we ekologiýk töwekgelçilikleri azaltmaga gönükdürlendir. Galyndysyz ykdysadyýeti ösdürmegiň bu ýaýlalaryň şerti hökümünde «R-strategiýa» ýa-da «R-düzgünü» diýlip atlandyrylýan ýörelgeler çykyş edýär. Ilki-başda ykdysadyýetiň bu usgasy 3R ýörelgä esaslanýar. Has takygy, azaltmak (reduce), gaýtadan ulanmak (reuse) we gaýtadan işlemek (recycle) degişlidir. Bu ýörelgeler tebigy baýlyklaryň rejeli we netijeli peýdalanmaga, çeşmeleriň we materiallaryň täzelenmegine, ikinji derejeli çig malyň gaýtadan işlenil-

megine, gazylyp alynýan ýanagyçlaryň ýerine gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmelerini peýdalanylmagyna esaslanýar. Serişdeleriň we materiallaryň dolanyşyk zynjyrynyň ähli tapgyrlarynda rejeli sarp edip çemeleşmesiniň talaplarynyň yzygiderli artmagy galyndysyz ykdysadyýetiň ýörelgelerinniň düýpli özgermegine getirdi. Netijede, häzirki zaman galyndysyz ykdysady usgasynyň binýady hökümünde serişdeleri tygytlamagyň we ekologik durnuklylygyň iň ýokary derejesini üpjün edýän 10 (R0-R9) ýörelgäniň kemala gelmegini şertlendirdi. Hususan-da, R0 – ýüz öwürmek (refuse), R1 – gaýtadan seretmek (rethink), R2 – azaltmak (reduce), R3 – gaýtadan ulanmak (reuse), R4 – abatlamak, bejermek (repair), R5 – döwrebaplaşdyrmak (refurbish), R6 – gaýtadan öndürmek (remanufacture), R7 – üýtgetmek (repurpose), R8 – gaýtadan işlemek (recycle), R9 – dikeltmek (recover) ýaly ýörelgeler degişlidir. Şeýlelikde, her bir ýörelge durmuklы çemeleşme usullary bilen serişdeleri gaýtadan işlemäge, aýawly saklamaga we dikeltmäge mümkinçilik berýär.

Galyndysyz ýa-da surkulýar ykdysadyýet adalgasy 1990-njy ýyllarda britaniýaly ekolog-ykdysatçylar D.Pirs we R. Turner tarapyndan ylmy dolanyşyga ilkinji gezek girizildi. Bu konsepsiýa alymlaryň «Tebigy baýlyklaryň we daşky gurşawyň ykdysadyýeti» (*Economics of Natural Resources and the Environment*) atly kitabynda ilkinji gezek ulanylýar. Şondan bäri bu adalganyň dünýäde ýaýrawy gitdigi, galyndylary azaltmagyň we ekologik durnuklylygy utgaşdyrly üpjün etmegiň esasy konsepsiýalarynyň birine öwrüldi. Ýer togalagynyň ýarynyň artmagy, tebigy baýlyklaryň gorlarynyň çäkliligi, senagatyň okgunly ösmegi we onuň daşky gurşawa zyýanly täsirleri galyndysyz ykdysadyýete geçmegi has-da çaltlandyrdy. Gelşegiň durmuklы ykdysadyýetini kemala getirmekde galyndysyz ykdysadyýete esasy orun degişlidir. Galyndysyz ykdysadyýetiň ekologik-ykdysady netijeliliginiň ýokarylygy bilen tapawutlanýar. Ikilenç gaýtadan işlenen çig mallardan öndürilen harytlaryň dünýä boýunça bazar bahasy 100 millisard ýewro deňdir.

Durmuklы ösüş boýunça 2030-njy ýyla çenli döwür üçin Gün tertibiniň ileri tutulýan ugurlaryna esaslanyan, ýapyk aýlanyşykly, ýagny galyndysyz ykdysadyýete geçmek häzirki döwrüň möhüm talabydyr. Durmuklы ösüşi üstünlikli ýerine ýetirilmegine köp babatda, milli, sebit we ählumumy derejede täzeçil ykdysady usgalary peýdalanmaga baglydyr. Galyndysyz ykdysadyýet durmuklы ösüşiň: arassa suw we arassaçylyk, elýeterli we arassa energiýa, mynasyp işleri üpjün etmek we ykdysady ösüş, senagatlaşma, in-

nowasiýa we infrastruktura, durmuklы şäherler we ilatly nokatlar, jogapkärçilikli sarp etmek we önümçilik, howanyň üýtgemegine garşy göreş, deňziň ekologik ulgamyny gorap saklamak, gury ýeriň ekologik ulgamyny gorap saklamak, durmuklы ösüş babatynda lyzmatdaşlyk ýaly maksatlaryny durmuşa geçirmäge mümkinçilik berýär.

Häzirki döwrüň talaplaryna uýgunlaşmaga mümkinçilik berýän galyndysyz ykdysadyýet konsepsiýasy öddelbaryjy tejribä we innowasion tehnologiýalara esaslanýar. Sanlylaşdyrmak – önümçilik netijeliligini we ekologik durnuklylygyny ýokarlandyrmagyň, şeýle hem galyndysyz ykdysadyýete geçmegiň möhüm çeşmesi hasaplanylýar. Bu ugurda «senagat 4.0» öwrüşligi galyndysyz ykdysadyýetiň aýrylmaz şerti we hereketlendiriji güýji bolup çykyş edýär. Tebigy baýlyklaryň netijeli peýdalanylyşyny üpjün etmek, sarp ediş işjeňliginiň deňagramlylygyny saklamak, daşky gurşawa ýetirilýän zyýanyň öňüni almak ýaly ugurlar galyndysyz ykdysadyýetiň binýatlaryny esaslaryny sanly tehnologiýalaryň täze innowasion çözgütleriniň könegi arkaly gazanýlýar. «Senagat 4.0» öwrüşliginiň netijesi bolan sanly innowasiýalar makroykdysady durmuklylygy üpjün etmekde we tebigy serişdeleri dolandyrmagyň ekologik-ykdysady netijeliligini ýokarlandyrmakda täze mümkinçilikleri döredýär. Hususan-da, energiýa we çig mal sarp ediş düýpli tygytlanylýar, önümçiligiň ekologik yzy peselýär hem-de täze «ýaşyl» iş orunlary döreýär. Galyndysyz ykdysadyýetiň ýörelgelerini durmuşa geçirmekde emeli aň tehnologiýalarynyň halk hojalygyň pudaklaryna ornaşdyrylmagy bu ugurda artykmaçlyk gazanmaga mümkinçilik berýär. Hususan-da, daşky gurşawy goramak, zyýanly zyýyndylary azaltmak, gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmeleri peýdalanmagyň netijeliligini ýokarlandyrmak, howanyň üýtgemeginiň öňüni almak ýaly wajyp meseleleri üstünlikli çözmäge oňaýly täsirini ýetiriýär. Munuň özi daşky gurşawa az täsir edýän pes uglerodly önümçilikleri döretmek we galyndylary netijeli dolandyrmak boýunça innowasion çözgütleri kabul etmäge ýardam berýär.

Umuman, galyndysyz ykdysadyýet gelşekli ykdysady, ekologiýa we durmuş çykdajylaryny azaltmaga, ykdysady bäsdeşlige ukyplylygyny ýokarlandyrmaga ýardam edýär. Durmuklы sarp edip we arassa önümçilik usgasyny emele getirmekde sanly innowasiýalaryň ornaşdyrylmagy ýaşaýşyň hilini ýokarlandyrmaga, serişdeleriň peýdalanylyşy möçberini azaltmaga, ahyrky netijede, «ýaşyl» ykdysady ösüşi we ekologiýa durmuklylygy üpjün etmäge mümkinçilik berýär.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

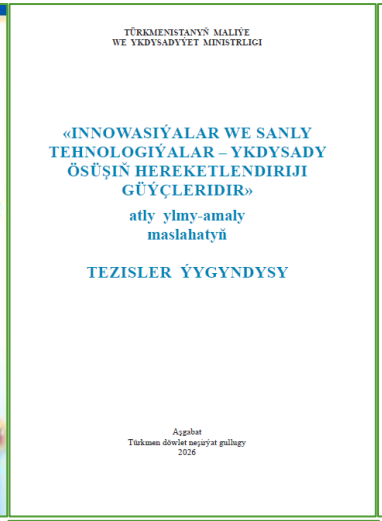
UOK 004 + 33
I 51

Aýgül Atdyýewa,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň mugallym-öwrenijisi

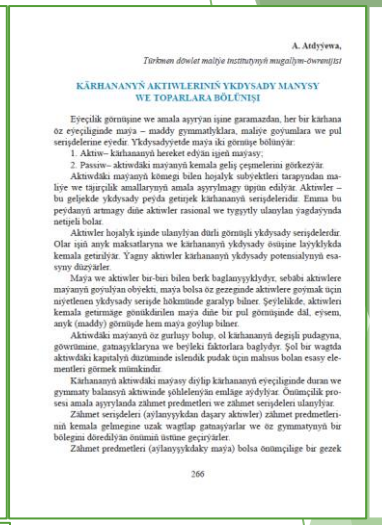
Kärhananyň aktiwleriniň ykdysady manysy we toparlara bölünişi. Sah 266-269

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

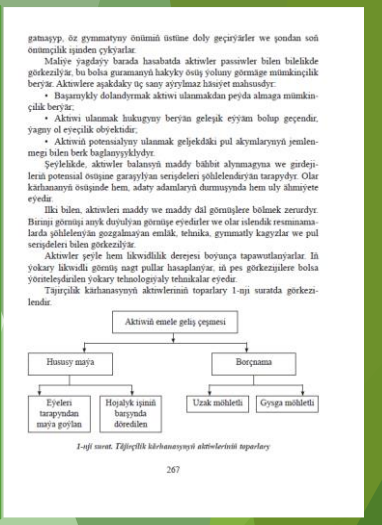
«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň
TEZISLER ÝYGYNDYSY

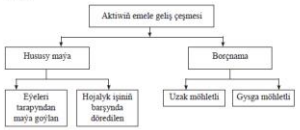
Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

A. Atdyýewa,
Türkmen döwlet maliýe instituntynyň mugallym-öwrenijisi

KÄRHANANYŇ AKTIWLERINIŇ YKDYSADY MANYSY WE TOPARLARA BÖLÜNIŞI

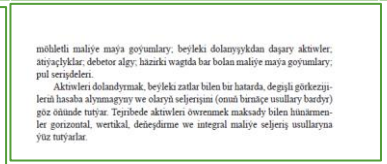
Eýeçilik görnüşine we amala aşyrýan işine garamazdan, her bir kärhana öz eýeçiliginde maýa – maddy gymmatlyklara, maliýe goýumlara we pul serişdelerine eýedir. Ykdysadyýetde maýa iki görnüşe bölünýär:
1. Aktiw– kärhananyň hereket edýän işiň maýasy;
2. Passiw– aktiwdäki maýanyň kömegi bilen hojalyk subýektleri tarapyndan maliýe we täjirçilik amallarynyň amala aşyrylmagy üçin ediläýär. Aktiwler – bu geljekde ykdysady peýda getirjek kärhananyň serişdeleridir. Emma bu peýdanyň artmagy diňe aktiwler rasional we tygşytly ulanylan ýagdaýynda netijeli bolar.
Aktiwler hojalyk işinde ulanylýan dürli görnüşli ykdysady serişdelerdir. Olar işiň anyk maksatlaryna we kärhananyň ykdysady ösüşine laýyklykda kemala getirilýär. Ýagny aktiwler kärhananyň ykdysady potensialynyň esasyny düzýärler.
Maýa we aktiwler biri-biri bilen berk baglanyşyklydyr, sebäbi aktiwlere maýanyň goýulýan obýekti, maýa bolsa öz gezeginde aktiwlere goýmak üçin niýetlenen ykdysady serişde hökmünde garalyp bilner. Şeýlelikde, aktiwleri kemala getirmäge gönükdirilen maýa diňe bir pul görnüşinde dál, eýsem, anyk (maddy) görnüşde hem maýa goýlup bilner.
Aktiwdäki maýanyň öz gurluşy bolup, ol kärhananyň degişli pudagyna, görnüşine, gatnaşyklaryna we beýleki faktorlara baglydyr. Şol bir wagtda aktiwdäki kapitalyň dürlüminde islendik pudak üçin mahsus bolan esasy elementleri görmek mümkindir.
Kärhananyň aktiwdäki maýasy diýlip kärhananyň eýeçiliginde duran we gymmaty balansyň aktiwinde şöhlelenýän emläge aýdylýar. Önümçilik prosesi amala aşyrylanda zähmet predmetleri we zähmet serişdeleri ulanylýar.
Zähmet serişdeleri (aýlanyşykdan daşary aktiwler) zähmet predmetleriniň kemala gelmegine uzak wagtlap gatnaşýarlar we öz gymmatynyň bir bölegini döredilýän önümiň üstüne geçirýärler.
Zähmet predmetleri (aýlanyşykdaky maýa) bolsa önümçilige bir gezek

gatnaşyp, öz gymmatyny önümiň üstüne doly geçirýärler we şondan soň önümçilik işinden çykýarlar.
Maliýe ýagdaýy barada hasabatda aktiwler passiwler bilen bilelikde görkezilýär, bu bolsa guramanyň hakyky ösüş ýoluny görmäge mümkinçilik berýär. Aktiwlere aşakdaky üç sany aýrylmaz häsiýet mahsusdyr:
• Başarnykly dolandyrmak aktiwi ulanmakdan peýda almaga mümkinçilik berýär;
• Aktiwi ulanmak hukugyny berýän geleşik eýýäm bolup geçendir, ýagny ol eýeçilik obýektidir;
• Aktiwiň potensialyny ulanmak geljekdäki pul akymlarynyň ýemlenmegi bilen berk baglanyşyklydyr.
Şeýlelikde, aktiwler balansyň maddy bäbit alynmagyna we girdejileriň potensial ösüşine garaşylýan serişdeleri şöhlelendirýän tarapydyr. Olar kärhananyň ösüşinde hem, adaty adamlaryň durmuşynda hem uly ähmiýete eýedir.
Ilki bilen, aktiwleri maddy we maddy dál görnüşlere bölmek zerurdyr. Birinji görnüşi anyk duýulýan görnüşe eýeduler we olar islendik resminamalarda şöhlelenýän gozgalmaýan emlák, tehnika, gymmatly kagyzlar we pul serişdeleri bilen görkezilýär.
Aktiwler şeýle hem likwidlilik derejesi boýunça tapawutlanýarlar. Iň ýokary likwidli görnüş nagt pullar hasaplanýar, iň pes görkezijilere bolsa ýönteleýdirilen ýokary tehnologiýaly tehnikalar eýedir.
Täjirçilik kärhanasynyň aktiwlerini toparlary 1-nji suratda görkezilendir.

1-nji surat. Täjirçilik kärhanasynyň aktiwleriniň toparlary

267

möhletli maliýe maýa goýumlary; beýleki dolanyşykdan daşary aktiwler; ätiýaçlyklar; debetor algy; häzirki wagtda bar bolan maliýe maýa goýumlary; pul serişdeleri.
Aktiwleri dolandyrmak, beýleki zatlar bilen bir hatarda, degişli görkezijileriň hasaba alynmagyny we olaryň seljerişini (onuň birnäçe usullary bardyr) göz öňünde tutýar. Tejribede aktiwleri öwrenmek maksady bilen hünärmenler gorizontal, wertikal, deňeşdirme we integral maliýe seljeriş usullaryna ýüz tutýarlar.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – **A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

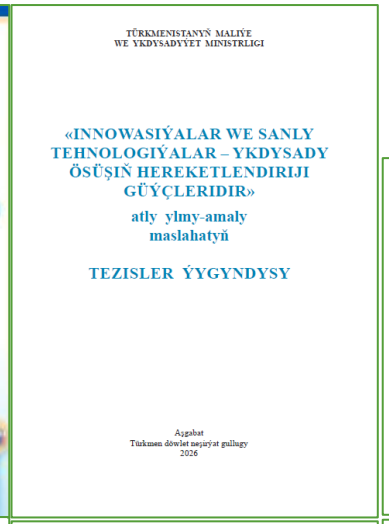
UOK 004 + 33
I 51

Bägül Gurbanlyýewa,
“Bank işi” kafedrasynyň mugallymy

Sanly bank hyzmatlarynda kiberhowpsuzlyk meseleleri. Sah 269-273

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»

atly ylmy-amaly maslahatyň

TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

B. Gurbanlyýewa,
Türkmen döwlet maliýe instituty
Bank işi kafedrasynyň mugallymy

SANLY BANK HYZMATLARYNDA KIBERHOWPSUZLYK MESELELERI

Häzirki şertlerde bazar ykdysady gatnaşyklarynyň ýaýbaňlandyrylmagy ýurdumyzda sanlylaşdyrma işiniň hem dünýä tejribesine laýyklykda ýola goýulmaklygyny talap edýär. Ulgamlary sanlylaşdyrmak işiniň örän çalt depginler bilen ornaşdyrylmagy, esasda ykdysadyýetiň sanlylaşdyrylmagy netijesinde döwrebap, kämil özgertmeler ýurdumyzyň ähli pudaklarynyň gurşap alýar. Şu nukdaýnazardan bank ulgamyny hem sanlylaşdyrmak işleri barha kämilleşdirilýär. Ykdysadyýetiň sanlylaşmagy, halkara maliýe bazarlarynyň gitdigiçe we müşderileriň talaplarynyň artmagy bank hyzmatlarynyň täze görnüşlerini peýda bolmagyna getirýär.

Soňky ýyllarda bank hyzmatlaryny kämilleşdirmek meselesi aýratyn ähmiýete eýe boldy. Sebäbi häzirki wagtda müşderiler hyzmatlaryň çalt, ygrybaply we amatly bolmagyny isleýärler. Şonuň üçin banklar öz hyzmatlaryny döwrebap tehnologiýalaryň kömegi bilen ösdürmäge çalyşýarlar. Sanly tehnologiýalaryň, internet hyzmatlarynyň we mobil goşundylaryň giňden ulanylmagy bank ulgamynda täze mümkinçilikleri döredýär. Bank hyzmatlaryny kämilleşdirmek üçin bir müşderiler üçin amatlylyk döretmek bilen çäkleneňok, eýsem banklaryň básdeşligine ukyplylygyny hem ýokarlandyrýar. Şonuň üçin täzeçe çemeleşmeler bank ulgamynyň durnuklы ösüşini üpjün etmekde möhüm orny eýeleýär.

269

Häzirki döwürde Internet ulgamy uly depginler bilen ösýär. Bütindünýä torunyň (World Wide Web, WWW) döremeginiň we ýaýramagynyň netijesinde Internet ulgamy ösüş üçin güýçli badalga aldy. Bu tor Interneti bitewi kibergiňişlige öwürdi. Internet umumy elýeterlikli köpçülükleýin maglumat hyzmatlarynyň ulgamyna öwrülip başlady. Interneti ulanyşmagynyň banka berýän esasy mümkinçiliklerinden üstünde durup geçmeklik maksadalaýyk bolar. Şu ýerde Internet ulgamyny, umuman, müşderi bilen özara gatnaşykdan başlap, beýleki banklar bilen maglumat alyşmaga çenli bankyň işiniň dürli ugurlarynda ulanyp bolýandygyny bellemek gerek.

Islendik maliýe guramasy üçin Internetde işlemegiň birinji döwri, adatça, mahabat we beýleki maglumatlary çap etmek üçin «World Wide Web» tehnologiýasyny ulanmakdyr. Häzirki döwürde, takmynan, 300 maliýe guramasy «WWW» tehnologiýasyny mahabat serişdesi hökmünde ulanýar.

Ikinji döwür – müşderilere banka girmäge buniversity esasyny döretmek. Müşderilere olara degişli maliýe maglumatlaryny gözden geçirmekligе mümkinçilik berilýär, şonuň bilen birlikde-de, olar bu maglumatlary üýtgedip bilmeýärler.

Üçünji döwür – müşderi bilen interaktiw özara gatnaşyk döwri. Şeýle aragatnaşygyň netijesinde, müşderi düne maliýe maglumatlarыny peýdalanmaga mümkinçilik alman, eýsem, maglumatlara düzedиş girizip, dürli hasaplaşyklary geçirip biler. Onuň netijesinde, Internet esasyndaky ulgamlar ýöriteleşdirilen «bank-müşderi» ulgamlaryna öwrüldi. Bu ýagdaýda ähli taraplar üçin amatlylyk döretmek bilen çäkleneňok, eýsem banklaryň básdeşligine ukyplylygyny hem ýokarlandyrýar. Şonuň üçin täzeçe çemeleşmeler bank ulgamynyň durnuklы ösüşini üpjün etmekde möhüm orny eýeleýär.

Banklar üçin dürli maliýe maglumatlarыny: mahabatlary, täzeliklери, maglumat aluwlarыny alyp bilmek mümkinçiligi möhüm bolup duryar. Internet ulgamy bolsa banklara işde zerur bolan dürli maliýe maglumatlarыny iň baý çeşmesidir.

Häzirki döwrüň şertlerinde Internet maliýe maglumatlarыny ýaýradyş ulgamy hökmünde ulanyşa şu aşakdaky artykmaçlyklary berýär:

- standartlaryň açyklygy we ýeňilligi, hyzmaty guramak üçin tehniki serişdeleriň ygtybarly toplumynyň barlygy;
- aragatnaşyk ýollarynyň degişlilikde arzanlygy;
- ulanyşynyň maglumatlara islendik nokatdan goşmaça çykdaýsyz elýeterlik mümkinçiligi.

270

Internet ulgamyny maliýe maglumatlaryny ýaýratmagyň gurşawy hökmünde giňden ulanmagy çäkleşdiriýän ýagdaýlaryň birnäçesi hem bar. Internet ulanylanda ýüze çykýan meseleleri sanap geçmek we olaryň mümkin bolan çözgütlerini getirmek bolar:

- Maglumatlary birugsat girmeklikden goramagyň standartlarynyň we elektron töleglerиň standartlarynyň takyk kesgitlenilmänligi;
- Toruň çendenaşa ýüklüligi, berilýän maglumatlaryň möçberiniň artmagyndan hem-de maglumatlary hemişe täzeläp durmagyň zerurlygy (bu mesele käbir ýagdaýlarda Internetiň umumy maksatlar üçin niýetlenen ýollarynyň çäklerinde bölünen geçiriş zolagyny ulanmak arkaly çözülýär) netijesinde, serwerleriň öndürijiligine we aragatnaşyk ýollarynyň geçiriş ukybyna ýokarlandyrylan talaplaryň zerurlygy;
- Maglumatlara elýeterliginiň standart serişdeleri arkaly işlap taýýarlamaklygyň mümkinçilikleriniň dürli çäklendirmeleri (bu meseläniň birnäçe çözgüdi bar. Olaryň biri hem häzirki wagtda dünýäde giň ýaýrandyr we ol Internetiň standartlaryny ulanýan ýöriteleşdirilen programma üpjünçiliginiň ýazmakdan ybaratdyr. Beýlekisi ýörite Internet ulgamynda ulanmak üçin «Sun Microsystems» kompaniýasy tarapyndan işlenip düzülen *Java* programmirleme dilini ulanmak bilen baglanyşykdydyr).

Iri aragatnaşyk serişdelerini, hususan-da, Interneti maliýe maglumatlaryny ýaýradyş ýoly hökmünde ulanmak howply hereketdir. Şeýle taslamalar işlenip taýýarlananda, mysal üçin, ulgamlara elýeterligi nähili üpjün etmeli, howpsuzlyk meselelerini nähili çözmeli diýen ýaly täze meseleleriň birnäçesi ýüze çykýar.

Häzirki zaman dünýäsinde Internet arkaly öýde hyzmatlary amala aşyrmak wirtual hususy torlar diýilýän ulgamlara dayanýarlar. Guramalar wirtual hususy torlar arkaly Interneti tor hökmünde, gözden geçiriş programmasyny bolsa interfeýs hökmünde ulanýarlar. Häzirki döwürde wirtual hususy torlar ýokary derejede goralandyr, emma olaryň ýapyk çözgütlere esaslanýandygy sebäpli, toruň çägünde olaryň özara gatnaşykda hereket etmegi çäklendirilendir. Web tehnologiýasy başdan maglumatlary goramak maksady üçin gowy uýgunlaşan. Şol bir wagtda-da goragly gurşawa geçmek, meselәni has-da çylşyrymlaşdyrýar.

Hyzmatlar üçin töleg tölemegiň ikinji usulyny ösdürmegiň zerur şerti bolup açyk torlarda geçirilýän elektron paýnamalaryň howpsuzlygyny üpjün etmek, şeýle hem serwerleri birugsat girmekden goramaklyk çykyş edýär. «Sun MICrosystems» kompaniýasy tarapyndan korporatiw ulgamy goramak

271

üçin ýaňy-ýakynda işlenip düzülen SKIP (Simple Key management for Internet Protokol), şeýle hem «Visa» we «MasterCard» kompaniýalary tarapyndan Internetde töleg amallaryny yerli belgilemek üçin işlenip düzülen SET (Secure Electronic Transactions) ýaly standartlar Internet arkaly töleglери ygtybarly we howpsuz amala aşyrmak üçin tehniki esasyny taýýarlaýar.

Häzirki wagtda inženerçilik ýardamy topary tarapyndan Internetde howpsuzlygy üpjün edip serişdeleri üçin IPSec-de (Internet Protokol Security) standarty hödürlendi. Ilki bilen «IPSec» bilen ýalaşyýşlygy braudmauerler we TCP/IP akymlary bilen üpjün edijiler bermelidirler.

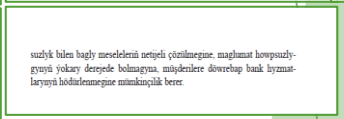
Müşderileriň maglumatlara elýeterligi awtomatlaşdyrýan programma üpjünçiligi bilen üpjün edip «Edity» atly firmasy bank elektron amallaryny alyp barmak üçin ýörite öz goşundylaryny işlap taýýarlaýar. Häzirki wagtda «Edity» firmasy «Electronic Workforce Platform» atly önümi hödürleýär. Oł maliýe guramalaryna işi interaktiw düzgünde geçmäge ýardam bermek üçin niýetlenendir. Şeýle düzgüne geçmeklikde ýüze çykýan mesele – guramalaryň ilkibaşda Web-e düne bir ýerde toplanyp duran maglumatlary ýerleýdiriş serişdesi hökmünde garandyklarындadyr. Häzir olar (köplenç, dürli ýerlerde saklanýan) dürli maglumatlary bir bitewi ulgama birleşdirmelidirler. Maliýe instituflarynyň, köplenç, bu tehnologiýalary onaşdyrmaga köp serişde sarp etmäge mümkinçiligi ýok, sebäbi goýlan pul serişdeleriniň näçe wagtdan soňra özüni ödeýändigi belli dál.

Käbir ýagdaýlarda Internetiň standart serişdeleri, hususan-da, «WWW» tehnologiýasy maglumat ulgamlarynyň hyzmatlarynyň üpjün edijileri kanagatlandyrmaýar. Şeýle ýagdaýda TCP/IP protokolyny we maglumatlary ibermegiň standart ýollarыny ulanýan, ýöriteleşdirilen serwer we müşderi programma üpjünçiligi işlenip taýýarlanýar. Olar öz ulanyjy interfeýsini we seljeriş gurallarynyň toplumyny (Reuters) hödürleýärler.

Mugt maglumatlar täjirçilik maksatlary üçin, aýratyn hem, maliýe pudagynda ulanmaga ýaramsyzdyr. Sebäbi olar hemişelik esasda dál ýagdaýda we dogrulygyna, anyklygyna hiç hili kepilnamasyz berilýär. Maglumat gorlaryna elýeterligе ygtyýar bermegiň tölegli usuly dünýäde has köp ýaýran we ulanyşlan görnüşdir. Ulanyjy abonent tölegini töleýär we bellenen möhlete kesgitli maglumat gorlaryna ygtyýarlyk alýar.

Şeýlelikde, dünýäniň ösen ýurtlarynyň banklarynda sanly tehnologiýalaryň bank işewürliginde netijeli peýdalanylmagy we olaryň goraglylygy babatyndaky tejribäni seljerip, olary milli ykdysadyýetimize giňzitmek bilen bagly meseleleriň oňyn çözülmegi sanly bank hyzmatlarynda kiberhowp-

272

suzlyk bilen bagly meseleleriň netijeli çözülmegine, maglumat howpsuzlygynyň ýokary derejede bolmagyna, müşderilere döwrebap bank hyzmatlaryny hödürlenmegine mümkinçilik berer.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

UOK 004 + 33
I 51

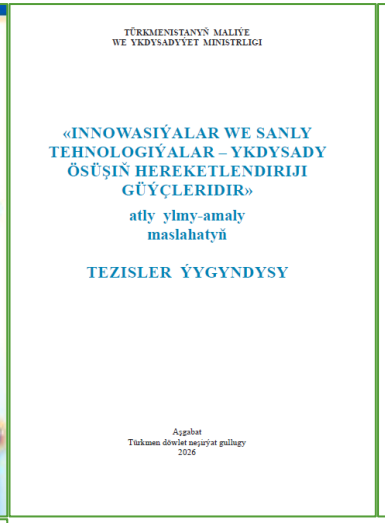
Çarymuhammet Hojammedow,
“Ykdysady nazaryýet” kafedrasynyň mugallymy

Gurbanmyrat Gurbanmyradow,
“Maliýe” kafedrasynyň mugallymy

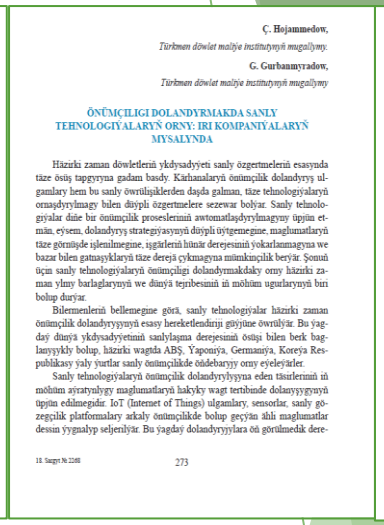
Önümçiligi dolandyrmakda sanly tehnologiýalaryň orny: iri kompaniýalaryň mysalynda. Sah 273-275

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
ATLY YLMY-AMALY MASLAHATYŇ
TEZISLER ÝYGYNDYSY

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň
TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

Ç. Hojammedow,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň mugallymy.
G. Gurbanmyradow,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň mugallymy

ÖNÜMÇILIGI DOLANDYRMAKDA SANLY TEHNOLOGIÝALARYŇ ORNY: IRI KOMPANIÝALARYŇ MYSALYNDA

Häzirki zaman döwletleriň ykdysadyýeti sanly özgertmeleriň esasynda täze ösüş tapgyryna gadam basdy. Kärhanalaryň önümçilik dolandyryş ulgamlary hem bu sanly öwrülişiklerden daşda galman, täze tehnologiýalaryň ornaşdyrylmagy bilen diýpli özgertmelere sezewar bolýar. Sanly tehnologiýalar diňe bir önümçilik proseslerini awtomatlaşdyrylmagyny üpjün etmän, eýsem, dolandyryş strategiýasynyň düýpli üýtgemegine, maglumatlaryň täze görnüşde işlenilmegine, işgärleriň hünär derejesiniň ýokarlanmagyna we bazar bilen gatnaşyklaryň täze derejä çykmagyna mümkinçilik berýär. Şonuň üçin sanly tehnologiýalaryň önümçiligi dolandyrmakdaky orny häzirki zaman ylmy barlaglaryny we dünýä tejribesini öň möhüm ugurlarynyň biri bolup durýar.

Bilermenleriň bellemegine görä, sanly tehnologiýalar häzirki zaman önümçilik dolandyryşynyň esasy hereketlendiriji güýçüne öwrülýär. Bu ýagdaý dünýä ykdysadyýetiniň sanlylaşma derejesiniň ösüşi bilen berk baglanyşykly bolup, häzirki wagtda ABŞ, Ýaponiýa, Germaniýa, Koreýa Respublikasy ýaly ýurtlar sanly önümçilikde öndebaryjy orny eýeleýärler.

Sanly tehnologiýalaryň önümçilik dolandyryşyna eden täsirleriniň iň möhüm aýratynlygy maglumatlaryň bahyky wagt tertibinde dolanyşygynyň üpjün edilmegidir. IoT (Internet of Things) ulgamlary, sensorlar, sanly gözegçilik platformalary arkaly önümçilikde bolup geçýän ähli maglumatlar dessin ýygnalyp seljerilýär. Bu ýagdaý dolandyryjylara öň görülmedik dere-

18. Sargyt № 2268

jede takyk maglumat berýär. Germaniýanyň «Industry 4.0» konsepsiýasy bu ugurda dünýäde iň öndebaryjy tejribeleriň biridir. Bu konsepsiýa laýyklykda, önümçilik zynyrlarynyň her bir enjamy maglumat öndüriýär, bu maglumatlar bolsa emeli aň taragyndan seljerilýär. Netijede, önümçilikde ýüze çykyp biljek näsazlyklar öňünden çaklanylýar, tehniki hyzmatyň wagty dogry kesgitlenýär we önümçiligiň durgunlylygynyň öňi alynýar.

Sanlylaşdyrma awtomatlaşdyrma derejesini hem ýokarlandyrýar. Ýaponiýanyň «Toyota Production System» ulgamy robotlaşdyrma we emeli aň bilen utgaşdyrylyp, dünýäde iň ýokary netijelilik derejesine ýetdi. Bu ulgamda robotlar diňe fiziki işleri ýerine ýetirmän, eýsem, maglumatlary seljerip, önümçilik prosesini üýtgemegine görä öz hereketini sazlaýar. Munuň özi robotehnikanyň önümçiligiň hilini ýokarlandyrýan intellektual ulgama öwrülýändigini görkezýär.

Sanly tehnologiýalaryň önümçilik dolandyrylyşyndaky möhüm täsirleriniň biri hem üpjünçilik zynjyrynyň optimizasiýa edilmesidir. ABŞ-nyň iri kompaniýalary «Amazon», «Tesla», «General Electric» üpjünçilik zynjyryny dolandyrmakda sanly ulgamlary giňden ulanýarlar. Amazonyň sanly logistika ulgamy dünýäde iň çalt we iň takyk üpjünçilik zynjyry hökmünde tanalýar. Bu ulgamda ähli ammarlar, ulaglar, sargytlar we müşderi maglumatlary bir bitewi sanly ulgamda utgaşdyrylýar. Netijede, üpjünçilik zynjyryndaky gijikmeler öňünden çaklanylýar, çykdaýlar azalýar we müşderiler hyzmatlardan kanagatlanma derejesi ýokarlanýar. «Tesla» kompaniýasy bolsa önümçilikde we üpjünçilik zynjyrynda doly sanly integrasiýa geçip, her bir awtoulagyň önümçilik tapgyryny bahyky wagt tertibinde yzarlamaga mümkinçilik berýär.

Koreýa Respublikasynyň «Samsung» kompaniýasy önümçilik zynjyrlarynda emeli aňyň kömegi bilen hil gözegçiligini ýola goýmagy başardy. Emeli aň kameralar arkaly önümleriň ýüzündäki mikroskopik kemçilikleri hem anyklap bilýär. Bu bolsa önümçilikde ýalňyşlyklaryň derejesini ep-esli peseldýär. Şeýle-de Koreýa Respublikasynyň döwlet derejesindäki «Digital New Deal» maksatnamasy sanly önümçiligi ösdürmekde möhüm orny eýeleýär.

Ýokarda beýan edilen tejribeler önümçiligiň sanly üýtgeşmelerinden halkara kompaniýalar tarapyndan netijeli peýdalanylýandygyny görkezýär. Sanly önümçiligi dolandyrmak boýunça häzirki zaman ylmy barlaglary barmaçe täze ugurlary öňe sürýär. Olaryň arasynda şu aşakdakylary tapawutlandyrmak gerek:

1. Öňünden çaklaýjy seljerme (Predictive Analytics) – adatça, maglumatlar diňe taryhy nukdaýnazardan ýa-da hasabat döwrüniň netijeliligi boýunça seljerilýän bolsa, häzirki wagtda emeli aň we uly maglumatlar arkaly önümçilikde ýüze çykjak näsazlyklar, üýtgemeler, üpjünçilik zynjyryndaky bozdençlikler öňünden çaklanylýar. Bu bolsa dolandyryjyň netijeli täze görnüşe geçmegine mümkinçilik berýär.

2. Sanly ekoulgamlar (Digital Ecosystems) – mysal üçin, Germaniýa, Ýaponiýa we ABŞ-da kärhanalar diňe öz önümçilik zynjyrlaryny dál, eýsem, hyzmatdaşlaryny, üpjün edijelerini we müşderilerini hem bir bitewi sanly ulgamda birleşdirýärler. Bu bolsa önümçilik proseslerinin aýdyňlygyny we sazlaşygyny üpjün edýär.

3. Kiber-fiziki ulgamlar (Cyber-Physical Systems) – bu ulgamda enjamlaryň fiziki hereketleri sanly maglumatlar bilen utgaşdyrylýar. Netijede, önümçilikde takyklyk we tizlik ýokary derejä çykýar.

4. Sanly synag meýdançalar (Digital Testing) – bu tehnologiýa önümçilik zynjyrynyň sanly nusgasyny döredip, onuň üstünde synag geçirmek, optimizasiýa etmek we netijeliligi ýokarlandyrmak üçin ulanylýar. «Tesla», «Siemens», «Boeing» ýaly kompaniýalar bu tehnologiýany giňden ulanýarlar.

Bu ugurlar häzirki zaman önümçiligi dolandyrmakdaky sanly tehnologiýalaryň ornunyň strategik ähmiýetliligini görkezýär. Sanlylaşdyrma häzirki wagtda diňe tehniki ösüş dál, eýsem, ykdysady ösüşiň täze modeli hökmünde kabul edilýär. Ösen kompaniýalaryň tejribesinde bu hadysanyň oňyn taraplary hökmünde şu aşakdakylary bellap bolar:

– sanly tehnologiýalary ornaşdyran kärhanalar bäsdeşlikde artykmaçlyk gazanýarlar;
– çykdaýlaryň möçberiniň peselmegine alyp barýar;
– önümçiligi dolandyrmakda hil üýtgeşmeleri ýüze çykarýar;
– kärhanalaryň durnukly ösüşini üpjün edýär we bazar üýtgeşmelerine çalt uýgunlaşmagyna getirýär.

Şeýlelikde, sanly özgertmäniň häzirki tapgyrynda öňünden çaklaýjy analitika, sanly synag meýdançalary, kiber-fiziki ulgamlaryň integrasiýasy we sanly ekoulgamlar önümçilik dolandyryjyynyň täze ugurlary diýip hasaplamak üçin ylmy esaslar ýüze çykýar. Bu ugurlar geljekde sanly önümçiligiň ösüşini kesgitlejek esasy ýer hökmünde çykyş edýär.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

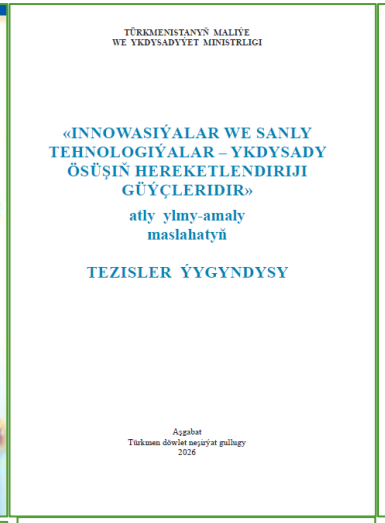
UOK 004 + 33
I 51

Gözel Mätiýewa,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň mugallymy

Kärhananyň girdejisini, çykdajysyny we maliýe netijelerini seljermegi kämilleşdirmekligiň ýollary.
Sah 279-282

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE
WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň

TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

G. Mätiýewa,
Türkmen döwlet maliýe instituty̆nyň mugallymy

KÄRHANANYŇ GIRDEJISINI, ÇYKDAJYSYNY WE MALIÝE NETIJELERINI SELJERMEGI KÄMILLEŞDIRMEKLIGIŇ ÝOLLARY

Milli we halkara buhgalterçilik hasaba alnyşynyň standartlary ýeke-täk görkeziş – peýda gönükdirilendir. Hasabat döwrüniň maliýe netijesi islendik guramanyň hojalyk işiniň iň möhüm görkezijisidir. Peýda, şeýle hem, maýadarlaryň nukdaýnazaryndan kärhananyň işiniň iň ähmiýetli görkezijilerini sanawynda başda durýar.

Milli buhgalterçilik hasaba alnyşynyň halkara derejesine geçirilmegine bolan ýokary gyzyklanmany aşakdakylar bilen düşündirmek bolar:

- Maliýe hasabatlylygynyň halkara standartlaryna (MHHS) laýyklykda hasabatlylygyň kemala getirilmegi, guramalara halkara maýa bazarlaryna çykmaga mümkinçilik berýän zerur şertleri bardyr;
- Halkara standartlara laýyklykda düzülen maliýe hasabatlylygy, maglumat berişligi we ulanyjylar üçin peýdalylygy nukdaýnazaryndan has ýokarydyr. Standartlar başlangyç tapgyrda maglumaty ulanyjan anyk taraplara gönükdirilendir we maliýe maglumatlarynyň esaslandyrylan dolandyryş çözgütlerini kabul etmek üçin peýdaly bolmalydygy barada kriteriden ugur alýar;
- Halkara standartlaryň ulanylmagy hasaba alnyşyň we hasabatlylygyň täze milli kadalarynyň işläp düzmek üçin sarp edilýän wagty we resurslary ep-esli tygyztlamaga mümkinçilik berýär. Hasaba alyş ulgamynyň MHHS-e goşulmagy, bazar ykdysadyýetiniň talaplaryna jogap berýän netijeli buhgalterçilik hasaba alnyşy we hasabatlylyk ulgamyny döretmek meselesini has rasional çözmäge ýol açar.

MHHS-iň, GAAP-iň (Amerikan nusgasy), kanunçylyklaryň «Jemi peýda barada hasabatyň» mazmunyna goýýan talaplarynyň deňeşdirip, buhgalterçilikdäki ýol hasabatyň dünýä standartlaryna laýyk gelýändigi barada netije çykarmak bolar. «Hasabatda...» maýa goýum we maliýe işinden gelýän girdejiler we çykdajylar barada maglumatlar has jikme-jik açylyp görkezilýär. Olar takyk kesgitlenendir, şonuň üçin hem «Jemi peýda barada hasabaty» has çuňňur seljerilende, haýsy-da bolsa bir girdejiniň ýa-da

279

çykdajynyň anyk haýsy ş̧ görnüşine degişlidigi barada sowal öz-özünden aýrylýar. Şeýle jikme-jiklik «Hasabatyň» analitiki peýdalylygyny artdyrýar we maliýe hasabatlylygynyň daşky ulanyjylary üçin uly gyzyklanma döredýän maglumatlary açyp görkezýär. Meýilleşdirilýän girdejileriň we çykdajylaryň detallaşdyrylmagy, şeýle hem buhgalterçilik hasaba alnyşynyň usulyýetine uly täsir edýän salgyt salmak talaplaryna hem laýyk gelýär.

«Jemi peýda baradăky hasabat» düzülende, çykdajylaryň häsiýeti boýunça olaryň esasy elementleri barada has jikme-jik maglumatlar ulanylýar. maddy çykdajylar, hasaplanan könelme, zähmet haky we ş̧ylaglamalar, durmuş ätiýaçlandyryşy üçin töleg̈ler. Bu usuly ulanmak has ýönekeý bolup biler, sebäbi çykdajylary guramanyň içindäki niýetlenilişine görä gaýtadan paýlamaga zerurlyk ýokdur.

Dürli hojalyk subýektleri üçin peýdanyň bu ýa-da beýleki görkezijisi dürli ähmiýete eýedir: döwlet göterimler aýryljandan soňky we salgytlar tölenmezden ozalky peýda gyzyklanma bildirýär, eýelerini bolsa arassa peýda gyzyklandyrýar.

Ýokarda aýdylanlardan ugur alyp, milli buhgalterçilik hasaba alnyş standartlarynyň halkara standartlaryna geçmegimiz we uýgunlaşmagynyň zerur prosesdigi barada netije çykarmak bolar. Bu bolsa şahsy kadalary we standartlary işläp düzmek üçin sarp edilýän wagty tygyztlamaga, milli hasaba alyş usulyýetleriniň beýleki ýurtlaryň usulyýetleri bilen birleşdirmäge (unifikasiýalamaga) we netijeli integrasiýany amala aşyrmaga mümkinçilik berer. Munuň bilen bir hatarda, ýurtlaryň ösüş aýratynlyklarynyň, telekeçilik ýörelgeleriniň we ykdysadyýetiniň ösüş derejesiniň hem göz öňünde tutmak zerurdyr. Kärhanalar tarapyndan düzülýän «Jemi peýda baradăky hasabatda» peýda görkezijilerini hasaplamagyň usulyýeti has jikme-jik ýöhlelendirilýär, bu bolsa daşary ýurtlaryň hasabatlarynda duş gelmeýär. Emma ýerli hasaba alnyşda yzygiderli ýüze çykmaýan, ýöne guramalar üçin ähmiýetli bolan adatdan daşary ýagdaýlar boýunça çykdajylaryň hasaplanylyşy göz öňünde tutulmandyr.

Peýdanyň artmagyna täsir edýän we guramanyň işine bagly bolan möhüm faktorlar (olar içki faktorlar diýip atlandyrylýar) şulardan ybaratdyr: şertnama şertlerine laýyklykda öndürilýän önümiň möçberiniň artmagy, onuň özüne düşýän gymmatnyň peselmegi, hususy ýokarlandyrylmagy, assortimentiniň (görnüşleriniň) gowulandyrylmagy, önümçilik fondlarynyň ulanyljy netijeliligini ýokarlandyrylmagy, zähmet öndürijiligini ösmegi we ýolbaşçylaryň başdeşlik ukyby (kompetentligi).

280

Peýdany artdyrmagyň esasy rezerwleri aşakdakylardyr:

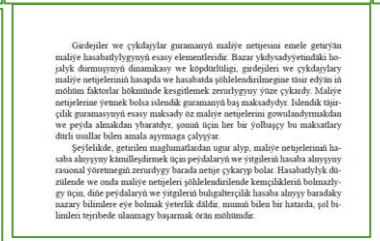
- durnukly ykdysady şertlerde önümi ýerlemekden alynýan peýdany artdyrmagyň esasy ýoly maddy çykdajylar bölegi̊nde özüne düşýän bahany peseltmekden ybaratdyr;
- alnyşky sarp edilip gönükdirilen pudaklarda sarp edilip harytlarynyň hiline zeper ýetirmezden, isleg bilen kesgitlenilýän önümçilik we ýerleme möçberleri hem-de özüne düşýän gymmatyň derejesi çözüji ähmiýete eýedir;
- önümi ýerlemekden alynýan peýdanyň möçberine hasabat döwrüniň başlanggyçyndaky we ahyrkydaky ýerleşdirilmedik galyndylaryň düzümi we möçberi täsir edýär. Galyndylaryň uly möçberi düjewündinli doly gelip gowuşmazlygyna we garagyllyan peýdanyň doly alynmazlygyna sebäp bolýar;
- kärhananyň esasy fondlarynyň we beýleki emläkleriniň ýerlenilmeginden alnan peýda hem peýdany artdyrmagyň rezerwi bolup biler. Beýleki amallar, meselem, esasy serişdeleriň kärhana muzdsuz berilmegi balans peýdasyna degişli edilmän, eýsem, toplamak üçin niýetlenen arassa peýdadan öwezi dolunýar;
- maddy we zähmet sygymlylygyny peseltmek;
- täze tehnologiýalary we enjamlary ornaşdyrmak;
- kärhananyň guramaçylyk gurluşyny kämilleşdirmek, zähmet çykdajylaryny azaltmak;
- önümiň hilini ýokarlandyrmak we assortimenti optimallaşdyrmak;
- dolanyşyk serişdeleriniň dolanyşygyny çaltlandyrmak.

Häzirki wagtda buhgalterçilik hasaba alnyşynyň usulyýeti we guralyşy düýpli üýtgeşmelere sezewar bolýar. Guramalar hojalyk amallaryny ýöhlelendirmek boýunça öz mümkinçiliklerini giňeldýärler. Olar buhgalterçilik hasaba alnyşyny ýöretmegiň usullaryny özbaşdak saýlaýarlar, şeýle hem hasaba alyş syýasatyny işläp düzmek we ş̧eleri özüne düşýän gymmatyny hasaplamagyň usullaryny kesgitlemek bilen meş̧gullanýarlar.

Başgaça aýdylanda, häzirki zaman dünýäsinde buhgalterçilik hasaba alnyşyny ýöretmegiň umumy kadalary bellenilýär, guramalar bolsa öz ş̧ertlerinden ugur alyp, şol kadalary amala aşyrmagyň mehanizmini işläp düzýärler we anyklaýarlar. Maliýe netijelerini gurluşynyň esasy düzüm bölegi girdejiler we çykdajylardyr, şonuň bilen baglanyşyklylykda, buhgalteriň esasy wezipesi olary takyk kesgitlemekden ybaratdyr.

Häzirki wagtda bar bolan kadalaýdyryjy hukuk namalarynyň giň sanawy maliýe netijelerini hasaba alnyşyna uly täsir edýär, olaryň ähmiýet derejesi bolsa degişli resminamanyň derejesi bilen kesgitlenilýär.

281

Girdejiler we çykdajylar guramanyň maliýe netijesini emele getiriji̊n maliýe hasabatlylygynyň esasy elementlerdir. Bazar ykdysadyýetindäki hojalyk durmuşynyň dinamikasy we köpdürlüligi, girdejileri we çykdajylary maliýe netijelerinii̊ hasapda we hasabatda şöhlelendirilmegine täsir edýän iň möhüm faktorlar hökmünde kesgitlemek zerurlygyny ýüze çykardy. Maliýe netijelerine ýetmek bolsa islendik guramanyň baş maksadydyr. Islendik täjirçilik guramasynyň esasy maksady öz maliýe netijelerini gowulandyrmakdan we peýda almakdan ybaratdyr, şonuň üçin her bir ýolbaşçy bu maksatlary dürli usullar bilen amala aşyrmaga çalyşýar.

Şeýlelikde, getirilen maglumatlardan ugur alyp, maliýe netijelerinii̊ hasaba alnyşyny kämilleşdirmek üçin peýdalaryň we ýitgileriň hasaba alnyşyny rasional ýöretmegi̊ zerurdygy barada netije çykarýp bolar. Hasabatlylyk düzülende we onda maliýe netijeleri şöhlelendirilende kemçilikleriň bolmazlygy üçin, dine peýdalaryň we ýitgileriň buhgalterçilik hasaba alnyşy baradăky nazary bilimlere eýe bolmak ýeterlik däldir, munuň bilen bir hatarda, ýol bilimleri tejribede ulanmagy başarmak örän möhümdir.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

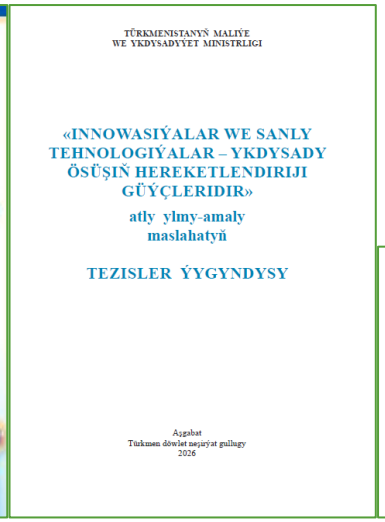
UOK 004 + 33
I 51

Aknabat Möwlamowa,
“Bank işi” kafedrasynyň uly mugallymy

Bank ulgamynda sanly mümkinçilikler: emeli aň. Sah 282-285

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň
TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

A. Möwlamowa,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň Bank işi kafedrasynyň uly mugallymy

BANK ULGAMYNDA SANLY MÜMKINÇILIKLER: EMELI AŇ

«Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022–2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň milli Maksatnamasynda» Türkmenistanyň karz edaralary tarapyndan bank işine sanly ulgamy ornaşdyrmagyň çäklerinde nagt dal hasaplaşyklary hem-de bank kartlaryny ýaýratmak boýunça çäreleri durmuşa geçirmeklik hem-de

sanly bank hyzmatlarynyň ornaşdyrylmagyny giňden dowam etdirmeklik meýilleşdirilýär.

Milli Maksatnama laýyklykda ýurduň ykdysadyýetiniň isleg we teklip esasynda ösen bazar ykdysady gatnaşyklarynyň ýörelgelerine laýyklykda sebitde we dünýäde bäsdeşlige ukyply bolmagyny gazanmaklyk bellenildi. Bu garaşylýan netijelere üstünlikli ýetmek maksady bilen, ösen ýurt we tehnikanyň gazananlaryny durmuşa ornaşdyrmak arkaly robot tehnologiýalary, ösen nano tehnologiýalary, emeli aň bilen doldurylýan ulgamlary ösdürmek, ýurdumyzyň maliýe, bank ulgamynyň işine ösen maliýe tehnologiýalaryny ornaşdyrmak arkaly internet torunyň üsti bilen maliýe, atyşçalandyryş, salgyt, pensiýa we bank hyzmatlaryny ornaşdyrmak we bu ugurda hyzmatlaryň görnüşlerini giňeltmek ýaly ykdysadyýetiň möhüm ugurlaryna aýratyn ähmiýet berilýär.

Bank işiniň adaty usullaryny düýpgöter özgerdýän we maliýe hyzmatlaryny hilini ýokarlandyrmak we ýerine ýetirilýän amallaryň netijeliligini artdyrmak üçin täze ülüşleri kesgitleýän «emeli aň» baglanyşdyryjy element hökmünde çykyş edýär. «Emeli aň» banklara uly göwrümli maglumatlary ýokary derejeli tizlik we takyklyk bilen işlemäge mümkinçilik bermek bilen maliýe selleriş ulgamyna hem oňyn täsirini ýetirýär. «Emeli aň» ulanylmagy üýtgeýän ululyklaryň köplügini göz öňünde tutmak bilen çaklamalaryň takyklygyna we bazar üýtgemelerine uýgunlaşmaga ýardam edýär.

Müşderilere hyzmat etmek ulgamynda hem «emeli aň» banklara şahsylaşdyrylan hyzmatlary hödürlemäge mümkinçilik berýär. Ýörite tehnologiýalar müşderi maglumatlarynyň dürli jähetlerini (tranzaksiýalaryň taryhy, hususy ilen tutmalar) seljermäge mümkinçilik döredýärler. Bu bolsa her bir müşderiniň maliýe mümkinçiliklerine we zerurlyklaryna laýyk gelýän şahsy tekliplери bödürlemekde wajypdyr. Şeýle çemeleşme düýe bir hyzmat etmegiň hilini ýokarlandyrmak bilen çäklenmän, müşderilere amatly çözgütleri kabul etmäge, bank hyzmatlaryny peýdalanyjylaryň banklara bolan ynanmyny pugtalandyrmaga ýardam berýär. «Emeli aň» ses buýurmalary arkaly hyzmatlary dolandyrmaga mümkinçilik bermek bilen banklaryň müşderiler bilen özara gatnaşyklaryny kämilleşdirmekde hem möhüm orun tutýar. Bu umuwasiýalar müşderilere banka barmazdan ykdysady meseleler boýunça maslahatlary almaga, şahsylaşdyrylan hyzmatlardan amatly ýerlerde peýdalanmaga, maliýe amallarynyň geçirmäge mümkinçilik bermek bilen hyzmat etmegiň düzgün-kadalarynyň has hem aňsatlaşdyrýarlar.

Maliýe-karz instituttary emeli aňyň mümkinçiliklerini bank işjeňliginiň dürli ugurlarynda peýdalanýarlar:

➢ Töwekgelçilikleri çaklamak we dolandyrmak. Emeli aň müşderileri karzlaşdyrmak, atyşçalandyrmak, maýa goýumlar we beýleki amallar bilen bagly töwekgelçilikleri çaklamakda işjeň ulanylýar. Munuň aýdyň mysaly hökmünde karz skoringi çykyş edýär. Maglumatlaryň uly göwrümliniň hasabyna emeli aň bankyň karz alyjyny bolup biljek taraplara seljerme geçirip, şahsy karz reýtingini taýýarlaýar. Neýrotorlar bankyň müşderisi bolup biljek tarap barada maglumatlary ýygnaýar, çözgüt kabul edilen pursadynda zerur bolup biljek ölçegleri öwrenýär, müşderiniň görkezen maglumatlary bilen bankyň bildirýän talaplaryny deňeşdirýär, karz potensialyna we reýtinge täsir edýän görkezijileri hasaplap çykarýar, gul seriýalerinde yzyna gaýtarylmazlyk töwekgelçiligine seljerme geçirýär. Emeli aň bu ugurda bank hünärmeniniň iş wagtyny tygşytlamaga ýardam edýär we müşderiniň karza ukyplylygyna baha bermegiň takyklygyny ýokarlandyrýar.

➢ Maliýe görkezijilerı çaklama, maglumatlaryň analizi (seljermesi). Emeli aň uly göwrümli maglumatlary seljermek bilen hakyky wagt tertibinde taýpçylyk banklarynyň işlerki proseslerine baha bermekde hem artykmaçlyklara eýedir.

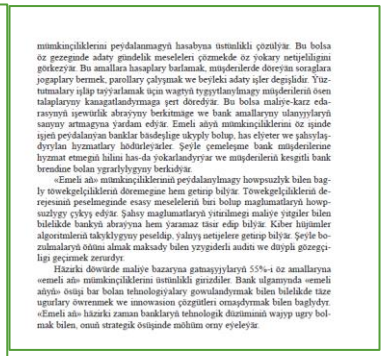
➢ Bank ulgamyna karz bilen bagly galplyklary ýüze çykarmak we öňüni almak. Emeli aň gübheli we adaty bolmadyk shemalary ýüze çykarmagyň hasabyna kezzaplaryň hadysalary anyklamaga we olaryň öňüni almaga ýardam edýär.

➢ Müşderileri goldamak, ses kömekçileri, çat-botlar. Bu ugurda emeli aň mümkinçiliklerini müşderilere hyzmat etmek bilen bagly meseleleri çözmek üçin wirtual kömekçileri (assistentleri) döretmekde peýdalanýarlar. Bu kömekçiler has işjeň bank amallarynda, ýagny müşderileriň soraglaryna jogap bermek, bank amallaryny geçirmekde kömek etmek, balans we tranzaksiýalar barada maglumatlary bermek ýaly ugurlarda gowy netije görkezýärler.

«Emeli aň» bank ulgamynyň netijeliligini ýokarlandyrylmagyna we ulgamyň yzygiderli ösdürilmegine öz täsirini ýetirýär. «Emeli aň» tehnologiýalarynyň bank ulgamyna girizilmegi müşderilere hyzmat etmegiň hilini düýpli ýokarlanmagyna, bankyň işewürlik abraýyny artmagyna ýardam edýär. «Emeli aň» mümkinçilikleri amaly harajatlaryň peselmegini hasabyna çykdajylary düýpli azaltmaga ýardam berýär. «Emeli aň» ulgamlary az wagtda uly göwrümli maglumatlary işläp, ýalňyşlyklary azaltmaga ukyplydyr. Üznüksiz sanly transformasiýa şertlerinde «emeli aň» mümkinçilikleri bankyň bäsdeşlige ukyplylygyny ýokarlandyrmakda wajyp orny eýeleýär.

Täjirçilik banklaryna gelýän 80% gowrak ýüzlenmeler emeli aňyň

mümkinçiliklerini peýdalanmagyň hasabyna üstünlikli çözülýär. Bu bolsa öz gezeginde adaty gündelik meseleleri çözmekde öz ýokary netijeliligini görkezýär. Bu amallara hasaplary barlamak, müşderilerde dörediň soraglara jogaplary bermek, parollary çalyşmak we beýleki adaty işler degişlidir. Ýüzlenmeleri işläp taýýarlamak üçin wagtyň tygşytlanylmagy müşderileriň ösen talaplarynyň kanagatlandyrmaga şert döredýär. Bu bolsa maliýe-karz edarasynyň işewürlik abraýyny berkitmäge we bank amallarynyň ulanyjylaryň sanyny artmagyna ýardam edýär. Emeli aňyň mümkinçiliklerini öz içinde işjeň peýdalanyan banklar bäsdeşlige ukyply bolup, has elýeter we şahsylaşdyrylan hyzmatlary hödürleýärler. Şeýle çemeleşme bank müşderilerine hyzmat etmegiň hilini has-da ýokarlandyrýar we müşderileriň kesgitli bank brendine bolan ygrarlylygyny berkidýär.

«Emeli aň» mümkinçiliklerinıň peýdalanylmagy howpsuzlyk bilen bagly töwekgelçiliklerini doremegine hem getirip bilýär. Töwekgelçilikleriň derejesiniň peselmeginde esasy meseleleriň biri bolup maglumatlaryň howpsuzlygy çykyş edýär. Şahsy maglumatlaryň ýitirilmegi maliýe ýitgiler bilen bilelikde bankyň abraýyna hem ýaramaz täsir edip bilýär. Kiber hüjümler algoritmleriň takyklygyny peseldip, ýalňyş netijelere getirip bilýär. Şeýle bozulmalaryň öňüni almak maksady bilen yzygiderli audit we duýduk gözegçiligi geçirmek zerurdyr.

Häzirki döwürde maliýe bazaryna gatnaşyjylaryň 55%-i öz amallaryna «emeli aň» mümkinçiliklerini üstünlikli girizdiler. Bank ulgamynda «emeli aňyň» özüne bar bolan tehnologiýalary gowulandyrmak bilen bilelikde täze ugurlary öwrenmek we umuwasion çözgütleri ornaşdyrmak bilen baglydyr. «Emeli aň» häzirki zaman banklaryň tehnologik düzüminiň wajyp ugry bolmak bilen, onuň strategik özüşinde möhüm orny eýeleýär.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

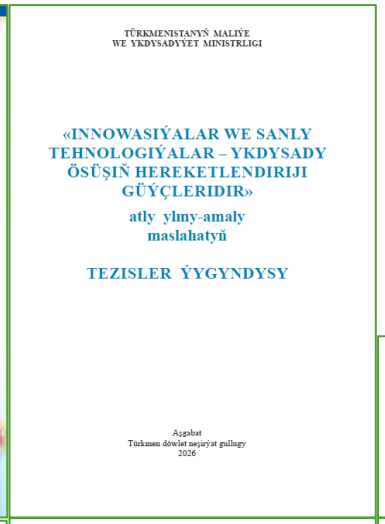
UOK 004 + 33
I 51

Nyýazsoltan Nobatowa,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň uly mugallymy

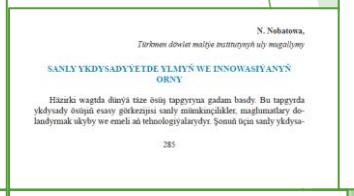
Sanly ykdysadyýetde ylmyň we innowasiýanyň orny.
Sah 285-289

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň
TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

N. Nobatowa,
Türkmen döwlet maliýe instituty̆nyň uly̆ mugallymy

SANLY YKDYSADYÝETDE YLMYŇ WE INNOWASIÝANYŇ ORNY

Häzirki wagtda dünýä täze ösüş tapgyryna gadam basdy. Bu tapgyrda ykdysady ösüşiň esasy görkezijisi sanly mümkinçilikler, maglumatlary dolandyrmak ukyby we emeli aň tehnologiýalarydyr. Şonuň üçin sanly ykdysa-

285

dyýet we emeli aň häzirki zaman dünýäsi bilen bir hatarda, Türkmenistanyň ösüş strategiýasynda hem möhüm orun eýeleýär. Hormatly Prezidentimiziň 30-njy ýanwarda geçiren Minstrler Kabinetiniň mejlisinde gol çeken Kararynа laýyklykda, «Türkmenistanda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň 2026–2028-nji ýyllar üçin Döwlet maksatnamasy» tassyklanyp, onuň ýerine ýetirilmegi boýunça anyk çäreler meýilleşdirildi. Bu resminama ykdysadyýetiň dürli pudaklarynda maglumat we kommunikasiýa tehnologiýalarynyň giňden ulanmakda uly ähmiýete eýe bolup, innowasiýa esasly işewürlik üçin hem giň ýol açdy.

XXI asyr maglumat eýýamy hökmünde häsiýetlendirilýär. Elektron söwda, sanly bank ulgamlary, onlaýn hyzmatlar, döwlet sanly platformalary we maglumat ulgamlary sanly ykdysadyýetiň esasy sütünleridir. Şonuň üçin-de döwletimiz sanly infrastrukturany, maglumat ulgamlaryny, elektron hökümet we IT ulgamlarыny ösdürmäge gönükdirilen taslamalary durmuşa geçirýär. Yurdumyzda sanly hyzmatlaryň giňeldilmegi, döwlet edaralarynda maglumat ulgamlarynyň ornaşdyrylmagy we milli IT kärhanalarynyň mümkinçiliklerиniň ösdürilmegi emeli aňyň geljekde has giňden ulanylmagy üçin berk binýat döredýär.

Sanly ykdysadyýet – ykdysady gatnaşyklaryň, önümçiligiň, hyzmatlaryň we dolandyrylyşyň sanly tehnologiýalara esaslanýan görnüşidir. Oňa elektron söwda, sanly bank ulgamlary, onlaýn hyzmatlar, maglumat platformalary we awtomatlaşdyrylan önümçilik ulgamlary gyryň. Bu ykdysady modelde maglumat esasy çeşme bolup durýar.

Tehnologik taýdan ösen döwletleriň tejribesinden görnüşi ýaly, hut sanlylaşdyrmak işi olara batly depginler bilen öňe gitmäge hem-de dünýäniň öndebaryjy ýurtlarynyň hataryna goşulmaga mümkinçilik berdi. Şunuň bilen baglylykda, hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedow ýurdumyzyň Hökümetine, ministrliklerиniň we pudaklaýyn dolandyryş edaralarynyň ýolbaşçylaryna ählі derejede halkara hyzmatdaşlygy giňeltmek babatda tabşyryklary berýär. Türkmenistanyň ösüşiniň geljegi daşarky ýerler bilen, ýagny dünýä hojalyk gatnaşyklaryna mundan beýlak-de goşulyşmak, özara bähbitli söwda-ykdysady, maýa goýum hyzmatdaşlygyny işjeňleşdirmek, ylmy-tehniki ösüşiň barşynda özara gatnaşyklaryň täze ugurlarыny ýüze çykarmak, adamzat üçin umumy meseleleriň ýalaşylan çözgütlerini işläp taýýarlamak bilen gönüden-göni baglanyşyklydyr. Döwlet Baştutanymyz orta möhletli geljekde ykdysadyýetiň ählі pudaklaryna maglumat tehnologiýalarynyň işjeň ornaşdyrylmagyny, barha ýokary depginlere eýe bolýan sanlylaşdyrmak

286

işini degişli tehnologiýalar bilen üpjün edýän howpsuz IT infrastrukturanyň döredilmegini strategik taýdan ileri tutulýan ugurlaryň hataryna görkezýär.

Bäsdeşlige ukyplylyk, innowasiýalar, täze iş orunlarynyň döredilmegi köp babatda tehnologiýalaşdyrmak işlerini degişli kesgitlenilýär. Hormatly Prezidentimiz türkmen halkynyň Milli Lideri, Halk Maslahatynyň Başlygy Gurbanguly Berdimuhamedow tarapyndan kesgitlenen, sanly tehnologiýalary ulanmak arkaly täze senagat düzümlerini kemala getirmegiň hasabyna çalt depginde döwrebaplaşdyrmak syýasatyny işjeň amala aşyrýar. Bu ugurda 2025-nji ýyla çenli niýetlenen degişli Konsepsiýa durmuşa geçirilip, el ählі pudaklary tehnologik taýdan özgertmegiň, olary döwlet tarapyndan dolandyrmagyň, ýurdumyzyň ägirt uly serişde we önümçilik kuwwaty esasynda ykdysady bilimleri kemala getirmegiň özboluşly «Ýol kartasydyr». Konsepsiýa kabul edilen döwlet maksatnamalaryna, uzak möhletleýin geljek üçin meýilnamalara utgaşdyrylandyr.

Häzirki wagtda ählumumy we häzirki zaman meýilleri esasynda emele gelen daşarky täsirleri nazara almak bilen, her bir pudagyň öňünde goýlan wezipelere gaýtadan garamak zerurdyr. Innowasion ösüş ýoluna düşen ýurdumyzda degişli infrastrukturany döretmek, tehniki taýdan üpjün etmek babatda uly işler alnyp barylýar. Şunda şäherguşluk ulgamynyň ösüşini mysal hökmünde görkezmek bolar. Sanly, maglumat-araçylyk ulgamlaryny we «ýaýly» tehnologiýalary ulanmagyň giň gerimi milli binagärlik däplerиniň, dizaýnyň häzirki zaman ýörelgelerиniň sazlaşygyny emele getirýän, «akylly» şäher konsepsiýasy esasynda bina edilen Arkadag şäherиniň gurluşygynda-da öz beýanyny tapýar. Şäherиň ählі babatda, şol sanda ekologik taýdan halkara ölçeglere doly laýyk gelýän düzümleri ýatyrylan rahat we amatly durmuş şertlerini üpjün edýär. Türkmen halkynyň Milli Liderиniň başlangyjy, hormatly Prezidentimiziň tarýyz tagallalary bilen Köpetdagyň eteginde bina edilen Arkadag şäherinde ornaşdyrylan innowasion tehnologiýalar, sanly çözgütler «akylly» şäher we «akylly» öý ulgamyny döretmäge, bu hyzmatlary uzak aralykdan dolandyrmaga, olaryň kiberhowplara garşy ygtybarlylygyny ýokarlandyrmaga mümkinçilik berýär. «Aşgabat-sitі» taslamasynda hem iň kämil tehnologiýalary, döwrebap çözgütleri ornaşdyrmak göz öňünde tutulýar.

Sanly elektron söwda – bu internet ulgamynyň üsti bilen amala aşyrylýan maliýe amallarы we geleşikleriň dowamynda bolup geçýän harytlaryň we hyzmatlaryň alyş-çalyşygy, pul serişdelerиniň geçirimleri bolup durýar.

Ýurdumyzda özgertmeler ýaýbaňlandyrylýan häzirki zaman şertlerinde sanly ykdysadyýeti ösdürmek ileri tutulýan ugurlaryň biridir. Bu ugurda ýe-

287

tilen sepgitler we gazanylan üstünlikler hem az däldir. Diýarymyzda sanly ykdysadyýet, sanly bilim bilen bagly kabul edilen resminamalar we maksatnamalar esasynda amala aşyrylýan özgerişler munuň aýdyň güwäsidir.

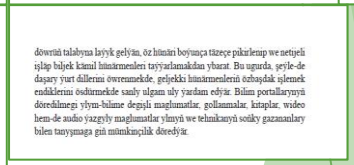
Türkmenistanda sanly ulgamy ösdürmekde maliýe ulgamy, sanly bilim, elektron söwda, bank hyzmatlary we köpçülikleýin habar beriş serişdeleri çygrynda aşaýyp işler durmuşa geçirildi. Rayatlara döwrebap hyzmatlary hödürlemek we bellige almagyň elektron ulgamyny döretmek arkaly edara görnüşli taraplaryň ýeke-täk döwlet sanawyny ýöretmek işiniň bir bitewi maglumat-telekommunikasiýa toruna birikdirilmegi, elektron maglumatlaryň binýadynyň döredilmegi boýunça «bir penjire» programma işiniň giňeldi we ulanyşa girizildi.

Häzirki wagtda döwrüň talaplaryna laýyklykda, ýurduň kuwwaty ylmyň we bilimiň ösüşi bilen şertlendirilýär. Dünýäde ylmyň we tehnologiýanyň kämilleşmegi jenginýetiň untelleknal başlygyny artmagyna oňaýly täsirini ýetirýär. Şonuň bilen bir hatarda bizиň döwletimizde hem milli ykdysadyýetimiziň ählі pudaklarynda innowasion tehnologiýalary ornaşdyrmak, sanly ulgamyň mümkinçiliklerini artdyrmak babatynda işler güýçli depginde alnyp barylýar. Hormatly Prezidentimiziň alyp barýan öndengörüjilikli syýasatyna eýerip, milli ykdysadyýetimiziň durnukly ösüşi we kämilleşdirilişi belent sepgitlere ýetirilýär.

Alnyp barylýan döwlet syýasaty halkara ähmiýetli köpugurly ykdysady wezipeleri çözmäge hem-de ählі pudaklarda täze netijeleri gazanmaga mümkinçilik berýär. Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy döwründe ýurdumyzyň ylmy kuwwatynyň pugtalandyrylmagyna döwlet derejesinde aýratyn uly üns berilýär. Döwletiň ylym-bilim kuwwaty we ylmy-tehniki mümkinçilikleri ýurduň innowasion ykdysadyýetiniň ýokary depginler bilen ösmegine ýardam berýär. Häzirki döwürde ýslendik döwletiň esasy maksady innowasiýalar ykdysadyýetini kemala getirmekden ybaratdyr. Innowasion ykdysadyýet innowasiýalara, yzygiderli kämilleşdirilýän ýokary tehnologiýalara, olaryň esasynda taýýarlanylýan önümlerиniň önümçiligine hem-de eksportyna esaslanýar. Ykdysadyýetiň bu görnüşi innowasion ulgamyň kemala gelmeginiň esasynda ösdürilýär.

Sanly tehnologiýalaryň ylym-bilim ulgamyna ornaşdyrylmagy ýaşlaryň dünýä ülňülerine laýyklykda bilim almagyna, hünär taýýarlygyny, tejribelerini kämil derejede ösdürmegine giň mümkinçilikleri döredýär. Öz işine ussat hünärmenleri taýýarlamak wezipesi talyplaryň sanly ulgam babatdaky sowatlylygyny gazanmak bilen aýrylmaz baglydyr. Bizиň maksadymyz hem

288

döwrüň talabyna laýyk gelýän, öz hünäri boýunça täzeçe pikirlenip we netijeli işläp bilýek kämil hünärmenleri taýýarlamakdan ybarat. Bu ugurda, şeýle-de daşary ýurt dillerini öwrenmekde, geljekki hünärmenleriň özbaşdak işlemek endiklerini ösdürmekde sanly ulgam uly ýardam edýär. Bilim portallarynyň döredilmegi ýlym-bilime degişli maglumatlar, gollanmalar, kitaplar, wideo hem-de audio ýazgyly maglumatlar ýlmyň we tehnikanyň soňky gazanylary bilen tanyşmaga giň mümkinçilik döredýär.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

UOK 004 + 33
I 51

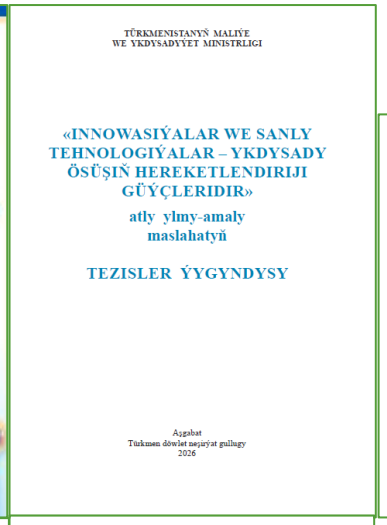
Oguljeren Şarafowa,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň mugallym-öwrenijisi

Elnara Derbaşewa,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy we audit” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

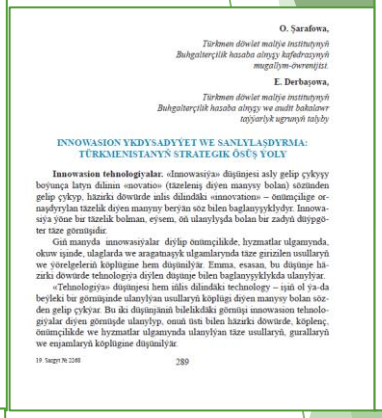
Innowasion ykdysadyýet we sanlylaşdyrma: Türkmenistanyň strategik ösüş ýoly. Sah 289-292

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR» ATLY YLMY-AMALY MASLAHATYŇ TEZISLER ÝYGYNDYSY

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň
TEZISLER ÝYGYNDYSY

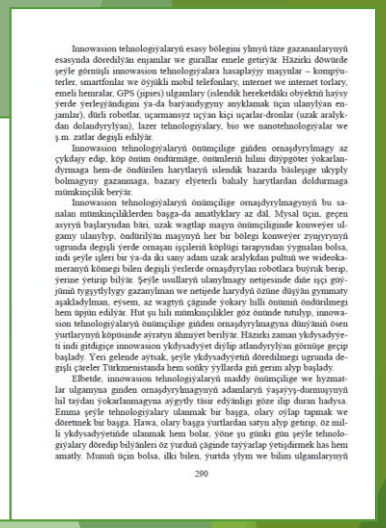
Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

O. Şarafowa,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň Buhgalterçilik hasaba alnyşy we audit bahalanyr taýýarlyk ugrunyň talyby

E. Derbaşowa,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň Buhgalterçilik hasaba alnyşy we audit bahalanyr taýýarlyk ugrunyň talyby

INNOWASION YKDYSADYÝET WE SANLYLAŞDYRMA: TÜRKMENISTANYŇ STRATEGIK ÖSÜŞ ÝOLY

Innowasion tehnologiýalar. «Innowasiýa» düşünjesi asly gelip çykyşy boýunça latyn dilinin «novatio» (täzeleniş diýen manysy bolan) sözünden gelip çykyp, häzirki döwürde inçe dilindäki «innovation» – önümçilige ornaşdyrylan täzelik diýen manyny berýän söz bilen baglanyşykly.

Innowasion tehnologiýalaryň esasy bölegini ylmyň täze gazanyşlarynyň esasynda döredilýän enjamlar we gurallar emele getirýär. Häzirki döwürde şeýle görnüşli innowasion tehnologiýalara hasaplaýjy maşynlar – kompýuterler, smartfonlar we öýjükli mobil telefonlary, internet we internet torlary, emeli hemralar, GPS (şpres) ulgamlary (ýslendik hereketdäki obýektiň haýsy ýerde ýerleşýändigini ýa-da baryandygyny anyklamak üçin ulanylýan enjamlar), dürli robotlar, uçarmansyz uçýan kiçi uçarlar-dronlar (uzak aralykdan dolandyrylýan), lazer tehnologiýalary, bio we nanotehnologiýalar we ş.m. zatlar degişli edilýär.

Innowasion tehnologiýalaryň önümçilige ornaşdyrylmagyny bu sanalan mümkinçilikleriň başga-da amatlylyklary az dal. Mysal üçin, geçen asyryň başlaryndan bäri, uzak wagtlap maşyn önümçiliginde konweýer ulgamy ulanylyp, önümiň ýa-da onuň aýry bölegi konweýer zynjyrynyň ugrunda degişli ýerde ornaşan işçileriň köpüsi tarapyndan ýygnalan bolsa, indi şeýle işçi bir ýa-da iki sany adam uzak aralykdan pult we wideokameranyň kömegi bilen degişli ýerlerde ornaşdyrylan robotlara buýruk berip, ýerine ýetirip bilýär. Şeýle usullaryň ulanylmagy netijesinde dürli işçi göýnüsi ýygyndylygy gazanylman we netijede harydyň özüne düýşüne gynmasy aşakladylman, eýsem, az wagtyň çägınde ýokary hilli önümiň öndürilmegi hem üpjün edilýär. Hut şu hili mümkinçilikler göz öňünde tutulyp, innowasion tehnologiýalaryň önümçilige giňden ornaşdyrylmagyna dünýäniň ösen ýurtlarynyň köpüsinde aýratyn ähmiýet berilýär. Häzirki zaman ykdysadyýeti indi gidrogaz innowasion ykdysadyýet diýlip atlandyrylýan görnüşe geçip başlady. Ýeri gelende aýsak, şeýle ykdysadyýetiň döredilmegi ugrunda degişli çäreler Türkmenistanda hem soňky ýyllarda giň gerim alyp başlady.

Elbetde, innowasuon tehnologiýalaryň maddy önümçilige we hyzmatlar ulgamyna giňden ornaşdyrylmagynyň adamlaryň ýaşaýyş-durmuşynyň hil taýdan ýokarlanmagyna aýgytly täsir edýänligi göze ilip duran hadysa. Emma şeýle tehnologiýalary ulanmak bir başga, olary oýlap tapmak we döretmek bir başga. Hawa, olary başga ýurtlardan satyn alyp getirip, öz milli ykdysadyýetiňde ulanmak hem bolar, ýöne şu günki gün şeýle tehnologiýalary döredip bilýänleri öz ýurduň çägınde taýýardap ýetişdirmek has hem amatly. Munuň üçin bolsa, ilki bilen, ýurtda ylym we bilim ulgamlarynyň

düýpgöter özgerdilip gurnalmagy zerur. Sebäbi şeýle tehnologiýalar ylmyň täze gazanyşlarynyň hasabyna artýar. Ylymda täze açyşlaryň edilmegi üçin bolsa ylmy edaralaryň hünärmenleriniň hünär we başarnyk derejesiniň hil taýdan ýokarlandyrylmagy, ýokary hünärli ylmy sygarlerin sany taýdan artdyrylmagy zerurdyr. Şeýle sygarleriň ylmy-barlag edaralarynda sany taýdan artdyrylmagy bolsa, öz gezeginde, ýurduň milli bilim ulgamyna degişli okuw mekdeplerinde berilýän bilimleriň, özleşdirilýän hünärleriň hil taýdan ýokarlandyrylyp, dowrüň barha öýjän talaplaryna laýyk getirilmegi bilen bagly.

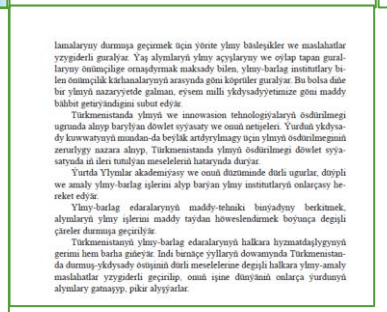
Hut şu nukdaýnazardan hem, soňky ýyllarda Türkmenistanda milli bilim we ylym ulgamlarynyň döwrebap ösdürilmegi ugrunda düýpli özgertmeler (*reformalar*) durmuşa geçirilýär.

Bilim ulgamynda innowasion tehnologiýalaryň orny we sanlylaşdyrma. Milli ýlym we bilim ulgamlarynyň kämilleşdirmek barada gurnalan açylanda, häzirki wagtda orta we ýokary okuw mekdeplerinde sanly tehnologiýalaryň ornaşdyrylmagyna aýratyn üns berilýär. Bilim ojaklarynda elektron resminama dolanyşygynyň, sanly bilim portallarynyň we uzak aralyklardan okatmak ulgamlarynyň gurzilmegi innowasion tehnologiýalaryň durmuşymyza nähili çuňňur aralaşandygyny görkezýär. Talyp ýaşlar we mekdep okuwçylary dine bir taýýar tehnologiýalary ulanman, eýsem, kompýuter programmasyny düzmegi, robototehnikanyň esaslaryny we maglumatlar bazasyny dolandyrmagy irki döwürlerden başlap öwrenýärler. Bu bolsa geljekde ýurduň içinde dünýä standartlarына laýyk gelýän intellektual programmistleriň, inženerleriň we alymlaryň täze nesilniň ýetişmegine berk buýsar bolup hyzmat edýär.

Ykdysadyýetiň pudaklarynda innowasiýalaryň amaly netijeleri. Şeýle hem Türkmenistanyň ykdysady kuwwatyny artdyrmakda innowasion tehnologiýalar önümçiligiň ähli ugurlaryna, aýratyn-da, nebitgaz, dokma, oba hojalygy we gurluşyk pudaklaryna işjeň ornaşdyrylýar. Mysal üçin, oba hojalygynda «akylly» suwarsy ulgamlarynyň we emeli hemralar arkaly ekin meýdanlaryna gözegçilik edilmeginiň (kosmos monitoringiniň) ýola goýulmagy, suw serişdelerini tygşytlamaga we hasyllylygy ýokarlandyrmaga mümkinçilik berýär. Şäher gurluşygynda bolsa «Akylly şäher» (Smart City) konseptiniň durmuşa geçirilmegi, adamlaryň ýaşaýyş ýerlerini bütinleý täze innowasion derejä ýetirýär. Bu ulgamda energiýany tygşytlaýjy tehnologiýalar, ekologik taýdan arassa ulaglar we awtomatlaşdyrylan jemgyýetçilik hyzmatlary utgaşykly hereket edýär.

Innowasiýa we Ýaşlar. Ýurduň innowasion ykdysadyýete geçmeginiň iň esasy hereketlendiriji güýji ýaşlardyr. Häzirki döwürde Türkmenistanda ýaşlaryň ylmy-döredijilik başlangyçlaryny goldamak we olaryň ylmy tas-

lamalaryny durmuşa geçirmek üçin ýörite ylmy başlaşaklar we maslahatlar yzygiderli gurallyar. Yaş alymlaryň ylmy açyşlaryny we oýlap tapan gurallaryny önümçiligе ornaşdyrmak maksady bilen, ylmy-barlag institutlary bilen önümçilik kärhanalarynyň arasynda gönı köprüler gurallyar. Bu bolsa dine bir ylmyň nazaryýetde galman, eýsem milli ykdysadyýetimize gönı maddy bähbit getirýändigini subut edýär.

Türkmenistanda ylmyň we innowasion tehnologiýalaryň ösdürilmegi ugrunda alnyp barylýan döwlet syýasaty we onuň netijeleri. Ýurduň ykdysady kuwwatynyň mundan-da beýlak artdyrylmagy üçin ylmyň ösdürilmeginiň zerurlygy nazara alnyp, Türkmenistanda ylmyň ösdürilmegi döwlet syýasatynda iň ileri tutulýan meseleleriň hatarynda durýar.

Türkda Ylymlar akademiýasy we onuň düzüminde dürli ugurlar, düýpli we amaly ylmy-barlag işlerini alyp barýan ylmy institutlaryň onlarçasy hereket edýär.

Ylmy-barlag edaralarynyň maddy-tehniki binýadyny berkitmek, alymlaryň ylmy işlerini maddy taýdan höwesłendirmek boýunça degişli çäreler durmuşa geçirilýär.

Türkmenistanyň ylmy-barlag edaralarynyň halkara hyzmatdaşlygynyň gerimi hem barha giňeýär. Indi birnäçe ýyllaryň dowamynda Türkmenistanda durmuş-ykdysady ösüşiniň dürli meselelerine degişli halkara ylmy-amaly maslahatlar yzygiderli geçirilip, onuň işine dünýäniň onlarça ýurdunyň alymlary gatnaşyp, pikir alyşýarlar.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – **A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

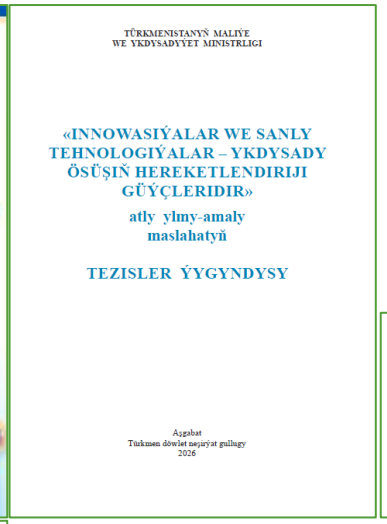
UOK 004 + 33
I 51

Ejegül Orazowa,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň uly mugallymy

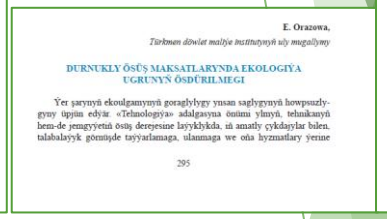
Durnukly ösüş maksatlarynda ekologiýa ugrunyň ösdürilmegi. Sah 295-297

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE
WE YKDYSADÝÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň
TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

E. Orazowa,
Türkmen döwlet maliýe instituty̆nyň uly mugallymy

DURNUKLY ÖSÜŞ MAKSATLARYNDA EKOLOGIÝA UGRUNYŇ ÖSDÜRILMEGI

Ýer şaryndaky ekoulgamynyň goraglylygy ynsan saglygynyň howpsuzlygyny üpjün edýär. «Tehnologiýa» adalgasyna önüm ylmyň, tehnikanyň hem-de jemgyýetiň ösüş derejesine laýyklykda, ú amatly çykdaýlar bilen, talabalaýyk görnüşde tayýarlamaga, ulanmaga we oňa hyzmatlary ýerine

295

ýetirmäge gönükdirilen guramaçylykly çäreleriň, usullaryň hem-de işleriň toplumy hökmünde düşünilýär, «ýaşyl» tehnologiýalar daşky gurşawyň hapalanmagynyň, howanyň üýtgemeginiň garşysyna göreşýär, olaryň öňüni alýar. Bu ugur boýunça ýer serişdelerinii, howanyň, suwuň hapalanmazlygy we arassalanylmagy, galyndylaryň gaýtadan işlenilmegi ýaly ekologiýa meseleleriniň çözülmegi, gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmeleri, ýol sanda Gün, ýel energiýasyny, biogazy almak we ulanmak, howanyň üýtgemeginiň täsirlerini peseltmek, ýangyjy ulanmagyň, binalarda we desgalarda energiýany ulanmagyň netijeliligini ýokarlandyrmak ýaly ugurlardaky innowasiýalar giňden öwrenilýär. «Ýaşyl» tehnologiýanyň ösdürilmegi örän gowy netijeleri berýär we dünýäde uly goldawa eýe bolýar. «Ýaşyl» tehnologiýalar senagaty, oba hojalygyny, gurluşygy, energetikany, ulag düzümlerini, umuman, ykdysadyýetiň ähli ugurlarynyň, ýol sanda önümçiligi we onuň guralyşyny gurşap alýar.

Hormatly Prezidentimiz milli ykdysadyýetiň desgalarynyň ekologiýa taýdan arassa, önümçiligiň tebigata zyýan ýetirmeýän «ýaşyl» tehnologiýalara esaslanmagyna uly ünş gönükdirýär. Häzirki wagtda Türkmenistan sebitde «ýaşyl» tehnologiýalary ornaşdyrmaga girişmek boýunça öňdäki orunlary eýeleýär. Milli ekologiýa syýasatynyň ajyrylmaz bölegi hem «ýaşyl» tehnologiýalary giň gerimde ornaşdyrmak we bu ugurda ylmy işleriň netijeliligini gazanmak bilen baglydyr. Yurdumyzda kabul edilen «Howanyň üýtgemegi boýunça milli strategiýada» hem «ýaşyl ykdysadyýetiň» ösdürmäge, ýagny «ýaşyl» tehnologiýalary ykdysadyýetiň pudaklaryna giňden ornaşdyrmaga zerur ýerlleri döretmek göz öňünde tutulýar. Hormatly Prezidentimiziň başlangyşy bilen, ýurdumyz milli ösüş meýilnamalarynyň ýerine ýetirmäge jogapkärli ýemeleýär. Olar ykdysady, durmuş we ekologik ugurlarda Durnukly ösüş maksatlaryna laýyk getirilýär. Bu ugurda daşky gurşaw üçin ýaramaz täsirleri azaltmaga mümkinçilik berýän önümçiliginiň, senagat we durmuş düzümleriniň gurluşygynyň häzirki zaman ülgamlaryny we usullaryny ornaşdyrmak isleg tutulýan wezipe bolup durýar. Türkmenistan bug gazlarynyň howa aralaşmagynyň derejesini peseltmek boýunça halkara bileleşiginiň tagallalaryny goldamak bilen, senagatda, esasan hem, nebitgaz, energetika we ulag pudaklarynda ekologiýa taýdan arassa hem-de serişdeleri tygytlaýan häzirki zaman tehnologiýalaryny ulanmaga girişýär. Gahryman Arkadagymyzyň başlangyjy bilen, ýurdumyzda daşky gurşawa zyýan ýetirilmeginiň öňüni almak bilen çäk-

296

lenilmän, tebigaty sagdynlaşdyrmak ugrunda ählihalk çärelerine badalga berilýär.

Adamzat jemgyýetini ösüşiň täze tapgyryna çykaran ýokary tehnologiýalarynyň hataryna «ýaşyl» tehnologiýalara uly orun degişli. Geljekki nesiller üçin tebigatymyzy onuň ähli gözelligi, baýlygy, arassalygy bilen ýetirmekde «ýaşyl» tehnologiýanyň innowasion çözgütleri uly ýardam edýär. Ol energiýa üpjünçiligi, senagat, gurluşyk, oba hojalygy, galyndylary gaýtadan işlemek ýaly dürli ugurlary gurşap alýar, öwrenýär hem-de özgerdýär. Daşky gurşawyň hapalanmazlygyny, ýagny ekologiýa oňaýly täsiri göz öňünde tutýan hem-de jemgyýetiň ösen isleglerine laýyk gelýän «ýaşyl ykdysadyýetiň» taslamalary barha kämilleşýär. Öňküler bilen deňeşdirenimde, elektrik energiýasyny, ulaglaryň energiýa, ýangyç tygytlaýjylygynyň ýokarlanmagy, tebigy baýlyklary çykarmak we ulanmak boýunça usullaryň kämilleşdirilmegi ýaly «ýaşyl ösüşdiklere» mysallar hem kän. Bu ugurdaky ylmy gözleglerin ýaýbaňlandyrylmagy netijesinde tebigy baýlyklary ulanmagyň netijeliligini ýokarlandyrmak, olary sarp etmegiň derejesini peseltmek bilen bagly daşky gurşawa amatly tehniki çözgütler oýlanyp tapylýar. «Ýaşyl» tehnologiýany ösdürmäge ir halkara guramalaryň daşky gurşawy goramak bilen bagly maksatnamalarynda hem uly ähmiýet berilýär.

Ýurdumyzda ekohaýtek ýaly çylyşyrymly inžener gurluşyklarynyň birnäçesi bar, ekoturizm ýaly «ýaşyl» ugurlar boýunça taslamalar hem durmuşa geçirilýär we uly goldawa eýe bolýar. Muňa mysal hökmünde hiç hili galyndysyz işleýän önümçilik toplumlaryny, şol sanda guş toplumlaryny almak bolar. Ýurdumyzda amala aşyrylýan örän ir gurluşyk taslamalarynda hem «ýaşyl» ugra eýerilýär. Mysal hökmünde alsak, Türkmenbaşydaky Halkara deňiz portunyň taslamasy «Ýaşyl port» (Green port) halkara ülňülerine laýyklykda düzülip, bu ýerde Hazar deňziniň ekologiýasyny aýawly saklamak we goramak maksady bilen, terminallarda biologik arassalaýyş desgalaryň bina edilendigi aýratyn bellärlikdir.

Hormatly Prezidentimiziň howanyň üýtgemegi, Aralyň halas etmek, Hazar deňziniň ekologiýa abadançylygyny gorap saklamak, sebitiň suw serişdelerini rejeli peýdalanmak we energetika ulgamyna täze «ýaşyl» tehnologiýalary ornaşdyrmak bilen baglanyşykly meseleleri çözmek boýunça halkara forumlarda çykyş etmegi Türkmenistanyň «ýaşyl» tehnologiýany sebitde we dünýäde ösdürmekde netijeli, işjeň hereketini, möhüm orununy görkezýär.

297

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. – **A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

UOK 004 + 33
I 51

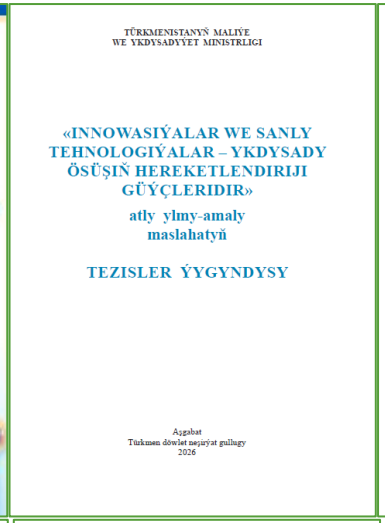
Näzik Sadykowa,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň mugallymy

Döwletmyrat Muhammedow,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň mugallymy

Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – telekeçilik işiniň hereketlendiriji güýçleridir. Sah 298-301

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly maslahatyň

TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

N. Sadykowa, D. Muhammedow,
Türkmen döwlet maliýe instituty
Buhgalterçilik hasaba alnyşy kafedrasynyň mugallymlary

INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – TELEKEÇILIK IŞINIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR

Häzirki zaman dünýä ykdysadyýetinde we Türkmenistanyň milli hojalyk ulgamynda bolup geçýän düýpli özgertmeler telekeçilik işini bütünley täze innowasion meýdança çykarýar. Latyn dilindäki «novatio» (täzelenme) sözünden gözbaş alýan innowasiýa diýilýäni, şu günki gün diňe bir önümçilik liniýalarynyň enjamlaşdyrylmagy dál, eýsem, hususy telekeçilik işiniň (kiçi we orta biznesiň) täsirleýjilik ukybyny, maliýe monitoringini we dolandyryş zynjyrynyň saulylaşdyrmak diýen manyny berýär.

Gutuşleýin manyda innowasiýalar telekeçilikde täze girizilen usullaryň, tehnologiýalaryň we sanly ýörelgeleriň köplügini aňladýar. Hormatly Prezidentimiziň alyp barýan döwlet syýasatynyň ileri tutuýan ugurlaryna laýyklykda, ýurdumyzda innowasion ykdysadyýetiň kämilleşdirilmegi we hususy pudagyň sanlylaşdyrylmagy milli ösüşiň baýatlyk şerti hökmünde görülýär.

Tehnologiýa işiň amala aşyrylýan islendik ugurlarynda ulanylýan we az çykdaýy edip, köp önüm öndürmäge kömek edýän usullaryň, gurallaryň hem-de enjamlaryň köplügidir. Häzirki döwürde innowasion telekeçilik subýektleri ýlnyň täze gazananlaryna dayanyp, öz işine kompýuterleri, akylly smartfonlary, CRM (müşderi dolandyryş) programmalaryny, cloud (bulut) hasaplaýyk ulgamlaryny, emeli hemralary we GPS gözegçilik ulgamlaryny işjeň girizýärler.

Geçen asyrlarda önümçilikde ýönekeý konweýer ýa-da elde ýerine ýetirilýän zähmet agdyklyk eden bolsa, şu günki günde ýurdumyzyň hususy kärhanalarynda awtomatlaşdyrylan robotlar, uzak aralykdan dolandyrylýan enjamlar we akylly sensorlar önüm öndürmegiň tizligini we hilini diýseňem ýokarlandyrýar. Bu bolsa önümiň özüne düýpden gymmatyny (öz bahasyny) aşaldyp, telekeçilerimiziň önümlerini diňe bir içerki bazarda dál, eýsem, halkara bazarlarynda-da bäsleşige ukyply bolmagyny üpjün edýär.

Sanly ykdysadyýet şertlerinde telekeçilik işiniň iň çalt öýken ugurlarynyň biri elektron söwda (*E-commerce*) we marketplace platformalarydyr. Sanly innowasiýalaryň biznes proseslerine ornaşdyrylmagy telekeçilik subýekt-

lerine aşakdaky ýaly amaly we maliýe artykmaçlyklary gytgyrsyz (hökmany suratda) ugrüp edýär:

- Real-Time (Hakyky wagt) Dolandyryş. Söwda we hyzmat akymlary, aminar galyndylary we maliýe serişdeleriniň dolanyşygy aýyn ýa-da ýylyň ahyrynda garaşylman, sekunt baýlygynda awtomatiki gözegçilikde saklanýar.
- Wagt Tygşytlylygy we Çaltlyk: Müşderiler bilen şertnamalary baglaşmak, sanly töleg sistemalary (*FinTech*) arkaly hasaplaşyklary gurnamak öň günleri alan bolsa, indi elektron resmiýama dolanyşygy arkaly minutlaryň içinde ýerine ýetirilýär (Wagt sarpasy 95% azalyp, netijelilik artýar).
- Amal (Operasion) Çykdaýlaryň Peselmegi: Kagyz dolanyşygynyň syrylyp, amallaryň sanly algoritmleşdirilmegi netijesinde, telekeçiniň dolandyryş we hasaba alyş çykdaýlary 30%-e çenli azzalýar.

Häzirki wagtda sanly ykdysadyýetiň telekeçilige berýän iň uly goldawlaryndan biri hem maliýe tehnologiýalarynyň, ýagny Fintech (FinTech) ulgamynyň ösmegidir. Däp bolan bank we nagt hasaplaşyk ulgamlaryndan bimeýle sanly platformalara geçilmegi, kiçi we orta telekeçilik subýektlerine öz pul akymlarymy gysga wagtda dolandyrmaga şert döredýär. Internet-bank, mobil-bank we QR-kod arkaly hasaplaşyklar diňe bir sarp edijilere amatlylyk döretmän, eýsem, telekeçiniň haryt dolanyşyk tizligini kesgin ýokarlandyrýar.

Mundan ýokdyşdy ähmiýetli maýanyň aýlanma çykdaýlarynyň mümmunzirlenmegi bilen düşündirýär. Sanly töleg ulgamlary arkaly kassa amallary awtomatlaşdyrylýar, inkassasiýa (nagt pullary daşamak we goramak) çykdaýlary syrylýar we serişdeleriň gytgyrsyz dolüp durmagynyň öňi alynýar. Şeýle-de banklar we maliýe edaralary tarapyndan telekeçileriň sanly hasaplaryndaky amallaryň taryhy seljerilip, olara gysga wagtda we onlaýn tertipde «skoring» (maliýe ynamlylygyny baha bermek) ulgamy arkaly ýeňillikli önümçilik kreditlerini bermek mümkinçiligi ýola goýulýar. Bu bolsa hususy pudagyň gysga möhletli maýa ýetmezçiligini (likwidlik gowşaklygyny) sanly overwrite we çalt usulda çözmäge ýol açýar.

Innowasion tehnologiýalaryň telekeçilikdäki ýene bir hereketlendiriji güýji – sarp edijileriň isleglerini we bazar konýunkturuny deslapdan çaklamaga kömek edýän Big Data (Uly maglumatlar) hem-de sanly marketing gurallarydyr. Däp bolan söwda usullarynda telekeçiler haryt öndürenlerinden soň, onuň bazarda satylyjakdygyny ýa-da satylmajakdygyny anyk bilip bilmeýärdiler. Bu bolsa önümçilikde ýitgilere we harytlaryň ammarda galyndy hökmünde galmagyna sebäp bolýardy.

Häzirki zaman sanly platformalary we CRM (Müşderi gatnaşyklaryny dolandyrmak) ulgamlary bolsa müşderileriň isleglerini, satyn alyş endiklerini we ýaş aýratynlyklaryny seljerýär. Telekeçiler Emeli Intellektiň (AI) analitiki könegi arkaly haýsy önüme sarp edijileriň has köp garaşýandygyny öňünden anyklap bilýärler. Sanly marketing (SMM) we kontekstleýin mahabatlar arkaly harytlar göni maksatly alyja (targetirlenen auditoriýa) ýetirilýär. Netijede, marketing çykdaýlary tygyrtlanyp, önümçilikde ýalňyş ädimleriň ädilmeginiň öňi bütünley alynýar.

Tehnologiýalary diňe bir daşary ýurtlardan satyn alyp getirmek dál, eýsem, olary öz milli çaganmazlyk döredip bilşek ýaşlary taýyarlamak has-da ähmiýetlidir. Şol sebäpli, Türkmenistanda milli bilim we ylym ulgamlaryny döwrebap ösdürmek boýunça amala aşyrylýan düýpli reformalar sanly telekeçiliginiň ylmy binýadyny kemala getirýär.

Orta we ýokary okuw mekdeplerinde ýaşlaryň irki döwürlerden kompýuter programmalaryny düzmegi, robototehnikany we maglumatlar bazalaryny dolandyrmagy öwrenmekleri gelşikde ýurdumyzda dünýä standartlaryna laýyk gelýän IT-telekeçileriň, inženerleriň we intellektual programmistleriň täze neslini kemala gelmegine berk binýat bolup hyzmat edýär. Ýaşlaryň ylmy bäsleşikleri we oýlap tapan taslamalary önümçilik kärhanalary bilen utgaşdyrylyp, göni amaly bähbide öwrülýär.

Ýurdumyz innowasion ykdysadyýete geçmeginiň iň esasy lokomotiwi ýaşlaryň intellektual telekeçilik taslamalary, ýagny startaplardyr. Häzirki döwürde Türkmenistanda ýaşlaryň ylmy-döredijilik we tehnologiýa taslamalaryny goldamak üçin ýörite inkubasiýa merkezleri we ylmy bäsleşikler yzygiderli guralýar. Ýaş telekeçileriň döredýän programmalary, logistik platformalary we sanly hyzmat programmalary milli hojalygyň netijeliligini ýokarlandyrýar. Ýaş alymlaryň we programmistleriň oýlap tapan innowasion gural-enjamlaryny we programmalaryny önümçilige göni ornaşdyrmak injection üçin ylmy-barlag institutlary bilen hususy önümçilik kärhanalarynyň arasynda ýakyndan hyzmatdaşlyk ýola goýulýar. Bu bolsa diňe bir ylmyň nazaryýetde galman, eýsem, hojalyk subýektlerine göni maddy we ykdysady bähbit getirmegine şert döredýär.

Häzirki wagtda Türkmenistanyň hususy pudagynyň wekilleri gurluşyk, dokma, nebitgaz we aýratyn-da, oba hojalygy pudaklarynda sanly innowasiýalary işjeň ornaşdyrýarlar. Oba hojalygynda hususy telekeçiler tarapyndan «akylly» suwarys ulgamlarynyň ulanylmagy, ýer meýdanlaryna dronlar we kosmos monitoringi arkaly gözegçilik edilmegi suw serişdelerini tygşyta-

maga we hasyllylygy ýokarlandyrmaga mümkinçilik berýär. Şäher gurluşygynda bolsa, ýurdumyzda gül gerim alan «Akylly» şäher (*Smart City*) we «Akylly» öý (*Smart Home*) taslamalary, energiýany tygyrtlaýjy ekologik tehnologiýalary hususy telekeçiliginiň önümçilik kuwwaty arkaly durmuşa geçirilmeginiň aýdyň subutnamasydyr.

Halkara standartlaryna laýyklykda sanlylaşdyrylan hasaba alyş ulgamlary telekeçilik işiniň «Transparentlik» (aýdyňlyk we durulyk) derejesini bütünley täze tapgyra çykarýar. Söwda we şertnama zynjyrlarynda Blockchain (blok-çeýin) we «akylly» şertnamalar (*Smart Contracts*) ýaly innowasiýalaryň ornaşdyrylmagy, amallaryň ynamlylygyny güýtüsiz ýokarlandyrýar. Bu açyklyk bolsa ýerli we halkara maýa goýujylaryň, şeýle hem bank edaralarynyň hususy telekeçä bolan ynamyny berkidip, arzan we uzak möhletleýin maliýe resurslaryny (kredidleri) çekmäge amatly ykdysady gurşaw döredýär.

Sanly innowasiýalar hususy telekeçilik işiniň uzak möhletleýin durmuklylygyny we maliýe durmuklylygyny üpjün etmegiň baş şertidir. Sanly platformalara dayanýan innowasion telekeçilik modeli, ýurdumyzyň hususy pudagynyň dünýä ykdysadyýetine integrasiýa bolmagyny, transparentligini we Türkmenistanyň ykdysady garaşsyzlygynyň has-da durmukly berkidilmegini doly kepillendirýär.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

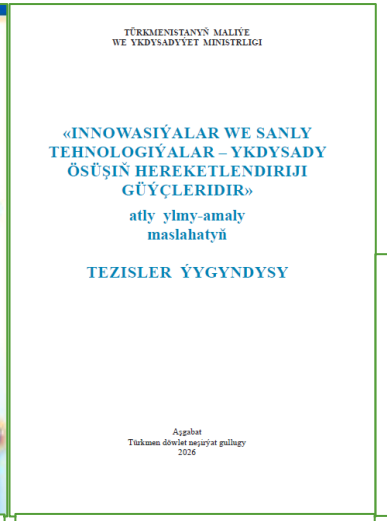
UOK 004 + 33
I 51

Ýazguly Saparow,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň müdiriniňw.ý.ý., uly mugallym

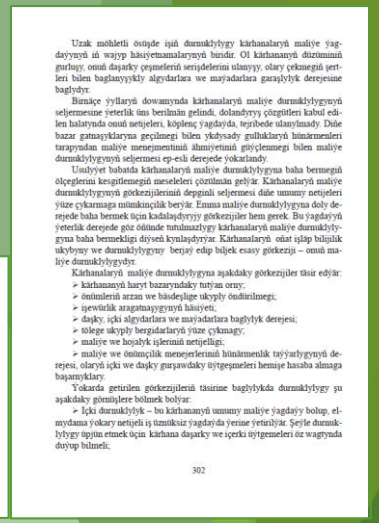
Maliýe durnuklylygyny häsiýetlendirýän görkezijileriň kämilleşdirilmegi. Sah 301-304

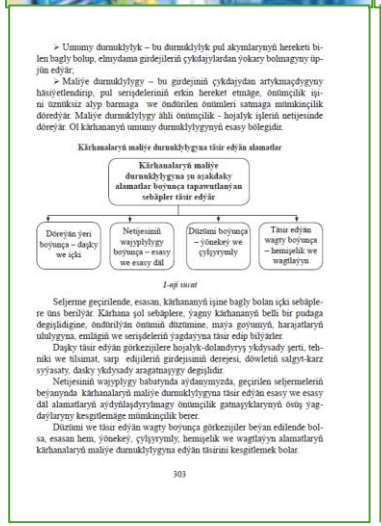

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Innowasiýalar we sanly tehnologiýalar – ykdysady ösüşiň hereketlendiriji güýçleridir» atly ylmy-amaly maslahatyň tezisler ýygyndysy. **– A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2026.**
(2026-njy ýylyň 18-nji sentýabry)

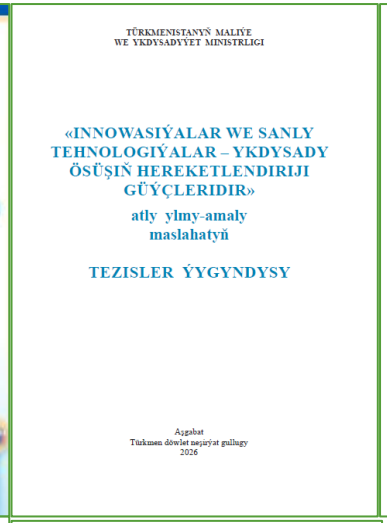
UOK 004 + 33
I 51

Ogulbaýram Saparowa,
“Bank işi” kafedrasynyň uly mugallymy

Bank hyzmatlarynyň sanly tehnologiýalary – ykdysady ösüşiň berk binýady. Sah 304-308

TÜRKMENISTANYŇ MALIÝE
WE YKDYSADYÝET MINISTRLIGI

«INNOWASIÝALAR WE SANLY TEHNOLOGIÝALAR – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ HEREKETLENDIRIJI GÜÝÇLERIDIR»
atly ylmy-amaly
maslahatyň

TEZISLER ÝYGYNDYSY

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2026

O. Saparowa,
Türkmen döwlet maliýe instituty
«Bank işi» kafedrasynyň uly mugallymy

BANK HYZMATLARYNYŇ SANLY TEHNOLOGIÝALARY – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ BERK BINYADY

Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşyy döwründe hormatly Prezidentimiziň parasatly baştutanlygynda Türkmenistanyň dünýäniň ykdysady gülläp ösýän ýurtlaryň hatarynda ýerleşýär. «Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022–2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň milli Maksatnamasy», «Türkmenistanyň Prezidentiniň ýurdumyzy 2022–2028-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Maksatnamasynyň», «Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň ýaşaýyş-durmuş şertlerini ösdürmek boýunça 2028-nji ýyla çenli döwür üçin Milli Maksatnamasynyň» esasynda üstünlikli dowam etdirilýär. Ykdysady ulgamda aýratyn orun bank ulgamyna degişlidir. Şol nukdaýnazardan ýurdumyzyň bank ulgamy bazar gatnaşyklarynyň esasy bölegi bolmagynda galýar. Bank ulgamynyň işjeň ösdürmegi kämil bazar ykdysadyýetiniň emele gelmeginiň ähmiýetli zerur şertleriniň biri bolup sanly ykdysadyýete geçmegi bilen nagt däl hasaplaşyklaryň gerimi giňelýär, haryt-pul gatnaşyklary has-da tizleşýär.

Täze tehnologiýalaryň ösdürilmegi ilata töleg-hasaplaşyk, karz, depozit we beýleki hyzmatlary daşlaşan tertipde ýerine ýetirmäge mümkinçilik döredýär. Töleg ulgamynyň ösüşiniň we maliýe sowatlylygyň görkezijisi hökmünde ilatyň köp böleginiň özleriniň aralyk nagt pul serişdelerini bank kartlaryna goýmak bilen hasaplaşyklary amala aşyrmaga geçmeginiň derejesi çykyş edýändir. Nagt däl hasaplaşyklaryň amatly taraplary hökmünde şu aşakdakylary bellemek bolar:

- nagt däl pullary bölmek aňsat: hasaplaşyklarda gaýtargy bermek ýa-da owunk pullaryň ýokdugy ýaly düşünjeler aradan aýrylýar;
- amallaryň howpsuzlygy: nagt däl pullary galplaşdyryp bolmaýar, geçirilýän amallaryň ählisi ulgam tarapyndan bellige alynýar;
- pul birliklériniň könelmegi aradan aýrylýar;
- pul dolanyşyga goýbermek bilen bagly çykdaýlar azalýar;
- býujete gelýän salgyt töleglerine gözegçilik etmek aňsatlaşýar.

Esasan hem, sebitlerde bank hyzmatlary bazarynyň infrastrukturasyny ösdürmek üçin has oňyn şertler döredilýär. Şeýle-de bank kartlarynyň üsti bilen amal edilýän nagt däl töleglerin gerimini giňeltmek we töleg kartlar arkaly hyzmaty kämilleşdirmek, bank kartyny saklaýjylaryň mümkinçiligini barha artdyrmak boýunça alnyp barylýan işleriň degişli ýokarlanýandygyny we bank kartlarynyň ulanylyşyny giňden ýaýrandygyny görkezýär.

Bank kartlarynyň sanynyň artmagynyň birnäçe sebäpleri bar:

- maliýe ulgamynda sanly hyzmatlaryň ornaşdyrylmagy: banklaryň mobil-bank we internet-bank hyzmatlaryny ösdürmekleri bilen, müşderiler üçin bank kartlarynyň elýeterliligi we ulanyşyy köp derejede artdy;
- söwdada we hyzmatda döwrebap töleg terminallaryny ornaşdyrmagyň netijesinde, POS-terminallaryň we sanly söwda meýdançalarynyň köpeldilmegi zaýatlaryň bank kartlaryny gündelik durmuşda ulanmagyny artdyrdy.
- ministrliklerň, pudak edaralarynyň we döwlete daýanýan edara-kärhanalaryň işgärleriniň aýlyk zähmet haklaryny, pensiýa, çaga kömek pullary talyplaryň talyp haklaryny bank hasaplaryndan üsti bilen bank kartlary arkaly geçirilmegi nagt däl hasaplaşyklara geçişi täjirçilik banklary tarapyndan bank tälsimatlaryny kämilleşdirmek we hasaplaşyklarda nagt däl görnüşiniň paýyny artdyrmak ugrunda gyzga döwrüň dowamynda korporatiw (edara) kartlaryny giňden ýaýratmak işleri gündelik durmuşda ulanmagyny artdyrdy.

Bank içinde awtomatizasiýanyň häzirki zaman tehnologiýasy işjeň ulanylýar we onuň kömegi bilen müşderilerň özbaşdak hyzmat edilmeginiň ulgamy ösdürilýär, bu bolsa bank önümleriniň özüne düýşen gymmatyny peseldip, onuň özüne çekijiligini artdyrýar. Yurdumyzyň töleg-hasaplaşyk ulgamynda soňky ýyllarda düýpli oňyn üýtgeşmeleriň bolandygyny hem-de sanly töleglerň paýynyň yzygiderli artýandygyny görkezýär.

- ýurdumyzda bank kartlarynyň sanynyň artmagy bilen, nagt däl hasaplaşyklaryň ilatyň gündelik durmuşynda möhüm orny eýeleýändigini görkezýär;
- Türkmenistanda bankomatlaryň sanynyň azalmagy banklaryň sanly bank hyzmatlaryna uly üns berýändiklerini, müşderileri ykjam töleglere ugrukdyryýandyklaryny görkezýär.
- POS-terminallaryň kämilleşdirilmegi sanly ösüş bilen bagly bolup, fiziki töleg enjamlaryna garaşlylygyň peselýandigini görkezýär;
- «Mobil-bank» we «internet-bank» hyzmatlarynyň giňden ýaýramagy bilen nagt däl hasaplaşyklar tiz osýar, maliýe ulgamynyň sanly ulgama geçişi işjeň dowam edýär.

Bank tarapyndan halkara «VISA» töleg ulgamy bilen bilelikde «Milli VISA karty» we «MasterCard» töleg kartlary dünýä bazarlarynda hereket edip, sarp edijiler we kärhanalar olaryň esasynda amatly we howpsuz nagt däl hasaplaşyk amallaryndan peýdalanýarlar. Dünýä belli «VISA» we «MasterCard» halkara töleg ulgamynyň ýurdumyzda ornaşdyrylmagy raýatlarymyza we daşary ýurdy myhmanlara söwda we hyzmat nokatlarynda tölegleri bökdençsiz geçirmäge, hasaplaşmaga we elektron tölegleri amala aşyrmaga mümkinçilik döredýär.

Ykdysadyýetiň hususy böleginiň, ýagny telekeçileriň we hususy kärhanalaryň daşary ýurt pulundaky hasaplaşyklaryň nagt dälgörnüşini ösdürmek boýunça hem bizde ýurdumyzda giň mümkinçilikler döredilýär. Şonuň üçin bank ulgamynda dünýä tejribesinden ugur alyp, telekeçileriň we ilatyň pul serişdeleriniň bank goýumlaryna çekmek üçin bank kartlarynyň üsti bilen ilaty höweslendirmek, olary aýratyn şertler döretmek möhüm bolup durýar. Häzirki döwürde kartly töleg ulgamyny ösdürmekde esasy gurnalýan işleriň biri hem ähli söwda merkezlerini, dükanlary, ilata hyzmat ediş nokatlary, demir ýol we howa menzillerini töleg terminallary bilen üpjün etmek bolup durýar. Töleg terminallary bank karty arkaly töleg geçirmekde we nagt däl hasaplaşyklaryň artmagyna möhüm orun eýeleýär. Nagt däl hasaplaşyklary ösdürip, töleg ulgamynyň netijeliligini artdyrmak işleriniň amala aşyrylmagy ýurdumyzyň maliýe taýdan durmuklylygyny pugtalandyrmaga, milli puluň hümmetini berkitmäge, pul serişdeleriniň berk goralyp saklanmagyna oňaýly täsir edýär.

Daşary ýurtlaryň bank ulgamlarynda sanly tehnologiýalaryň giňden ulanylmagy, bank hyzmatlarynyň diwersifikasiýasy, müşderi hyzmatlarynyň kämilleşdirilmegi we halkara maliýe standartlarynyň ornaşdyrylmagy ýaly ugurlar üstünlikli netije berýär. Bu tejribeler bank ulgamynyň netijeliligini ýokarlandyrmaga, maliýe bazarynyň ösüşini çaltlandyrmaga hem-de ykdysady gatnaşyklaryň giňelmegine ýardam edýär.

Bank hyzmatlary babatda geçirilýän özgertmeler bank bazaryna gatnaşyjylaryň we müşderileriň arasyndaky gatnaşyklaryň düýpli üýtgemegini aňladyp, ilkinji nobatda, hyzmat ediş tizligini artdyrmagy hem-de hyzmat etmegiň dürli ugurlaryny peýdalanmak arkaly müşderileriň wagtyny tygytlamagy göz öňünde tutýar. Şunuň bilen baglylykda, höddurlenilýän hyzmatlaryň ähli ýerde tizligi hem-de elýeterliligi banklaryň we müşderileriň arasyndaky gatnaşyklary diýmänden täze derejä çykarýar. Bank işiniň ulgamy yzygiderli giňelip, dürli bank önümlerini we hyzmatlaryny işlap taýýarlamak

dowam edýär. Karz edaralarynyň işiniň seljerilmegi netijeli işlemek hem-de bäsdeşlik artykmaçlyklaryny gazanmak üçin olara ýitmyň, tehnikanyň we tehnologiýalaryň täze gazananlaryny peýdalanmak arkaly innowasiýalary ornaşdyrmak zerur bolup durýar. Ykjam internet tehnologiýalarynyň ösmegi hem-de smartfonlaryň iş wezipeleriniň artmagy bilen, ykjam goşundylar amatly we netijeli gurala öwrülip, olary ulanýanlar öz hasabyny barlamak, geçirilen amallary görmek, pul geçirilmegini amala aşyrmak we hyzmatlar üçin tölemek, karz almak ýa-da üzmek, satyn almak, ätiýaçlandyrmak işlerini geçirmek üçin ulgama her gün birnäçe gezek girip çykýarlar. Türkmenistanda dürli hyzmatlar we haryţlar üçin töleglere amala aşyrmagyň ykjam goşundylarynyň ornaşdyrylan wagtyndan bäri «Altyn asyr», «Milli kart», «Goýum bank kartlary», «Magşal» bank kartlary ýaly bank önümi arkaly hem-de «Internet-bank», «Mobil bank», «Galtaşyksyz töleg» ýaly hyzmatlar arkaly nagt däl töleglerň mukdary artýar.

Türkmenistanda hem bank ulgamyny döwrebaplaşdyrmak, halkara tejribeleri ornaşdyrmak we sanly bank hyzmatlaryny ösdürmek häzirki döwrüň möhüm wezipeleriniň biridir. Daşary ýurt banklarynyň öndebaryjy tejribelerinden peýdalanmak arkaly bank hyzmatlarynyň hilini ýokarlandyrmak, müşderiler üçin amatly maliýe gurşawyny döretmek hem-de ykdysady ösüşe goşant goşmak mümkin bolýar.

Döwrebap özgertmeleri ösen jemgyýetçilik talaplaryna kybap derejede durmuşa geçirýän berkarar döwletimizde sanly ösüşe tarap amala aşyrylýan aýdygtly, hemmetaraplaýyn geçiş ýurdumyzyň döwrebap ösüş ýoly bilen ynamly öňe barýandygyna şaýatlyk edýär.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary. Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.

UOK 001+004.3 (575.4)
Y 41

Aýjemal Aklyýewa,
“Bank işi” kafedrasynyň mugallymy

Leýli Rustamowa,
Maliýe we karz taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

Bank ulgamynyň kämilleşdirilmegi – ykdysady ösüşiň möhüm şerti. Sah 274-278

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ ENERGETIKA MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET ENERGETIKA INSTITUTY

YLMYŇ TÄZE ÇYRAGY:
ÝAŞ ALYMLARYŇ INNOWASION PIKIRLERI WE TASLAMALARY

Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy

II goýberiliş

Aşgabat
“Ylym” neşirýaty
2026

Aýjemal Aklyýewa,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň talyby
Leýli Rustamowa,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň talyby

BANK ULGAMYNYŇ KÄMILLEŞDIRILMEGI – YKDYSADY ÖSÜŞIŇ MÖHÜM ŞERTI

Bazar ykdysadyýeti şertlerinde innowasiýalar täze zerurlyklaryň döredilmegine, önümiň özüne düýp gymmatynyň peselidilmegine, maýa goýumlarynyň gelmegine, täze önümleri öndürijileriň abraýynyň (imijiniň) artmagyna, täze bazarlaryň (ýol sanda daşary bazarlaryň) açylmagyna we eýelenmegine ýardam edip, häsdelik görkeziji netijeli guralyna öwrülýär. Häzirki wagtda innowasiýalaryň meýilnamalaşdyrylmagy ösen bazar ykdysadyýetine eýe bolan ýurtlaryň banklary üçin kada öwrülendir.

Soňky döwürlerde müşderilerdir bazarlar ugrundaky häsdeşlik görnüşiniň ýitileşen ýerlerinde banklar hem innowasion işjeňlige aýratyn üns berip başladylar. Hususan-da, täze bank önümlerini işlenip düzülmegi we ornaşdyrylmagy banklaryň strategiýasynyň has ileri tutulýan ugruna öwrülýär, çünki täze bank önümleri karz edarasynyň ösüşiniň ähli beýleki ugurlaryny kesgitleýärler.

Bankda innowasion syýasatyň amala aşyrylmagy:
– innowasion işjeňliginiň meýilnamalarynyň we maksatnamalarynyň işlenip düzülmeginiň;
– täze önümleriň işlenip düzülmeginiň we olaryň ornaşdyrylmagynyň gidişine gözegçiligiň;
– täze önümleriň işlenip düzülmegi bilen baglanyşykly taslamalaryň ara alnyp maslahatlaşylmagyny;
– bitewi (ýeke-täk) innowasion syýasatyň ýöredilmegini, bu babatda bankyň düzüm bölümleriniň işiniň utgaşdyrylmagyny;
– innowasion işjeňliginiň maksatnamalary üçin maliýe we maddy resurslaryň goýberilmegi (berilmegini);
– täze önüm bilen baglanyşykly ideýanyň döremeginden başlap, bu önümiň bazara köpçüliksiýin ornaşdyrylmagyna çenli döwürde innowasion meseleleriň toplumlaýyn çözülmegi üçin maksatlaýyn toparlaryň döredilmegini göz öňünde tutýar.

Innowasion strategiýanyň durmuşa geçirilmegi bankyň düzüm birliklerinde täzelikleri ornaşdyrmak maksatnamalarynyň işlenip düzülmegi arkaly amala aşyrylýar, bu maksatnamalarda olaryň anyk maksatlary we ýol maksatlara ýetmegiň ýollary kesgitlenilýär. Bu maksatnamalar, geljekde täzelikleri ornaşdyrmak üçin

274

bankyň ýilmy-tehniki mümkinçiliklerini artdyrylmagyna ýardam edýär. Täzelikleri ornaşdyrmak maksatnamalaryny işläp düzmekligiň netijeleri bankyň innowasion işjeňliginiň meýilnamalaşdyrmaklygyň esasyny düzýär.

Şeýlelik bilen, meýilnamalaşdyrylýan ähli innowasion syýasatyň möhüm düzümi bolup çykyş edýär. Meýilnamalaşdyrylýan bankyň häzirki wagtdaky ýagdaýyny kesgitlemäge, onuň geljekki çeşmelerini we maksatlaryny bellemäge, seriýdelerini has ýerlikli (rasional) paýlamaga, kabul edilen çözgütleri anyklaşdyrmaga, olary durmuşa geçirmegiň möhletlerdir ýerini kesgitlemäge we jogapkärleri bellemäge, ıň esasysy hem bankyň innowasion işjeňliginiň aýry-aýry merkezleriniň tagallalaryny birleşdirmäge hem-de olaryň her biri üçin bitewi maksatdan gelip çykýan anyk wezipäni kesgitlemäge ýardam edýär.

Innowasiýa meseleleriniň toplumlaýyn çözülmegine gönükdirilen çäreler kesgitlenende bank işi bilen baglanyşykly täzeliklerini innowasiýalaryň meýilnamalaşdyrylmagy prosesinde emele gelen aşakdaky kamnalaýlyklar we meýiller hasaba alynmalydyr:
– innowasiýa prosesi emele getirilende meýilnamalaşdyrýy usullarynyň ulanylmagy bankyň işjeňliginiň ähli taraplaryny diýýäli täzelemekligiň üstünlikli amala aşyrylmagyň hökmany şerti bolup çykyş edýär;
– bankyň hereket etmeginiň esasyny meýilnamalaşdyrýy bankyň tutuş toplumy üçin ýeke-täk (bitewi) ulgam (buny-adyny) düzýän hökmünde onuň ähli ugurlaryna, gulluklaryna, bölümlerine, şahamçalaryna degişli bolup duryar;
– bank işini meýilnama esasynda dolandyrmagyň esasy maddy taýdan üpjün etmek we bazardaky ýagdaýy seljermek esasynda karz edarasynyň ösüşiniň esasy maksatlaryny, ugurlaryny we gatnaşyjyny kesgitlemekden ybaratdyr.
– innowasion meýilnamalaşdyrmaklygyň özeni bolup bankyň missiýasyna esaslanýan strategik maksatnamalar çykyş edýär, gündelik meýilnamalar bolsa strategik maksatnamalara goşmaça häsiýetde bolýar;
– banklarda täzeliklerni ýörite maksatnamalary işlenip düzülýär we amala aşyrylýar;
– innowasion meýilnamalar, has ýokary alyrsky netijäniň gazanylmagyny üpjün edýän esasy täzeliklerini işlenip düzülmeginde we ornaşdyrylmagynda bankyň ähli gulluklarynyň işjeňlerini tagallalaryny birleşdirmäge mümkinçilik döredýär;
– innowasiýalaryň meýilnamalaşdyrylmagy dälde bir iri banklar üçin häsiýetli bolman, ol bazarda hereket etmegiň esasy şerti hökmünde orta we owunak banklar üçin hem zerurdyr;
– bankyň işjeňliginiň dürli ugurlarsyny täzelemek üçin meýilnamalaşdyrýy usullarynyň (metodlarynyň) ulanylmagy häsdeşlik görnüşinde esasy seriýdelerin (guralларyň) birine öwrülýär;

275

– innowasiýalaryň meýilnamalaşdyrýy usullary (metodlary) has ýokary netije gazanýan işgärleri maddy we maddy dälde taýdan höweslendirmek prosesini takyk guramaga mümkinçilik berýär.
– innowasion işjeňligi (prosesi) meýilnamalaşdyrmaklyk her bir bank önümine onuň taslama görnüşinde döredilenmeginden gülläp-ýetip ornaşdyrylmagyna çenli dowam edýän tapgyrlarynyň her birinde degişli bolup durýar.

Bankyň innowasion işjeňliginiň meseleleriniň toplumlaýyn çözülmegine gönükdirilen çäreleriň meýilnamalaşdyrylmagy birnäçe tapgyrlary öz içine alýar.
– birinji tapgyr – maksatlaryň kesgitlenilmegi we bazarda hereket etmegiň maksatnamalarynyň işlenip düzülmegi;
– ikinji tapgyr – innowasion taslamalaryň bukjasynyň (portfeliniň) işlenip düzülmegi;
– üçünji tapgyr – işlenip düzülen taslamalar bukjasyny durmuşa geçirmek üçin guramaçylyk düzüminiň täzeden guralmagy;
– dördünji tapgyr – ornaşdyrylýan önümiň marketing mümkinçilikleriniň seljerilmegi;
– bäşinji tapgyr – bankyň ösüş ýollarynyň işlenip düzülmegi.

Türkmenistanda sanly ykdysadyýetiň kemala gelmegi jemgyýetçilik durmuşynda we maliýe içinde magbamat we sanly serişdeleriň ähmiýetiniň giryçlenmegi bilen häsiýetlendirilýär. Türkmenistanda sanly ulgama geçmeklik ösüşiň durmukly ośyn degişinini üpjün etmek bilen çäklenmän, daşarky ýagdaýlar bilen şertlendirilen töwekgelçilikleri peselmäge, degişli şertlerdi üýtgetmegine uýgunlaşmaga ýardam berýär. Maglumatlary we elektron resminamalary alyrmak, umuny buryýdygynlaşdyrmak işlerini hem öz içine alýan häzirki talaplar hem-de ylmy-tehniki işläp taýýarlamalar nazarda tutulyp, yzygiderli kämilleşdirilýär.

Tehnologik ösüşler ykdysadyýetiň ähli pudaklaryna, ýol sanda maliýe-bank ulgamyna hem düýpli täsirini ýetirýär. Häzirki wagtda innowasion tehnologiýalara daýanyp ösýän dünýä ykdysady ulgamynda sanly özgertmelere sezewar edilmeýän pudaklaryň barha azalýandygyny görmek bolýar. Sanly ykdysadyýeti ösdürmekde sowda, maliýe, bank ulgamlaryna we döwlet dolandyryşyna ilkinji orun degişli bolup, olar çalt uýgunlaşýarlar we aýdyň netije berýärler. Innowasion tehnologiýalary ýurdumyzyň maliýe-bank edaralarynyň tejribesine gürdeń ornaşdyrmagyň esasynda hyzmatlaryň gerimini giňeltmek we olaryň hilini ýokarlandyrmak derwaýyş meseleleriň hataryndа durýar.

Dünýä ykdysadyýetiniň globallaşýan we guruş taýdan üýtgedilip durylýan şertlerinde ýurdumyzyň maliýe-bank ulgamynyň dünýädäki ýagdaýlara laýyk gelýän we ýol bir wagtda ýurduň aýratynlygyny nazara alýan tehnologiýalara bolan islegi ýokarlanýar. Maliýe-bank ulgamyndaky tehnologik özgertmelerin ugurlarsyny aşakdaky ýagdaýlar kesgitleýär:

276

– maliýe bazarlarynyň globallaşmagy, ol maliýe hyzmatlarynyň has birmeňzeş bazarsyna geçilmegini öňünden kesgitleýär;
– milli maliýe bazarlarynyň erkinleşmegiň we düzgünleşdirmekden aýrylmagy. bu ýagdaý täze häsdeşleriň (tehnologiýalary üpjün edijiler, telekommunikasiýa firmalary we ş.m.) peýda bolmagyna ýardam edýär;
– ýeke-täk global ulgamy emele getirmäge mümkinçilik berýän dünýäniň goşulyşan tehnologik ulgamlaryna geçmek.

Häsdeşlige ukyplylyk, innowasiýalar hem-de täze iş orunlaryny döredilmegi köp babatda tehnologiýalaşdyrmak işlerini degişni bilen kesgitleýär. Şol sebäpli hem ýurdumyzda sanly tehnologiýalary üstünlik arkaly täze senagat düzümlerini kemala getirmegiň hasabyna çalt depginde döwrebaplaşdyrmak ugry işjeň amala aşyrylýar. Sanlylaşdyrma hojalyk hem-de dolandyryş işlerini kämilleşdirmäge mümkinçilik döredip, önümçiligi has çeýe we häsdeşlige ukyply edýär, goşmaça iş orunlarynyň döredilmegini ýerlendirýär.

Döwrebap tehnologiýalaryň işjeň peýdalanylmagynyň netijesinde müşderiniň özbaşdak hyzmat edilmeginiň ulgamyny ösdürmäge mümkinçilik döredilýär. Täze bank hyzmatlarynyň girizilmegi bank önümleriniň özüne düýp gymmatyny peselmäge we bu hyzmatlaryň özüne çekijiligini artdyrmaga ýardam edýär. Täjirçilik banklary tarapyndan bank tilsimatlaryny kämilleşdirmek we hasaplaşyklarda nagt dal görnüşinji paýyny artdyrmak ugrunda alnyp barylýan işleriň hatarynda edara kartlaryny gitdeň ýaýratmak işlerini ýola goýmaklyk meýilleşdirilýär. Ýurdumyzda töleg ulgamyny kämilleşdirmek maksady bilen Türkmenistanyň bankara elektron hasaplaşyklar ulgamy üçin serwerler toplumy ornaşdyrylýar. Töleglerih howpsuzlygyny üpjün etmek üçin gorag üpjünçiliginiň ýokarlandyrmak, anyk wagtda gutarnykly töleglер ulgamynyň işini ýola goýmak, bankara elektron töleg ulgamyndan geçirilýän amallar ösdürilýär.

Häzirki zaman maliýe-bank hyzmatlarynyň ýerine ýetirmegiň onyn dünýä tejribelerini düýpli öwrenmegiň netijesinde ýurdumyzda maliýe-bank ulgamynyň ösdürilmegi öz gezeginde bu ulgamlaryň durmuklylygyny we ygtybarlylygyny ýokarlandyrmaga, bankleryň işjeňligini artdyrmaga, müşderilere täze hyzmatlaryndan onaýly ýerlerde peýdalanmak mümkinçiligini giňeltmäge şert döredýär.

EDEBIYAT

1. *Serdar Berdimuhamedow.* Türkmenistanyň Bitaraplygy – parahatçylygyň we yuwaşlygyň aýdyk ýoly. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2023.
2. *Serdar Berdimuhamedow.* Ýaşlar – Watanyň daýanjy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2023.
3. *Serdar Berdimuhamedow.* Äşgew – zaman – ezizliyliklardan gözbaş alýan medeniýet. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy. 2024.

277

4. *Serdar Berdimuhamedow.* Magtymguly – dünýäniň şöhlesi. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2025.
5. *Gurbanguly Berdimuhamedow.* Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň döwlet kadalaşdyryşyny. Ýokary okuw mekdepleriniň talyplary üçin okuw gollanmasy. I, II tom. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2010.
6. *Gurbanguly Berdimuhamedow.* Özüňi täze belentliklerine tarap (saýlanan eserler). IX tom. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2016.

А. Аклыева, Л. Рустамова

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ – ВАЖНОЕ УСЛОВИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Банковская система является одной из ключевых отраслей экономики страны, предоставляющей широкий спектр финансовых услуг для бизнеса и населения. Банки играют важную роль в развитии экономики, предоставляя банковские услуги и другие финансовые продукты.

За последние годы банковская система прошла через значительные изменения и адаптировалась к новым вызовам и возможностям, предоставляемым цифровыми технологиями. Банки активно внедряют новые технологии и разрабатывают инновационные продукты, которые помогают им улучшить качество обслуживания клиентов и повышать эффективность своей деятельности.

A. Aklyyeva, L. Rustamova

IMPROVING THE BANKING SYSTEM IS A VITAL CONDITION FOR ECONOMIC DEVELOPMENT

The banking system is one of the key sectors of the country's economy, providing a wide range of financial services for businesses and the general public. Banks play a vital role in economic development by offering banking services and other financial products.

In recent years, the banking system has undergone profound transformations, adapting to the new challenges and opportunities brought about by digital technologies. Banks are actively implementing new technologies and developing innovative products that help them improve the quality of customer service and increase their operational efficiency.

278

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary. Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.

UOK 001+004.3 (575.4)

Y 41

Bägül Gurbanlyýewa,
“Bank işi” kafedrasynyň mugallymy

Mähri Haýydowa,
“Maliýe we karz” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

Sanly bank hyzmatlarynda kiberhowpsuzlyk meseleleri. Sah 279-283

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ ENERGETIKA MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET ENERGETIKA INSTITUTY

YLMYŇ TÄZE ÇYRAGY:
ÝAŞ ALYMLARYŇ INNOWASION PIKIRLERI WE TASLAMALARY

Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy

II goýberiliş

Aşgabat
“Ylym” neşirýaty
2026

Bägül Gurbanlyýewa,
Türkmen döwlet maliýe instituty magallymy
Mähri Haýydowa,
Türkmen döwlet maliýe instituty talyby

SANLY BANK HYZMATLARYNDA KIBERHOWPSUZLYK MESELELERI

Häzirki şertlerde bazar ykdysady gatnaşyklarynyň ýaýbaňlandyrylmagy ýurdumyzda sanlylaşdyrmaa işiniň hem dünýä tejribesine laýyklykda ýola goýulmagyny talap edýär. Ulgamlary sanlylaşdyrmak işiniň orta çalt depginler bilen ornaşdyrylmagy, onda-da ykdysadyýetiň sanlylaşdyrylmagy netijesinde döwrebap, kämil özgertmeler ýurdumyzyň ähli pudaklarynyň gurjap alýar. Şu nukdaýnazardan bank ulgamyny hem sanlylaşdyrmak işleri barha kämilleşdirilýär. Şunuň bilen birlikde häzirki zaman halkara bank işi ýurdumyzyň bank ulgamyna işjeň ornaşdyrylýar, bank tehnologiýalary yzygiderli täzelenýär, sanlylaşdyrma arkaly bank işi döwrebaplaşdyrylýar.

Häzirki döwürde bank ulgamy ykdysadyýetiň iň möhüm bölekleriniň biri bolup durýar. Banklar dürli bir pul serişdelerini saklamak bilen çäklenmän, eýsem dürli maliýe hyzmatlaryny hödürlemek arkaly ykdysady gatnaşyklaryň ösdürilmegine ýardam berýär. Ykdysadyýetiň sanlylaşmagy, halkara maliýe bazarlarynyň güýelmegi we müşderileriň talaplarynyň artmagy bank hyzmatlarynyň täze görnüşlerini peýda bolmagyna getirýär.

Soňky ýyllarda bank hyzmatlarynyň kämilleşdirmek meseleleri aýratyn ähmiýete eýe boldy. Sebäbi häzirki wagtda müşderiler hyzmatlaryň çalt, ygtybarly we amatly bolmagyny isleýärler. Şonuň üçin banklar öz hyzmatlarynyň döwrebap tehnologiýalaryň kömegi bilen ösdürmäge çalyşýarlar. Sanly tehnologiýalaryň, internet hyzmatlarynyň we mobil goşundylaryň giňden ulanylmagy bank ulgamynda täze mümkinçilikleri döredýär.

Bank hyzmatlarynyň kämilleşdirmek dürle bir müşderiler üçin amatlyk döretmek bilen çäklenmän, eýsem banklaryň bäsdeşlige ukyplylygyny hem ýokarlandyrýar. Şonuň üçin täzeçe çemeleşmeler bank ulgamynyň durmuklý ösüşini üpjün etmekde möhüm orny eýeleýär.

Häzirki döwürde Internet ulgamy uly deppinler bilen ösýär. Bütindünýä torunyň (World Wide Web, WWW) döremeginiň we ýaýramagynyň netijesinde Internet ulgamy ösüş üçin giň çyň badalga aldy. Bu tor Internetı bitewi kibergurşuga öwürdi. Internet umumy elýeterlikli köpçülikleýin maglumat hyzmatlarynyň ulgamyna öwrülip başlady.

Internetı ulanylmagynyň banka berýän esasy mümkinçilikleriniň üstünde durup geçmeklik maksadalaýyk bolar. Şu ýerde Internet ulgamyny, umuman, müşderi bilen

özara gatnaşykdan başlap, beýleki banklar bilen maglumat alyşmaga çenli bankyň işiniň dürli ugurlaryna ulanyp bolýandygyny bellemek gerek.

Islendik maliýe guramasy üçin Internetde işlemegiň birinji dörwi, adatça, mahabat we beýleki maglumatlary çap etmek üçin World Wide Web tehnologiýasyny ulanmakdyr. Häzirki döwürde, takmynan, 300 maliýe guramasy WWW tehnologiýasyny mahabat serişdesi hökmünde ulanýar.

Ikinji döwür – müşderilere banka girmäge bunýat esasyny döretmek. Müşderilere olara degişli maliýe maglumatlarynyň gözden geçirmekligе mümkinçilik berilýär, şonuň bilen birlikde-de, olar bu maglumatlary üýtgedip bilmeýärler.

Üçünji döwür – müşderi bilen interaktiw özara gatnaşyk döwri. Şeýle aragatnaşygyň netijesinde, müşderi dürle maliýe maglumatlaryny peýdalanmaga mümkinçilik alman, eýsem maglumatlara düzedij girizip, dürli hasaplaşyklary geçirip biler. Onuň netijesinde, Internet esasyndaky ulgamlar ýörite‌leýdirilen “bank-müşderi” ulgamlarynyň deregine tutup ýa-da dä bolmazdan, olaryň wezipelerini bir bölegini öz üstlerine alyp bilerler. Gürrüňsiz, geýgäm “virtual” banklar diýlip atlandyrylýan banklaryň mugallarynyň dürli görnüşleri bolmagy mümkin. Olaryň şahamçalary bütinley ýok, müşderileri bilen işlerinin ählisini bolsa Internet arkaly alyp barýarlar.

Banklar üçin dürli maliýe maglumatlarynyň mahabatlary, täzeliklery, maglumat arhiwlerini alyp bilmek mümkinçiligi möhüm bolup durýar. Internet ulgamy bolsa banklara işde zerur bolan dürli maliýe maglumatlarynyň iň baý çeşmesidir.

Häzirki döwrüň şertlerinde Internet maliýe maglumatlaryny ýaýradyş ulgamy hökmünde ulanyşa şu aşakdaky ýaýbaňsyz artykmaçlyklary berýär:

– standartlaryň açyklygy we işlenegli. Hyzmaty guramak üçin tehniki serişdelerin ygtybarly toplumynyň barlygy;

– aragatnaşyk ýollarynyň degişlilikde arzanlygy;

– elýeterliligi. Ulanyjynyň maglumatlara islendik nokatdan goşmaça çykdajysyz elýeterlik mümkinçiligi.

Şeýle-de bolsa Internet ulgamyny maliýe maglumatlaryny ýaýratmagyň gurşawy hökmünde giňden ulanmagy çäklendirýän ýagdaýlaryň bimaçesi hem bar. Internet ulanylanda ýüze çykýan meseleleri sanap geçmek we olaryň mümkin bolan çözgütlerini getirmek bolar.

– maglumatlary birugsat girmekliklen goramagyň standartlarynyň we elektron töleglerin standartlarynyň takyk kesgitlenilmedikligi (ýakyn geljekde zerur standartlaryň tassyklanmagyna garaşmak mümkin);

– torun çendenaşa ýüklülügi, berilýän maglumatlaryň möçberiniň artmagyndan hem-de maglumatlary hemişe täzeläp durmagyň zerurlygy (bu mesele kibir ýagdaýlarda Internetı ummuny maksatlar üçin niýetlenen ýollarynyň çäklerinde bölünen geçiriş zolagyny ulanmak arkaly çözülýär) netijesinde, serwerleriň ösdürilişiniň we aragatnaşyk ýollarynyň geçiriş ukybyna ýokarlandyrylan talaplaryň zerurlygy;

– maglumatlara elýeterliligiň standart serişdeleri arkaly işlap tayýarlamaklygyň mümkinçilikleriniň dürli çäklendirmeleri (bu meselämiz birnäçe çözgüdi bar. Olaryň biri hem häzirki wagtda dünýäde giň ýaýrandyr we ol Internetiň standartlaryny ulanyan ýörite‌leýdirilen programma üpjünçiliginiň ýazmakdan ybaratdyr. Beýlekisi ýörite Internet ulgamyna ulanmak üçin Sun Microsystems kompaniýasy tarapyndan işlenip düzülen Java programmirleme dilini ulanmak bilen baglanyşykly‌dyr).

Iri aragatnaşyk serişdelerine, hususan-da, Internetı maliýe maglumatlaryny ýaýradyş ýoly hökmünde ulanmak howsply herekerdir. Şeýle taslamalar işlenip taýýarlananda, mysal üçin, alnan ulgamlara elýeterligi nädip üpjün etmeli, howpsuzlyk meselelerini nädip çözmeli diýen ýaly täze meseleleriň birnäçesi ýüze çykýar. Müşderi nirä ýüz tutsa-da, oňa şol bir maglumatlar bazalaryna girmeklige mümkinçiligi üpjün etmek zerurdyr.

Bankyň WWW – serwerinii müşderä berýän esasy mümkinçiliklerinii içinden goýunçynyň hasaby hakynda maglumatlary almak, depozitariý we beýleki gulluklar bilen özara gatnaşyk etmek mümkinçiliklerini bellemek zerur. Pul geçirmelerini ýerine ýetirmek babatda aýdylanda bolsa, bu ýurdumyzda bu meseläni çözmek üçin wagt gerek. Şeýle meseleler durmuşa geçirilende howpsuzlyk meselesi kyn meseledir.

Häzirki zaman dünýäsinde Internet arkaly öýde hyzmatlary amala aşyrmak wirtual hususy torlar diýlýän ulgamlara daýanýarlar. Guramalar wirtual hususy torlar arkaly Internetı tor hökmünde, gözden geçiriş programmasyny bolsa interfeýs hökmünde ulanýarlar. Häzirki döwürde wirtual hususy torlar ýokary derejede goralandyr, emma olaryň ýapyk çözgütlere esaslanýandygy sebäpli, toruň çäginde olaryň özara gatnaşykda hereket etmegi çäklendirilendir. Web tehnologiýasy başdan maglumatlary goramak maksady üçin gowy uýgunlaşan. Şol bir wagtda-da goragly gurşawa geçmek, meselämiz has-da çylşyrymlaşdyrýar.

Hyzmatlar üçin töleg tölemegiň ikinji usulyny ösdürmegiň zerur şerti – açyk torlarda geçirilýän elektron paýnamalaryň howpsuzlygyny üpjün etmek, şeýle hem serwerleri birugsat girmekden goramak. Sun MICrosystems kompaniýasy tarapyndan korporatiw ulgamy goramak üçin ýaty-ýakynda işlenip düzülen SKIP (Simple Key management for Internet Protokol), şeýle hem Visa we MasterCard kompaniýalary tarapyndan Internetde töleg amallaryny şertli belgilemek üçin işlenip düzülen SET (Secure Electronic Transactions) ýaly standartlar Internet arkaly töleglери ygtybarly we howpsuz amala aşyrmak üçin tehniki esasyny taýýarlaýar.

Häzirki wagtda mümkinçilik ýardamy topary tarapyndan Internetde howpsuzlygy üpjün ediş serişdeleri üçin IPSec-de (Internet Protokol Security) standarty hödürlendi. Ilki bilen IPSec bilen ýalaşyjyýygy brandmauerler we TCP/IP akymlary bilen üpjün edijiler bermelidirler.

Müşderileriň maglumatlara elýeterliligi awtomatlaşdyrýan programma üpjünçiligi bilen üpjün edip Edity atly firmasy bank elektron amallaryny alyp barmak

üçin ýörite öz goşundylarynyy işläp taýýarlaýar. Häzirki wagtda Edity firmasy Electronic Workforce Platform atly önümi hödürleýär. Ol maliýe guramalaryna işiň interaktiw düzgüninе geçmäge ýardam bermek üçin niýetlenendir. Şeýle düzgüne geçmeklikde ýüze çykýan mesele – guramalaryň ilkibaşda Web-e dälе bir ýerde toplanyp duran maglumatlary ýerleşdiriş serişdesi hökmünde garandyklarydadyr. Häzir olar (köplenç, dürli ýerlerde saklanýan) dürli maglumatlary bir bitewi ulgama birleşdirmelidirler. Maliýe institutlarynyň, köplenç, bu tehnologiýalary omaşdyrmaga köp serişde sarp etmäge mümkinçiligi ýok, sebäbi goýlan pul serişdelerinin nähe wagtdan soňra özüniödejekdigi belli dál.

Kähir ýagdaýlarda Internetıň standart serişdeleri, hususan-da, WWW tehnologiýasy maglumat ulgamlarynyň hyzmatlarynyy üpjün edijileri kanagatlandyrmaýar. Şeýle ýagdaýda TCP/IP protokolynyy we maglumatlary ibermegiň standart ýollarynyy ulanyan, ýörite‌leýdirilen serwer we müşderi programma üpjünçiligi işlenip taýýarlanýar. Olar öz ulanyjy interfeýsini we seljeriş gurallarynyň toplumyny (Reuters) hödürleýärler.

Mugt maglumatlar tijeçilik maksatlary üçin, aýratyn hem, maliýe pudagynda ulanmaga ýaramsyzdyr. Sebäbi olar hemişelik esasda dál ýagdaýda we dogrudygyna, anyklygyna hiç hili kepilnamasyz berilýär. Maglumat gorlaryna elýeterlige ygtyýar bermegiň tölegli usuly dünýäde has köp ýayran we ulanylyan görnüşidir. Ulanyjy absonent tölegini töleýär we bellenen möhlete kesgitli maglumat gorlaryna ygtyýarlyk alýar.

Banklaryň maglumat ulgamlary we maglumat gorlary banklaryň müşderileri barada giziin (konfidensial) maglumatlary, müşderileriň hasaplarynyň ýagdaýy we dürli maliýe amallaryny geçirilişi barada maglumatlary saklaýarlar. Bu maglumatlaryň goragly‌lygyny saklamak zerurlygy düşünükdir, ýöne maglumatlary tiz we öz wagtynda işlemek we alyşmak mümkinçiliginiň bolmazlygy bank ulgamynyň işinde kynçylyklaryň peýda bolmagyna getirip biler. Şol sebäpli bank maglumatlarynyň goragly‌lygyny we müşderiler bazasynyň gizlinligini üpjün edip biljek düzümiň bolmagy möhüm ähmiýete eýe bolyp durýar.

Dünýäniň ösen yurtlarynyň banklarynda sanly tehnologiýalaryň bank işewürliginde netijeli peýdalanylmagy we olaryň goragly‌lygy babatynda‌ky tejribäni seljerip olary milli ykdysadyýetimize girizmek bilen bagly meseleleriň orny çözülmegi sanly bank hyzmatlarynda kiberhowpsuzlyk bilen bagly meseleleriň netijeli çözülmegine, maglumat howpsuzlygynyň ýokary derejede bolmagyna, müşderilere döwrebap bank hyzmatlarynyň hödürlenmegine mümkinçilik berer.

EDEBIÝAT

1. *Serdar Berdimuhamedow.* Türkmenistanyň Bitaraplygy – parahatçylygyň we ynanyşmagyň aýdyň ýoly. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2025.
2. *Serdar Berdimuhamedow.* Ýaşlar – Watanyň daýanjy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2023.

3. *Serdar Berdimuhamedow.* Änew – mukdyrlyklardan gözbaş alyan medeniýet. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2024.
4. *Serdar Berdimuhamedow.* Magtymguly – dünýäniň aklydary. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2025.
5. *Gurbanguly Berdimuhamedow* Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň döwlet kadalaşdyryşy. Ýokary okuw mekdepleriniň talyplary üçin okuw gollanmasy. I, II tom. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2010.
6. *Gurbanguly Berdimuhamedow.* Ösüşiň täze belentliklerine tarap (saýlanan eserler). IX tom. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2016.

Б. Гурбанлыева, М. Хайыдова

ВОПРОСЫ КИБЕРБЕЗОПАСНОСТИ В ЦИФРОВЫХ БАНКОВСКИХ УСЛУГАХ

С развитием цифровых технологий и повсеместной цифровизацией финансовых услуг наблюдается экспоненциальный рост количества и сложности кибербугроз, которые представляют серьезный системный вызов для различных сфер экономики, но особенно – для банковской отрасли как ключевого элемента финансовой инфраструктуры государства.

Увеличение уровня кибербезопасности сегодня является не просто приоритетной задачей, а стратегической необходимостью для обеспечения экономической стабильности финансового сектора и национальной безопасности страны в целом.

B. Gurbanlieva, M. Haydova

CYBERSECURITY ISSUES IN DIGITAL BANKING SERVICES

The rapid development of digital technologies and the widespread digitalization of financial services have led to an exponential increase in the number and complexity of cyber threats. These threats present a serious systemic challenge for various sectors of the economy, specifically targeting the banking sector as a key element of the state's financial infrastructure.

Today, strengthening cybersecurity resilience is not just a priority, but a strategic necessity to ensure the economic stability of the financial sector and the national security of the country as a whole.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary. Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.

UOK 001+004.3 (575.4)
Y 41

Hajybaý Annaýew,
“Bank işi” kafedrasynyň mugallymy

Nurana Muhammedowa,
Maliýe bazarlary we banklar taýýarlyk ugry, 3 ýyl talyp

Ýusup Nurmyradow,
Maliýe bazarlary we banklar taýýarlyk ugry, 2 ýyl talyp

Türkmenistanyň dekarbonizasiýa strategiýasy: gün we ýel energiýasynyň mümkinçilikleri. Sah 284-289

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ ENERGETIKA MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET ENERGETIKA INSTITUTY

YLMYŇ TÄZE ÇYRAGY:
ÝAŞ ALYMLARYŇ INNOWASION
PIKIRLERI WE TASLAMALARY

Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy

II goýberiliş

Aşgabat
“Ylym” neşirýaty
2026

Hajybaý Annaýew,
Türkmen döwlet maliýe instituty
Nurana Muhammedowa, Ýusup Nurmyradow,
Türkmen döwlet maliýe instituty

TÜRKMENISTANYŇ DEKARBONIZASIÝA STRATEGIÝASY: GÜN WE ÝEL ENERGIÝASYNYŇ MÜMKINÇILIKLERI

Türkmenistanda gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmeleri peýdalanmaga bolan hukuklaryny üpjün etmek maksady bilen 2021-nji ýylda “Gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmeleri hakynda” Türkmenistanyň Kanuny kabul edildi. Kanun 5 bapdan, 34 maddadan ybarat bolup, ol gaýtadan dikeldilýän energiýa serişdelerini ulanmak bilen bagly gatnaşyklary kadalaşdyrmagyň hukuk, guramaçylyk, ykdysady we durmuş esaslaryny kesgitleýär [3].

Häzirki döwürde howanyň global maýlanmagyna garşy göreş we ekologiýa durnuklylygyny üpjün etmek meseleleri ähli döwletleriň öňünde duran iň möhüm wezipelerin birine öwrüldi. Pariž ylalaşygynyň ýerelgelerinde ornaşdyrylmagy we global ykdysadyýetiň dekarbonizasiýa tapgyryna geçmegi parnik gazlarynyň zyýynlarynyň çäklendirmek boýunça halkara başlangyçlaryň durmuşa geçirilmegine täsir edýän esasy faktorlar bolup çykyş edýär. Şundan ugur alyp, ýurdumyzda “ýaşyl” energetikany ösdürmek maksady bilen “Türkmenistanda 2030-njy ýyla çenli gaýtadan dikeldilýän energetikany ösdürmek boýunça Milli strategiýasy” kabul edildi. Bu strategiýanyň esasy maksady daşky gurşawa parnik gazlarynyň zyýylmagynyň mukdarynyň azalmagyna täsir etjek gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmelerini netijeli peýdalanmak, barmasy kyn ýerlerde elýeterli we arassa energiýa bilen üpjün etmek, daşky gurşawy goramak we durmuşy “ýaşyl” ykdysady ösüşi gazanmakdan ybaratdyr. Şunuň bilen bagly-lykda, 2010-njy ýylda “Howanyň üýtgemegi barada Türkmenistanyň Milli strategiýasynyň” rejelenen görnüşi tassyklanyldy. Resminama inklýuziw häsiýete eýe bolup, ykdysadyýetiň, durmuş ulgamynyň täze talaplara uýgunlaşmagy boýunça çäkelerli giň sanawyny özünde jemleýär.

Ykdysadyýetiň dekarbonizasiýasy – diýip, atmosfera zyýlyýan esasy parnik gazy bolan uglerod dioksidiniň, ýagny kömürturşy gazynyň (CO_2) mukdarynyň azaltmak prosesidir. Häzirki wagtda bu meseläni has giňişleýin we anyk taýdan esaslandyrylan we häzirki zaman ykdysady ulgamyň bir bölegine öwrüldi. Dekarbonizasiýa diňe bir zyýlyýanlary azaltmak dál, eýsem ykdysadyýetiň ähli pudaklaryna, aýratyn-da energetika ulgamyna “ýaşyl” innowasion tehnologiýalary ornaşdyrmakdan ybaratdyr.

Ykdysadyýetiň çalt depginlerde ösmegi, ilatyň yokary derejede artmagy, alyrky netijede energiýa bolan talabyň ýokarlanmagyna getirýär. Häzirki döwürde gaýtadan dikeldilýän we baýlyklardan energiýa almaklyk agdyklyk edýär. Döredilmegi senagat öwrülişigini başdan geçirýän ykdysady gurşaw energiýanyň kuwwatlaryny artmagyna getirýär. Şonuň netijesinde bolsa, gazyldyp alynýan energiýa çeşmeleriniň, ýagny gazyldyp alynýan ýangyç serişdeleriniň gorlarynyň kem-kemden azalmagyna we daşky gurşawyň hapalanmagyna getirýär. Hususan-da, gazyldyp alynýan ýangyç serişdelere esaslanýan energetika ulgamynyň daşky gurşawa täsiri şu aşakdakylardan ybarat:

– atmosferanyň hapalanmagy (ýyýlyk täsiri, gazlaryň we tozanyň bölünip çykarylmagy);

– gidrosferanyň hapalanmagy (önümçilik galyndylarynyň zyýynlarynyň zyýlylmagy);

– litosferanyň hapalanmagy (energogöterijiler daşalmagy, uglewodorod serişdelerden energiýanyň öndürilmegi).

Şu nukdaýnazardan, daşky gurşawa ýetirilýän antropogen täsirleri azaltmagyň we energetika ulgamy dekarbonizasiýa tapgyrynа geçmegiň iň netijeli we gelşegi uly ugry gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmeleri çykyş edýär. Gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmelerini arasynda Günüň we ýeliň energiýasyny peýdalanmak ekologiýa we ykdysady bähbitlerinil ýokarylygy bilen has-da tapawutlanýar. Gün we ýel energiýasynyň tükenmäsiz gorlary, ekologiýa taýdan arassalygy, ykdysady netijeliliginiň ýokarylygy bu pudagyň ösmegini şertlendirýär. Gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmelerini netijeli peýdalanylmagy howanyň üýtgemegine garşy göreşmäge hem-de adamlaryň saglygyna senagatyň ýaramaz täsirini peselтmäge mümkinçilik berýär. Energiýa almak üçin gazyldyp alynýan tebigy baýlyklaryň (kömür, nebit, tebigy gaz) çykarylyşynyň ýokarlanmagy Ýer togalagy boýunça howanyň gyzmagyna uly täsir edýär. Maglumatlara ýüzlensek, parnik gazlaryň 75%, kömürturşy gazynyň 90% zyýlyndylary gazyldyp alynýan tebigy baýlyklaryň ýanmagy sebäpli ýüze çykýar. Şol sebäpli hem, bu dünýä meselesiniň çözgidi dünýäde ýyl-ýyldan gerimi giňeýän Gün we ýel energiýasyndan netijeli ulanmakdan ybaratdyr. Dünýä ykdysadyýetiniň tehnologik özgüşmi täze tapgyry “ýaşyl” energetikanyň ösmegine, energiýa ýetmezçiliginiň öwezini dolmagyna, daşky gurşawy goramak meseleleriniň çözmekligine esaslanýar. Dördünji senagat öwrülişigini we alýuniy tehnologik terbiniň merkezinde “ýaşyl” energiýa çeşmelerini bolmagy onuň kesgitleýji ornunyň ýokarydygyny görkezýär. Şunuň bilen baglylykda “ýaşyl” energiýa agdaba ýurtlaryň durmuş-ykdysady ösüşiniň möhüm düzüm bölegi bolup duýar.

Ylmy makalanyň täzeligi şu aşakdakylary öz içine alýar. Birinjiden, howanyň üýtgemeginiň öňüni almakda Gün we ýel energiýasynyň peýdalanylmagynyň ykdysady netijeliligi ýüze çykaryldy. Hususan-da, Türkmenistanda ýylyň dowamynda ortaça diýip-ýa günüň ýolbelemesiniň işjeňligi has ýokarydyr. Gün radiasiýasynyň Balkan welaýatyndaky iň pes (1820 kWt·sag/m²) we Mary welaýatyndaky iň ýokary (1897 kWt·sag/m²) görkezijileri gün desgalarynyň özüni ödeýiş möhletine gös-göni täsir edip, maýa goýum taslamalarynyň ykdysady taýdan bähbitliligini şertlendirýär. Ikinjiden, gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmelerini peýdalanmagyň hukuk esaslary seljerildi. Üçinjiden, Türkmenistanda Gün energiýasyny peýdalanmagyň mümkinçiliklerinä seljermesi geçirildi. Hususan-da, ýurdumyzda ýylyň dowamynda Gün radiasiýasynyň 1682-1890 kwt·sag/m²-e deňdir we Gün şöhlesiniň dowamlylygy ýylyň dowamynda 2768-3081 sagada deňdir [4, 40 s.]. Ýlayta-da, ýurdumyzda ýylyň dowamynda 300-den gowrak günegil gün bolup, giç-gündizin ýagty wagty 12-14 sagada barabardyr. Ýurdumyzyň günorta-günbatar we demirgazyk-günbatar bölegi has-da ýeliň sebitler hasaplanýlyar. Diňe Hazar deňziniň kesaýakasynda gündizine, tutuş möwsüminde gündizine we agşamyna, gyş möwsüminde hem Köpetdagyň demirgazyk ýapgytlarynda 1500 m-den ýokary belentliklerde tizligi 6-9 m/s ýeteýän ýeller agdyklyk edýär. Şeýlelikde, Türkmenistanyň tebigy howa şertleri Gün we ýel energiýasyny günden peýdalanmaga mümkinçilik berýär.

Makalanyň esasy maksady energiýa bolan ulegsiz hem-de ekologiýa töwekgeçiliklerini peselmegiň arasyndaky deňeçeýligi üpjün etmegiň esasy guraly hasaplanylyan Gün we ýel energiýasyny netijeli peýdalanmagyň gönü we gytaklaýyn ykdysady bähbitlerini öwrenmek hem-de ýurdumyzyň tebigy howa şertlerinin mümkinçiliklerine seljermekden ybaratdyr. Gün we ýel energiýasyny peýdalanmanda ekologiýanyň yzyny seljermek: Şu maksatlardan ugur alnyp, ylmy işiň şu aşakdaky wezipeleri kesgitlendi:

– Gün we ýel energiýasyny peýdalanmak babatda ýüze çykýan gatnaşyklaryň hukuk esaslaryny öwrenmek;

– daşky gurşawa zyýanly zyýlyndylary azaltmakda Gün we ýel energiýasyny peýdalanylmagynyň aýratynlyklaryny ýüze çykarmak;

– Gün we ýel energiýasy peýdalananda energiýa howpsuzlygyny we uglerod bitaraplygyny üpjün etmekde orunly seljermek;

– gaýragoýulmasyz ählummy mesele bolan howanyň üýtgemegine garşy aýgytly göreşmekde Gün we ýel energiýasynyň artykmaçlyklaryny öwrenmek;

– ýurdumyzda Gün we ýel energiýasyny peýdalanmagyň tebigy howa şertlerinin mümkinçiliklerini öwrenmek.

NETIJE

Netijede, gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmeleriniň ornaşdyrylmagy diňe bir ykdysadyýeti dekarbonizasiýalaşdyrmak bilen çäklenmän, eýsem milli hojalygyň “ýaşyl” üýtgüşi we energetika howpsuzlygyny üpjün edýän strategik ähmiýetli guraldyr. Gün we ýel energiýasynyň netijeli peýdalanylmagy ýurduň durmuş-ykdysady üstünlik möhüm meseleleriniň çözmäge ýardam edýär. Birinjiden, energetika pudagynyň gurluşyny düýpli kämilleşdirmäge, ýagny energiýa çeşmelerini diwersifikasiýalaşdyrmak arkaly gazyldyp alynýan ýangyç serişdelerine bolan garaşlylygy azaltmaga şert döredýär. Gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmeginiň çalt depginlerde ösmegi atmosferada metan gazynyň azalmagyna şert döredýär hem-de tebigy gazyň tygyrtlanylmagyna getirýär. Ikinjiden, Gün we ýel desgalarynyň tehnologik mümkinçiliklerinil netijeli ulanylmagy ýurduň umumy energetika kuwwatyny artdyrmaga ýardam berýär. Bu bolsa, “ýaşyl” çözgütler arkaly energiýa ýitgilerini azaltmaga mümkinçilik döredýär. Üçinjiden, uzakdaky, barmasy kyn ýerlerdäki ilatly nokatlary elýeterli, arassa energiýa bilen üpjün etmäge mümkinçilik berýär. Dördünjiden, kömürturşy gazynyň zyýlyndylarynyň öňüni alýar. Mundan bagça-da arassa energiýa çeşmeleri Pariž ylalaşygyny, Älhumunyň metan borç-namasyny ýerine ýetirmäge, durmuş adalatlylygyny, energiýa howpsuzlygyny, daşky gurşawy goramaga mümkinçilik berýär.

EDEBIÝAT

1. Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Gulkynyzy: Türkmenistany 2022–2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli maksatnamasy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2022.

2. Türkmenistanyň Prezidentiniň ýurdumyzy 2022–2028-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Maksatnamasy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2022.

3. “Gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmeleri hakynda” Türkmenistanyň Kanuny. – Aşgabat, 2021.

4. Türkmenistanyň energetika strategiýasy: anuala aýrylyp we ilesi tutulyan ugurlary. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2017.

X. Annaýew, N. Muhammedowa, Ý. Nurmyradow

СТРАТЕГИЯ ДЕКАРБОНИЗАЦИИ ТУРКМЕНИСТАНА: ПОТЕНЦИАЛ СОЛНЕЧНОЙ И ВЕТРОВОЙ ЭНЕРГИИ

В данной статье рассматриваются ключевые аспекты стратегии декарбонизации Туркменистана в контексте глобального перехода к «зеленой» экономике. Основное внимание уделяется анализу природно-климатического потенциала страны для развития возобновляемых источников энергии (ВИЭ), в частности солнечной и ветровой энергетики. Автор исследует текущую нормативно-правовую базу, включая Национальную стратегию по развитию возобновляемой энергетики в Туркменистане до 2030 года, и оценивает технические возможности интеграции экологически чистых технологий в существующую энергосистему. Автор подчеркивает роль декарбонизации в диверсификации энергетического сектора, сокращении выбросов парниковых газов и обеспечении устойчивого развития национальной экономики.

H. Annayev, N. Muhammedova, Y. Nurmuradov

DECARBONIZATION STRATEGY OF TURKMENISTAN: SOLAR AND WIND ENERGY POTENTIAL

This article covers the fundamental components of Turkmenistan's decarbonization strategy within the broader context of the global transition to a low-carbon economy. Primary focus is placed on analyzing the country's natural and climatic potential for the development of renewable energy sources (RES), with a specific emphasis on solar and wind power. The study explores the current legal and regulatory framework, including the National Strategy for the Development of Renewable Energy in Turkmenistan until 2030, and evaluates the technical feasibility of integrating clean energy technologies into the national power grid. The authors underscore that decarbonization is a critical driver for diversifying the energy sector, mitigating greenhouse gas emissions, and ensuring the sustainable development of the national economy.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary. Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.

UOK 001+004.3 (575.4)
Y 41

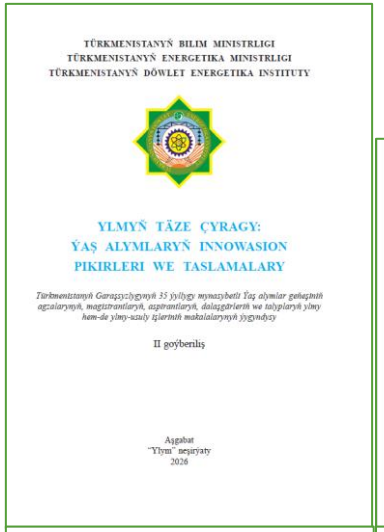

Ýaňyl Mämmedowa,
“Bank işi” kafedrasynyň müdiriniň w.ý.ý., uly mugallym

Mamajan Gylyjowa

Ekologiýa we ykdysadyýet: “Ýaşyl” banking. Sah 289-293

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ ENERGETIKA MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET ENERGETIKA INSTITUTY

YLMYŇ TÄZE ÇYRAGY:
ÝAŞ ALYMLARYŇ INNOWASION PIKIRLERI WE TASLAMALARY

Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy

II goýberiliş

Aşgabat
“Ylym” neşirýaty
2026

Ýaşyl Mämmedowa,
Türkmen döwlet maliýe instituty-nyň magallymy
Mamajan Gylyjowa,
Türkmen döwlet maliýe instituty-nyň talyby

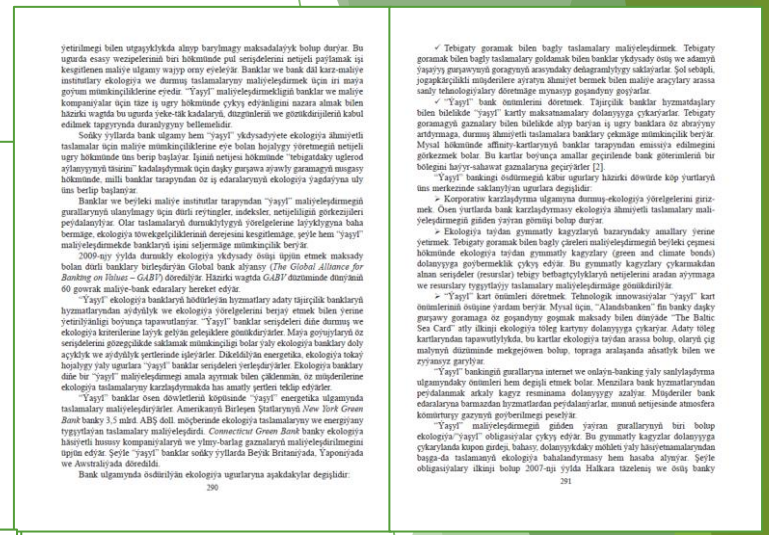
EKOLOGIÝA WE YKDYSADYÝET: “YAŞYL” BANKING

Ýurduň abadançylygyna gönüden-göni täsir edýän möhüm ekologiýa mese-lelerini toplumlaşyryn, ulgamlaýyn we ýalňaraplaýyn çözmek ýörelgesi hormatly Prezidentimiziň durmuş-ykdysady strategiýasynyň esasyny düzýär. “Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022–2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň milli Maksatnamasynda” esasy wezipelerin hataryn-da Türkmenistanda Birleşen Milletler Guramasy tarapyndan ýglan edilen Durnuksyz ösüş maksatlarynyň ýerjaýdelik durmuşa geçirilmeginiň üpjün etmek; “ýaşyl” ykdysadyýeti ösdürmäge ýaly ugurlar öňe sürülýär. Milli maksatnamada uzak möhletli esasy maksatlar hökmünde bazar ykdysadyýeti şertlerinde durmuş-ykdysady ulgamyny ösdürmegiň, institusional we hukuk özgertmeleri amala aýrmagyň, ykdysady-azyk howpsuzlygyny üpjün etmegiň, ýurdumyzda ekologiýa we “ýaşyl” ykdysadyýet syýasatyny ornaşdyrmagyň, ykdysadyýeti sanlyşdyrmagyň, halkara standartlaryna laýyklykda maliýe, ykdysady we bank ulgamlarynyň özgertmegiň strategik ugurlaryny kesgitlemekligiň bellenilmegi ýurdumyzda bu ugurlara aýratyn üns berilýändiginiň aýdyň subutnamasy bolup durýar [1].

“Ýaşyl” ykdysadyýet ýörelgelerine geçilmegi onuň (ykdysadyýetiň) tebigat üçin zyýansyz ösüşini, tebigy maýany saklap galmagyň we artdyrmagyň hasabyna öndürijiligi netijeliligini ýokarlandyrmagy, zäherli we uglerod zyýdyndylaryny azaltmagy, biodürlüligi gorlelmegi, şeýle hem ekologiýa dolandyryş ulgamynyň halkara we raýatlaryň ekologiýa bähbada ab-dinjiniçesini ýokarlandyrmagy, ilatyň ekologiýa taýdan abadançylygy saklamagy göz öňünde tutýar.

Häzirki zaman ykdysady ulgamlarda durmuş we ekologiýa ýagdaýlary bilen bagly meseleler aýratyn ähmiýete eýe bolýar. Ykdysady syýasatyň islendik çözgütlerini durmuşa ornaşdyrmak işlerinin durnukly ösüş maksatlarynyň ýerine

ýetirilmegi bilen utgaşykly-kda alnyp barylmagy maksadalaýyk bolup durýar. Bu ugurda esasy wezipelerinin biri hökümde pul serişdelerini netijeli paýlamak ýa kesgitlenen maliýe ulgamy wajyp orny eýeleýär. Banklar we bank dál karz-maliýe institutlary ekologiýa we durmuş taslamalarynyň maliýeleşdirmek üçin iri maýa goýum mümkinçilikdlerine eýedir. “Ýaşyl” maliýeleşdirmekligiň banklar we maliýe kompaniýalar üçin täze iş ugry hökmünde çykyş edýänligini nazara alimak bilen häzirki wagtda bu ugurda ýeke-täk kadalaryň, düzgünleriň we gönükdirijileriň kabul edilmek tapgyrynda durandygyny bellemelidir.

Soňky ýyllarda bank ulgamy hem “ýaşyl” ykdysadyýete ekologiýa ähmiýetli taslamalar üçin maliýe mümkinçilikdlerine eýe bolan hojalygy yöretmegiň netijeli ugry hökmünde üns berip başlaýar. Şunuň netijesi hökmünde “tebigatdaky uglerod aýlanyşynyň täsirini” kadalaşdyrmak üçin dagky gurşawa aýawly garamagyň mugasy hökmünde, milli banklar tarapyndan öz iş edaralarynyň ekologiýa ýagdaýyna uly üns berlip başlanýar.

Banklar we beýleki maliýe institutlar tarapyndan “ýaşyl” maliýeleşdirmegiň gurallarynyň ulanylmagy üçin dürli reýtingler, indeksler, netijeliligiň görkezijileri peýdalanylýar. Olar taslamalaryň durnuklylygyň ýörelgelerine laýyklygyna baha bermäge, ekologiýa töwekgelçilikdlerinin derejesini kesgitlemäge, şeýle hem “ýaşyl” maliýeleşdirmekde banklaryň işini seljermäge mümkinçilik berýär.

2009-njy ýylda durnuklý ekologiýa ykdysady ösüşi üpjün etmek maksady bolan dürli banklary birleşdirýän Global bank alýansy (*The Global Alliance for Banking on Values – GABV*) döredildi. Häzirki wagtda *GABV* düzüminde dünýäniň 60 gowrak maliýe-bank edaralary hereket edýär.

“Ýaşyl” ekologiýa banklaryň hödürleýän hyzmatlary adaty täjirçilik banklaryň hyzmatlarynda aýdyňlyk we ekologiýa ýörelgelerine baýlaş etmek bilen ýerine ýetirilýänligi boýunça tapawutlanýar. “Ýaşyl” banklar serişdeleri diňe durmuş we ekologiýa kriterlerine laýyk gelýän geleşiklere gönükdirýärler. Maýa goýujylaryň öz serişdelerini gözegçilikde saklamak mümkinçiligi bolar ýaly ekologiýa banklary doly açyklyk we aýdyňlyk şertlerinde işleýärler. Dükeldilýän energetika, ekologiýa taýdy hojalygy ýaly ugurlara “ýaşyl” banklar serişdeleri ýerleşdirýärler. Ekologiýa banklary diňe bir “ýaşyl” maliýeleşdirmegi amala aýrmak bilen çäklenmän, öz müşderilerine ekologiýa taslamalarynyň karzlaşdyrmakda has amatly şertleri teklip edýärler.

“Ýaşyl” banklar özen döwletleriň köpüsinde “ýaşyl” energetika ulgamyna taslamalary maliýeleşdirýärler. Amerikanyň Birleşen Ştatlarynyň *New York Green Bank* banky 3,5 mlrd. ABŞ doll. möçberinde ekologiýa taslamalaryny we energiýany tygyrtlaýan taslamalary maliýeleşdirdi. *Connecticut Green Bank* banky ekologiýa hasyýetli hususy kompaniýalaryň we ýlmy-barlag gaznalaryň maliýeleşdirilmegini üpjün edýär. Şeýle “ýaşyl” banklar soňky ýyllarda Beýik Britaniýada, Yaponiýada we Awstraliýada döredildi.

Bank ulgamynda ösdürilýän ekologiýa ugurlaryna aşakdakylar degişlidir:

✓ Tebigaty goramak bilen bagly taslamalary maliýeleşdirmek. Tebigaty goramak bilen bagly taslamalary goldamak bilen banklar ýkdysady ösüş we adamyň ýaşaýyş gurşawyny goragynyň arasynday deňagramlylygy saklaýarlar. Şol sebäpli, jogapkärçilikli müşderilere aýratyn ähmiýet bermek bilen maliýe aragçylary arassa sanly tehnologiýalary döretmäge mynasyp goşandyny goýýarlar.

✓ “Ýaşyl” bank önümlerini döretmek. Täjirçilik banklar hyzmatdaşlary bilen bilelikde “ýaşyl” kartly maksatnamalary dolanyşyga çykarýarlar. Tebigaty goramagyň gaznalary bilen bilelikde alyp barýan iş ugry banklara öz abraýyny artdyrmaga, durmuş ähmiýetli taslamalara banklary çekmäge mümkinçilik berýär. Mysal hökmünde affinity-kartlaryny banklar tarapyndan emissiýa edilmegini görkezmek bolar. Bu kartlar boýunça amallar geçirilende bank göterimleriň bir bölegini haýyr-sahawat gaznalaryna geçirýärler [2].

“Ýaşyl” bankingi ösdürmegiň käbir ugurlary häzirki döwürde köp ýurtlaryň üns merkezinde saklanlyýan ugurlara degişlidir:

➢ Korporatiw karzlaşdyrma ulgamyna durmuş-ekologiýa ýörelgelerini girizmek. Ösen ýurtlarda bank karzlaşdyrmasy ekologiýa ähmiýetli taslamalary maliýeleşdirmegiň giňden ýaýran görnüşi bolup durýar.

➢ Ekologiýa taýdan gymmatly kagyzlaryň bazaryndaky amallary ýerine ýetirmek. Tebigaty goramak bilen bagly çäkeleri maliýeleşdirmegiň berýeki çeşmesi hökmünde ekologiýa taýdan gymmatly kagyzlary (green and climate bonds) dolanyşyga goýbermeklik çykyş edýär. Bu gymmatly kagyzlary çykarmakdan alnan serişdeler (resurslar) tebigy bethagtçylyklaryň netijelerini aradan aýyrmaga we resurslary tygyrtlaýyş taslamalary maliýeleşdirmäge gönükdirilýär.

➢ “Ýaşyl” kart önümleri döretmek. Tehnologik innowasiýalar “ýaşyl” kart önümlerinin ösüşine ýardam berýär. Mysal üçin, “Alandsbanken” fin banky daşky gurşawy goramaga öz goşandyny goşmak maksady bilen dünýäde “The Baltic Sea Card” atly ilkinji ekologiýa töleg kartyny dolanyşyga çykarýar. Adaty töleg kartlarynyň tapawutlylyklyna, bu kartlar ekologiýa taýdan arassa bolup, olaryň çig malynyň düzüminde mekgejöwen bolup, topraga aralaşanda aňsatlyk bilen we zyýansyz garylýar.

“Ýaşyl” bankingiň gurallaryna internet we onlaýn-banking ýaly sanlylaşdyrma ulgamyndaky önümleri hem degişli etmek bolar. Meselem bank hyzmatlaryndan peýdalanmak arkaly kagyz resminama dolanyşygy azalýar. Müşderiler bank edaralaryna barmazdan hyzmatlardan peýdalanýarlar, munuň netijesinde atmosfera kömürturşy gazynyň goýberilmegi peselýär.

“Ýaşyl” maliýeleşdirmegiň giňden ýaýran gurallarynyň biri bolup ekologiýa “ýaşyl” oblgasiýalar çykyş edýär. Bu gymmatly kagyzlar dolanyşyga çykarylanda kupon girdeji, bahasy, dolanyşykdaky möhleti ýaly häsiýetnamalaryndan başga-da taslamanyň ekologiýa bahalandyrmasy hem hasaba alynýar. Şeýle obligasiýalary ilkinji bolup 2007-nji ýylda Halkara täzelenij we ösüş banky

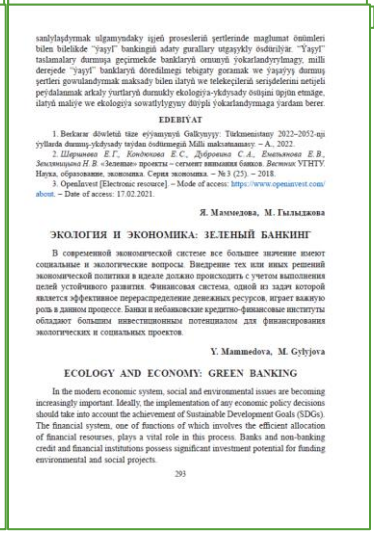
dolanyşyga goýberýär. Soňra ekologiýa obligasiýalary emitentleri bolup täjirçilik we täjirçilik dál kompaniýalar, döwletler, halkara guramalar çykyş edip başlaýar. Şeýle obligasiýalary dolanyşyga goýbermegi bir ülňä getirmek maksady bilen 2008-njy ýylda “Climate Bond Initiative” guramasy döredilýär. Bu obligasiýalaryň başdaky goýberilişi howanyň üýtgemegi bilen bagly taslamalary maliýeleşdirmäge gönükdirilip, soňra dürli görnüşli ekologiýa taslamalary hem sanawa goşulýar. Häzirki wagtda “ýaşyl” obligasiýalaryň bazary galt depginde ösýär. “Ýaşyl” obligasiýalary maliýeleşdirmegiň ugurlary hökmünde ulag, oba we tokaý hojalygy, gurluşyk we senagat, zyýandylary gaýtadan işlemek we gözegçilik, suw resurslary ýaly ugurlary görkezmek bolýar. “Ýaşyl” obligasiýalar banklar, pensiýa gaznalary, maýa goýum kompaniýalary ýaly maýa goýujylaryň arasynda uly gyzyklanma döredýän, töwekgelçiligi pes maliýe guraly hasaplanýar. Bu obligasiýalaryň artykmaçlyklary adaty bergi gurallary bilen deňeşdirilende olaryň işjeň ösdürilmegine ýardam edýär. Maýa goýmagyň has netijeli ugurlary hökmünde energiýanyň alternatiw çeşmelerini ösdürmäge, pes uglerodly ulag, energonetijelilik ýaly ugurlara gönükdirilen taslamalary aýratyn görkezmek bolýar.

“Ýaşyl” maliýeleşdirmegiň ikinji guraly hökmünde “ýaşyl” maýa goýum hasaplar we “ýaşyl” maýa goýum bukjalary çykyş edýär. Häzirki döwürde bu ugur “ýaşyl” maliýeleşdirmegiň täze ugry hökmünde döwletler tarapyndan düýpli öwrenilýär.

Korporatiw ulgamda durnukly taslamalara ýöriteleşen bimäçe maýa goýum kompaniýalary hereket edýär. EarthFolio amerikan platformasy maýa goýujylara durnuklý, dolandyryş we ekologiýa ugurly bukjalary döretmegi teklip edýär. OpenInvest korporasiýasy jogapkärçilikli maýa goýmak çygrymyna giň alyp barýar. OpenInvest-de işlemek üçin maýa goýuja broker hasabyny açyp, maýa goýmagyň ugurlaryny (daşky gurşawy goramak we ş.m.) görkezmek bilen hasaba serişdeleri geçirmek ýeterlikdir. Maýa goýum bukjasyny emele getirmeklik we ony dolandyrmaklyk bilen platformanyň hödürleýän tehniki mümkinçilikleri arkaly maliýe maslahatçylary meşgullanýarlar [3].

“Ýaşyl” maliýeleşdirmegiň gurallarynyň hataryna “ýaşyl” karzlaşdyrma aýratyn orny eýeleýär. Mysal üçin, “ýaşyl” ipoteka kesgitli ekologiýa standartlaryna laýyk gelýän jaýy karzlaşdyrmaga berilýär. Şeýle görnüşli karzlar energiýany tygyrtlaýyş peýdalanmagy göz öňünde tutýan täze jaýy satyn almaga/gurmaga berilip bilinýär. Karz alyjy serişdeleri ýaşaýyş jaýynyň ekologiýa derejesini ýokarlandyrmak maksady bilen, jaýyň durkuny täzelemäge gönükdirip bilýär. Ýewropada maliýeleşdirmegiň şeýle görnüşinii özünegine “Energy efficient mortgages initiative” (Energetiki netijeli ipotekanyň ýaniatiwasy) ýardam edýär. “Ýaşyl” karzlaşdyrma ugurlary oba hojalygynda, senagat we hyzmatlar ulgamynda hem giňden peýdalanylýar.

Şeýlelikde, dünýä tejribesinde “ýaşyl” maliýeleşdirmegiň gurallaryna, “ýaşyl” bankinge bolan gyzyklanmalaryň artyandygyny bellemek bolýar. Ykdysadyýeti

sanlylaşdyrmak ulgamyndaky işjeň proseslerii şertlerinde maglumat önümleri bilen bilelikde “ýaşyl” bankinginiň adaty gurallary utgaşykly ösdürilýär. “Ýaşyl” taslamalary durmuşa geçirmekde banklaryň orniniň ýokarlandyrylmagy, milli derejede “ýaşyl” banklaryň döredilmegi tebigaty goramak we ýaşaýyş durmuş şertleri gowulandyrmak maksady bilen ilatyň we telekeçileriň serişdelerini netijeli peýdalanmak arkaly ýurtlaryň durnukly ekologiýa-ykdysady ösüşini üpjün etmäge, ilatyň maliýe we ekologiýa sowatlylygyny diňe ýokarlandyrmaga ýardam berer.

EDEBIÝAT

1. Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022–2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli maksatnamasy. – A., 2022.
2. *Шаршенова Е.Г., Кондошина Е.С., Дубровина С.А., Ермакова Е.В., Заместишина Н.В.* «Зеленая» проектка – сегодня инновация завтра. *Вестник* УГНТУ. Наука, образование, экономика. Серия экономика. – № 3 (25). – 2018.
3. OpenInvest [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.openinvest.com/about. – Date of access: 17.02.2021.

Я. Мамедова, М. Гылыджова

ЭКОЛОГИЯ И ЭКОНОМИКА: ЗЕЛЕНЫЙ БАНКИНГ

В современной экономической системе все большее значение имеют социальные и экологические вопросы. Внедрение тех или иных решений экономической политики в идеале должно происходить с учетом выполнения целей устойчивого развития. Финансовая система, одной из задач которой является эффективное перераспределение денежных ресурсов, играет важную роль в данном процессе. Банки и небанковские кредитно-финансовые институты обладают большим инвестиционным потенциалом для финансирования экологических и социальных проектов.

Y. Mammedova, M. Gylyjova

ECOLOGY AND ECONOMY: GREEN BANKING

In the modern economic system, social and environmental issues are becoming increasingly important. Ideally, the implementation of any economic policy decisions should take into account the achievement of Sustainable Development Goals (SDGs). The financial system, one of functions of which involves the efficient allocation of financial resources, plays a vital role in this process. Banks and non-banking credit and financial institutions possess significant investment potential for funding environmental and social projects.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Hünär bilimde sanly tehnologiýalar. Sah 294-298

Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary. Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.

UOK 001+004.3 (575.4)
Y 41

Aknabat Möwlamowa,
“Bank işi” kafedrasynyň uly mugallymy

Aganur Şükürliýew,
“Işewürlik informatika” taýýarlyk ugry, 2 ýyl talyp

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ ENERGETIKA MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET ENERGETIKA INSTITUTY

YLMYŇ TÄZE ÇYRAGY:
ÝAŞ ALYMLARYŇ INNOWASION PIKIRLERI WE TASLAMALARY

Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy

II goýberiliş

Aşgabat
“Ylym” neşirýaty
2026

Aknabat Möwlamowa,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň talyby
Aganur Şükürliýew,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň talyby

HÜNÄR BILIMDE SANLY TEHNOLOGIÝALAR

Hormatly Prezidentimiziň başlutanlygynda ýurdumyzda durmukly ykdysady ösüşi üpjün etmek boýunça alnyp barylýan döwlet syýasatynyň möhüm ugry bolup duryan mülli bilim ulgamynda maksatnamalaýyn esaslarda işler durmuşa geçirilýär. Milli bilim ulgamynda ýaş nesliň döwrebap bilim almagy üçin ähli şertler döredilýär. Yurdumyzda bu ugurda halkara hyzmatdaşlygy ösdürmek, bilim bermegiň ähli basgançaklarynda täze tehnologiýalary ornaşdyrmak, okatmagyň usulyýetini kämilleşdirmek boýunça tutumly işler ýaş nesliň sagdyn, bilimli, kämil hünärmenler bolup ýetişmeklerine ýardam berýär. Bilim ulgamynda gözden geçirilmeýän innowasion we maglumat kommunikasiýa tehnologiýalary häzirki zaman bilim ulgamynyň ähli derejelerinii möhüm bölegi bolmak bilen jemgyýetiň maglumatlaşdyrmagyň netijeli ösüşiniň şertlerinii biri bolup çykyş edýär.

“Berkarar döwletli täze eýýamynyň Gahrymany: Türkmenistany 2022–2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň milli maksatnamasynda” orta möhletleýin döwürde milli bilim ulgamyny ösdürmegiň çäklerinde bilimde, ylymda we tehnikada gazanylan oňyn netijelere esaslanyp, milli bilim ulgamyny kämil derejede ösdürmek, ylymly, bilimli, giň gözýetimli, maksada okgunly ýaşlary terbiýelap ýetişdirmek, öndebaryjy innowasiýa tehnologiýalaryndan baş çykaryan ýokary derejeli hünärmenleri taýýarlamak işlerii amala aşyrylmagy göz öňünde tutulýar [1].

Şeýle hem Türkmenistanda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň Konsepsiýasynda esasy wezipeler hökmünde bilim edaralarynda berilýän bilimiň mazmunyny baýlaşdyrmak, bilimi ýokarlandyrmak we okatmagyň innowasion usullaryny işe ornaşdyrmak maksady bilen, ähli bilim edaralarynda sanly bilim tehnologiýalaryny ornaşdyrmak ýaly ugurlar bellenilýär [2].

Ýaşlaryň aň-düşünjesini ösen dowrüň talaplaryna laýyk getirmek, dünýäniň öndebaryjy tejribelerine esaslanmak arkaly, bilim berlişiniň hilini ýokarlandyrmak, ösen aň-düşünjeli, ýokary tejribeli we ýokary başarjaňlygy, sagdyn durmuş endiklerini ösdürmek we degişli medeni guramaçylyk işleri arkaly olaryň zehinlerini açyp görkezmek, saýlap alan hünärine ugrukdyrmak we höweslendirmek bilim edaralarynyň esasy wezipeleriniň biridir. Şu nukdaýnazardan hem, milli bilim ulgamyny ýa-da ýokary derejeli hünärmenleri taýýarlamagyny we bu ugurda milli standartlaryň giňzalmegine talap edýär. Bilimiň ösmegi üçin ol möhüm wezipeleriň biri hem adam mümkinçiliklerini ösdürip we durmuş-ykdysady ösüşiniň kuwwatly güýjüne öwrülmegine ähli derejelerde maksatlar tapawutlandyrylýar. Olaryň hataryna häzirki zaman maglumat-kommunikasiýa tehnologiýalaryny ýaşlaryň durmuşyna giňden ornaşdyrmak, bilimde maglumat kommunikasiýa tehnologiýalaryny peýdalanmak arkaly täzeçe pikirlenmegi ösdürmek, kommunikasiýa mümkinçiliklerini ösdürmäge ýol döretmek, pedagogik işjeňliginiň maglumat-usulyýet üpjünçiliginiň kämilleşdirmek ýaly ugurlary aýratyn ähmiýete eýe bolýar.

Hünär okuwynyň netijeliligine baha berilende, iş ýerinde gönüden-göni kär almak we kämilleşdirmek üçin üznüksiz ulgamyň işlemegi hem göz öňünde tutulýar.

295

Häzirki wagtda dünýä tehnologik ösüşiň çaginde bilim diňe bir eýýäm toplanan bilimleri özleşdirmäge mümkinçilik bermän, eýsem iş ýüzünde täze bilim almaga hem goşant goýýar we geljekki önümçiliginiň ösüşine şert döredýär. Häzirki döwürde bilim ykdysady ösüş strategiýasyň wajyp zynjyrynyň öwrülýär we ony öňe sürmäge, çaklamaga giň ýol açýlyar. Yurdumyň ylmy we tehnologik ösüşi ýokary hünärli işgärleriň bilim derejelerine, olaryň täze pikirlerinii, ylmy açylaryňyň durmuşa geçirilmegine baglydyr.

Dünýä ykdysadyýetinde sanly aragatnaşyklaryň häzirki ýagdaýyndan ugur alyp, 2022–2028-nji ýyllar aralygynda Türkmenistanyň geljekki döwür üçin ösüş strategiýasy elektron serişdeleriniň döretmek, milli sanly platformalaryň esasynda sanly aragatnaşygy kämilleşdirmek, ykdysadyýetiň pudaklarynda sanly tehnologiýalary ornaşdyrmak, elektron resminamalar dolanyşygyna hem-de elektron şahsyýetnamalar ulgamyna doly girişmek, önümçiligi uzak aralykdan dolandyrmak, sanly hyzmatlar ulgamyny gerimini giňeltmek wezipelerini öňe sürýär. Öňde goýlan bu wezipeler, öz gezeginde, milli elektron harytlar bilen üpjünçiliginii, maglumat-aragatnaşyk, ýol sanda Internet hyzmatlaryny hilinii we elýeterliliginii ýokarlandyrylmagyny, bu hyzmatlaryň geriminii giňeldilmegini, milli IT – hünärmenleriň bilim derejelerinii kämilleşdirilmegine talap edýär.

IT – hyzmatlaryny globallaşyan dowrüniň maglumat howpsuzlygynyň wezipeleri barha artýar, şahsyýetiň, jemgyýetiň dowletiň, içerki we daşarky maglumat howpundan goragly lygyny üpjün etmegi talap edýär. Geljekki ýeda ýylda maglumat howpsuzlygyny üpjün etmek maksady bilen, ilkinji nobatda, dowlet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary tarapyndan ornaşdyrylýan programma üpjünçiliklerinde ýerli önümleriň paýy ýokarlandyrylar. Bu bolsa maglumat howpsuzlygy babatynda ýokary derejeli hünärmenleriň taýýarlanmagyny we bu ugurda milli standartlaryň giňzalmegine talap edýär. Bilimiň ösmegi üçin ol möhüm wezipeleriň biri hem adam mümkinçiliklerini we durmuş-ykdysady ösüşiniň kuwwatly güýjüne öwrülmegine ähli derejelerde maksatlar tapawutlandyrylýar. Ösen tehnologiýalara ezberlik bilen erk edýän, ykdysadyýetiň dürli pudaklarynda degişli bolan innowasion tehnologiýalardan baş çykaryan ýaşlaryň we ýaş hünärmenleriň kemala gelmegi arkaly bilim berlişiniň we hünär öwredilşiniň derejesiniň barha ýokarlanmagyna göz ýetirmek bolýar.

Hünär bilimini bermekde peýdalanylyan innowasion tehnologiýalar bilim almagyň hilinii we akyl ýetiriş işjeňliginiň netijeliginii ýokarlandyrmaga, dersara baglanşygyny yzygiderli ösdürip, maglumatlaryň uly göwrümleri bilen işlemegiň türlerine eýe bolmagy möhüm ähmiýete eýe bolup duryar. Täze ykdysady gurşawyň kemala gelmegi ýaş hünärmenlere bolan zerurlyklarda üýtgemelerii peýda bolmagyna itergi berýär. Hünär bilimini bermekde maglumat-kommunikasiýa tehnologiýalary ulanmaklyk öz gezeginde kompýuter serişdeleriniň ulanyşyny.

296

maglumat serişdelerinden baş çykaryan hünärmeni taýýarlamaga giňden ýardam edýär.

Ýaşlaryň bilim başarnyklaryny, sagdyn durmuş endiklerini ösdürmek we degişli medeni guramaçylyk işleri arkaly olaryň zehinlerini açyp görkezmek, saýlap alan hünärine ugrukdyrmak we höweslendirmek bilim edaralarynyň esasy wezipeleriniň biridir. Şu nukdaýnazardan hem, milli bilim ulgamyny ýa-da ýokary derejeli hünärmenleri taýýarlamagyny we bu ugurda milli standartlaryň giňzalmegine talap edýär. Ylmyň we tehnologiýanyň döwrebap ösüş meýilleri göz öňünde tutulyp, ýaş türkmenistanlylara kompýuter we internet ulgamynda täze ylmy taglymatlary, tehnologik tejribeleri öwrenmäge ýardam bermek, innowasion serişdelerden peýdalanmagyň ýokary medeniýetini terbiýelemek, ykdysadyýetiň ähli pudaklarynda maglumat tehnologiýalary bilen üpjün edilen täze iş orunlarynyň döretmek, internet ulgamynyň işlerinii elýeterli bolmagyny gazanmak ugrunda çäreleri geçirmek meýilleşdirilýär. Bu boýunça ýurdumyzyň orta, ýörite orta we ýokary okuw mekdeplerinde, hünärmenleri taýýarlaýyş merkezlerinde sanlylaýdyrylan serişdeleri özleşdirmäge, olary işlap durmäge, okuply hünärmenleri ýetişdirmäge aýratyn ähmiýet berilýär. Bilimiň hil derejesiniň ýokarlanmagy bilim ulgamyna döwrebap hünärmenleri taýýarlamak bilen berk baglanyşyklydyr, şu nukdaýnazardan ýaşlaryň hünär saýlap almak we öwrenmek başarnygyny terbiýelemäge gönükdirilen, ylmy taýdan esaslandyrylan çäreleriň geçirilmegi zerurdyr. Şeýlelikde, ilatyň ýokary we hünär bilimi bilen üpjün edilmegi, her bir ýurtda işewürligi ösdürmegiň derejesini we gelljegini kesgitlemek üçin möhüm görkezişi bolup durýar.

Häzirki döwürde bilimiň mazmunyny çaltlaşdyrylýar, onuň halkara ülňülerine laýyk getirilmegine aýratyn üns berilýär. Bilim maksatnamalaryna laýyk getirilýän täze tehnologiýalaryň gazanandarlygy ýaş nesliň özleşdirip bilmegi, oňa düşünmegi üçin ähli şertler döredilýär. Häzirki wagt döwrebap bilim özgertmelerinii durmuşa ornaşdyrylyandygyny, dünýä ülňülerine laýyk täze tehnologiýalaryň, pedagogik işjä hem-de ondaky döredijilik mümkinçiliklerinii giňçlik ösdürilyändigi bilen has-da tapawutlanýar.

Innowasiýalar häzirki döwürde bilim ulgamyny ösdürmegiň wajyp ugurlarynyň biri bolup durýar. Häzirki zaman innowasion tehnologiýalar bilim ulgamynyň işine düýpli täsir edýär we okatmagyň täze usulyýetlerinii, tehnologiýalaryny we serişdelerinii peýda bolmagyna ýardam berýär. Bilim bermekde maglumat sanly tehnologiýalary peýdalanmagyň dürli pedagogik maksatlary tapawutlandyrylýar. Olaryň hataryna häzirki zaman maglumat-kommunikasiýa tehnologiýalaryň serişdelerini peýdalanmak arkaly okuw-terbiýeçilik prosesiniň ähli derejelerinde işjeňligi artdyrmak, talyplary jemgyýetiň täze şertlerine uýgunlaşmagyna ýardam bermek, durmuşda ýaşaýyş şertlerine taýýarlamak, bilimde maglumat kommunikasiýa tehnologiýalaryny peýdalanmak arkaly täzeçe pikirlenmegiň dürli görnüşlerini, kommunikasiýa mümkinçiliklerini ösdürmäge ýol döretmek, pedagogik işjeňliginiň maglumat-usulyýet üpjünçiliginiň kämilleşdirmek ýaly ugurlary aýratyn ähmiýete eýe bolýar.

Hünär okuwynyň netijeliligine baha berilende, iş ýerinde gönüden-göni kär almak we kämilleşdirmek üçin üznüksiz ulgamyň işlemegi hem göz öňünde tutulýar.

295

bilim ulgamynyň mazmunynyň täzelenmegine gönükdirilen oňyn özgertmelerde ýaşlaryň döwrebap bilim almagy, kämil hünärmen bolup ýetişmegi ugrunda giň gerimli işler üstünlikli durmuşa geçirilýär. Netije-de durmuşa geçirilýän bilim özgertmelerinde bilim bermegiň ähli ugurlaryny yzygiderli kämilleşdirmek boýunça çäreleriň hatarynda bilim ulgamynda innowasion tehnologiýalary netijeli peýdalanmagyň, bu ugurda dünýä tejribesini öwrenmekligiň we ony milli ulgam bilen utgaşdyrmaklygyň wajyplygy yüze çykýar.

Milli bilim ulgamynda oňyn özgertmeleriň durmuşa geçirilmegi, ýaşlara hünär bilimini bermekde innowasiýalaryň ulanylmagy yurdumyzda durmukly ösüşi üpjün etmäge gönükdirilen tutumly işlere mynasyp goşant goşýar.

EDEBIÝAT

1. Berkarar döwletli täze eýýamynyň Gahrymany: Türkmenistany 2022-2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli maksatnamasy – A., 2022.
2. Türkmenistanda sanly bilim ulgamyny ösdürmegiň Konsepsiýasy. – Aşgabat, 2017.

А. Мовламова, А. Шукурлиев

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Цифровые технологии в современном обществе используются во всех сферах общественной жизни, исключением не стало и образование. Цифровые технологии в образовании, в том числе и в профессиональном образовании относятся к важнейшим компонентам современных образовательных систем всех ступеней и уровней, а также условиям успешного развития процессов цифровизации общества в целом.

A. Movlamova, A. Shukurliev

DIGITAL TECHNOLOGIES IN VOCATIONAL EDUCATION

Digital technologies permeate all spheres of modern public life, and the field of education is no exception. Within the educational landscape, specifically in professional education, these technologies are among the most essential components of modern educational systems at all stages and levels. Furthermore, they serve as a fundamental prerequisite for the successful digital transformation of society as a whole.

298

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary. Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.

UOK 001+004.3 (575.4)
Y 41

Şirin Orazmämmedowa, “Bank işi” kafedrasynyň uly mugallymy

Seýran Agaýew

Durnukly ösüş we “Ýaşyl” bank hyzmatlary. Sah 299-303

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ ENERGETIKA MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET ENERGETIKA INSTITUTY

YLMYŇ TÄZE ÇYRAGY:
ÝAŞ ALYMLARYŇ INNOWASION PIKIRLERI WE TASLAMALARY

Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy

II goýberiliş

Aşgabat
“Ylym” neşirýaty
2026

Şirin Orazmämmedowa,
Türkmen döwlet maliýe instituty
Seýran Agaýew,
Türkmen döwlet maliýe instituty

DURNUKLY ÖSÜŞ WE “ÝAŞYL” BANK HYZMATLARY

Häzirki wagtda dünýä ykdysadyýeti uly üýtgeşmeleri başdan geçirýär. Klimatyň üýtgemegi, howanyň hapalanmagy we tebigy serişdeleriniň çäklişligi ýaly meseleler ykdysady ösüş bilen birlikde ekologiýa meselesine hem uly üns berilmegini talap edýär. Şeýle şertlerde “ýaşyl” ykdysadyýet diýlip, ykdysadyýetiň eye bolýar. “Ýaşyl” ykdysadyýet ykdysady ösüş bilen daşky gurşawy goramagyň arasynda deňagramlylygy üpjün etmegi maksat edinýär.

Bu ugurda möhüm orny eýeleýän ulgamlaryň biri bank ulgamydyr. Banklar dünýä bir maliýe hyzmatlaryny ýerine ýetirmek bilen çäklenmän, eýsem ykdysadyýetiň ugrunyň kesgitleýän güýç bolmunda çykyş edýärler. Hususan-da, banklaryň göterim derejesi kärhanalaryň hereketine täsir edýän möhüm gural bolup durýar. Bu gural arkaly banklar ekologiýa taýdan arassa taslamalary höweslendirip, daşky gurşawa zyýan ýetiriýän faktorlary çäklendirip bilýärler.

Banklaryň göterim derejesi “ýaşyl” ykdysadyýetiň gytaklaýyn gural bolmunda çykyş edýär. Bu ýerde “gytaklaýyn” diýen düşünje örän möhümdir. Banklar maliýe şertlerini üýtgetmek arkaly kärhanalaryň öz hereketlerini üýtgetmegine täsir edýärler. Mysal üçin, CO_2 zyýynydylaryny azaldýan ýa-da energiýany tygyrtlaýan kärhanalar üçin banklar pes göterimli karzlary höddürläp bilerler. Bu bolsa şeýle kärhanalar üçin maliýe taýdan peýdaly bolýar. Munuň tersine, daşky gurşawa uly zyýan ýetiriýän kärhanalar ýokary göterimli karzlara ýüzbe-ýüz bolup bilerler. Şeýle ýagdaý olaryň çykdaýjylaryny artdyrýar we olary ekologiýa taýdan has arassa tehnologiýalara geçmäge mejbur edýär. Şeýlelik bilen, banklaryň göterim derejesi ykdysady mehanizm bökmünde ekologiýa meselesine täsir edýär.

Bu ýerde mysal hökmünde Ýewropa ýurtlarynda banklar ekologiýa ölçeglerine laýyklykda karz berýärler. Kärhanalar özleriniň CO_2 zyýynydylaryny, energiýa sarp edijini we beýleki ekologiýa görkezijileri barada hasabat berýärler. Bu maglumatlaryň esasynda banklar karz şertlerini kesgitleýärler. Şeýle ulgam “ýaşyl” maliýe diýlip atlandyrylýar.

Hytaýda hem “ýaşyl” maliýe ulgamynyň ösüşi güýçli alnyp barylýar. Döwlet tarapyndan goldanylýan syýasatlar arkaly banklar maliýe taslamalara aýratyn üns berýärler. Şeýle taslamalar üçin pes göterimli karzlar, salgyt ýeňillikleri we beýleki ykdysady goldawlar höddürleýär. Şeýle çäreleriň netijesinde, Hytaý gaýtadan dikeldilýän energiýa boýunça dünýäde öndebaryjy ýurtlaryň birine öwrüldi.

299

Banklaryň bu ugurda alyp barýan işi Birleşen Milletler Guramasynyň Durnukly ösüş maksatlary bilen hem gönüden-göni baglanyşykly̆dyr. Durnukly ösüş diýe bir häzirki döwrüň talaplarыny kanagatlandyrmak bilen çäklenmän, eýsem geljek nesilleriň mümkinçiliklerini hem goramagy maksat edinýär. Banklaryň göterim derejesi arkaly ekologiýa taslamalarynyň goldanylmagy bu maksady amala aşyrmaga ýardam berýär.

Häzirki wagtda dünýäde ekologiýa meseleleri barha güýçlenýär we bu ýagdaý ähli ýurtlary daşky gurşawy goramak boýunça täze çözgütleri gözlemäge mejbur edýär. Klimatyň üýtgemegi, howanyň hapalanmagy, suw serişdeleriniň azalyp barýandygy ýaly meseleler diňe döwlet derejesinde däl, eýsem ykdysady ulgamda hem möhüm orun eýeleýär. Banklaryň ekologiýany goramakdaky orny soňky ýyllarda has-da artdy. Olar diňe karz bermek bilen çäklenmän, eýsem ýol karzlaryň ýerleri arkaly kärhanalaryň ekologiýa hereketlerine täsir edýärler. Şeýle çemeleşme “ýaşyl maliýe” ýa-da “ýaşyl ykdysadyýet” düşünjesiniň bir bölegi bolup durýar. Bu düşünje ykdysady ösüş bilen ekologiýanyň arasynda deňagramlylygy üpjün etmegi maksat edinýär. Dünýä tejribesinde banklar dürli usullar arkaly ekologiýa taslamalaryny goldaýarlar. Şolaryň arasynda iň giňden ýaýran usullaryň biri – ekologiýa taýdan arassa kärhanalara pes göterimli karzlaryň berilmegidir. Mysal üçin, Ýewropa ýurtlarynda banklar CO_2 zyýynydylaryny azaldyan, energiýany tygyrtlaýan ýa-da gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmelerini ulanyan kärhanalara ýeňillikli şertlerde karz berýärler. Bu bolsa kompaniýalary ekologiýa taýdan has jogapkärli bolmaga itereýär.

Hytaýda döwlet derejesinde maliýe maliýe syýasaty alnyp barylýar. Bu ýerde banklar ekologiýa taslamalaryna aýratyn üns berýärler we şeýle taslamalar üçin pes göterimli ýa-da subsidiýaly karzlar höddürleýär. Şeýle syýasatlaryň netijesinde, Hytaý soňky ýyllarda gaýtadan dikeldilýän energiýa pudagynda dünýäde öndebaryjy ýurtlaryň birine öwrüldi.

Mundan başga-da, halkara maliýe guramalary hem ekologiýa taslamalaryny goldamakda möhüm rol oýnaýar. Bu guramalar maliýe ykdysadyýeti ösdürmek maksady bilen dürli ýurtlara maliýe goldawyny berýärler. Şeýle taslamalar, esasan, energiýanyň tygyrtly ulanylmagyna, arassa tehnologiýalaryň ornaşdyrylmagyna we CO_2 zyýynydylarynyň azaldylmagyna gönükdirilendir.

Banklaryň ulanyan beýleki möhüm guraldarynyň biri ekologiýa bahalandyrmasydyr. Karz berilmezden öň banklar kärhanaryň daşky gurşawa ýetiriýän täsirini seljerýärler. Eger-de kärhana ýokary derejede hapalaýjy hasaplansa, oňa berilýän karzlaryň göterim derejesi ýokarlandyrylyp bilner. Munuň tersine, ekologiýa taýdan arassa kärhanalar has amatly şertlerde maliýe serişdeleriniň alyp bilerler. Bu mehanizm örän täsirli usul bolup durýar. Sebäbi kärhanalar maliýe çykdaýjylaryny azaltmak üçin öz ekologiýa görkezijilerini gowulandyrmaga çalyşýarlar.

300

Şeýlelik bilen, bank ulgamy ykdysady serişdeler arkaly ekologiýa meseleleriniň çözülmegine goşant goşýar. Şeýle hem “ýaşyl” obligasiýalar ýaly maliýe gurallary giňden ulanylýar. Bu obligasiýalar diňe ekologiýa taslamalarynyň maliýeleşdirmek üçin çykarylýar. Dünýäniň köp ýurtlarynda şeýle obligasiýalaryň bazary gaýt edýär. Bu bolsa ekologiýa taslamalary üçin goşmaça maliýe çeşmeleriniň döremegine getirýär.

Banklaryň ekologiýany goramakdaky işi diňe ykdysady taýdan däl, eýsem jemgyýetçilik taýdan hem möhüm ähmiýete eýedir. Olar jemgyýetde ekologiýa medeniýetiniň ösmegine, tebigata bolan jogapkärçiligiň artmagyna ýardam berýärler. Şeýle çemeleşme uzak möhletleýin durnukly ösüşi üpjün etmek üçin zerurdyr. Umuman aýdanyňda, dünýä tejribesi banklaryň ekologiýany goramakda möhüm rol oýnaýandygyny görkezýär. Olar dürli maliýe gurallary arkaly kärhanalaryň hereketlerine täsir edýärler we ekologiýa taýdan arassa ösüşi goldaýarlar. Bu bolsa diňe bir ykdysady peýda getirmän, eýsem daşky gurşawy goramakda hem uly ähmiýete eýedir.

Netijede, bank ulgamynyň ekologiýa meseleleriniň çözülmegine gatnaşmagy häzirki döwrüň möhüm talaplarynyň biridir. Şeýle çemeleşme geljek nesiller üçin arassa we howpsuz gurşawy saklamakda uly rol oýnaýar. Banklaryň bu ugurda alyp barýan syýasaty dünýäde durnukly ösüşi üpjün edilmegine gönüden-göni täsir edýär.

Häzirki wagtda tebigaty goramak we CO_2 zyýynydylaryny azaltmak meselesi diňe bir dünýä derejesinde däl, eýsem milli derejede hem möhüm bolup durýar. Her bir ýurt daşky gurşawy goramak boýunça öz syýasatyny alyp barýar. Bu ugurda alnyp barylýan çäreler ykdysady ösüş bilen utgaşykly̆ alnyp barylýar. Ýurdumyzda hem tebigaty goramak we ekologiýa ýagdaýyny gowulandyrmak boýunça birnäçe çäreler durmuşa geçirilýär. Bu çäreler döwlet syýasatynyň möhüm bölegi bolup, durnukly ösüşi üpjün etmäge gönükdirilendir. Esasy maksatlaryň biri howanyň hapalanmagyny azaltmak we CO_2 zyýynydylaryny peseltmekdir.

Ilki bilen, energiýa pudagynda alnyp barylýan işler aýratyn ähmiýete eýedir. Elektrik energiýasynyň öndürilişinde has netijeli tehnologiýalaryň ornaşdyrylmagy CO_2 zyýynydylarynyň azalmagyna getirýär. Energiýa tygyrtlaýjy enjamlaryň ulanylmagy we öňümçilikde täze tehnologiýalaryň ornaşdyrylmagy bu ugurda möhüm adym bolup durýar.

Şeýle hem gaýtadan dikeldilýän energiýa çeşmelerine üns berilýär. Gün we ýel güýçli energiýasy ýaly ugurlar kem-kemden ösdürilýär. Bu bolsa gazylyp alynýan ýangyçlaryň ulanylyşyny azaltmaga we daşky gurşawa ýetirilýan zyýany peseltmäge mümkinçilik berýär. Merkezi Aziýa ýurtlary, ýol sanda Türkmenistan hem şu wagtdan başlap howanyň üýtgemeginiň netijelerine, ýagny gurakçylygyň we suw joşmalarynyň sanynyň artmagy, buzluklaryň eremegi, ýagyşlaryň ýygylygynyň we mukdarynyň üýtgemegi, Aral çöginliginiň ýaly meselelere gabat gelýärler.

301

Howanyň üýtgemelerine uýgunlaşmak meselesine Türkmenistanda aýratyn üns berilýär. Ýurtda Howanyň üýtgemegi boýunça Milli strategiýa kabul edildi. Strategiýa Türkmenistanyň durnukly ösüşini üpjün etmek üçin toplumlaýyn we degişli meýilnamalaşdyrmaga geçmekligi, ýokdysady, azyk, suw we ekologiýa howpsuzlygyny ýokarlandyrmak ýoly bilen, ýurdudi ykdysadyýetini howanyň üýtgemeginiň mümkin bolan netijelerine taýyarlamagy höweslendirmäge niýet-lenendir. Şunuň bilen birlikde, tebigy serişdeleri rejeli peýdalanmak, ýerleriň zaýalanmagyna garşy göreşmek, tokaý hojalygyny ösdürmek we bag ekilen meýdanlary giňeltmek, suwarymly ýerleriň ýagdaýyny gowulandyrmak we topragyň ýorlanmagyna garşy herekет etmek boýunça uýgunlaşdyryjy çärelerиň toplumy göz öňünde tutulýar. Ýurtda tokaý zolaklarыny artdyrmak boýunça görülýän çäreler howadaky kömürturşy gazy zyýansyzlandyrmak, topragy durnuklaşdyrmak we onuň erozýasynyň öňüni almak boýunça gurallaryň biri bolup çykyş edýär.

Türkmenistanda tokaýlaşdyrmak boýunça syýasatyň 1908-nji ýyldan bäri yzygiderli durmuşa geçirilýändigine garamazdan, 2013-nji ýylda Milli tokaý maksatnamasy kabul edildi, ol agaç nahallarynyň ekilýän meýdanyny artdyrmak boýunça giň gerimli çäreleri dowam etdirilmegimi göz öňünde tutýar. Maksat-namanyň çäklerinde her ýylda tutuş ýurt boýunça 3 million̈a çenli nahal ekmek boýunça umumynulli derejede çäreler geçirilýär. Soňky 20 ýylda Türkmenistanda 100 million̈e golaýak bag ekildi, olar, esasan, şäher we ýaşaýly̆ aşgaçlardan ybaratdyr. 23 Şunuň bilen bir hatarda, bag ekmek boýunça çäreler, ekologiýa taýdan durnuklylygy üpjün etmek maksady bilen, sebitleriň topraк-howa aýratynlyklarыny göz öňünde tutýar. Meselem, Daşoguz welaýatynda ösümliklerиň aň sazak ýaly çölde ösýän görnüşleri ekmek alnyp barylýar. Yene bir giň gerimli uýgunlaşdyryş çäresi Garagum çölünde Altyn Asyr türkmen kölüniň gurulmagy bolup durýar. Bu taslamanyň durmuşa geçirilmegi olary geljekde gaýtadan peýdalanmak üçin zeý suwlarыny bir ýere jemlemegi amala aşyrmaga, zeý suwlary basan örtüleri dolanyşyga gaýtarmaga, suwarymly ýerleriň hilini gowulandyrmaga, zeý suwlarynyň Garagum çöllüsi çägelerine akdyrylyp goýberilmegini aradan aýyrmaga mümkinçilik berýär, şeýlelikde, topragyň zaýalanmagyny azaltmaga, topragyň joralmagy, batgalyga öwrülmegi we gurakçylyk bilen bagly köp meseleleri çözmäge, uçup göçýän gumlar üçin, şeýle hem balykçylygy ösdürmek üçin amatly ýerleri döretmäge ýardam edýär. Giň gerimli taslamalary durmuşa geçirmek işi diýarly meýilnamalaşdyrmagy we henize zady içine alyan güzeşgiligi talap edýär.

Netijede, bank ulgamynyň bu ugurda alyp barýan syýasaty geljek üçin uly ähmiýete eýedir. Bu mehanizmleriň giňden ulanylmagy dünýä derejesinde ekologiýa ýagdaýyny gowulandyrmaga mümkinçilik berer. Şeýlelik bilen, banklaryň göterim derejesi diňe bir maliýe guraly däl, eýsem global derejede ekologiýa üýtgeşmelerиniň hereketlendiriji güýjüne öwrüler.

302

EDEBIÝAT

1. *Serdar Berdimuhamedow.* Türkmenistanyň Bitaraplygy – parahatçylygyň we ynamlylygyň aýdyň ýoly. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2025.
2. *Serdar Berdimuhamedow.* Ýaşlar – Watanyň geljegi. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2023.
3. *Serdar Berdimuhamedow.* Asgew – mähriýetliklardan gözbaş alýan medeniýet. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2024.
4. *Serdar Berdimuhamedow.* Magtymguly – dünýäniň aklydary. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2025.
5. *Gurbanguly Berdimuhamedow.* Türkmenistanyň durnuky-ykdysady ösüşiniň döwlet kadalaşdyryşy. Ýokary okuw mekdepleriniň talyplary üçin okuw gollanmasy. I, II tom. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2010.
6. *Gurbanguly Berdimuhamedow.* Ösüşi täze belentliklerine tarap (saýlanan eserler). IX tom. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2016.

Ш. Оразмаммедова, С. Агаев

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ И «ЗЕЛЕНЫЕ» БАНКОВСКИЕ УСЛУГИ

В качестве драйвера прогресса экологических инноваций широкую перспективу имеют инструменты финансового рынка, основными участниками которого являются коммерческие банки. Банки, как финансовые посредники, обладают достаточным инвестиционным потенциалом для финансирования экологических проектов. Являясь структурообразующими рыночными субъектами, банки способны повлиять на национальный вектор эколого-экономического развития.

Sh. Orazmammedova, S. Agayev

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND GREEN BANKING SERVICES

Financial market instruments, primarily driven by commercial banks, present vast opportunities a driver of progress in environmentsl innovation. In their capacity as financial intermediaries, banks maintain substantial capital allocation capacity to support environmental initiatives. Furthermore, as systemically important market actors, banks hold the strategic leverage to shape the national trajectory of eco-economic development.

303

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Bank ulgamynda sanly tehnologiýalar. Sah 304-309

Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary. Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.

UOK 001+004.3 (575.4)
Y 41

Şirin Öwezberdiýewa,
“Bank işi” kafedrasynyň mugallymy

Oguloraz Patşagulyýewa

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ ENERGETIKA MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET ENERGETIKA INSTITUTY

YLMYŇ TÄZE ÇYRAGY:
ÝAŞ ALYMLARYŇ INNOWASION PIKIRLERI WE TASLAMALARY

Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy

II goýberiliş

Aşgabat
“Ylym” neşirýaty
2026

Şirin Öwezberdiýewa,
Türkmen döwlet maliýe instituty
Oguloraz Patşagulyýewa,
Türkmen döwlet maliýe instituty

BANK ULGAMYNDA SANLY TEHNOLOGIÝALAR

Hormatly Prezidentimiziň başlutanlygynda amala aşyrylýan özgertmeler, gazanylýan üstünlikler, ýurdumyzyň günsaýyn ösýändigini we belent özgerişlere beslenýändigini subut edýär. Häzirki döwürde bank ulgamy ýurdumyň ykdysady ösüşiniň möhüm böleklerinden biri bolup durýar. Dünýäniň ösen ýurtlarynda bank ulgamynyň ösdürilmegi ykdysady durmuklylygy üpjün etmekde, maýa goýumlarymy gulleýmekde hem-de maliýe hyzmatlarynyň elýeterliligini ýokarlandyrmakda möhüm rol oýnaýar. Şonuň üçin hem daşary ýurt bank ulgamlarynyň üstünlikli tejribelerini öwrenmek we olary milli aýratynlyklary nazara almak bilen ulanmak aýratyn ähmiýete eýedir.

Daşary ýurtlaryň bank ulgamlarynda sanly tehnologiýalaryň giňden ulanylmagy, bank hyzmatlarynyň diwersifikasiýasy, müşderi hyzmatlarynyň kämilleşdirilmegi we halkara maliýe standartlarynyň ornaşdyrylmagy ýaly ugurlar üstünlikli netije berýär. Bu tejribeler bank ulgamynyň netijeliligini ýokarlandyrmaga, maliýe bazarynyň ösüşini çaltlandyrmaga hem-de ykdysady gatnaşyklaryň gulleýmegine ýardam edýär.

Türkmenistanda hem bank ulgamyny döwrebaplaşdyrmak, halkara tejribeleri ornaşdyrmak we sanly bank hyzmatlaryny ösdürmek häzirki döwrüň möhüm wezipeleriniň biridir. Daşary ýurt bankларynyň öňdebaryjy tejribelerinden peýdalanmak arkaly bank hyzmatlarynyň hilini ýokarlandyrmak, müşderiler üçin amatly maliýe gurşawyny döretmek hem-de ykdysady ösüşe goşant goşmak mümkin bolýar.

Şu nukdaýnazardan, daşary ýurt bank ulgamynyň tejribesinden peýdalanyp Türkmenistanyň bank ulgamyny kämilleşdirmekde ornaşdyrylmagy mümkin bolan çemeleşmeleri öwrenmek we seljermek möhüm ylmy-amaly ähmiýete eýedir.

Häzirki wagtda dünýäniň köp ýurtlarynda bank ulgamy çalt depginde sanlylaşdyrylýar. Bu ugurda öňdebaryjy tejribelerden peýdalanmak Türkmenistanyň bank ulgamynyň netijeliligini ýokarlandyrmaga uly mümkinçilik berýär. Kart ulgamynyň hyzmatlarynyň ösdürilmegi müşderiler üçin amatlylygy artdyrýar, hyzmatlaryň tizligini ýokarlandyrýar hem-de ykdysady gatnaşyklaryň açyklygyny üpjün edýär.

Iki bilen, *mobil bank programmalarynyň giňden ösdürmek* möhüm bolup durýar. Ösen ýurtlaryň bankларynda müşderiler öňli bank amallarыny – hasap açmak, pul geçirmek, töleglери amala aşyrmak we karz almak ýaly hyzmatlary mobil programmalar arkaly ýerine ýetirip bilýärler. Şeýle mümkinçilikleriň giňeldilmegi Türkmenistanyň bankларynyň müşderi hyzmatlaryny has ýeňilleşdirer.

304

Ikinjiden, *onlaýn bank hyzmatlarыny ösdürmek* zerurdyr. Internet bank ulgamy arkaly müşderiler bank bölümlerine baryp durmazdan öz hasaplarыny dolandyryp bilerler. Bu bolsa wagt tygşytlamaga hem-de hyzmatlaryň tizligini ýokarlandyrmaga ýardam berýär.

Üçinjiden, *galtaşyksyz töleg tehnologiýalaryny ornaşdyrmak* möhüm bolup durýar. Dünýäde bank kartalary, smartfonlar ýa-da beýleki sanly enjamlaryň kömegi bilen galtaşyksyz töleglер giňden ulanylýar. Şeýle ulgamlar söwda amallaryny has çalt we howpsuz edýär.

Dördünjiden, *fintech kompaniýalary bilen hyzmatdaşlygy ösdürmek* hem möhüm ugurlaryň biridir. Fintech çözgütleri täze tehnologiýalaryň bank ulgamyna ornaşdyrylmagyny çaltlandyrýar we hyzmatlaryň hilini ýokarlandyrýar.

Töleg ulgamlaryny ösdürmek: bank ulgamyny kämilleşdirmekde möhüm ugurlaryň biri hem döwrebap töleg ulgamlarыny ösdürmekdir. Ösen ýurtlarda nagt dal töleglер giňden ulanylýar we bu ykdysady gatnaşyklaryň çalt hem-de açyk alnyp barylmagyna ýardam berýär. Türkmenistanyň bank ulgamynda hem elektron töleg hyzmatlarыny giňeltmek möhüm ähmiýete eýedir.

Iki bilen, *nagt dal töleglerini* azaldyrmagy artdyrmak zerurdyr. Söwda merkezlerinde, hyzmat edij kärhanalarynda we beýleki guramalarda bank kartalary arkaly töleglери giňden kabul etmek ykdysady gatnaşyklaryň ýeňilleşmegine mümkinçilik döredýär.

Ikinjiden, *QR-kod arkaly töleg ulgamyny* ösdürmek hem möhüm ugurlaryň biridir. Köp ýurtlarda müşderiler diňe QR-kody skanirlemek arkaly harytlar we hyzmatlar üçin töleg edip bilýärler. Bu usul amatly, tiz hem-de howpsuz bolup durýar.

Üçinjiden, *töleg terminallarynyň sanyny* artdyrmak zerurdyr. Bank kartalary arkaly töleg etmek mümkinçiliginiň giňelmegi nagt pulsuz dolanyşygyny azaltmaga we ykdysady gatnaşyklaryň açyklygyny ýokarlandyrmaga kömek edýär.

Bank howpsuzlygyny güýçlendirmek: bank ulgamynyň ygtybarlylygyny üpjün etmekde maňlaýat howpsuzlygy möhüm orun eýeleýär. Häzirki wagtda sanly tehnologiýalaryň giňden ulanylmagy bilen birlikde kiberhowplaryň hem artýandygy sebäpli bank kartalarыna geçirilmegi üpjün edilýär.

Iki bilen, *kiberhowpsuzlyk ulgamlarыny ösdürmek* möhüm ähmiýete eýedir. Ösen ýurtlaryň bankларynda müşderileriň maňlaýat larыny goramak üçin häzirki zaman howpsuzlyk tehnologiýalary giňden ulanylýar.

Iki bilen, *iki basgançakly tassyklama (two-factor authentication) ulgamyny* giňden ornadýmak zerurdyr. Bu ulgam müşderileriň hasaplarynyň goragyny güýçlendirýär we rugsatsyz girmegiň öňüni alýar.

Üçinjiden, *bank işgärleriniň sanly howpsuzlyk boýunça* taýýarlygyny ýokarlandyrmak hem möhüm bolup durýar. Bu bank amallarynyň howpsuz geçirilmegine we maňlaýat larыň goragynyň üpjün edilmegine kömek edýär.

305

Halkara hyzmatdaşlygyny giňeltmek: Türkmenistanyň bank ulgamyny ösdürmekde halkara hyzmatdaşlygynyň güýçlendirilmegi möhüm ugurlaryň biridir. Daşary ýurtlaryň öňdebaryjy banklary bilen hyzmatdaşlyk etmek täze tejribeleri öwrenmäge we döwrebap bank hyzmatlarыny ornaşdyrmaga mümkinçilik berýär.

Iki bilen, *halkara maliýe guramalary bilen hyzmatdaşlygy* ösdürmek zerurdyr. Şeýle hyzmatdaşlyk bank ulgamynyň ösüşine maliýe serişdelerini we täze tehnologiýalary çekmäge kömek edýär.

Ikinjiden, *daşary ýurt bankларynyň tejribelerini öwrenmek we işgärleriň hünär taýýarlygyny ýokarlandyrmak* möhüm bolup durýar. Bu bank işgärleriniň bilim derejesini ýokarlandyrýar we hyzmatlaryň hilini artdyrýar.

Üçinjiden, *halkara töleg ulgamlaryna giňden goşulmak bank hyzmatlarynyň mümkinçiliklerini giňeldýär* we halkara maliýe gatnaşyklaryny ösdürýär.

Netijede, daşary ýurt bank ulgamynyň tejribesine esaslanyp sanly bank hyzmatlaryny ösdürmek Türkmenistanyň bank ulgamynyň döwrebaplaşmagyna, müşderiler üçin amatlylygyň ýokarlanmagyna we ykdysady ösüşe goşant goşar.

Türkmenistanda nagt dal hasaplaşyklaryň derejesini giňeltmek we kämilleşdirmek häzirki wagtda döwlet ykdysady syýasatynyň ileri tutulyan ugurlarynyň biridir. Bu ugurda easy amala aşyrylýan işler

Mobil we sanly hyzmatlar: Halkbank Terminal ýaly döwrebap mobil programma üpjünçilikleri adaty töleg terminallarynyň orunny tutup, telekeçiler üçin hasaplaşyklary aňsatlaşdyrýar.

Döwlet we jemagat töleglери: bank kartlary arkaly pasport almak, ýol kartlarыny doldurmak, elektrik togy, suw we gaz ýaly jemagat hyzmatlarynyň töleglerini amala aşyrmak bolýar.

Töleg kartlarynyň görnüşleri: Ýurt içinde “Altyn Asyr” we “Milli kart” bilen bir hatarda, halkara derejesinde “VISA” we “MasterCard” kartlarыny ulanmak mümkinçiligi ýola goýuldy.

Pensiýa we kömek pullary: pensiýalaryň we döwlet kömek pullarynyň nagt dal görnüşde bank kartlarына geçirilmegi üpjün edilýär.

Nagt dal hasaplaşyklaryň amatlylary

Gözegçilik we tabşyklyk: çykdaýlary dolandyrmak aňsatlaşýar we töleglerиň tabşyklygy üpjün edilýär.

Howpsuzlyk: pul serişdeleriniň bank kartlarynda saklanmagy olaryň goraglylygyny ýokarlandyrýar.

Wagt tygşytlylygy: islendik wagtyň dowamynda banka barmazdan mobil programmalary we Internet-bank hyzmatyny ulanmak mümkindir.

Nagt dal hasaplaşyklar ulgamynyň ösdürilmegi ýurduň pul dolanyşygynyň netijeliligini artdyrmaga we nagt pul serişdelerine bolan isleg azalmaga ýardam edýär.

306

Ösen ýurtlaryň tejribesinden görnüşi ýaly, nagt puly dolanyşykdan çykarmagyň itä täsirli ýoly NFC we QR-kod tehnologiýalarydyr. Mysal üçin diňe bir uly dükanlarda dal, eýsem kiçi söwda nokatlarында we jemgyýetçilik ulaglarында hem telefon arkaly töleg etmek mümkinçiliginiň döretmeli. “Apple Pay” ýa-da “Samsung Pay” ýaly ulgamlaryň ýerli nusgalarynyň höwesləndirilmegi müşderiler üçin töleg çalt we amatly. Ýewropa Bileleşiginiň tejribesinde banklar öz maglumat banýadyny ygtyýarly üçünji taraplara (Fintech programmalaryna) açýarlar. Bu bolsa birnäçe bankyň hyzmatyny bir mobil goşundyda birleşdirmäge ýer döredýär. Şeýle çemeleşme bäsleşigi artdyryp, hyzmatlaryň bahasynyň peselmegine we hiliniň ýokarlanmagyna getirer.

Nagt dal töleglerиň sanyny artdyrmak üçin ykdysady höwesləndirmeler zerurdyr. Meselem, nagt dal görnüşde edilen her bir söwda üçin belli bir göterim puluň müşderiniň hasabyna yzyna gaýtarylmagy ýa-da nagt dal hasaplaşyk edýän telekeçiler üçin salgyt ýeňilliklerиniň girizilmegi bu ulgamyň çalt ýaýramagyna kömek eder.

Halkara bank tejribesinde pul geçirimleriniň sekuntlaryň içinde, 7/24 amala aşyrylmagy adaty ýagdaýa öwrüldi. Türkmenistanda bankara geçirimleriň tizligini artdyrmak we komissiýa töleglerini peseltmek arkaly fiziki şahslaryň arasyndaky geçirimleri deň sanlylaşdyrmak mümkindir.

Häzirki wagtda köpsanly Merkezi banklarda sanly walýutalary synagdan geçirýärler. Türkmenistanda “Sanly manadyň” dolanyşyga girizilmegi, hasaplaşyklaryň has howpsuz, aýdyň we döwlet tarapyndan gözegçilikde saklanmagyna, şeýle hem maliýe amallarynyň çykdaýlarynyň azalmagyna ýardam eder.

Bu çemeleşmeler toplumlaýyn durmuşa geçirilen ýagdaýynda, ýurduň bank ulgamy halkara standartlara has-da ýakynlaşar we ykdysadyýetiň sanlylaşmagy täze derejä göterilер.

Daşary ýurtlarda bank hyzmatlarynyň köpüsi internet-bank we mobil-bank arkaly ýerine ýetirilýär. Türkmenistanyň bankларynda hem:
– mobil bank programmalarыny giňeltmek;
– onlaýn töleg hyzmatlarыny artdyrmak;
– kommunal hyzmatlar, söwda we hyzmatlar üçin onlaýn töleg mümkinçiliklerini köpeltmek.

Bu çäreler nagt puluň ulanylyşyny azaldyp, nagt dal hasaplaşyklary giňelder. Daşary ýurt bank ulgamynyň tejribelerini ulanmak arkaly Türkmenistanyň bank ulgamynda nagt dal hasaplaşyklary giňeltmek mümkin. Bu bolsa ykdysadyýetiň sanlylaşmagyna, maliýe dolanyşygynyň aç-açanlygyna we bank hyzmatlarynyň netijeliligine oňyn täsir eder.

Müşderä edilýän hyzmatyň hilini ýokarlandyrmak, häzirki zaman işewürligiň başdaşlige ukyplylygy saklanmagyň we müşderi ynanmagy garanmagyň esasy şertidir. Türkmenistanyň ykdysady ulgamynda, esasanam bank we söwda pudaklarында bu ugurda birnäçe strategik ädimler ädilýär.

307

Daşary ýurt bankларynyň öňdebaryjy tejribelerini ulanmak Türkmenistanyň bank ulgamynda müşderi hyzmatynyň hilini ýokarlandyrmaga, bank hyzmatlaryny has tiz, amatly we ynamdar ýerine ýetirmäge mümkinçilik berýär.

EDEBIÝAT

1. *Serdar Berdimuhamedow.* Türkmenistanyň Bitaraplygy – parahatçylygyň we ynanyşmagyň aýdyň ýoly. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2023.
2. *Serdar Berdimuhamedow.* Ýaşlar – Watanyň daýanjy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2023.
3. *Serdar Berdimuhamedow.* Änew – müňýyllyklardan gözbaş alýan medeniýet. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2024.
4. *Serdar Berdimuhamedow.* Magtymguly – dünýäniň akyldary. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2025.
5. *Gurbanguly Berdimuhamedow.* Türkmenistanyň durnuly-ykdysady ösüşiniň döwlet kadalaşdyryjylygy. Ýokary okuw mekdeplerinиň talyplary üçin okuw gollanmasy. I, II tom. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2010.
6. *Gurbanguly Berdimuhamedow.* Ösüşiň täze belentliklerine tarap (saýlanan eserler). IX tom. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2016.

Ш. Овезбердыева, О. Патшагулыева

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ

В настоящее время цифровые технологии в банковской сфере развиваются в ускоренном темпе по причине модернизации отдельных сфер жизни населения, глобализации и роста потребностей общества. Данные технологии способны изменить структуру экономики в целом, посредством создания новых продуктов и инструментов, а также ряда направлений, которых не было прежде. Цифровые технологии можно обозначить как новую составляющую глобальной экономики, повышающую мобильность финансовых ресурсов, удобство их использования и существенно расширяющую возможности финансового рынка.

Sh. Ovezberdiyeva, O. Patshagulyyeva

DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE BANKING SYSTEM

Currently, digital technologies in the banking sector are developing at an accelerated pace driven by the modernization of various aspects of life, globalization, and the growing societal needs. These technologies are capable of reshaping the economic structure as a whole by creating innovative products, tools, and entirely new sectors that did not exist before. Digital technologies can be defined as a vital new component of the global economy, one that enhances the mobility of financial resources, improves user convenience, and significantly expands the capabilities of the financial market.

308

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary. Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.

UOK 001+004.3 (575.4)
Y 41

Serdar Rahmanow,
“Bank işi” kafedrasynyň mugallymy

Aýgözel Işanowa,
“Maliýe we karz” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

Sanly ykdysadyýet we bank ulgamynyň ösüşi. Sah 309-313

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ ENERGETIKA MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET ENERGETIKA INSTITUTY

YLMYŇ TÄZE ÇYRAGY:
ÝAŞ ALYMLARYŇ INNOWASION PIKIRLERI WE TASLAMALARY

Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işlerinih makalalarynyň ýygyndysy

II goýberiliş

Aşgabat
“Ylym” neşirýaty
2026

Serdar Rahmanow,
Türkmen döwlet maliýe instituтynyň mugallymy
Aýgözel Işanowa,
Türkmen döwlet maliýe instituтynyň talyby

SANLY YKDYSADYÝET WE BANK ULGAMYNYŇ ÖSÜŞI

Maliýe ulgamynyň durmukly ösüşi ýurdumyzyň ykdysadyýetiniň ähli ugurlarynda ýokary netijeleri gazanmagyň möhüm bunýadydyr. Şonuň üçin hem bank ulgamynyň döwrebaplaşdyrylmagy we halkara terjibelerine laýyklykda ösdürilmegi häzirki döwrüň möhüm talabydyr. Milli bank ulgamynda nagt däl hasaplaşyklaryň derňelmegi gaýtalanmak maksady bilen sanly ulgamda “Internet-bank”, “Mobil-bank”, “Elektron söwda” ýaly onlaýn bank hyzmatlaryny ornaşdyrmak we kämilleşdirmek işlerine yzygiderli maýa goýum serişdeleri goýulýar.

Milli bank ulgamyny kämilleşdirmek we ony bazar ykdysadyýetli ösen döwletlerdäki derejesine çykarmak boýunça giň gerimli özgertmelerdir netijeli durmuşa geçirilmegi üçin daşary döwletleriň bank ulgamlarynda sanly bank hyzmatlaryndyň ösüşini öwrenmek möhüm bolup durýar. Dünýä ykdysadyýetiniň bu ugurdaky terjibesini seljerip olary ykdysadyýetimize uýgunlaşdyrmak bilen bagly meseleleriň oňyn çözülmegi täze bank hyzmatlarynyň has-da ösdürilmegine itergi berýär. Daşary ýurtlaryň bank ulgamynda sanly mümkinçilikleri peýdalanmak bilen bagly işler olaryň milli ykdysadyýetiniň we karz edaralarynyň iş gurnalyş aýratynlyklaryna baglylykda ýola goýulýar. Dünýäniň ösen ýurtlarynyň banklarynda sanly tehnologiýalaryň bank işewürliginde netijeli peýdalanylmagy durmukly ösüşiň görnüşi hasap edilýär.

2022-nji ýylyň başynda kiçi we orta işewürlige hyzmat etmäge ýöriteleşen 4 sanly bank (ABŞ-dan Brex we Novo, Indoneziýadan KoinWorks we Fransiýadan Qonto) karz kartlarynyň üstüni ýetirýän karz platformalarynyň we biznes-hasaplaryny, çykdaýlary dolandyrmagyň gurallarynyň döretmek üçin 1 mlrd. amerikan dollaryndan gowrak serişdeleri çekmegi başardylar. 2021-nji ýylda dünýäde iri sanly banklaryň bary bolan, Latyn Amerikada tölege ukyplylygy pes bolan müşderilere hyzmat etmäge ýöriteleşen Nubank; öz müşderi bazasyny Braziliýada, Meksikada we Kolumbiýada müşderilerini sanyny 48 mln. ýetirip, 62 göterimi artdyrdy.

ABŞ-da Aşpuration sanly banky müşderilerine ekologiýa ýetirýän täsirini durmuklylygyň şahsy bahalandyrmasy arkaly ölçemäge mümkinçilik berýär. Bu bahalandyrma öz pullarыny nirede sarp edýänliklerine esaslanýar. Banklara hemişe

309

üýtgäp duryan tehnologik gurşawa uýgunlaşmaga taýýar bolmalaryny zerur bolup durýar. Banklar dine bir öz aralarynda dál-de, eýsem fintech-startaplar, şeýle-de Google we Apple ýaly tehniki gigantlar bilen bäsdeşýärler. Şol sebäpli, banklar öz hünärmenlerine tize tehnologiýalary işjeň öwredýärler. Mysal üçin, JP Morgan täze bilim maksatnamasyna 350 mln. amerikan dollarыny gönükdirdi. Iri banklar fintech-startaplaryň utrategiýasyny öwrenýärler. Fintech-startaplar karz alyşlara mobil goşundynyň kömegi bilen karz almagyň çalt we ýönekeý usulyny teklip edýärler. Bu tehnologiýanyň üstünligi barada şulary bellemek gerek, ýagny sarp edüi karzlarynyň 38% fintech-startaplar arkaly berlipdir.

Russiýa Federasiýasynyda bank ulgamynyň sanlylaşdyrylmagynyň ösüşinde möhüm orun Sberbank, Alfa Bank, WTB ýaly iri banklara degişlidir. Häzirki wagtda Sberbank bu ugurda öndebaryjy bank bolup durýar. Soňky üç ýylyň dowamynda bu bank tarapyndan sanlylaşdyrmagy ösdürmäge 500 mlrd. rus rublundan gowrak pul serişde goýberilipdir.

Alymlaryň bellemegine görä, sanly ykdysadyýetiň manysy Internetiň we emeli aňyň durmuşyň ähli gatlaklaryna geçmekligini aňladýar. “Intellekt – ulgamyň öz-özüni öwrenmegiň barşynda kesgitli derejeli çylşyrymly meseleleri çözmek üçin programmany döretmek mümkinçiligi”.

Maliýe gurallary köpden bäri ulbherli hadysalary we hereketleri ýüze çykarmak üçin neýron torlarыny ulanýarlar. *Bank ulgamynda emeli aňyň ulanylmagy* eýýäm 1987-nji ýylda, haçan-da ABŞ-da Security Pacific National Bank kezzapçylygyň we debete ýazylan kartlaryň ulanylmagynyň garşysyna hereket edýän ýörite maksatly topary döredende başlandy.

Algoritmik söwda – “Algorithmic trading” diýen iňlis sözlerinden gelip çykýar, sarp edijileriň haryllara bolan örän ýokary sarp ediş isleginiň ýerine ýetirmek usulyny aňladýar. Ýagny aýratyn algoritmik gözükdirijileriň kömegi bilen agzalan uly isleg bahalaryň möçberi we häsiýetnamasy bilen birnäçe isleglere bölünýär, olaryň hemmesi kesgitli wagtda berjaý edilmek üçin söwda merkezlerine ugradylýar. Emeli aňyň çylşyrymly ulgamlarыny adam bedeniniň tizlik ukybyndan ýokary bolan derejede söwda çözgütlerini kabul etmek üçin ulanmak maksadalaryk hasaplanylýar. Şeýle çeneleşme adam goşulmazdan, bir günüň dowamynda millionlarça geleşikleri amala aşyrmaga mümkinçilik berýär. Awtomatlaşdyrylan söwda ulgamlary köpleç iri institusional maýadarlar tarapyndan ulanylýar.

Birnäçe iri maliýe guramalary emeli aňy ösdürmek maksady bilen we ony maýa goýum tejribesinde ulanmak üçin seriýde gönükdirýärler. Aladdin (Black-Rock) kompaniýasynyň işläp taýýarlamalary onuň içinde we kompaniýanyň müşderileri üçin ulanylýar, maýa goýum çözgütlerini kabul etmekde ýardam berýär. Bu ulgamyň amal mümkinçiliklerinii giň gerimi täzelikleri, brokerleriň hasabatlaryny we köpçülik torlarыny ýaýlymlaryny, olar bilen bagly tekst sözlerini okamak üçin tebigy dili işläp taýýarlamagy öz içine alýar. Sodra ulgam bellenip geçilen kompaniýalaryň ýagdaýyny anyklayar we olary bahalandyrýar.

310

UBS we Deutsche Bank ýaly iri banklar emeli aňyň Sqreem (Sequential Quantum Reduction and Extraction Model) atly ulgamyny ulanýarlar. Ulgam profilleri işläp düzmek üçin sarp edijilere maglumatlary işläp taýýarlaýar we olaryň ýokary isleg bildirýän önümleri bilen şol maglumatlary deňeşdirýär. Goldman Sachs Kensho atly bazaryň elektron seljerme bunýadyny ulanýar. Ol statistik hasaplamalary uly maglumatlar we tebigy dili işläp taýýarlamak bilen birleşdirýär. Onuň maşyn arkaly bilim bermek ulgamy Internetde maglumatlary ulanýar we dünýädäki wakalaryň arasyndaky korrelýasiýalary, olaryň maliýe aktiwlerinii nyrhlaryna ýetirýän täsirini bahalandyrýar. Emeli aň ulgamy arkaly gözi aýp eşidirişden ýa-da alyp görkezijden çykarylyp alynýan maglumatlar maýa goýum çözgütleri kabul edilende ulanylýar.

Tehniki kämilleşme maşyn arkaly bilim bermek (Machine Learning) algoritmlerini işläp taýýarlamaga mümkinçilik döretdi. Şonuň netijesinde, kompýuter bilimleri toplamagy we awtomatik ygdaýda şahsy tejribesi esasynda tizeden programmirlenmegi başardylar. Emeli aňy adamlaryň şahsy maliýe serişdelerini dolandyrmakdaky önüm hökmünde hem ulanýarlar. Mysal üçin, Digit – emeli aňa esaslanýan ykjam gollanma. Oł özüniň şahsy maksatlaryna we endiklerine esaslanyp, sarp edijilere öz harajatlaryny we maýalaryny ýerbe-ýer düzmäge awtomatik usulda kömek edýär. Gollanma her aýdaky gündeşik, günedelik balansy we çykdaýlaryň häsiýetli aýratynlyklaryny seljerip bilýär, soňra oz çözgüdini kabul edip we pul serişdelerini aýratyn amanat hasaba geçirip bilýär. Wallet.AI San-Fransiskoda ösüp gelýän startap taslamasydyr, ol sarp edijilerii smartfonlar we köpçülik elektron torlar bilen özara gatnaşyklarynda emele gelýan maglumatlary seljerip hem-de alyşylary öz harajatlary barada habardar edip bilýän düzümleri döredýär.

Awtomatlaşdyrylan kömekçi-maslahatçylar maýa goýumlary dolandyryş pudagynda has-da giňden ulanylyp başlandy. Awtomatlaşdyrylan ulgamlar maliýe bukjasyny dolandyrmakda adamyň iň pes derejede gatnaşmagyndna maliýe taýdan maslahat berip çärelerini ýola goýup bilýär. Maliýe maslahatçylarynyň bu sympy müşderilerii maýa goýum maksatlaryna we töwekgelçilige bolan meýillerine laýyklykda, maliýe bukjasynyň awtomatik ygdaýda ösdürilmegi üçin döredilen algoritmlerii esasynda işleýär. Oł bazardaky haýsyky wagtyň özgertmeleri rejeläp hem-de müşderileriň isleglerine we tekliplerine görä bukjany paýlap bilýär. “Upstart” atly onlaýn-karzçy sarp edijı maglumatlarynyň ägirt uly mukderini seljerýär we karz töwekgelçiliginiň modellerini gurmak üçin maşyn arkaly bilim bermegiň algoritmlerini ulanýar. Şeýle täzeçilik gaýtgynlyk ähtimallygyny çaklaýar. Bu tehnologiýany oz iş ygdaýlaryny bahalandyrmak babatda ulanmakdygy ýola goýmak maksady bilen, ýöriite bank üçin ygtyýarlandyrmasy meýilleşdirilýär.

ZestFinance ýörite anderrayting karzy (banklar, ätiýaçlandyryş kompaniýalary ýaly maliýe guramalary tarapyndan maliýe ýitgileri dögün halatynda, degişli tölegleri geçirmegi kepillendirýän hyzmatlaryň hödürlenmegi) üçin Zest Automated Machine

311

Learning (ZAML) atly elektron buýjagy işläp taýýarladdy. Bu buýjat onlarça müň karzdarlaryň ygdaýyny bahalandyrmak maksady bilen karzlaşdyrmak ulgamynda peýdalanylýar, adat bolup geljek we adaty dál üýtgäp duryan (satyn almagyň tranzaksiýalarynda başlap, müşderiniň görnüşi (formany) nähili doldurylandygyna çenli) seljerme işlerini geçirmek üçin kompýuter arkaly bilim bermek tärini ulanýar. Bu buýjat aýratyn-da karz taryhy uly bolmadyk müşderilerii, mysal üçin, millenniallaryň karz ballarыna eýe bolmagy üçin peýdalydyr. Millenniallar (“igrek”, “nekst” ýa-da “tor” nesli) – takmynan 1980–1996-njy ýyllar aralygynda doglan, täze müňýyllygy ýetginjeklik ýaşynda garşy alan nesildir. Olar, ülkinji nobatda, sanly tehnologiýalara has içgin çekilenligi bilen tapawutlanýar.

Narrative Science kompaniýasy kompýuter täzeçiliklerini we hasabatlary tölegli esasda elýeter edýär, şeýle hem oł maliýe hasabatlaryny düzýär we gozgalmaýan emlägiň seljermesini geçirýär. Yseop kompaniýasy emeli aňy düzümleýin maglumatlary tebigy dilde intellektual düşündirişlere we takyklamalara öwürmek üçin ulanýar. Yseop sekuntda müňlerçe sahypa tizlik bilen we birnäçe dillerde, ýol sanda iňlis, ispan, fransuz we nemes dillerinde maliýe hasabatlaryny we marketing resnimamalaryny düzüp, gysgaýyk netijeleri ýazyp, şahsylaşdyrylan satuwlary gurap, başga-da örän köp zatlary edip bilýär. “PwC” halkara maslahat we audit kompaniýasy häzirki sanly ulgama geçmek meýilleriniu nazara almak bilen, maliýe institutlaryna birnäçe işleri geçirmegi maslahat berýär. Şunda, emeli aň ulgamlaryny we robotlary ornaşdyrmak işlerine aýratyn ähmiýet berilýär. Seredilýän meseläniň fiziki mazmyny we gelip çykyşyny takyklamak maksady bilen, geçirilen nazary seljermäniň netijesi hökmünde aşakdakylary bellemek bolar: emeli aň kompýuter tehnikasynyň ösmegi bilen, şeýle hem matematika, statistika, kombinatorika (matematikanyň meseleleriniu çözmäge gönükdirilen bir bölümi) ýaly we beýleki ylymlar bilen berk baglanyşykdydyr. Emeli aň köplenç tehnikada we işewürlikde ösüşiň höwesllendirişi giýi bolup çykyş edýär. Oł dürli pudaklarda barha giňden ulanylýar we döredüjilik çygryndyň aňly jähtlerine diýen ýaly täsirini ýetirýär. Ahli pudaklarda, ýol sanda döwlet dolandyryşynda emeli aňyň ornaşdyrylmagy köplenç agzalan görkezijileriň 5–7 esse ýokarlanmagyna getirýär.

Yurdumyzda banklaryň maliýe araçylyk derejesiniň mundan beýlük-de ýokarlandyrylmagyna, Türkmenistanyň ykdysadyýetinde bank ulgamynyň tutýan orrnuny, bank işiniň netijeliliginiň, howpsuzlygynyň we ygtybarlylygynyň ýokarlandyrylmagyna gönükdirilen çäreleriň toplumy yzygiderli amala aşyrylýar. Şunuň bilen baglylykda, dünýä tejribesiniň öddebaryjy usullaryny we innowasion tehnologiýalary ornaşdyrmak, pul serişdeleriniň kadaly dolanyşygyny üpjün etmek, ilatyň peýdalanmaýan pul serişdelerini önümçilikde maýa goýumlar hökmünde ulanmak üçin ony yurdumyzyň maliýe dolanyşygyna çekmek boýunça işler dowam edýär. Innowasion ykdysadyýeti ösdürmegi daşary ýurt tejribesini öwrenmek, bu tejribäniň amatly mümkinçiliklerini yurdumyzyň durmuş-ykdysady şertlerinde

312

ulanmak hem häzirki döwrüň gaýragoýulmasyz möhüm meseleleriň biri bolup durýar. Bank ulgamynyň häzirki zaman ösüşini bank önümleriii ulgamyna, dolandyryşyna we müşderilere hyzmat etmek ulgamyna innowasiýalaryň (innowasion tehnologiýalaryň) işlenilip, gurizilýän tapgyrry hökmünde häsiýetlendirmek bolar. Hususan-da, karz edaralary täzeliklerii gurizilmeginiň wagtyndygyna göz ýetirip “innowasiýalar” ýa-da “innowasion tehnologiýalar” diýlip, atlandyrylýan ylmy-tehniki ösüşiň iň täze gazananlarыny hyzmatlar ulgamyna gurizmek üçin ýardam berýän ykdysadyýetiň we dolandyryşyň mehanizmlerini döretmegiň ýollarыny saýlap alýarlar.

EDEBIÝAT

1. *Serdar Berdimuhamedow.* Türkmenistanyň Bitaraplygy – parahatçylygyň we ynamsyzmagyň aýdyň ýoly. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2025.
2. *Serdar Berdimuhamedow.* Ýaşlar – Watanyň daýanjy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2023.
3. *Gurbanguly Berdimuhamedow.* Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniii döwlet kadalaşdyryşyny: Ýokary okuw mekdepleriniii talyplary üçin okuw gollanmasy. I, II tom. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2010.
4. *Gurbanguly Berdimuhamedow.* Ösüşiň täze belentliklerine tarap (saýlanan eserler). IX tom. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2016.

С. Рахманов, А. Ишанова

ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА И РАЗВИТИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

В статье исследуется универсальность трансформации банковской системы в условиях цифровизации, показаны основные направления развития финансовых технологий в банковском секторе, которые предполагают последующую трансформацию традиционных банковских услуг и иных сфер при помощи цифровизации.

S. Rahmanov, A. Ishanova

DIGITAL ECONOMY AND THE DEVELOPMENT OF THE BANKING SYSTEM

The article examines the universal nature of the banking system's transformation in the context of digitalization. It highlights the primary directions of financial technology development within the banking sector, which facilitate the subsequent transformation of traditional banking services and other related industries through digital integration.

313

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Sanly we tehnologik ösüşler. Sah 314-319

Ylmyň täze çyragy: ýaş alymlaryň innowasion pikirleri we taslamalary. Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy. II goýberiliş. – A.: Ylym, 2026. – 332 sah.

UOK 001+004.3 (575.4)
Y 41

Ogulbaýram Saparowa,
“Bank işi” kafedrasynyň uly mugallymy

Aýbölek Babaýewa

TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ ENERGETIKA MINISTRLIGI
TÜRKMENISTANYŇ DÖWLET ENERGETIKA INSTITUTY

YLMYŇ TÄZE ÇYRAGY:
ÝAŞ ALYMLARYŇ INNOWASION PIKIRLERI WE TASLAMALARY

Türkmenistanyň Garaşsyzlygynyň 35 ýyllygy mynasybetli Ýaş alymlar geňeşiniň agzalarynyň, magistrantlaryň, aspirantlaryň, dalaşgärleriň we talyplaryň ylmy hem-de ylmy-usuly işleriniň makalalarynyň ýygyndysy

II goýberiliş

Aşgabat
“Ylym” neşirýaty
2026

Ogulbaýram Saparowa,
Türkmen döwlet maliýe instituty
Aýbölek Babaýewa,
Türkmen döwlet maliýe instituty

SANLY WE TEHNOLOGIK ÖSÜŞLER

Häzirki wagtda dünýä ykdysadyýetiniň çalt depginler bilen sanlylaşmagy bank ulgamyny hem öňünde düýpli wezipeleri goýýar. Bank ulgamy dürli bir pul serişdelerini dolanyşygyny üpjün etmek bilen çäklenmän, eýsem ol döwrebap tehnologiýalary durmuşa ornaşdyrýan innowasion merkeze öwrüldi. Türkmenistanda hem hormatly Prezidentimiziň başlutanlygynda sanly ykdysadyýeti ösdürmegiň Konsepsiýasyna laýyklykda, bank hyzmatlaryny kämilleşdirmek döwlet syýasatynyň ileri tutuýan ugurlarynyň biridir. Bank hyzmatlaryny kämilleşdirmekde täzeçe çemeleşmeler diýlende, ilkinji nobatda müşderileriň wagtyny tygşytlaýan, hyzmatlaryň elýeterliligini we howpsuzlygyny artdyrýan sanly çözgütler göz öňünde tutulýar. Akylly tehnologiýalaryň, emeli aňyň we menzilara hyzmat edip ulgamlarynyň bank işine ornaşdyrylmagy müşderi bilen bankyň arasyndaky gatnaşygy täze hile götерýär. Bu bolsa öz gezeginde maliýe durmuklylygyny berkitmäge, nagt dál dolanyşygyny gerimini giňeltmäge we ýurdumyzyň halkara maliýe bazaryndaky bäsdeşlik ukybyny ýokarlandyrmaga ýardam edýär.

Türkmenistanyň bank ulgamynda häzirki wagtda sanlylaşdyrmak we müşderilere hyzmat etmegiň tizligini ýokarlandyrmak boýunça birnäçe möhüm işler alnyp barylýar. Esasy üns maglumat tehnologiýalaryny ornaşdyrmaga we nagtsyz hasaplaşyklaryň gerimini giňeltmäge gönükdirilendir. Şu günki gün bank hyzmatlarynyň kämilleşdirmekde aşakdaky ugurlar ileri tutulýar:

1. **Sanly bank hyzmatlary we mobil programmalar**

Banklaryň köpüsi öz mobil goşundylaryny täzeläp, olaryň mümkinçiliklerini giňeldýärler. Bu täzelikler müşderilere aşakdakylary amala aşyrmaga mümkinçilik berýär.

– onlaýn tölegler: elektrik energiýasy, gaz, suw we beýleki jemagat hyzmatlary üçin tölegleri öýden çykman tölemek;
– aragatnaşyk we internet: mobil telefonlaryň we öý internetiniň (wi-fi) balansyny pursatda doldurmak;
– karz tölegleri: alnan bank karzlaryny we olaryň göterimlerini yzly-yzyna onlaýn görnüşde barlamak we tölemek.

2. **Galtaýyksyz (contactless) töleg ulgamy**

Töleg terminallarynda we bankomatlarda NFC tehnologiýasynyň ornaşdyrylmagy dowam edýär. Bu ulgam:

– karty terminala salmazdan, diňe ýakynlaşdyrmak arkaly töleg geçirmäge şert döredýär;
– tölegleriň wagtyny tygşytlaýar we howpsuzlygy ýokarlandyrýar.

3. **QR kody arkaly töleg**

Sowda we hyzmat edsiş nokatlarynda *QR* kodlary ulanmak arkaly hasaplaşyklar işjeňleşdirilýär. Bu usul kiçi telekeçiler we hyzmat edip nokatlar üçin terminallara durmukly alternatiwa bolup hyzmat edýär.

Bank hyzmatlarynyň kämilleşdirmekde dünýä maliýe bazarynda sotky döwürde öňe sürülýän has täze we “akylly” çemeleşmeler barada goşmaça aşakdaky maglumatlar getirilýär.

• *Gipar personalizasiýa (hyper-personalization)* – bu çemeleşme müşderi diňe bir hyzmat dál, eýsem oňa şahsy zerurlygyna görä teklipler hödürlemegi añladýar. Mysal üçin: Eger müşderi yzygiderli awiakompaniýalardan bilet satyn alýan bolsa, bank ulgamy munuň sebäpleriniň gözleýär we awtomatik usulda oňa syýahat ätiýaçlandyryşyny ýa-da aeroportlardaky VIP zallara giriş ýeňillikleri hödürleýär.

• *Neobanklar we görünmeýän bank (invisible banking)* – Maliýe hyzmatlarynyň beýleki durmuş hyzmatlarynyň içine siňip gitmegini añladýar. Neobanklar, bu karz edaralary düýbünden fiziki şahamçasy bolmadyk, diňe sanly platformada işleýän bankçylyk. Olar has çalt işleýär we hyzmat syrnlary örän pes bolýar. Görünmeýän tölegler – müşderi dükandan haryt alanda ýa-da taksiden düşende töleg amaly arka planda amala aşyrylýar. Müşderi kartasyny çykaryp, terminala goýmagyň zerurlygyny hem duýmaýar.

• *ESG bank (Environmental, Social Governance)* – Banklar ekologiýa zyýan ýetirýän taslamalary dál-de, **“Yaşyl”** ykdysadyýeti maliýeleşdirmäge üns berýärler, ýagny gün we ýel energiýasy taslamalaryna pes göterimli karzlar bermek, ekologiýa taýdan arassa önümçilikleri goldamak. Käbir bank programmalary müşderiniň satyn alýan harytlaryna görä onuň tebigata ýetirýän zyýanyny hasaplaýar we ony tygytlamaga çalyşýar.

• *RegTech (Regulatory Technology)* – Banklaryň kanunçylyk we gözegçilik talaplaryny awtomatik usulda berjaý etmegi. Täze müşderi hasaba almanda onuň geçmişini, maliýe durmuklylygyny emeli aň (AI) arkaly sanlyja sekunda barlamak. Hukuk bozulmalarynyň öňüni almak, ýagny gibbeli pul amallarynyň galpylygyny deslapdan anyklaýan neýron ulgamlarynyň işe girizilmegidir.

• *Geýmifikasiýa (Gamification)* – Maliýe sowatlylygyny we tygytlylygyny artdyrmak üçin oýun usullaryny ulanmak. Bu hyzmat müşderi tarapyndan belli bir möçberde pul tygytlanan ýa-da nagt dál tölegler köpeldilen halatynda oňa “nyşanlar”, “derejeler” ýa-da ýörite sowgatlar (keýbekler) berilýär. Bu bolsa ýaş nesil bank hyzmatlaryna has işjeň çekmäge kömek edýär.

Ýerine ýetiriljýän tölegleriň howpsuzlygyny üpjün etmek maksady bilen gorag üpjünçiliginiň hem kämilleşdirmek zerurlygy döreýär. Galtaýyksyz töleg

tehnologiýalary, sanly ykdysadyýet, maglumat howpsuzlygy ýaly ugurlar boýunça daşary ýurt tejribesini öwrenmek boýunça hyzmatdaşlyk dowam edýär. Nagt dál hasaplaşyklaryň gerimi giňeldilýär, hyzmatlaryň hili has-da ýokarlanýar. Nagt dál görnüşde dürli salgytlary we ýygymlary, ätiýaçlandyryş töleglerini we beýleki tölegleri geçirmek ýola goýulýar. Dünýä tejribesinde ulanylýan maliýe tehnologiýalar hem täze seginlere ýetýär.

Maliýe tehnologiýalar we kadalaşdyryjy innowasiýalar ulgamynda dünýä boýunça gazanylan üstünlikleriň innowasiýa tehnologiýalarynyň hatarynda, ýol sanda, “Application Programming Interface (API)”, “Cloud Computing”, “Internet of Things (IOT)”, “Robotic Process Automation (RPA)”, “Artificial Inteligence (AI)”, “Machine Learning”, “Quick Response Codes (QR -kodlary)” barada umumy maglumatlaryň üstünde durup geçeliň.

“Cloud Computing” (Bulut hasaplamasy) – bulut hasaplamasyny, hasaplaýyş hyzmatlaryny (serwerleri, ammarlary, maglumat bazalaryny, torlary, programmа üpjünçiligini, seljerme we gözleg-barlag gullugyny) internet arkaly üpjün etmekdir. Bu hyzmatlar innowasiýa ösüşini çaltlaşdyrýar, çeşmeleri çeýeligini ýokarlandyrýar we ýokary gerimi arkaly çykdaýlary tygytlaýar. “Cloud Computing”-iň esasy üpjün edijiler şulardyr: “Amazon”, “Amazon Web Services (AWS)”, “Micro-soft Azure”, “IBM Cloud”, “Google”, “Google Cloud Platform (GCP)” we “Aliyun” ady bilen hem tanalýan “Alibaba Cloud”.

“Blockchain” (blok-zynjyr) – käbir düzgünlere laýyklykda, maglumatlary öz içine alýan bloklaryň yzygiderli zynjyry. Blok-zynjyrlaryň nusgalary dürli kompýuterlerde bir-birine garaşyz saklanylýar. Blokçeýnler maliýe amallary ulanyjylara kesgitlemek ýa-da kiberhowpsuzlyk tehnologiýalaryny döretmek ýaly ugurlarda ulanylýar. “Blokçeýn” tehnologiýalary, esasan, maliýe guramalary, bank we döwlet edaralary üçin has ähmiýetlidir.

“Application Programming Interface – API» (Programma Programmirleme Interfeýsi) – API, Programma Programmirleme Interfeýsi üçin niýetlenendir. API-kod beýleki kodlar bilen üpjün edilýän hyzmatlaryň gurluşyna gurizmek üçin diňe algoritmi döredýär. Kompýuter programma üpjünçiliginiň bir bölüginiň maglumat sorap ýa-da baga bir programma üpjünçiligine maglumat berip bilşekligini kesgitleýän bir teswirnamadyr. Ilki bilen, API-ler jol bir enjamdaky programma üpjünçiliginiň özara täsirini kesgitleýär. Ýöne mundan beýläk ot, köpleňç, dürli enjamlaryň, esasanam hem web-API ýa-da web-hyzmatlaryň özara baglanyşygyny añladýar. Mysal üçin, taksi hyzmatyny ýerine ýetiriýän kompaniýa üçin elektron kartadan peýdalanmagy zerur bolup duryar diýeliň. Ýöne ulag kompaniýasynyň özi elektron kartalary öndürmeýär, jol iş bilen meşgullanýan üçünji tarapyň degişli hyzmatyndan peýdalanýar. Taksi kompaniýasy tölegli ýolagyk esasynda kartany döreden kompaniýanyň beren çeşmesinden peýdalanýar.

“Internet of Things (IoT)” (Zatlaryň internedi) – elektronika, hasaplaýyjylar (datçikler), programma üpjünçiligi we birikdirmeler, maglumatlary ýygnamaga we alyş-çalyş etmäge mümkinçilik berýän obýektleriň torlaryny añladýar. Olaryň ulanyjyny geolokasiýa maglumatlarыny bermekden başlap, fiziki gurşawa çenli köpdür. Bu enjamlaryň bahasy we gabarasy kiçeýär. Olaryň sany welin barha artýar. 2020-nji ýylyň ahyrnya çenli olaryň sany, “Cisco” kompaniýasynyň bilermenleriniň çaklaýşy ýaly, 50 milliarda, “Morgan Stanley” kompaniýasynyň hünärmenleriniň pikiriçe bolsa, 70 milliarda ýetdi.

“Robotic Process Automation (RPA)” (Robotlaşdyrylan amallary awtomatlaşdyrmak) – RPA, dürli programmalary ýa-da enjamlary ulanmak arkaly adamlar tarapyndan ozal ýerine ýetirilen dürli esasy amallary awtomatlaşdyrmaga mümkinçilik berýär. Ornaşdyrylan programmalar ýa-da robotlar formalary kabul etmek, töleg petekleri (kwitansiýalary) ibermek, doldurylan blanklary barlamak, formany doldurmak, formanyň adyny elektron jedwellere geçirmek we täzelemek, tabşyrylan senäni bellemek we ş.m. amallary ýerine ýetiriýär. RPA programma üpjünçiligi işgärlere gündelik işde ýygy-ýygydan gaýtalanýan ýönekeý iş amallarыny ýerine ýetirmekde kömek bolsun diýip döredildi.

“Big Data and Digital Organisations” (Uly maglumatlar we sanly guramalar) – görnüşi ýokary degişde artýar, ir we dürli görnüşli maglumat toplumlaryna degişlidir. Maglumatlaryň mukdarlyk, döredilmeginiň we ýygnalmagynyň tizligimi ýa-da maglumatlar nokatlarynyň dürlüligini, şeýle hem göwrümini öz içine alýar. Uly maglumatlar, köpleňç, dürli çeşmelerden we dürli görnüşde hödürlenýär. Uly maglumatlar nähili işleýär? Uly maglumatlary gurluş düzümi düzgünleşdirilen we düzgünleşdirilmedik görnüşlere bölmek mümkin. Gurluşy düzgünleşdirilen maglumatlar guramalar tarapyndan maglumat binýatlarynda we elektron tablisalarda eýýäm dolandyrylan maglumatlardan ybarat bolup duryar.

“Innovation offices” (Innowasiýa merkezleri) – düzgünleşdirijileriň we pudagyň gatnaşyjylarynyň, maliýe innowasiýalary we maliýe tehnologiýalar bazarыny ösdürmek babatynda birek-biregüi ileri tutýan ugurlarына we garaşýan zatlarына düşünmegini üpjün etmek möhümdir. Innowasiýa merkezleriniň wezipesi pudaklar bilen hukuk (kadalaşdyryjy) edaralarynyň aragatnaşygyny goldamak we saz̈lamak bolup durýar. Bu tarapyň gatnaşygy kadalaşdyryjylara innowasiýany ösdürmäge ýardam berýär. Şeýle hem ol pudaklara hereket edýän kadalaşdyryjy hukuk namalaryna düşünmäge ýardam edýär.

“Regulatory Sandbox” (Kadalaşdyryjy sandboks) – innowasiýa önümlerini, hyzmatlaryny ýa-da iş modellerini waqt we çäkli esasda göni synagdan geçirmek üçin resmi kadalaşdyryjy başlangyçdyr. Ol bazarda howpsuz işlemäge mümkinçilik bermek üçin täze düzgünleşdirişi bejergini ýa-da täzeçiliklerini ýagdaýyny kesgitlemäge ýardam berýär. Kadalaşdyryjy sandboks işlemek üçin hemişelik

ygtyýarnama bermeýär we innowasiýa önümini kadalaşdyryjy ýagdaýy bazarda göni synagdan geçirmezden kesgitlenip bilinmeýär.

Häzirki wagtda dünýä tejribesinde “P2P ulgamy” (Peer-to-peer, person-to-person) ýaýlen peýdalanylýar. P2P ulgamy – şahsyýetleriň arasynda geçirimleri aňsat amala aşyrmaga ýardam berýär. Olaryň has ýaýran görnüşleri : P2P – karz bermek, P2P – maýa goýmak we P2P – töleg geçirmek. Türkmenistanda hem P2P ulgamynyň ulanylmagy zaýtarlyanyz üçin käbir amallaryň ýeňilleşdirilmegine we hödürleriň/ýa hyzmatlaryň sanynyň köpelmegine getirer.

Hormatly Prezidentimiziň başda durmagynda milli ykdysadyýetimizi sanly binýada geçirmek boýunça anyk, çalt we oýlanylykly we ýöne taýdan esaslandyrylan strategiýanyň durmuşa geçirilmegi ýurdumyzyň dünýä esasy ykdysady gökezijileriniň ösüş depginlerini ep-esli ýokarlandyrmaga ýardam etmek bilen çäklenmän, milli ykdysadyýeti hil taýdan täze derejelere çykarmaga mümkinçilik berer.

EDEBIÝAT

1. *Serdar Berdimuhamedow.* Türkmenistanyň Bitaraplygy – parahatçylygyň we ynanyşmagyň aýdyň ýoly. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2025.
2. *Serdar Berdimuhamedow.* Ýaşlar – Watanyň daýanjy. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2023.
3. *Serdar Berdimuhamedow.* Ägäwe – ussatlyklardan gözbaş alýan medeniýet. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2024.
4. *Serdar Berdimuhamedow.* Magtymguly – dünýäniň şöhlesi. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2025.
5. *Gurbanguly Berdimuhamedow.* Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň döwlet kadalaşdyryşyny. Ýokary okuw mekdeplerinde talyplary üçin okuw gollanmasy. I, II tom. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2010.
6. *Gurbanguly Berdimuhamedow.* Özbaşdak täze belentliklerine tarap (saýlanan eserler). IX tom. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2016.

О. Сапарова, А. Бабаева

ЦИФРОВОЕ И ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ

В статье описаны финансовые технологии, развитие банковских технологий, представлены направления цифровой трансформации традиционных банков, а именно: моментальное онлайн-кредитование, электронные платежные системы, цифровой банкинг, удаленная идентификация, внедрение технологий Big Data и искусственного интеллекта банка.

O. Saparowa, A. Babayeva

DIGITAL AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT

The article describes financial technologies and the development of banking technologies, outlining key directions for the digital transformation of traditional banks, namely: instant online lending, electronic payment systems, digital banking, remote identification, as well as the integrasion of Big Data and Artificial Intelligence within banking operations.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный год права — основа мира. Стр 11

TÜRKMENISTAN SPORT
Halkara žurnal - International Magazine - Международный журнал
№ 3 (31), 2026
Esaslandyryjysy – Türkmenistanyň Bedenterbiýe we sport baradaky döwlet komiteti

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly
№ 3 (31) 2026

Guwanç Garýagdyýew,
“Bedenterbiýe” kafedrasynyň uly mugallymy

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ГОД ПРАВА — ОСНОВА МИРА

Мир стремительно меняется. Вместе с новыми возможностями возникают и новые вызовы, требующие не силы противостояния, а силы закона, доверия и диалога. Именно поэтому международное право сегодня приобретает особое значение, становясь не только системой юридических норм, но и важнейшим инструментом сохранения мира, укрепления сотрудничества и устойчивого развития.

Туркменистан последовательно выступает за укрепление международно-правовых основ современного миропорядка. Опираясь на статус постоянного нейтралитета, наша страна неизменно подтверждает приверженность принципам Устава ООН, уважению суверенитета государств, мирному урегулированию споров и развитию равноправного международного сотрудничества.

Особое значение имеет инициатива Президента Туркменистана об объявлении 2028 года Международным годом права, выдвинутая на 80-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН. Она отражает понимание того, что именно верховенство международного права должно оставаться надёжной основой глобальной безопасности, взаимного доверия и конструктивного диалога между государствами. Единогласная поддержка этой инициативы государствами – членами Организации Объединённых Наций стала свидетельством её актуальности и востребованности мировым сообществом.

Сегодня международное право перестаёт восприниматься исключительно как совокупность юридических норм. Оно становится механизмом предупреждения конфликтов, развития экономического сотрудничества, защиты прав человека и достижения Целей устойчивого развития. В этих условиях особую ценность приобретают дипломатия, основанная на взаимном уважении, и поиск согласованных решений по ключевым вопросам международной повестки.

Последовательная внешняя политика Туркменистана наглядно подтверждает эффективность такого подхода. Международное признание постоянного нейтралитета страны, деятельность Регионального центра ООН по превентивной дипломатии для Центральной Азии, реализуемые совместно с агентствами ООН программы в области устойчивого развития, защиты прав человека, поддержки детей и обеспечения гендерного равенства демонстрируют практическое воплощение принципов международного права в конкретных проектах и инициативах.

Особую роль в современных условиях играет философия «Диалог — гарантия мира», которая рассматривает политический диалог как главный путь предотвращения противоречий и укрепления взаимопонимания между государствами. Именно такой подход соответствует духу международного права, основанного на уважении суверенного равенства, взаимной ответственности и стремлении к поиску компромиссов.

Инициатива Туркменистана о проведении Международного года права является вкладом в формирование более справедливой и устойчивой архитектуры международных отношений. Она подчёркивает, что именно право, диалог и сотрудничество способны стать надёжной основой мира, стабильности и совместного развития в XXI веке.

Гуванч ГАРЯГДЫЕВ,
старший преподаватель Туркменского государственного института финансов.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

TÜRKMENISTAN SPORT
Halkara žurnal - International Magazine - Международный журнал
№ 3 (31), 2026
Esaslandyryjysy – Türkmenistanyň Bedenterbiýe we sport baradaky döwlet komiteti

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly
№ 3 (31) 2026

Bahargül Abdyýewa,
“Daşary ýurt dilleri” kafedrasynyň müdiriniň w.ý.ý., uly mugallym

Истоки независимости Туркменистана. Стр 63

ИСТОКИ НЕЗАВИСИМОСТИ ТУРКМЕНИСТАНА

В истории каждого народа есть даты, которые становятся символом национального возрождения, духовной силы и стремления к самостоятельному определению своего будущего. Для Туркменистана такой вехой является независимость — важнейшее событие, открывшее новую страницу в многовековой истории туркменского народа.

35 лет независимости — это не только отсчёт времени современного государственного развития. Это продолжение исторического пути народа, который на протяжении веков создавал различные государственные образования, формировал традиции управления, сохранял культурное наследие и передавал из поколения в поколение ценности единства, свободы и ответственности за судьбу своей Родины.

Возрождение государственности в новых исторических условиях стало воплощением многовековых стремлений народа к самостоятельному развитию, сохранению своей идентичности и утверждению собственного места в мировом сообществе.

История туркменского народа богата примерами создания и развития государств, которые оставили значительный след в истории Центральной Азии. Опыт предков, традиции государственного управления, уважение к мудрости старших поколений и стремление к единству стали важной духовной основой современного Туркменистана.

Независимость стала не просто политическим событием, а естественным продолжением исторического пути народа, который всегда ценил возможность самостоятельно определять свою судьбу. Именно эти идеи легли в основу современного развития государства — укрепления национального единства, сохранения культурного наследия и построения миролюбивой внешней политики.

Одним из важнейших решений в истории суверенного Туркменистана стал выбор политики постоянного нейтралитета. Этот путь позволил молодому государству создать благоприятные условия для внутреннего развития и международного сотрудничества.

Нейтралитет стал не только внешнеполитическим принципом, но и отражением глубоких традиций туркменского народа — уважения к миру, диалогу и добрососедству. За годы независимости Туркменистан укрепил свои позиции как государство, последовательно выступающее за мирное решение международных вопросов, развитие сотрудничества и взаимного уважения между странами. Сегодня страна является активным участником мирового сообщества, реализующим социально ориентированный путь развития и уделяющим большое внимание благополучию своего народа.

Бахаргуль АБДЫЕВА,
старший преподаватель Туркменского государственного института финансов.

63
№3 / 2026
TÜRKMENISTAN SPORT

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

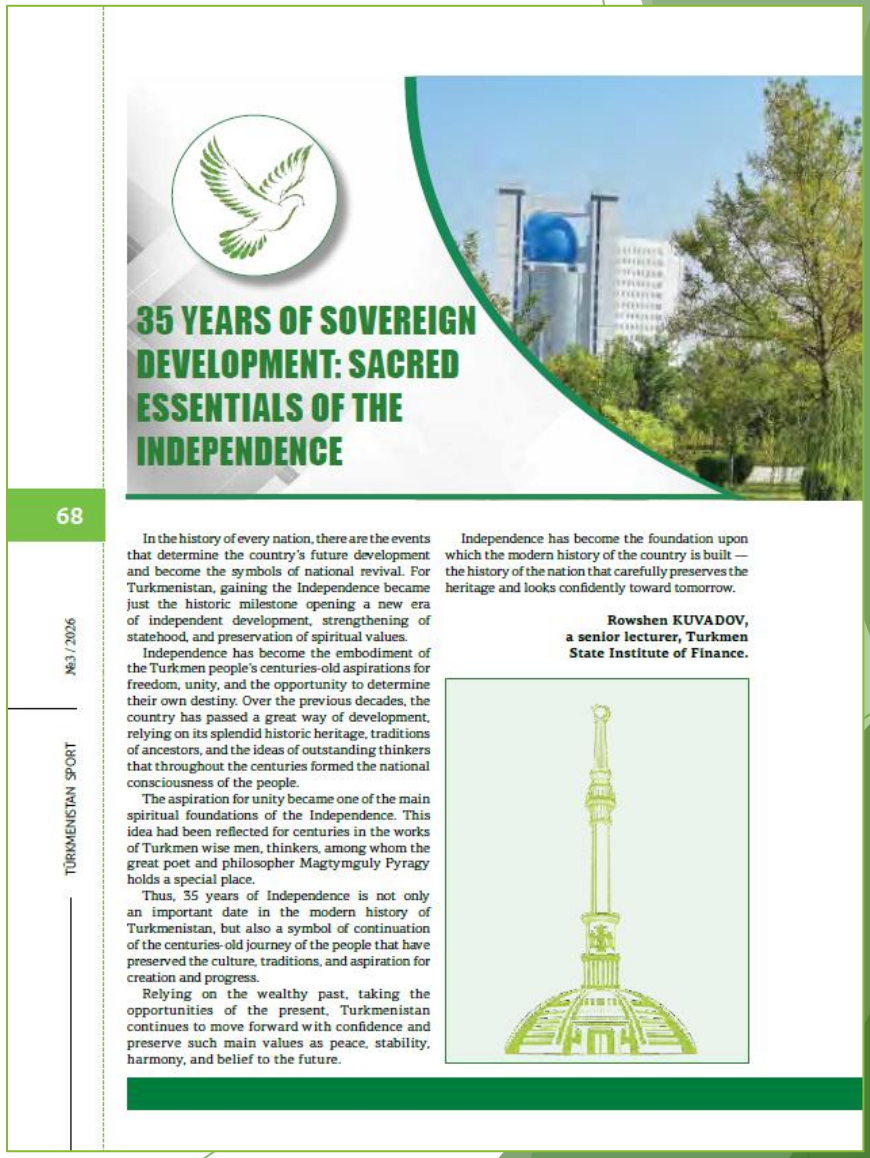
TÜRKMENISTAN SPORT
Halkara žurnal - International Magazine - Международный журнал
№ 3 (31), 2026
Esaslandyryjysy – Türkmenistanyň Bedenterbiýe we sport baradaky döwlet komiteti

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly
№ 3 (31) 2026

Röwşen Kuwadow,
“Bedenterbiýe” kafedrasynyň müdiriniň w.ý.ý., uly mugallym

35 Years of Sovereign Development: Sacred Essentials of the Independence. Стр 68

35 YEARS OF SOVEREIGN DEVELOPMENT: SACRED ESSENTIALS OF THE INDEPENDENCE

68

№3 / 2026

TÜRKMENISTAN SPORT

In the history of every nation, there are the events that determine the country's future development and become the symbols of national revival. For Turkmenistan, gaining the Independence became just the historic milestone opening a new era of independent development, strengthening of statehood, and preservation of spiritual values.

Independence has become the embodiment of the Turkmen people's centuries-old aspirations for freedom, unity, and the opportunity to determine their own destiny. Over the previous decades, the country has passed a great way of development, relying on its splendid historic heritage, traditions of ancestors, and the ideas of outstanding thinkers that throughout the centuries formed the national consciousness of the people.

The aspiration for unity became one of the main spiritual foundations of the Independence. This idea had been reflected for centuries in the works of Turkmen wise men, thinkers, among whom the great poet and philosopher Magtymguly Pyragy holds a special place.

Thus, 35 years of Independence is not only an important date in the modern history of Turkmenistan, but also a symbol of continuation of the centuries-old journey of the people that have preserved the culture, traditions, and aspiration for creation and progress.

Relying on the wealthy past, taking the opportunities of the present, Turkmenistan continues to move forward with confidence and preserve such main values as peace, stability, harmony, and belief to the future.

Independence has become the foundation upon which the modern history of the country is built — the history of the nation that carefully preserves the heritage and looks confidently toward tomorrow.

Rowshen KUVADOV,
a senior lecturer, Turkmen State Institute of Finance.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Спорт и доверие. Стр 72-73

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly

№ 3 (31) 2026

Kerim Kertiýew,

“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň müdiriniň w.ý.ý., uly mugallym, y.y.k.

72

TÜRKMENISTAN SPORT №3 / 2026

СПОРТ И ДОВЕРИЕ

Есть языки, которые не требуют перевода. Язык музыки понятен каждому, искусство объединяет культуры, а спорт способен сближать людей независимо от их национальности, вероисповедания или политических взглядов. Именно поэтому сегодня спортивная дипломатия становится одним из самых эффективных инструментов укрепления взаимопонимания между народами.

Для Туркменистана идеи мира, доверия и добрососедства давно стали не только основой внешней политики, но и важной частью национальной философии развития. На протяжении 35 лет независимого развития страна последовательно демонстрирует приверженность принципам мирного сотрудничества, международного диалога и взаимного уважения. Эти ценности находят своё отражение и спорте.

Не случайно 2026 год проходит под девизом «Независимый нейтральный Туркменистан – родина цельностремлённых крылатых скакунов». Этот девиз объединяет историческое наследие, национальные традиции и современные достижения страны. Ахалтекинский конь, являясь символом Туркменистана, сегодня выступает не только национальной гордостью, но и своеобразным послом мира, культуры и спортивного мастерства.

Современный спорт давно перестал ограничиваться борьбой за медали. Всё чаще международные соревнования становятся пространством общения людей разных стран, обмена опытом и укрепления доверия. Именно такую роль предстояло сыграть первому Чемпионату мира по конному спорту и конкурсу красоты среди ахалтекинских скакунов, который состоялся в сентябре в Кроненберге (Нидерланды).

Это событие имеет особое значение. Впервые мировое первенство, посвящённое исключительно ахалтекинской породе, объединило спортсменов, заводчиков, специалистов по коневодству и любителей лошадей из разных государств. Их объединила не политика, а искреннее уважение к уникальной породе, история которой насчитывает тысячи лет. В этом и заключается особая сила спорта.

Когда на одном манеже встречаются представители различных стран, их объединяет общая цель — стремление к совершенству, уважение к сопернику и любовь к своему делу. Именно такие встречи становятся основой доверия между народами.

Туркменистан на протяжении многих лет последовательно развивает это направление. Международные турниры, соревнования, конференции, культурные форумы

73

№3 / 2026 TÜRKMENISTAN SPORT

и спортивные фестивали становятся площадками для открытого диалога и расширения гуманитарного сотрудничества. Через спорт страна рассказывает миру о своей истории, традициях и духовных ценностях. Особую роль в этом процессе играет ахалтекинский конь.

Во всём мире его называют воплощением красоты, благородства и выносливости. Однако для туркменского народа он остаётся чем-то значительно большим, чем выдающаяся спортивная порода. Это часть национальной истории, живая связь поколений и символ уважительного отношения к своему культурному наследию.

Поэтому каждая международная выставка, каждое соревнование и каждое выступление ахалтекинских скакунов становятся не просто спортивным событием. Они превращаются в своеобразный культурный мост между Туркменистаном и мировым сообществом.

Не менее символично, что год 35-летия независимости Туркменистана сопровождается многочисленными международными мероприятиями, организуемыми как внутри страны, так и за её пределами. Их главная задача заключается не только в знакомстве зарубежной аудитории с достижениями государства, но и в укреплении атмосферы взаимного уважения, доверия и партнёрства. Именно такими ценностями всегда славился туркменский народ.

Сегодня они находят своё продолжение в международной спортивной деятельности страны. Победы туркменских спортсменов, развитие конного спорта, популяризация ахалтекинской породы, проведение крупных соревнований и участие в мировых спортивных форумах становятся частью общей стратегии укрепления международного авторитета Туркменистана.

История мирового спорта неоднократно доказывала: соревнования способны объединять людей быстрее, чем дипломатические переговоры. На спортивных аренах рождаются дружба, взаимное уважение и доверие — качества, без которых невозможно устойчивое развитие современного мира.

Именно поэтому развитие спорта сегодня приобретает особое значение. Он становится не только школой мастерства и силы характера, но и важной площадкой для укрепления мира.

В этом заключается одна из главных особенностей современной спортивной политики Туркменистана: развивая национальные виды спорта, сохраняя богатое культурное наследие и открывая его мировому сообществу, страна одновременно укрепляет международное сотрудничество. А значит, каждый новый спортивный проект, каждое международное соревнование и каждое выступление прославленных ахалтекинских скакунов становятся ещё одним шагом на светлом пути мира, доверия и взаимопонимания между народами

Керим КЕРТИЕВ,
старший преподаватель Туркменского государственного института финансов, кандидат экономических наук.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

The Origins of Turkmenistan’s Independence. Стр 89

TÜRKMENISTAN SPORT
Halkara žurnal - International Magazine - Международный журнал
№ 3 (31), 2026
Esaslandyryjysy – Türkmenistanyň Bedenterbiýe we sport baradaky döwlet komiteti

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly
№ 3 (31) 2026

Perhat Merdanow,
“Maliýe” taýýarlyk ugry, 3 ýyl talyp

THE ORIGINS OF TURKMENISTAN'S INDEPENDENCE

89

TÜRKMENISTAN SPORT №3 / 2026

In the history of every nation, there are the dates that become the symbols of national revival, spiritual strength and the aspiration to determine own future. For Turkmenistan, the Independence is such a milestone, a landmark event that opened a new chapter in the centuries-old history of the Turkmen people.

Thirty-five years of Independence represent more than simply the passage of time in the country's modern development. They mark the continuation of the historic journey of the people who over the centuries established various forms of statehood, developed traditions of governance, preserved the cultural heritage and passed to the next generations the values of unity, freedom and responsibility for the destiny of the homeland.

The revival of statehood under new historic conditions was an embodiment of the centuries-old aspirations of the Turkmen people for independent development, preservation of their national identity and affirmation of their rightful place in the international community.

The history of the Turkmen people is rich with the examples of establishment and development of the states that marked significantly the history of Central Asia. The experience of the ancestors, traditions of state governance, respect for the wisdom of old people and the aspiration for unity have become an important spiritual foundation of modern Turkmenistan.

Independence became not merely a political event, but a natural continuation of the historic path of the people who always valued the ability to determine their own destiny. These principles have formed the foundation of the country's modern development — strengthening the national unity, preserving the cultural heritage and pursuing the peaceful foreign policy.

The adoption of the policy of permanent neutrality is one of the most important decisions in the history of sovereign Turkmenistan. This course enabled the young state to create favorable conditions for the domestic development and international cooperation.

Neutrality has become not only a foreign policy principle, but also a reflection of the deep-rooted traditions of the Turkmen people — respect for peace, dialogue and good-neighbor relations. Over the years of the Independence, Turkmenistan has strengthened its position of a state that consistently advocates the peaceful resolution of international issues, the development of cooperation and mutual respect among nations. Today, the country is an active member of the international community, pursuing a socially oriented development and paying big attention to improving further the well-being of the people of Turkmenistan.

Translated by Parahat MERDANOV, a student, Turkmen State Institute of Finance.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly
№ 3 (31) 2026

Dilber Mudarowa,
“Daşary ýurt dilleri” kafedrasynyň mugallymy

Diplomacy of Peace and Creation. Стр 101

DIPLOMACY OF PEACE AND CREATION

In the present time international politics, there are initiatives, ideas that remain as mere proposals, while others develop to decisions and particular mechanisms of cooperation. Just from this viewpoint it is important to assess the international activity of Turkmenistan.

Throughout the years of the Independence, our country has consistently put forward the initiatives addressing the most pressing issues of our time — peace and trust, neutrality, preventive diplomacy, sustainable development, energy and transport connectivity, as well as water and environmental challenges. Over 30 Resolutions of the United Nations General Assembly have been adopted at the initiative of Turkmenistan.

Behind each of these Resolutions not only a diplomatic effort lies, but also a commitment to strengthening the dialogue and mutual understanding among the states.

2028: INTERNATIONAL LAW AS A SHARED RESPONSIBILITY

Another important initiative was the proposal to proclaim 2028 the Year of International Law. On 24 July 2026, the United Nations General Assembly adopted the relevant Resolution co-sponsored by 78 countries.

Amid global transformations, the strengthening of the international law becomes increasingly important. Treaties, conventions, the principles of the UN Charter and universally recognized principles of international relations must not simply exist on paper — they must be effectively implemented.

In this context, the international and regional forums, educational events, lectures and youth competitions are proposed for 2026–2028. Particular importance may be attached to enhancing the legal awareness of the younger generation.

A promising continuation of this work would include the establishment of the Ashgabat International Platform «International Law» at the Institute for International Relations of the Ministry of Foreign Affairs of Turkmenistan, as well as the organization of annual Ashgabat International Legal Dialogue and summer schools for young legal scholars.

It is also proposed to prepare a National Concept entitled «International Law and Permanent Neutrality of Turkmenistan» and to hold the World High-Level Forum on International Law in Ashgabat under the auspices of the United Nations in 2028.

FROM RESOLUTION TO PRACTICAL ACTIONS

The adoption of a resolution is not the final point. The true value of an initiative is evident through its implementation. That is why the proposals to jointly prepare, with the United Nations, a calendar of international events for the International Year of Law and to hold high-level meetings in New York, Geneva, Vienna and other international centers are of particular importance. Such an approach demonstrates Turkmenistan's commitment to transforming diplomatic initiatives to practical action.

ACTUALITY, DEMAND AND RESPONSIBILITY

Today, Turkmenistan's international initiatives can be characterized by three words: actuality, demand and responsibility. Their actuality stems from the fact that they address global challenges of our time. Their demand is demonstrated by the support on part of the UN Member States and by the adoption of relevant resolutions. Responsibility is reflected in Turkmenistan's commitment to participate in practical implementation of them.

Today, diplomacy is measured not only by the number of documents adopted. Its true value lies in the ability to transform ideas to joint actions.

Turkmenistan consistently advocates peace, permanent neutrality, international law and multilateral cooperation. And if an initiative is the beginning of a journey, the realization of this initiative is the true measure of responsibility.

This is where the particular strength of the diplomacy of peace and creation lies — in the ability to unite the states around common goals and transform ideas to concrete steps towards a sustainable, peaceful future.

Translated by Dilber MUDAROVA, a lecturer, Turkmen State Institute of Finance.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

TÜRKMENISTAN SPORT
Halkara žurnal - International Magazine - Международный журнал
№ 3 (31), 2026
Esaslandyryjysy – Türkmenistanyň Bedenterbiýe we sport baradaky döwlet komiteti

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly
№ 3 (31) 2026

Oguljeren Şarafowa,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň mugallymy

A Path Towards the Future. Стр 103

A PATH TOWARDS THE FUTURE

There are dates that become more than just pages of a calendar — they become a part of a nation's destiny. For Turkmenistan, the Independence Day is such a date. In 2026, the country celebrates the 35th anniversary of its sacred Independence — the date symbolizing the maturity of the state pursuing confidently its own path of development.

Thirty-five years may be but a moment in the course of history, yet for the state they represent an entire era. Over these years, Turkmenistan has laid a solid foundation for its statehood, strong political stability, has steadily developed its economy, improved the social sphere, implemented large-scale infrastructure projects and enhanced its international standing.

People always remained at the heart of this many-year way of development. Improving the quality of life of the citizens, creating modern conditions for education, healthcare, science, culture and sport determine the content of the transformations taking place in the country. Every new enterprise, school, hospital, sports complex and culture center forms a part of the big strategy of sustainable development of the state.

The permanent neutrality policy occupies a special place in the history of modern Turkmenistan. This status that was recognized by the international community enables the country to consistently put forward the initiatives aimed at strengthening the peace, trust and mutually beneficial cooperation. Today, Turkmenistan actively participates in addressing the regional and global development issues, reaffirming its commitment to the principles of good-neighborhood and constructive dialogue.

Over the years of the Independence, the Turkmen sport, likewise the other sectors of the national economy has also undergone significant transformation. Modern sports facilities have been built, favorable conditions have been created for training of high-class athletes; the mass physical culture has continued to develop, and international sports cooperation has expanded. The victories of Turkmen athletes at major international competitions have become a source of national proudness and an inspiration for the younger generation.

Equally important is the preservation of the nation's spiritual and cultural heritage. The respect for national traditions, the native language, history and distinctive cultural identity are harmoniously combined with the introduction of modern technologies and innovative approaches. This combination enables the country to look confidently towards the future while maintaining strong coherence with the centuries-old values of its ancestors.

The anniversary of Independence is not only an opportunity to look back on the path already travelled, but also a moment to think of the future. The new generation has broad horizons for self-realization, for research work, creative achievements and sporting victories. It is the youth that will continue the chronicle of Independent Turkmenistan, consolidating its achievements and creating new pages in the nation's history.

Translated by Oguljeren SHARAFOVA,
a lecturer, Turkmen State Institute of Finance.

103

№3 / 2026

TÜRKMENISTAN SPORT

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

TÜRKMENISTAN SPORT
Halkara žurnal - International Magazine - Международный журнал
№ 3 (31), 2026
Esaslandyryjysy – Türkmenistanyň Bedenterbiýe we sport baradaky döwlet komiteti

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly
№ 3 (31) 2026

Oguljamal Çerkezowa,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň uly mugallymy

A Living History. Стр 111

A LIVING HISTORY

Sport has long ceased to be merely a competition of strength, speed and skill. Today, major international tournaments serve as platforms for cultural dialogue, strengthening friendship among nations and promoting national traditions. That is why the World Championship in Equestrian Sport and Beauty Contest for Akhal-Teke Horses, which was held for the first time in early September in Kronenberg, the Netherlands, is of particular significance not only for equestrian sport but also for the international image of Turkmenistan.

This event can, without exaggeration, be called historic. For the first time, a world championship dedicated entirely to the Akhal-Teke breed was held at one of Europe's major equestrian centres. The choice of venue is symbolic. The Peelbergen Equestrian Centre has long been known as a venue for international show jumping and dressage competitions, and now European audiences had the opportunity to discover the legendary Turkmen horses.

For the Turkmen people, the Akhal-Teke horse is living history, embodying national character, loyalty, nobility and the pursuit of perfection. Over the centuries, these qualities have helped the Akhal-Teke become one of the world's most recognizable and revered horse breeds.

Today, interest in the breed continues to grow far beyond Turkmenistan. Akhal-Teke horses are bred in various countries, regularly appear at international exhibitions and competitions, and are regarded by horse-breeding specialists as a unique achievement of global selective breeding.

That is why holding a world championship can be seen as a natural stage in the development of international cooperation in equestrian sport. Another distinctive feature of this year's event is that it brings together two areas at once. On the one hand, spectators will witness sporting performances, where the skill of the rider and the capabilities of the horse will be the main criteria. On the other, the beauty contest will allow judges to assess conformation, grace, breed characteristics and the famous golden sheen of the coat, which has long become a distinctive hallmark of the Akhal-Teke horse.

In recent years, Turkmenistan has consistently expanded international cooperation in the field of horse breeding. Thanks to systematic efforts carried out on the initiative of the Hero-Arkadag and under the leadership of the President of Turkmenistan, greater attention has been devoted to preserving the purity of the breed, advancing scientific research, promoting the national school of horse breeding and expanding international ties.

Today, the Akhal-Teke horse increasingly serves as a kind of ambassador for Turkmenistan. The language of sport needs no translation. The beauty of movement is understood by people of every culture. That is why every international exhibition, every tournament and every presentation featuring Akhal-Teke horses provides another opportunity to tell the world about the rich history of the Turkmen people, their traditions and their careful preservation of their national heritage.

This is where the special power of sports diplomacy lies. Sometimes the performance of a magnificent horse can make a stronger impression than dozens of official presentations. People remember emotions. They admire the harmony of movement, the nobility of the animal and the skill of the rider. In doing so, they discover Turkmenistan — a country where a unique culture of horse breeding has been developed over thousands of years.

Translated by Oguljamal CHERKEZOVA, a lecturer, Turkmen State Institute of Finance.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

A Symbol of Our Aspiration for the Future. Стр 115

TÜRKMENISTAN SPORT
Halkara žurnal - International Magazine - Международный журнал
№ 3 (31), 2026
Esaslandyryjysy – Türkmenistanyň Bedenterbiýe we sport baradaky döwlet komiteti

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly
№ 3 (31) 2026

Güljan Garataýewa,
“Daşary ýurt dilleri” kafedrasynyň uly mugallymy

A SYMBOL OF OUR ASPIRATION FOR THE FUTURE

For Turkmen people, the Akhal-Teke horse is much more than a unique breed. It is a part of the national memory, a symbol of freedom, dignity and competitiveness. For centuries, the Akhal-Teke horse was a faithful companion of Turkmen people, helping them travel great distances, sharing in historic events, and becoming an object of special care and pride.

It is not incidental that in the national consciousness the Akhal-Teke is known as the «heaven horse,» while the horse itself is regarded as one of the wings of the Turkmen soul. Today, this heritage has acquired a new sounding.

The traditional art of Turkmen horsemanship has not remained merely a page in history. It continues to develop, connecting the centuries-old skills of Turkmen horsemen with the modern forms of presenting the national culture. A special place in this process belongs to the renowned «Galkynyş» National Equestrian Games Group.

The spectacular performances of this Group represent a true synthesis of the actors' artistry and the extraordinary abilities of the horse. Complex elements, speed, precision, courage and complete understanding between a rider and a horse make each performance a real outstanding entertainment.

Yet behind the impressive stunts lies much more than the eye meets. The years of training are behind every victory. Enormous efforts are behind every precise movement of the rider and the horse. The school of excellence, tradition and the continuity of generations have led all together to the international success.

When a Turkmen horseman enters the arena together with an Akhal-Teke horse, they demonstrate not only sporting or equestrian mastery. They represent a part of the culture of the nation.

That is why it is particularly important that the performances of the «Galkynyş» Group resonate with the audiences in many different countries. The striking beauty of the Akhal-Teke horses and the mastery of Turkmen riders need no translation. No lengthy explanations are necessary — it is enough to see the swift silhouette of the horse; hear the thud of its hooves and feel the energy of the performance. This is the special power of cultural diplomacy.

Sometimes a single horse can tell a story of a country more eloquently than many official speeches.

The Akhal-Teke has become one of the recognizable symbols of Turkmenistan. Its image, history and contemporary development attract the interest of specialists, equestrian enthusiasts and people who are discovering the culture of our country for the first time. International performances by the «Galkynyş» group allow this tradition to reach an ever wider audience.

Today, our important task is not only to preserve the heritage of our ancestors, but also to pass it on to future generations in a living, evolving form. After all, a tradition lives only when it is continued.

In this respect, the care for national horse breeding, the development of equestrian sport and the support for the art of Turkmen horsemen are significant far beyond the sporting arena. They form a part of broader effort to preserve cultural identity and promote national heritage.

Thanks to consistent attention to the national traditions, the Akhal-Teke horse today retains its historic significance, becomes an integral part of the contemporary international culture.

As long as the sound of the Akhal-Teke's hooves can be heard, the Turkmen horseman sits proudly and confidently in the saddle, and until the younger generation continues to master the art of the ancestors, these wings will carry the Turkmen soul forward.

The Akhal-Teke horse is our heritage.

Its swift gallop is a symbol of our aspiration for the future.

Translated by Guljan GARATAEVA,
a lecturer, Turkmen State Institute of Finance.

115
№3 / 2026
TÜRKMENISTAN SPORT

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly
№ 3 (31) 2026

Güljahan Şamyradowa,
“Daşary ýurt dilleri” kafedrasynyň mugallymy

В Астане завершились «Игры будущего-2026».
Стр 122

122

№3 / 2026

TÜRKMENISTAN SPORT

В АСТАНЕ ЗАВЕРШИЛИСЬ «ИГРЫ БУДУЩЕГО-2026»

ОНИ ОБЪЕДИНИЛИ СПОРТ, ТЕХНОЛОГИИ И НОВЫЙ ФОРМАТ СОРЕВНОВАНИЙ

В столице Казахстана финишировал международный мультиспортивный турнир «Игры будущего-2026» (GOTF 2026) powered by Samruk-Kazyna, ставший одним из крупнейших событий в мире фиджитал-спорта. Соревнования проходили с 29 июля по 9 августа и объединили более 800 атлетов из разных стран мира.

Главная особенность турнира заключалась в уникальном формате phygital — сочетании классического спорта и цифровых технологий. Участники сначала соревновались в виртуальной среде, а затем продолжали борьбу на реальных спортивных площадках. Итоговый результат определялся по сумме двух этапов, что требовало от спортсменов не только физической подготовки, но и высокой скорости мышления, тактического мастерства и владения современными технологиями.

В программу «Игр будущего-2026» вошли восемь дисциплин: фиджитал-футбол, фиджитал-баскетбол, фиджитал-единоборства, фиджитал-шутер, а также соревнования в дисциплинах MOBA PC, MOBA Mobile, Battle Royale и фиджитал-танцы.

За дни турнира крупнейшие спортивные объекты Астаны превратились в площадки нового поколения, где встретились представители традиционного спорта и киберспорта. Участники продемонстрировали, что цифровые технологии не заменяют физическую активность, а открывают новые возможности для развития спортивного движения.

Турнир вызвал огромный интерес у зрителей по всему миру. Трансляции «Игр будущего» посмотрели десятки миллионов болельщиков в разных странах, включая Китай, государства СНГ, Индию и страны Латинской Америки. Ожидалось, что общее количество просмотров по итогам соревнований достигнет рекордных показателей.

Общий призовой фонд турнира составил более 4,5 миллиона долларов, что подчеркнуло высокий международный статус соревнований и растущее значение фиджитал-направления в мировой спортивной индустрии.

Церемония открытия турнира состоялась 29 июля на главной сцене многофункционального комплекса «Барыс Арена». В ней приняли участие руководители государств и почётные гости. Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев отметил, что «Игры будущего» показывают гармоничное сочетание физических возможностей человека и интеллектуального потенциала.

Завершившийся турнир стал важным этапом в развитии нового спортивного направления, которое объединяет молодое поколение, цифровые технологии и традиционные ценности спорта. «Игры будущего-2026» в Астане подтвердили, что спорт будущего — это пространство, где сила, интеллект и технологии работают вместе.

Подготовила Гульджахан ШАМЫРАДОВА, преподаватель Туркменского государственного института финансов.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly
№ 3 (31) 2026

Wepa Berdiýew,
“Daşary ýurt dilleri” kafedrasynyň mugallymy

Therapy that brings people and Horses Together.
Стр 136

THERAPY THAT BRINGS PEOPLE AND HORSES TOGETHER

There are the meetings that cannot be explained in words alone. The friendship between a man and a horse is one of them. It is based on trust, movement, warmth and a special emotional coherence. For the Turkmen people, this joining has a particularly deep meaning. For centuries, the horse has been a faithful companion, an integral part of culture and traditional life. Today, this ancient friendship between people and horses is taking on a new content through the modern rehabilitation methods. Hippo-therapy is a therapeutic and rehabilitation method based on the controlled use of movements of a horse under the supervision of specialists. It is neither ordinary horseback riding nor simply a leisure activity, but a specially designed process considering the individual's needs.

WHY A HORSE?

One of the distinctive features of hippo-therapy lies in rhythmic movement of the horse. As the horse walks, the rider's body receives a sequence of movement stimuli and continuously responds to them in order to maintain balance. Simultaneously, the effectiveness of the method depends also on the rhythm, the rider's position, the exercises, the horse's preparation and the professionalism of the specialists. That is why the ordinary horseback riding should not be confused with hippo-therapy. Hippo-therapy is a specialized rehabilitation method that requires professional and medical supervision.

THE AKHAL-TEKE HORSE — A SPECIAL PARTNER

For Turkmenistan, the development of hippo-therapy has cultural significance too. The country possesses unique traditions of Akhal-Teke horse breeding. The Akhal-Teke horse is renowned for its endurance, elegance, sensitivity and distinctive temperament. At the same time, it is important to understand that the therapeutic benefits of hippo-therapy are not determined by the breed itself, but by the proper organization of the rehabilitation process, the training of the horse and specialists, and the individual characteristics of each person. A calm and well-trained horse can become a true partner in the recovery process. For a child, contact with the animal — touching it, feeling its movement and learning to care for it — can provide an experience that is difficult to replace with an ordinary exercise machine.

FROM ANCIENT TRADITION TO MODERN MEDICINE

The use of horseback riding for health and well-being has a history stretching back many centuries. However, modern hippo-therapy as a specialized rehabilitation approach developed primarily during the second half of the 20th century. One of the best-known examples is the story of Danish athlete Lis Hartel. After suffering from polio, she continued riding and went on to win a silver medal in dressage at the 1952 Olympic Games in Helsinki. Her story became a symbol of determination, perseverance and human potential. However, a single sporting achievement cannot by itself serve as scientific evidence of the effectiveness of hippo-therapy. Today, medicine considers hippo-therapy a complementary component of comprehensive rehabilitation, rather than a universal treatment.

A THERAPY THAT EDUCATES TOO

Hippo-therapy can help not only in the recovery of physical abilities, but also in developing responsibility, patience and attentiveness. A child learns that a powerful animal requires care and respect. To establish a connection with a horse, one must learn to control emotions, follow rules and build trust with a partner. In this respect, hippo-therapy is particularly compatible with the traditional culture of Turkmenistan, where respect for the horse has always been closely associated with responsibility and the ability to understand the animal.

Translated by Vepa BERDIEV, a lecturer, Turkmen State Institute of Finance.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly
№ 3 (31) 2026

Gülşirin Melebaýewa,
“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry, 2 ýyl talyp

Los Angeles 2028: An Olympics looking to the future. Стр 142-143

LOS ANGELES 2028: AN OLYMPICS LOOKING TO THE FUTURE

142 TÜRKMENISTAN SPORT №3 / 2026

143 TÜRKMENISTAN SPORT №3 / 2026

The Olympic Games have always been about more than the sporting competition. Behind two weeks of intense battles in arenas, stadiums and on tracks, courses an entire philosophy lies — a philosophy of moving forward, striving for excellence and believing in the limitless potential of the human spirit.

In 2028, the Olympic world will return to Los Angeles. From July 14 to 30, the American metropolis will host the XXXIV Summer Olympic Games. It will be the third time the city has hosted the Olympics, following the Games of 1932 and 1984. Yet the upcoming competitions should be truly distinctive — mostly because they reflect a new approach to organizing the world's greatest sporting event.

A CITY THAT KNOWS THE OLYMPIC SPIRIT

Los Angeles has a unique advantage — a rich Olympic legacy. The city has already hosted two Olympic Games, while many of its sporting venues have long been part of the history of world sport. The legendary Los Angeles Memorial Coliseum will once again take central stage. It will make Olympic history as the only venue to have hosted athletics competitions at three Olympic Games. In 2028, it will also host the Opening and Closing Ceremonies together with the stadium in Inglewood. But LA28 is not an attempt simply to recreate the past. On the contrary, the organizers are seeking to make use of Southern California's existing sports infrastructure, combining Olympic traditions with modern approaches to staging major international competitions.

NEW SPORTS — NEW HORIZONS

Particular attention is being drawn to the Olympic program. Los Angeles will introduce sports that have the potential to broaden the image of what the modern Olympic Games can be. The LA28 program will include baseball and softball, T20 cricket, flag football, lacrosse in the Sixes format and squash. For baseball, softball, cricket and lacrosse, this will mark a return to the Olympic stage, while flag football and squash will make their Olympic debuts. The inclusion of flag football and squash is especially symbolic. The Olympic movement is seeking to remain attractive to the younger generations, responding to changes in sporting culture while expanding the reach and audience of Olympic disciplines. In this sense, the 2028 Olympics will become a dialogue between tradition and modernity. Sports with long histories will meet disciplines that are only beginning to write their own Olympic chapters.

FROM PARIS TO LOS ANGELES

After Paris 2024, the Olympic torch is moving to America. And this transition is symbolic. Paris demonstrated how sporting competitions can be seamlessly integrated with a city's history and architecture. Los Angeles offers a different vision of the Olympics — dynamic, technological, open and closely connected with contemporary urban culture. Yet despite the differences between these two cities, one thing remains unchanged: the athlete. Behind every medal are the years of training, thousands of hours of hard work, victories and defeats, and the support of coaches, medical teams, families and fans. The Olympic arena reveals to the world, for only a few moments, the result of an enormous journey.

THE OLYMPICS AS A VISION OF TOMORROW

Los Angeles 2028 will be interesting not only because of the records that will be broken or the number of medals won by different nations. The more important question is what sport itself will look like in the future. Can the Olympics preserve their traditions while remaining modern? Can they successfully bring together the established disciplines and the emerging sports? Can the world's greatest sporting event become more rational in terms of infrastructure and sustainable development?

THE ANSWERS TO THESE QUESTIONS WILL EMERGE IN LOS ANGELES

That is why LA28 can be seen as more than just another chapter in the Olympic history. It is a kind of laboratory for the future, where the traditions of the Olympic Games will meet new technologies, new sports and a new generation of athletes. In two years, the Olympic flame will once again arrive in the city that has already welcomed the world's finest athletes twice. Probably, not only the number of records set will be the greatest achievement of Los Angeles, but the ability to show to the world where the sport of tomorrow can move to.

Los Angeles is waiting for the Olympiad. The Olympiad in turn is waiting for a new generation — one that has already been writing its next chapter today.

Translated by Gulshirin MELEBAEVA, a student, Turkmen State Institute of Finance.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

TÜRKMENISTAN SPORT
Halkara žurnal - International Magazine - Международный журнал
№ 3 (31), 2026
Esaslandyryjysy – Türkmenistanyň Bedenterbiýe we sport baradaky döwlet komiteti

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly

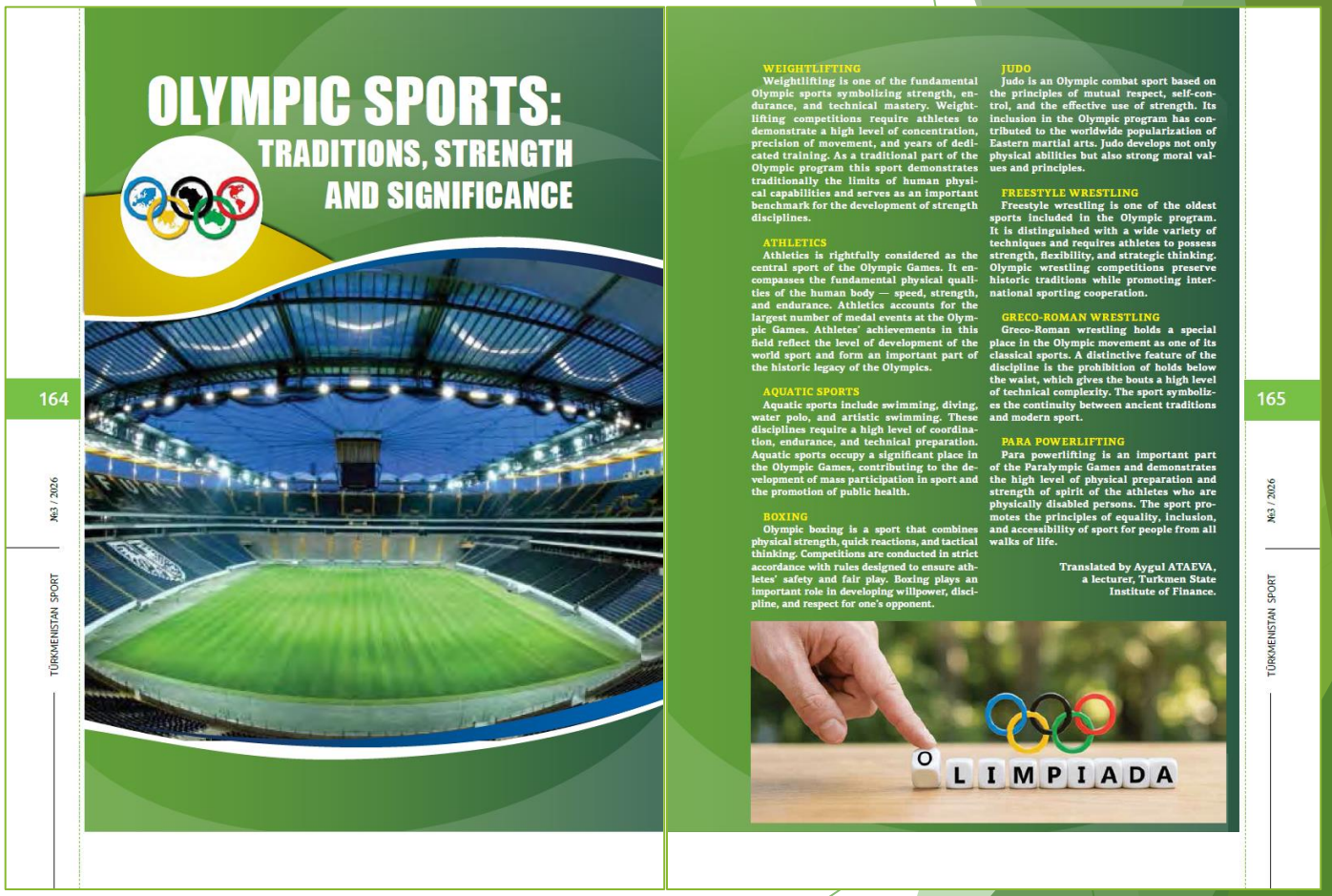
№ 3 (31) 2026

Aýgül Ataýewa,

“Daşary ýurt dilleri” kafedrasynyň uly mugallymy

Olympic Sports: Traditions, Strength and Significance. Стр 164-165

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly

№ 3 (31) 2026

Aýjeren Çaryýewa, magistr

Китайский робот побил рекорд Усейна Болта на стометровке. Стр 164-165

КИТАЙСКИЙ РОБОТ

ПОБИЛ РЕКОРД УСЭЙНА БОЛТА НА СТОМЕТРОВКЕ

ЛЮДЕЙ РОБОТ НЕ ВПЕЧАТЛИЛ

Lightning во время открытой подготовительной фазы Вторых всемирных игр роботов пробежал 100 метров за 9,32 секунды с максимальной скоростью 14,5 метра в секунду. Рекорд в этой дисциплине среди мужчин на ЧМ в Берлине в 2009-м установил Болт, преодолев дистанцию за 9,58 секунды.

А на Играх расклад сил изменился: Lightning занял второе место (9,47), а лучший результат показал Tiangong Ultra, разработанный Пекинским инновационным центром (9,39).

Сразу несколько роботов уже способны обновлять мировые рекорды, хотя еще год назад не укладывались и в 20 секунд на стометровке. Впрочем, многих пользователей социальных сетей они не сильно впечатляют.

«И что? Эта штука преодолеет 100 метров за две секунды», — написал один из них, прикрепив фотографию болида «Формулы-1».

Такая реакция стала самой популярной под новостью о рекорде. Многие выступили с похожим мнением.

«Результат не имеет никакого смысла. Роботы соревнуются друг с другом, а не с людьми», — гласит второй залайканный комментарий.

«Возможно, когда-нибудь нам действительно придется убегать от них», — в шутку ответил ему другой пользователь, намекая на популярный сюжет из фантастических произведений, когда роботы и компьютеры начинают войну против людей.

Ранее другая компания Unitree Robotics представила своего гуманоидного робота Superman. Он не такой быстрый, как Lightning или Tiangong Ultra, однако все равно способен набирать скорость выше Болта (12,66 метра в секунду против 12,42).

РЕКОРД НА ПОЛУМАРАФОНЕ

Робот Lightning готов бить мировые рекорды не только на короткой дистанции. В апреле он преодолел 21,1 километра за 50 минут 26 секунд. Среди людей лучший результат на таком отрезке показал атлет из Уганды Джейкоб Киплимо, который в феврале 2025-го пробежал полумарафон в Барселоне за 56 минут 42 секунды.

Показатели роботов-гуманоидов кратно улучшаются каждый год. К слову Lightning после весеннего достижения даже усовершенствовали: увеличили длину ног с 95 до 105 сантиметров, оставив тот же рост (169 сантиметров).

Подготовила Айджерен ЧАРЫЕВА, магистрант Туркменского государственного института финансов.

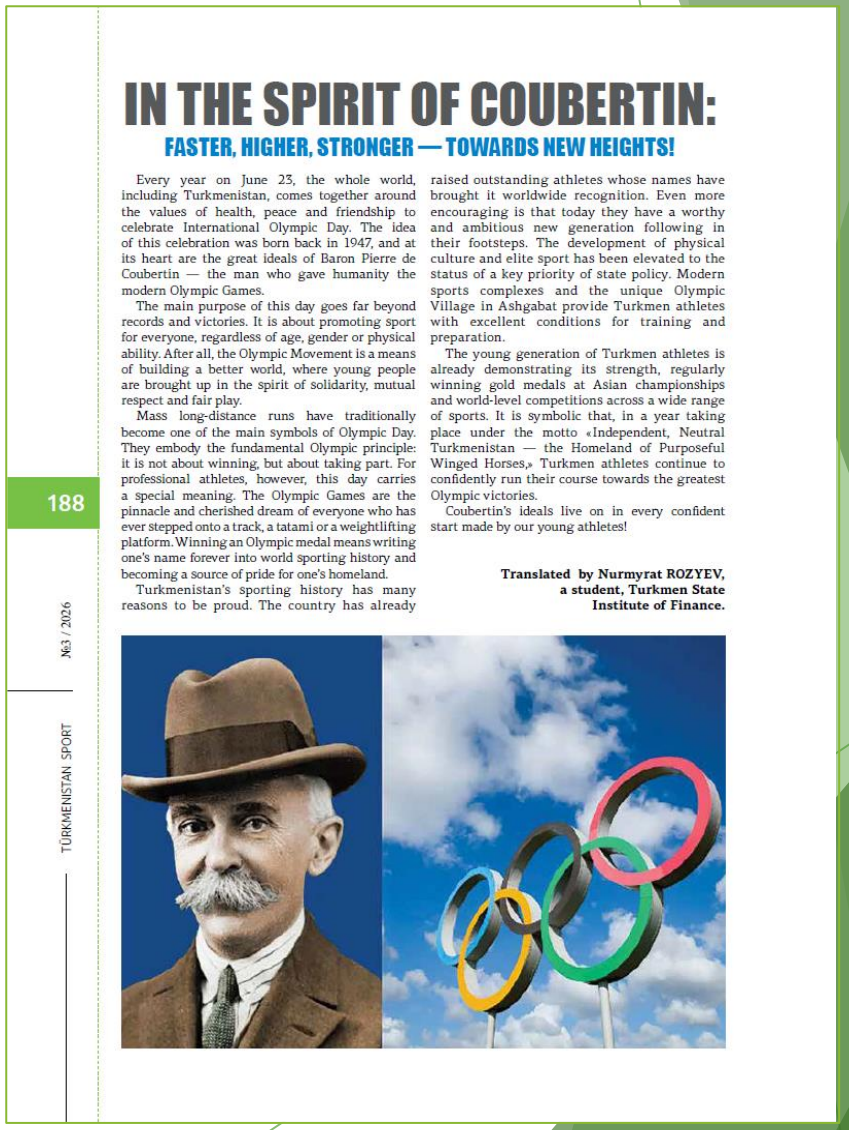
183

№3 / 2026

TÜRKMENISTAN SPORT

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

In the Spirit of Coubertin: Faster, Higher, Stronger — Towards New Heights!. Стр 164-165

IN THE SPIRIT OF COUBERTIN:

FASTER, HIGHER, STRONGER — TOWARDS NEW HEIGHTS!

Every year on June 23, the whole world, including Turkmenistan, comes together around the values of health, peace and friendship to celebrate International Olympic Day. The idea of this celebration was born back in 1947, and at its heart are the great ideals of Baron Pierre de Coubertin — the man who gave humanity the modern Olympic Games.

The main purpose of this day goes far beyond records and victories. It is about promoting sport for everyone, regardless of age, gender or physical ability. After all, the Olympic Movement is a means of building a better world, where young people are brought up in the spirit of solidarity, mutual respect and fair play.

Mass long-distance runs have traditionally become one of the main symbols of Olympic Day. They embody the fundamental Olympic principle: it is not about winning, but about taking part. For professional athletes, however, this day carries a special meaning. The Olympic Games are the pinnacle and cherished dream of everyone who has ever stepped onto a track, a tatami or a weightlifting platform. Winning an Olympic medal means writing one's name forever into world sporting history and becoming a source of pride for one's homeland.

Turkmenistan's sporting history has many reasons to be proud. The country has already raised outstanding athletes whose names have brought it worldwide recognition. Even more encouraging is that today they have a worthy and ambitious new generation following in their footsteps. The development of physical culture and elite sport has been elevated to the status of a key priority of state policy. Modern sports complexes and the unique Olympic Village in Ashgabat provide Turkmen athletes with excellent conditions for training and preparation.

The young generation of Turkmen athletes is already demonstrating its strength, regularly winning gold medals at Asian championships and world-level competitions across a wide range of sports. It is symbolic that, in a year taking place under the motto «Independent, Neutral Turkmenistan — the Homeland of Purposeful Winged Horses,» Turkmen athletes continue to confidently run their course towards the greatest Olympic victories.

Coubertin's ideals live on in every confident start made by our young athletes!

Translated by Nurmyrat ROZYEV, a student, Turkmen State Institute of Finance.

188

№3 / 2026

TÜRKMENISTAN SPORT

«Türkmenistan Sport» halkara žurnaly

№ 3 (31) 2026

Nurmyrat Rozyýew,

“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry, 2 ýyl talyp

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Türkmenistan Sport» halkara žurnalynyň elektron goşundysy

№ 38 (330) 2026-njy ýylyň

21-njy sentýabry, duşenbe

Almanar Ýazberdiýewa,

“Daşary ýurt dilleri” kafedrasynyň uly mugallymy

Garaşsyzlyk — ganatym

GARAŞSYZLYK — GANATYM

Türkmenistanyň döwlet Garaşsyzlygy geçen ýyllaryň dowamynda ýurdumyzyň ähli babatdaky ösüşleriniň berk binýadyny döretdi. «Garaşsyzlyk» diýen düşünje erkinligi, asudalygy, parahatçylygy we röwşen geljegi özünde jemleýär. Pederlerimiz ata Watany şirin jandan ileri tutup, bir suprada jem bolmagyň arzuwynda ýaşapdyr.

Döwletimiz sanlyja ýylyň içinde ykdysadyýetde, ylym-bilim ulgamynda, medeniýetde, saglygy goraýyşda, senagatda, bedenterbiýe we sportda, halkara gatnaşyklarynda we beýleki ulgamlarda durnukly ösüşlere ýetdi. Türkmenistan özüniň daşary syýasatynda bütin dünýäniň global meseleleri bolan parahatçylygy saklamakda, howpsuzlygy goramakda we durnukly ösüşi üpjün etmekde alnyp barylýan halkara derejeli işlere özüniň işjeň gatnaşýandygyny görkezýär.

Mukaddes Garaşsyzlygymyzyň şanly 35 ýyllygynyň bellenilýän ýylynda Türkmenistan özüniň daşary syýasatynda bütin dünýäniň global meseleleri bolan durmuş-ykdysady we durnukly ösüşi üpjün etmekde alnyp barylýan halkara derejeli işlere işjeň gatnaşýar.

Garaşsyzlyk ýyllarynda Türkmenistanyň daşary syýasatynda medeni we ynsanperwer diplomatiýa hem möhüm orun eýeledi. Türkmenistanyň taryhy-medeni mirasynyň halkara derejesinde wagyz edilmegi, YUNESKO bilen hyzmatdaşlyk, taryhy ýadygärlikleriň goralmagy, milli medeniýetiň, sungatyň we däp-dessurlaryň halkara giňişliginde tanadylmagy bu ugurdaky hyzmatdaşlygyň esasy görnüşleridir. Bilim, ylym, sport, ýaşlar syýasaty we medeniýet boýunça halkara hyzmatdaşlygyň giňeldilmegi halklaryň arasynda özara düşünişmegiň pugtalandyrylmagyna hyzmat edýär.

Almanar ÝAZBERDIÝEWA,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň daşary ýurt dilleri kafedrasynyň uly mugallymy.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Türkmenistan Sport» halkara žurnalynyň elektron goşundysy

№ 38 (330) 2026-njy ýylyň 21-njy sentýabry, duşenbe

Döwletmyrat Amannazarow, “Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň mugallymy

Время созидания
35 лет Независимости Туркменистана

Довлетмырат АМАННАЗАРОВ, преподаватель кафедры бухгалтерского учёта Туркменского государственного института финансов:

— 35-летие государственной независимости Туркменистана — значимая веха, позволяющая оценить результаты развития национальной экономики и определить перспективные направления дальнейшего движения. За годы независимости финансовая и банковская системы страны претерпели значительные изменения, связанные с развитием современных механизмов обслуживания населения и хозяйствующих субъектов.

За годы независимости расширились и внешнеэкономические связи Туркменистана, укрепляется взаимодействие с международными финансовыми и экономическими структурами. Всё это формирует новые задачи для специалистов финансовой сферы и требует постоянного совершенствования профессиональных знаний.

Как преподаватель финансового вуза, я считаю особенно важным подготовку молодых специалистов, которые смогут профессионально отвечать на современные вызовы и вносить свой вклад в дальнейшее развитие национальной экономики.

«7/24.tm»: № 38 (330)
21.09.2026

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

«Türkmenistan Sport» halkara žurnalynyň elektron goşundysy

№ 38 (330) 2026-njy ýylyň 21-njy sentýabry, duşenbe

Jahan Kuliýewa,
“Maliýe” taýýarlyk ugry, 1 ýyl talyp

Отсылки к The Beatles нашли в заголовках 3,2 тыс. научных статей

ОТСЫЛКИ К THE BEATLES НАШЛИ В ЗАГОЛОВКАХ 3,2 ТЫС. НАУЧНЫХ СТАТЕЙ

Отсылки к творчеству The Beatles, названия их песен и строчки из композиций использовали в заголовках более 3,2 тысячи научных публикаций.

Авторы исследования изучили базу научных публикаций Scopus. Они нашли 2237 точных совпадений с названиями песен и строками The Beatles и еще 963 случая, где ученые обыгрывали их в виде каламбуров. В анализе использовали GPT-4o-mini от OpenAI.

Отсылки встречаются в работах самых разных областей — от инженерии и медицины до стоматологии, социальных наук и гуманитарных дисциплин.

Особенно часто ученые обращались к песне «The Long and Winding Road» («Долгая и извилистая дорога») — это название встретилось в 798 научных работах. На втором месте — «With a Little Help from My Friends» («С небольшой помощью моих друзей») с 209 упоминаниями, на третьем — «Here, There and Everywhere» («Здесь, там и повсюду») со 129.

Популярность таких заголовков заметно выросла в 1990-е годы. Исследователи связывают это с поколенческим эффектом: люди, которые слушали The Beatles в 1960-е, к тому времени начали строить академическую карьеру.

В научных публикациях встречаются и вольные вариации известных названий. Например, название «All You Need Is Love» превращалось в «All You Need Is Sleep» — «Все, что тебе нужно, — это сон».

Исследователи считают, что такие отсылки помогают сделать сухие научные тексты заметнее и интереснее для читателей, помогают ей выйти за пределы узкой профессиональной аудитории. При этом авторы не изучали, действительно ли отсылки к The Beatles напрямую повышают цитируемость статей.

По числу таких отсылок ливерпульская четверка заметно опережает других популярных исполнителей. Только десять самых популярных названий песен The Beatles использовали в 1584 научных статьях. Для сравнения, десять наиболее популярных песен Майкла Джексона встретились в 65 работах, а Элвиса Пресли — в 196.

Подготовила Джахан КУЛИЕВА, студентка Туркменского государственного института финансов.

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №77-2 (том 2) (август, 2026). Дата выхода в свет: 10.08.2026.

Ezizmyrat Kowusow,
“Maliýe gözegçiligi” taýýarlyk ugry, 2 ýyl talyp

Анализ эффективности управления трудовыми ресурсами предприятия. Стр. 73-77

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Развитие страховых отношений и их значение для современной экономики. Стр. 86-93

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №77-2 (том 2) (август, 2026). Дата выхода в свет: 10.08.2026.

Gülbahar Saparowa,
“Maliýe gözegçiligi” taýýarlyk ugry, 2 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №77-4 (том 1) (август, 2026). Дата выхода в свет: 24.08.2026.

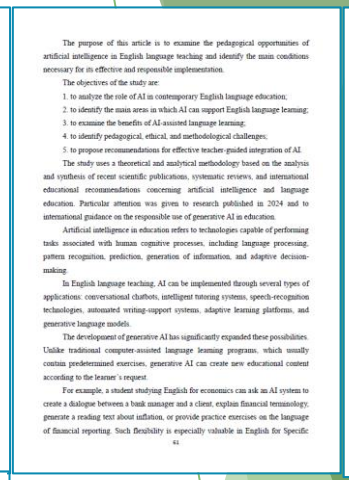
Wepa Berdiýew,
“Daşary ýurt dilleri” kafedrasynyň mugallymy

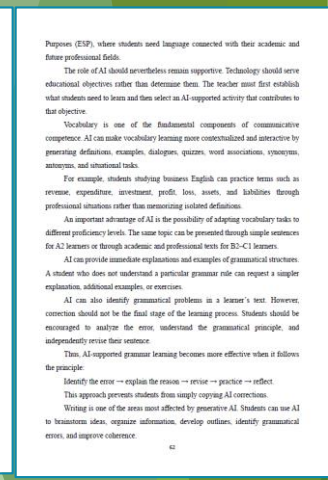
Artificial intelligence in teaching english: pedagogical opportunities and challenges. Стр. 59-66

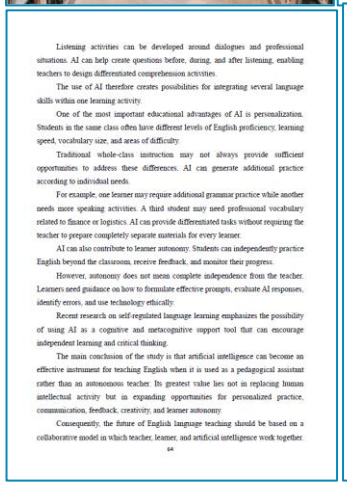

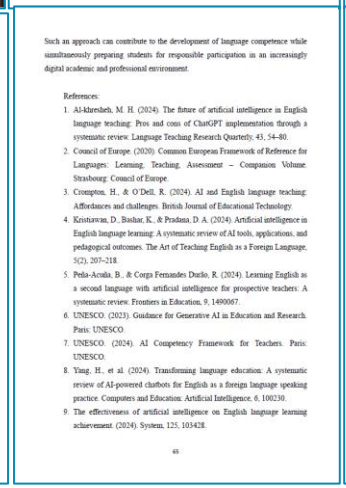

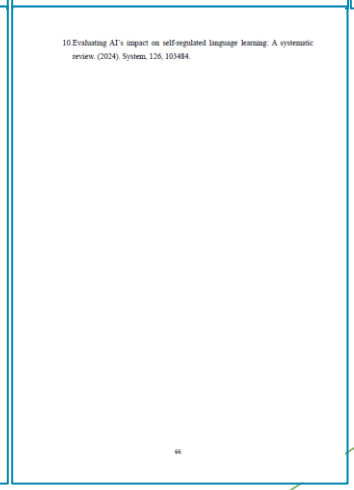

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

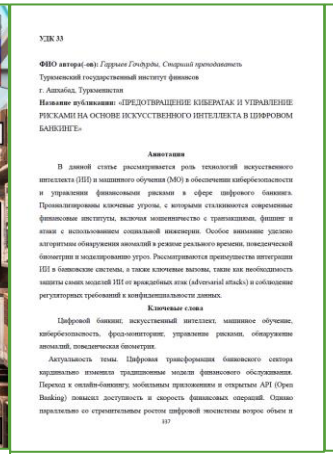
Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-1 (том 2) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 07.09.2026.

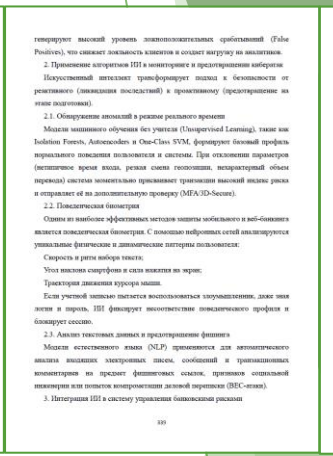
Goçdurdy Garryýew,
“Maglumat tehnologiýalary” kafedrasynyň uly mugallymy

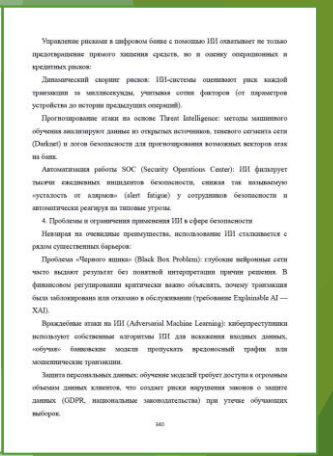
Предотвращение кибератак и управление рисками на основе искусственного интеллекта в цифровом банкинге. Стр. 337-341

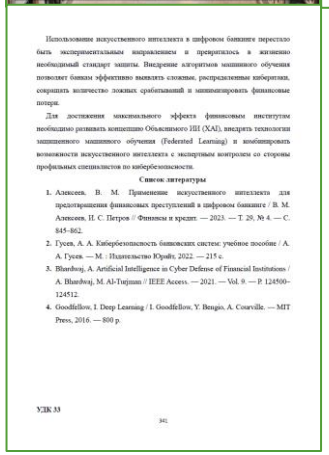

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-1 (том 2) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 07.09.2026.

Dünýä Durdyýewa,
“Bank işi” kafedrasynyň mugallymy

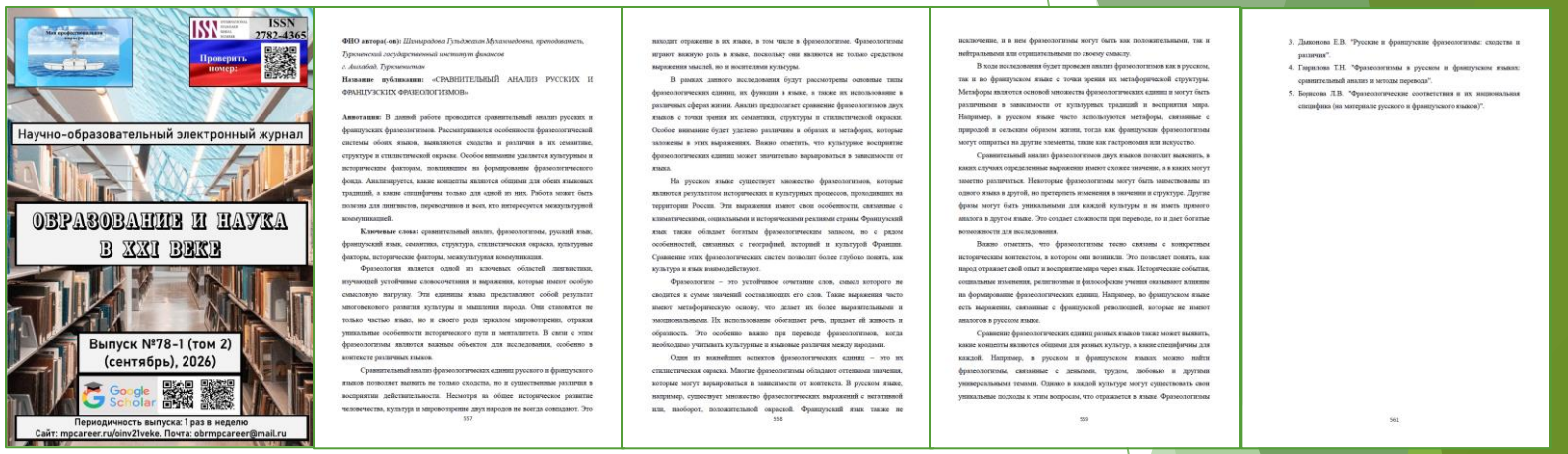
Роль и перспективы цифровых валют центральных банков (CBDC) в национальных и международных банковских расчетах: влияние на традиционную банковскую систему. Стр. 349-355

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Сравнительный анализ русских и французских фразеологизмов. Стр. 557-561

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-1 (том 2) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 07.09.2026.

Güljahan Şamyradowa,
“Daşary ýurt dilleri” kafedrasynyň mugallymy

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Роль цифровых технологий и искусственного интеллекта в стимулировании налогоплательщиков концепция умного налогового администрирования». Стр. 688-694

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-1 (том 2) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 07.09.2026.

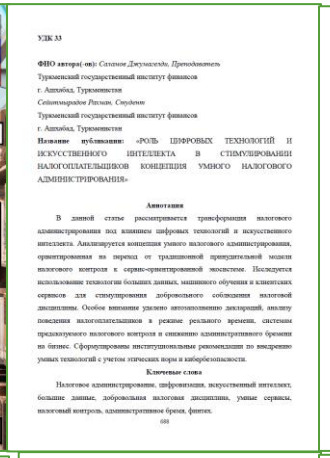

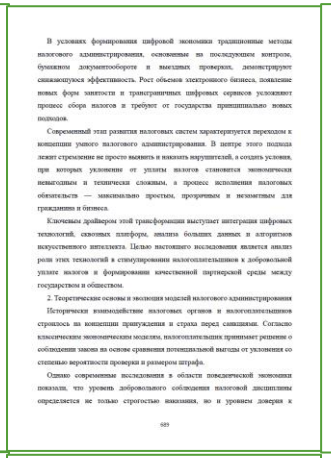
Jumageldi Salamow,
“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň mugallymy

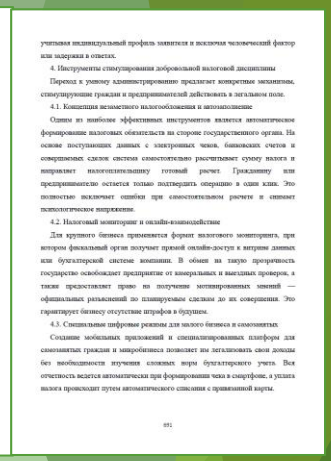
Rahman Seýitmyradow,
“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry, 3 ýyl talyp

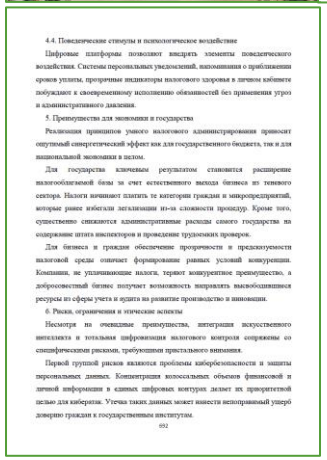

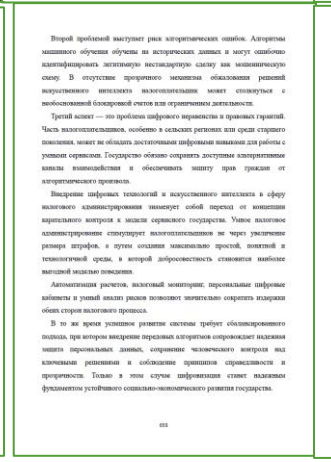

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

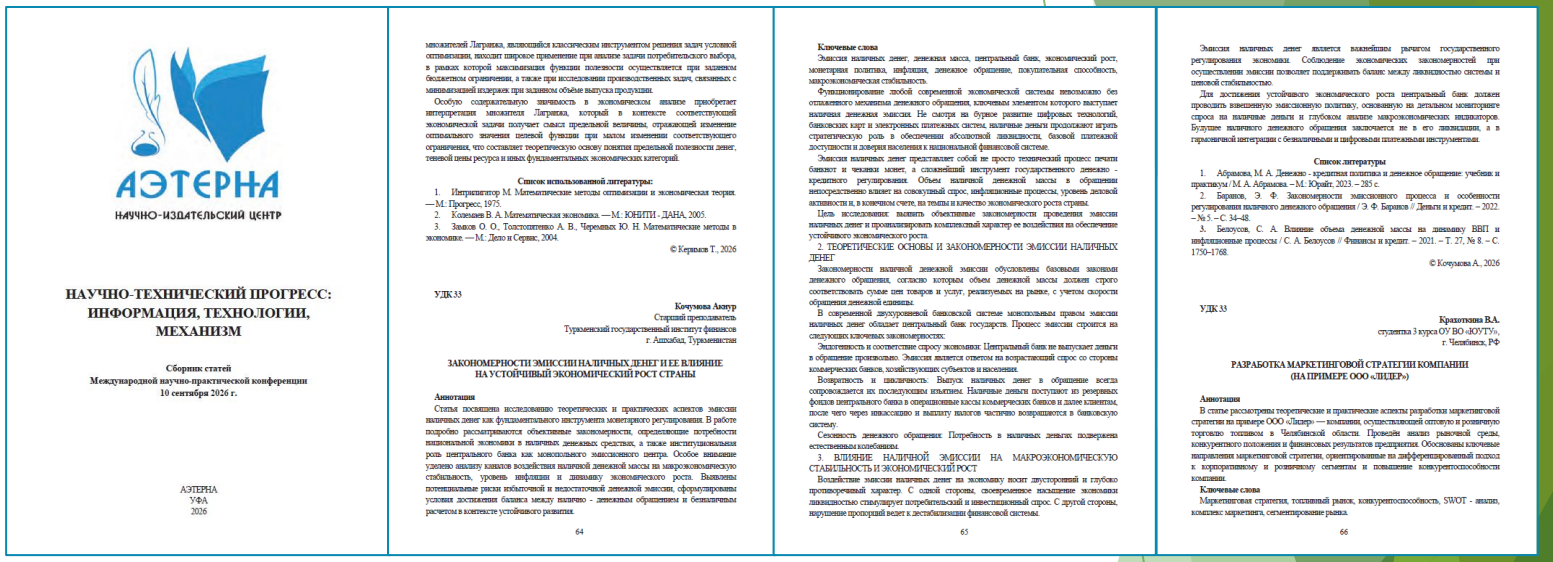
НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС: ИНФОРМАЦИЯ, ТЕХНОЛОГИИ, МЕХАНИЗМ: сборник статей Международной научно-практической конференции (10 сентября 2026 г., г. Иркутск). - Уфа: Аэтерна, 2026. – 204 с.

ISBN 978-5-00249-672-3

Aknur Koçumowa,
“Bank işi” kafedrasynyň uly mugallymy

Закономерности эмиссии наличных денег и ее влияние на устойчивый экономический рост страны. Стр. 64-66

АЭТЕРНА
НАУЧНО-ИЗДАТЕЛЬСКИЙ ЦЕНТР

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС: ИНФОРМАЦИЯ, ТЕХНОЛОГИИ, МЕХАНИЗМ

Сборник статей
Международной научно-практической конференции
10 сентября 2026 г.

АЭТЕРНА
УФА
2026

множителей Лагранжа, являющийся классическим инструментом решения задач условной оптимизации, находит широкое применение при анализе задачи потребительского выбора, в рамках которой максимизация функции полезности осуществляется при заданном бюджетном ограничении, а также при исследовании производственных задач, связанных с минимизацией издержек при заданном объёме выпуска продукции.

Особую содержательную значимость в экономическом анализе приобретает интерпретация множителя Лагранжа, который в контексте соответствующей экономической задачи получает смысл предельной величины, отражающей изменение оптимального значения целевой функции при малом изменении соответствующего ограничения, что составляет теоретическую основу понятия предельной полезности денег, теневой цены ресурса и иных фундаментальных экономических категорий.

Список использованной литературы:

1. Интрилигатор М. Математические методы оптимизации и экономическая теория. —М.: Прогресс, 1975.
2. Колемаев В. А. Математическая экономика. —М.: ЮНИТИ - ДАНА, 2005.
3. Замков О. О., Толстопятенко А. В., Черемных Ю. Н. Математические методы в экономике. —М.: Дело и Сервис, 2004.

© Керимов Т., 2026

УДК 33

Кочумова Акнур
Старший преподаватель
Туркменский государственный институт финансов
г. Ашхабад, Туркменистан

ЗАКОНОМЕРНОСТИ ЭМИССИИ НАЛИЧНЫХ ДЕНЕГ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА УСТОЙЧИВЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ СТРАНЫ

Аннотация

Статья посвящена исследованию теоретических и практических аспектов эмиссии наличных денег как фундаментального инструмента монетарного регулирования. В работе подробно рассматриваются объективные закономерности, определяющие потребности национальной экономики в наличных денежных средствах, а также институциональная роль центрального банка как монопольного эмиссионного центра. Особое внимание уделено анализу каналов воздействия наличной денежной массы на макроэкономическую стабильность, уровень инфляции и динамику экономического роста. Выявлены потенциальные риски избыточной и недостаточной денежной эмиссии, сформулированы условия достижения баланса между налично - денежными обращением и безналичным расчетом в контексте устойчивого развития.

Ключевые слова

Эмиссия наличных денег, денежная масса, центральный банк, экономический рост, монетарная политика, инфляция, денежное обращение, покупательная способность, макроэкономическая стабильность.

Функционирование любой современной экономической системы невозможно без отлаженного механизма денежного обращения, ключевым элементом которого выступает наличная денежная эмиссия. Не смотря на бурное развитие цифровых технологий, банковских карт и электронных платежных систем, наличные деньги продолжают играть стратегическую роль в обеспечении абсолютной ликвидности, базовой платежной доступности и доверия населения к национальной финансовой системе.

Эмиссия наличных денег представляет собой не просто технический процесс печати банкнот и чеканки монет, а сложнейший инструмент государственного денежно - кредитного регулирования. Объем наличной денежной массы в обращении непосредственно влияет на совокупный спрос, инфляционные процессы, уровень деловой активности и, в конечном счете, на темпы и качество экономического роста страны.

Цель исследования: выявить объективные закономерности проведения эмиссии наличных денег и проанализировать комплексный характер ее воздействия на обеспечение устойчивого экономического роста.

2. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ЗАКОНОМЕРНОСТИ ЭМИССИИ НАЛИЧНЫХ ДЕНЕГ

Закономерности наличной денежной эмиссии обусловлены базовыми законами денежного обращения, согласно которым объем денежной массы должен строго соответствовать сумме цен товаров и услуг, реализуемых на рынке, с учетом скорости обращения денежной единицы.

В современной двухуровневой банковской системе монопольным правом эмиссии наличных денег обладает центральный банк государств. Процесс эмиссии строится на следующих ключевых закономерностях:

Эластичность и соответствие спросу экономики: Центральный банк не выпускает деньги в обращение произвольно. Эмиссия является ответом на возрастающий спрос со стороны коммерческих банков, хозяйствующих субъектов и населения.

Возвратность и цикличность: Выпуск наличных денег в обращение всегда сопровождается их последующим изъятием. Наличные деньги поступают из резервных фондов центрального банка в операционные кассы коммерческих банков и далее клиентам, после чего через инкассацию и выплату налогов частично возвращаются в банковскую систему.

Сезонность денежного обращения: Потребность в наличных деньгах подвержена естественным колебаниям.

3. ВЛИЯНИЕ НАЛИЧНОЙ ЭМИССИИ НА МАКРОЭКОНОМИЧЕСКУЮ СТАБИЛЬНОСТЬ И ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ

Воздействие эмиссии наличных денег на экономику носит двусторонний и глубоко противоречивый характер. С одной стороны, своевременное насыщение экономики ликвидностью стимулирует потребительский и инвестиционный спрос. С другой стороны, нарушение пропорций ведет к дестабилизации финансовой системы.

Эмиссия наличных денег является важнейшим рычагом государственного регулирования экономики. Соблюдение экономических закономерностей при осуществлении эмиссии позволяет поддерживать баланс между ликвидностью системы и ценовой стабильностью.

Для достижения устойчивого экономического роста центральный банк должен проводить взвешенную эмиссионную политику, основанную на детальном мониторинге спроса на наличные деньги и глубоком анализе макроэкономических индикаторов. Будущее наличного денежного обращения заключается не в его ликвидации, а в гармоничной интеграции с безналичными и цифровыми платежными инструментами.

Список литературы

1. Абрамова, М. А. Денежно - кредитная политика и денежное обращение: учебник и практикум / М. А. Абрамова. – М.: Юрайт, 2023. – 285 с.
2. Баранов, Э. Ф. Закономерности эмиссионного процесса и особенности регулирования наличного денежного обращения / Э. Ф. Баранов // Деньги и кредит. – 2022. – № 5. – С. 34–48.
3. Безоусов, С. А. Влияние объема денежной массы на динамику ВВП и инфляционные процессы / С. А. Безоусов // Финансы и кредит. – 2021. – Т. 27, № 8. – С. 1750–1768.

© Кочумова А., 2026

УДК 33

Кралоткина В.А.
студентка 3 курса ОУ ВО «ЮУГУ»,
г. Челябинск, РФ

РАЗРАБОТКА МАРКЕТИНГОВОЙ СТРАТЕГИИ КОМПАНИИ (НА ПРИМЕРЕ ООО «ЛИДЕР»)

Аннотация

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты разработки маркетинговой стратегии на примере ООО «Лидер» — компании, осуществляющей оптовую и розничную торговлю топливом в Челябинской области. Проведён анализ рыночной среды, конкурентного положения и финансовых результатов предприятия. Обоснованы ключевые направления маркетинговой стратегии, ориентированные на дифференцированный подход к корпоративному и розничному сегментам и повышение конкурентоспособности компании.

Ключевые слова

Маркетинговая стратегия, топливный рынок, конкурентоспособность, SWOT - анализ, комплекс маркетинга, сегментирование рынка.

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-2 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 14.09.2026.

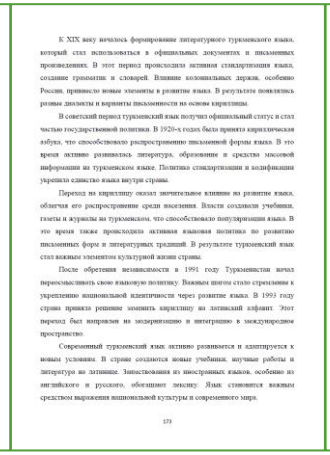

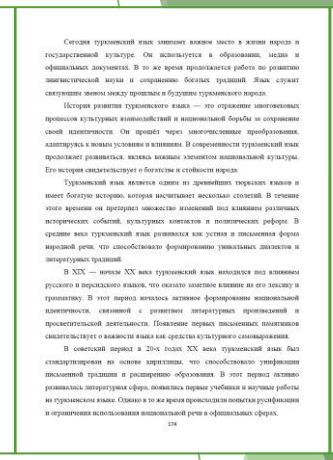
Aýnabat Myradowa,
“Daşary ýurt dilleri” kafedrasynyň mugallym-öwrenijisi

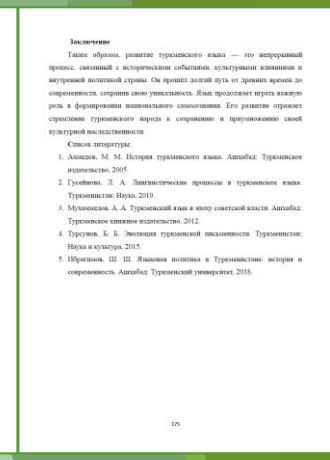
История развития туркменского языка: от древних времен до современности. Стр. 172-175

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

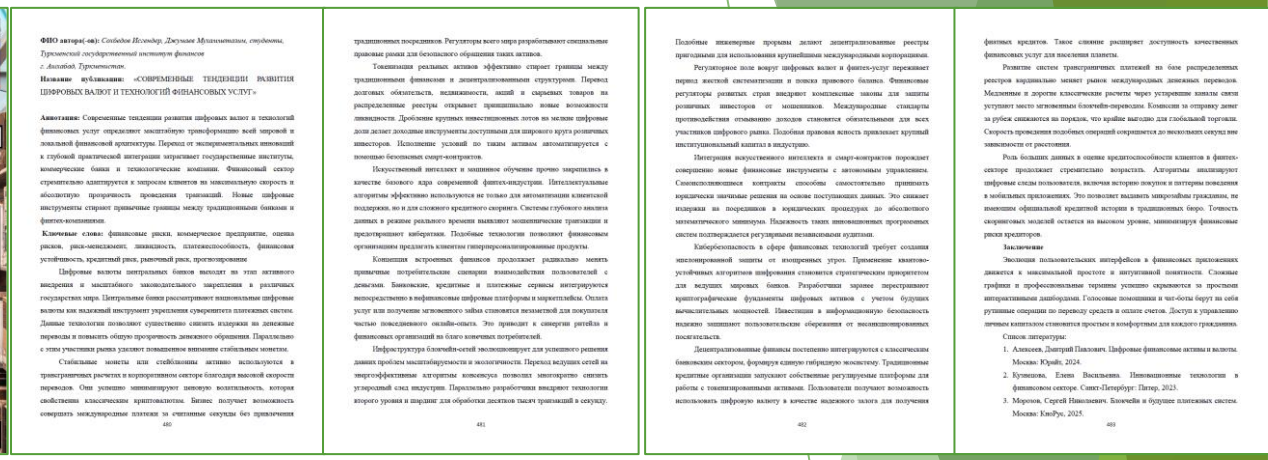
Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-2 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 14.09.2026.

Isgender Sohbedow,
“Maliýe gözegçiligi” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

Современные тенденции развития цифровых валют и технологий финансовых услуг. Стр. 480-483

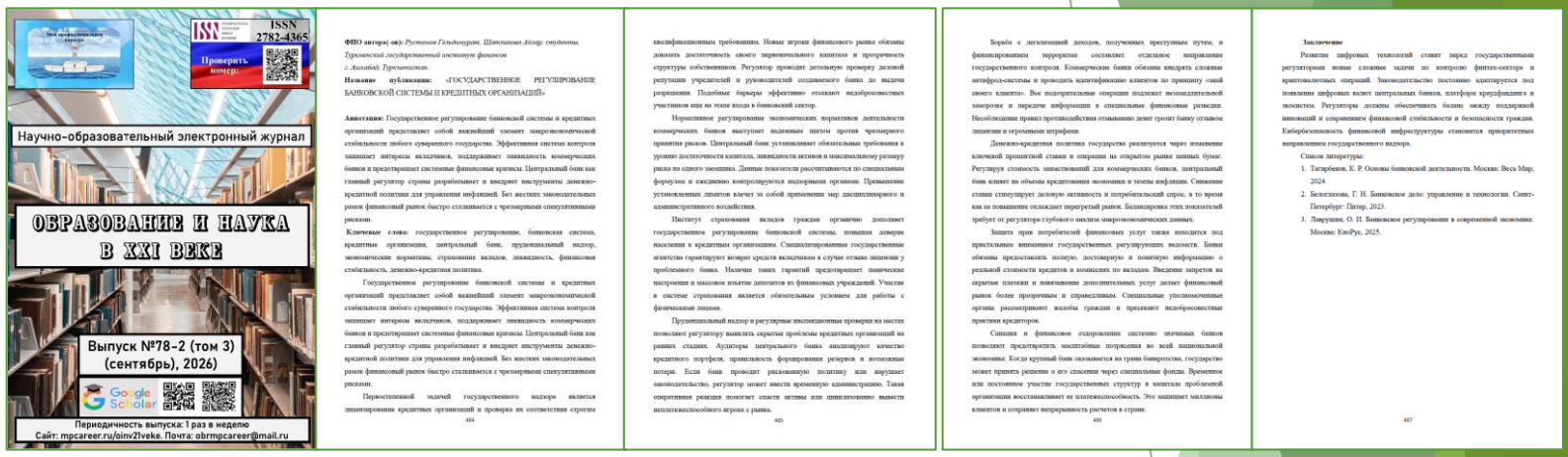

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-2 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 14.09.2026.

Государственное регулирование банковской системы и кредитных организаций. Стр. 484-487

Geldimurat Rustamow,
“Maliýe gözegçiligi” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

Aýlar Şatlykowa,
“Maliýe gözegçiligi” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международные научно-практические конференции: сборник тезисов Международной научно-практической конференции «Научная интеграция: диалог традиций и инноваций» (№26, том 1, 17 сентября 2026 г.) – Кемерово: МНОЦ «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА», 2026 – 50 с.

Английский язык в деловой среде и международная конкурентоспособность предприятий. Стр. 140-146

Aýgül Ataýewa,
“Daşary ýurt dilleri” kafedrasynyň uly mugallymy

Yhlas Akmämmedow,
“Maliýe gözegçiligi” taýýarlyk ugry, 2 ýyl talyp

Leýli Ataýewa,
“Maliýe gözegçiligi” taýýarlyk ugry, 2 ýyl talyp

Güljan Rejepowa,
“Maliýe gözegçiligi” taýýarlyk ugry, 2 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Видные туркменские фольклористы. Стр. 462-465

Международные научно-практические конференции: сборник тезисов Международной научно-практической конференции «Научная интеграция: диалог традиций и инноваций» (№26, том 1, 17 сентября 2026 г.) – Кемерово МНОЦ «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА», 2026 – 50 с.

Aýnabat Myradowa,
“Daşary ýurt dilleri” kafedrasynyň mugallym-öwrenijisi

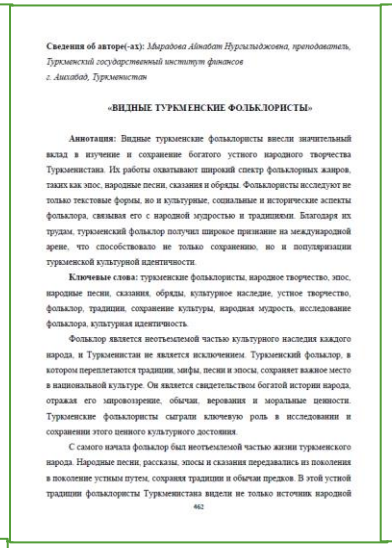

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ЦЕНТР «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА»

МЕЖДУНАРОДНЫЕ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ КОНФЕРЕНЦИИ

СБОРНИК ТЕЗИСОВ

Кемерово
МНОЦ «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА»
№26, 2026

Сведения об авторе(-ах): *Мырадова Айнабат Нурсыльджовна, преподаватель, Туркменский государственный институт финансов г. Ашхабад, Туркменистан*

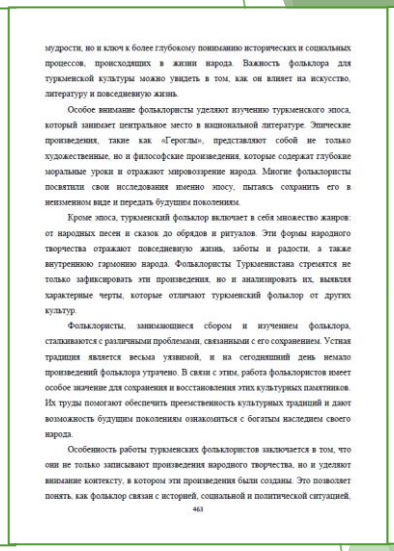
«ВИДНЫЕ ТУРКМЕНСКИЕ ФОЛЬКЛОРИСТЫ»

Аннотация: Видные туркменские фольклористы внесли значительный вклад в изучение и сохранение богатого устного народного творчества Туркменистана. Их работы охватывают широкий спектр фольклорных жанров, таких как эпос, народные песни, сказания и обряды. Фольклористы исследуют не только текстовые формы, но и культурные, социальные и исторические аспекты фольклора, связывая его с народной мудростью и традициями. Благодаря их трудам, туркменский фольклор получил широкое признание на международной арене, что способствовало не только сохранению, но и популяризации туркменской культурной идентичности.

Ключевые слова: туркменские фольклористы, народное творчество, эпос, народные песни, сказания, обряды, культурное наследие, устное творчество, фольклор, традиции, сохранение культуры, народная мудрость, исследование фольклора, культурная идентичность.

Фольклор является неотъемлемой частью культурного наследия каждого народа, и Туркменистан не является исключением. Туркменский фольклор, в котором переплетаются традиции, мифы, песни и эпосы, сохраняет важное место в национальной культуре. Он является свидетельством богатой истории народа, отражая его мировоззрение, обычаи, верования и моральные ценности. Туркменские фольклористы сыграли ключевую роль в исследовании и сохранении этого ценного культурного достояния.

С самого начала фольклор был неотъемлемой частью жизни туркменского народа. Народные песни, рассказы, эпосы и сказания передавались из поколения в поколение устным путем, сохраняя традиции и обычаи предков. В этой устной традиции фольклористы Туркменистана видели не только источник народной

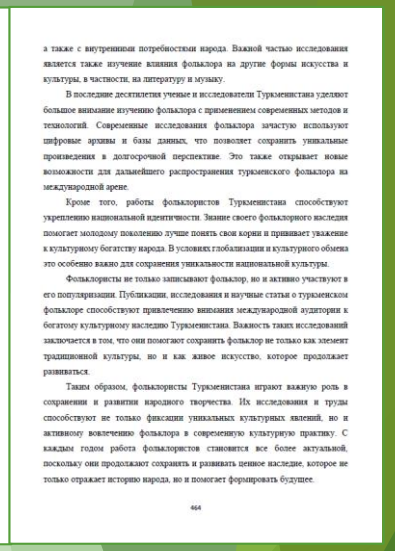
мудрости, но и ключ к более глубокому пониманию исторических и социальных процессов, происходящих в жизни народа. Важность фольклора для туркменской культуры можно увидеть в том, как он влияет на искусство, литературу и повседневную жизнь.

Особое внимание фольклористы уделяют изучению туркменского эпоса, который занимает центральное место в национальной литературе. Эпические произведения, такие как «Героглы», представляют собой не только художественные, но и философские произведения, которые содержат глубокие моральные уроки и отражают мировоззрение народа. Многие фольклористы посвятили свои исследования именно эпосу, пытаясь сохранить его в неизменном виде и передать будущим поколениям.

Кроме эпоса, туркменский фольклор включает в себя множество жанров: от народных песен и сказок до обрядов и ритуалов. Эти формы народного творчества отражают повседневную жизнь, заботы и радости, а также внутреннюю гармонию народа. Фольклористы Туркменистана стремятся не только зафиксировать эти произведения, но и анализировать их, выявляя характерные черты, которые отличают туркменский фольклор от других культур.

Фольклористы, занимающиеся сбором и изучением фольклора, сталкиваются с различными проблемами, связанными с его сохранением. Устная традиция является весьма уязвимой, и на сегодняшний день немало произведений фольклора утрачено. В связи с этим, работа фольклористов имеет особое значение для сохранения и восстановления этих культурных памятников. Их труды помогают обеспечить преемственность культурных традиций и дают возможность будущим поколениям ознакомиться с богатым наследием своего народа.

Особенность работы туркменских фольклористов заключается в том, что они не только записывают произведения народного творчества, но и уделяют внимание контексту, в котором эти произведения были созданы. Это позволяет понять, как фольклор связан с историей, социальной и политической ситуацией,

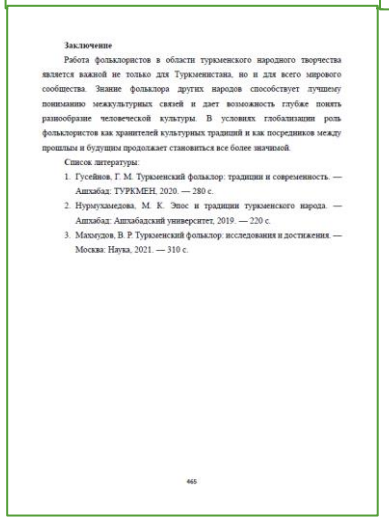
а также с внутренними потребностями народа. Важной частью исследования является также изучение влияния фольклора на другие формы искусства и культуры, в частности, на литературу и музыку.

В последние десятилетия ученые и исследователи Туркменистана уделяют большое внимание изучению фольклора с применением современных методов и технологий. Современные исследования фольклора зачастую используют цифровые архивы и базы данных, что позволяет сохранить уникальные произведения в долгосрочной перспективе. Это также открывает новые возможности для дальнейшего распространения туркменского фольклора на международной арене.

Кроме того, работы фольклористов Туркменистана способствуют укреплению национальной идентичности. Знание своего фольклорного наследия помогает молодому поколению лучше понять свои корни и проявляет уважение к культурному богатству народа. В условиях глобализации и культурного обмена это особенно важно для сохранения уникальности национальной культуры.

Фольклористы не только записывают фольклор, но и активно участвуют в его популяризации. Публикации, исследования и научные статьи о туркменском фольклоре способствуют привлечению внимания международной аудитории к богатому культурному наследию Туркменистана. Важность таких исследований заключается в том, что они помогают сохранить фольклор не только как элемент традиционной культуры, но и как живое искусство, которое продолжает развиваться.

Таким образом, фольклористы Туркменистана играют важную роль в сохранении и развитии народного творчества. Их исследования и труды способствуют не только фиксации уникальных культурных явлений, но и активному вовлечению фольклора в современную культурную практику. С каждым годом работа фольклористов становится все более актуальной, поскольку они продолжают сохранять и развивать ценное наследие, которое не только отражает историю народа, но и помогает формировать будущее.

Заключение

Работа фольклористов в области туркменского народного творчества является важной не только для Туркменистана, но и для всего мирового сообщества. Знание фольклора других народов способствует лучшему пониманию межкультурных связей и дает возможность глубже понять разнообразие человеческой культуры. В условиях глобализации роль фольклористов как хранителей культурных традиций и как посредников между прошлым и будущим продолжает становиться все более значимой.

Список литературы:

1. Гусейнов, Г. М. Туркменский фольклор: традиции и современность. — Ашхабад: ТУРКМЕН, 2020. — 280 с.
2. Нурмухамедова, М. К. Эпос и традиции туркменского народа. — Ашхабад: Ашхабадский университет, 2019. — 220 с.
3. Махтеудов, В. Р. Туркменский фольклор: исследования и достижения. — Москва: Наука, 2021. — 310 с.

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международные научно-практические конференции: сборник тезисов Международной научно-практической конференции «Научная интеграция: диалог традиций и инноваций» (№26, том 1, 17 сентября 2026 г.) – Кемерово: МНОЦ «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА», 2026 – 50 с.

Gözel Mätiýewa, “Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň mugallymy

Оптимизация инвестиционного портфеля и управление рисками на базе современной портфельной теории. Стр. 507-511

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ЦЕНТР «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА»

МЕЖДУНАРОДНЫЕ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ КОНФЕРЕНЦИИ

СБОРНИК ТЕЗИСОВ

Кемерово
МНОЦ «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА»
№26, 2026

УДК 33

Сведения об автоpе(-ах): *Мятиева Гозел, Преподаватель Туркменский государственный институт финансов г. Ашхабад, Туркменистан*

«ОПТИМИЗАЦИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОРТФЕЛЯ И УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ НА БАЗЕ СОВРЕМЕННОЙ ПОРТФЕЛЬНОЙ ТЕОРИИ»

Аннотация

В данной статье рассматриваются ключевые теоретические и практические аспекты инвестиционного анализа и портфельного инвестирования в условиях высокой волатильности современных финансовых рынков. Особое внимание уделено современной портфельной теории Гарри Марковица, концептуальной оценке соотношения доходности и риска с помощью показателя Шарпа, а также модели оценки финансовых активов. Проанализирована логика процесса диверсификации, показана роль некоррелированных активов в снижении портфельного риска, а также описана оптимальная структура портфеля, адаптированная к условиям современной макроэкономической нестабильности.

Ключевые слова

Инвестиционный анализ, портфельное управление, диверсификация, современная портфельная теория, эффективная граница, коэффициент Шарпа, модель оценки финансовых активов, риск и доходность, хеджирование.

В современной мировой экономике процессы управления капиталом требуют применения систематизированных, логически обоснованных подходов. Волатильность финансовых рынков, инфляционные риски и геополитическая нестабильность делают традиционное интуитивное инвестирование неэффективным и опасным. В этих условиях центральное место в концепции

507

корпоративных и частных финансов занимает инвестиционный анализ и управление портфелем.

Основная цель портфельного управления заключается не просто в максимальном увеличении доходности, а в достижении оптимального баланса между ожидаемой доходностью и допустимым уровнем риска. Фундамент для этого был заложен во второй половине двадцатого века, однако методы портфельного анализа продолжают эволюционировать, адаптируясь под новые классы активов, включая цифровые инструменты, фонды недвижимости и экологически ориентированные инвестиции.

1. Фундаментальные основы инвестиционного анализа

Инвестиционный анализ представляет собой комплексное исследование финансовых инструментов и рыночной конъюнктуры с целью принятия обоснованных решений. В практике финансового рынка выделяют два базовых подхода.

Первый подход — это фундаментальный анализ. Он оценивает внутреннюю истинную стоимость актива на основе микро- и макроэкономических показателей, таких как валовый внутренний продукт, уровень процентных ставок, выручка и чистая прибыль компании, свободный денежный поток и различные финансовые коэффициенты.

Второй подход — это технический анализ. Он исследует исключительно динамику цен и объемов торгов на рынке для определения оптимальных точек входа в позицию и выхода из нее.

При формировании долгосрочного инвестиционного портфеля определяющую роль играет именно фундаментальный анализ, поскольку он позволяет выявить недооцененные или переоцененные рынком финансовые инструменты.

2. Современная портфельная теория Гарри Марковица

В середине двадцатого века Гарри Марковиц заложил основы современной портфельной теории. Главный вывод его исследований заключается в том, что

508

риск отдельного актива следует рассматривать не изолированно, а с точки зрения его вклада в общий риск всего портфеля.

Ожидаемая доходность портфеля складывается из средневзвешенных показателей доходности каждого входящего в него актива. В свою очередь, общий риск портфеля зависит не только от индивидуальной изменчивости цен отдельных бумаг, но и от характера взаимосвязи между ними, то есть от степени их корреляции.

Если активы в портфеле не изменяются в цене абсолютно одинаково, общий риск портфеля становится ниже, чем средний риск входящих в него ценных бумаг. Это явление в финансовой науке называется эффектом диверсификации. На графике эффективной границы Марковица наглядно демонстрируется, как комбинация активов с разным уровнем риска позволяет сформировать портфель с максимальной доходностью при минимально возможном уровне колебаний стоимости.

3. Концепции оценки рисков и эффективности управления

Для практической реализации портфельного управления используются фундаментальные теоретические модели оценки рисков.

Одной из центральных концепций является модель оценки финансовых активов, разработанная Уильямом Шарпом. Данная модель разделяет общий риск на две категории: систематический и несистематический. Систематический риск обусловлен общими макроэкономическими факторами и влияет на весь рынок в целом, поэтому его невозможно устранить простым увеличением количества бумаг. Несистематический риск связан с конкретной компанией или отраслью и успешно снижается путем грамотной диверсификации.

Для оценки качества управления капиталом применяется показатель эффективности Шарпа. Он показывает, какую дополнительную доходность получает инвестор на каждую единицу принятого на себя риска сверх гарантированной безрисковой ставки. Чем выше значение данного показателя, тем более эффективно распределен капитал.

509

4. Стратегии портфельного управления и ребалансировка

В практике инвестирования выделяют две основные стратегии управления капиталом.

Пассивная стратегия направлена на точное повторение динамики выбранного рыночного индекса. Она характеризуется низкими уровнями издержек, минимальной частотой совершения сделок и опирается на концепцию эффективного рынка, согласно которой обойти рынок в долгосрочной перспективе крайне затруднительно.

Активная стратегия предполагает постоянный поиск неэффективностей на рынке, выбор отдельных перспективных ценных бумаг и попытку опередить среднерыночную доходность. Эта стратегия требует значительных затрат времени, глубокой аналитической работы и сопряжена с более высокими операционными комиссиями.

Независимо от выбранной стратегии, со временем первоначальная структура портфеля нарушается из-за неравномерного изменения стоимости активов. Для восстановления исходного баланса проводится процедура ребалансировки. Она заключается в частичной продаже выросших в цене активов и покупке отстающих, что позволяет зафиксировать прибыль и сохранить целевой уровень риска.

5. Практические принципы формирования сбалансированного портфеля

В современных макроэкономических условиях сбалансированный портфель обычно строится из сочетания нескольких ключевых классов активов.

Наибольшую долю традиционно занимают акции широкого рынка, которые обеспечивают долгосрочный рост капитала за счет развития бизнеса и выплаты дивидендов.

Вторую по значимости роль играют государственные и надежные корпоративные облигации. Они генерируют стабильный купонный доход и выступают амортизатором в периоды падения фондового рынка.

510

Для защиты капитала от инфляционных шоков и геополитической нестабильности в структуру портфеля включаются драгоценные металлы, прежде всего золото.

Оставшаяся часть капитала удерживается в виде высоколиквидных денежных эквивалентов или инструментов денежного рынка, что дает инвестору возможность гибко проводить ребалансировку и докупать подешевевшие активы во время рыночных спадов.

Инвестиционный анализ и управление портфелем представляют собой не поиск отдельного идеального актива, а научный подход к конструированию гармоничной системы финансовых инструментов.

Применение современной портфельной теории и моделей оценки риска позволяет инвесторам защитить капитал от несистематических факторов за счет грамотной диверсификации. На современном этапе ключевым фактором успеха становится не столько точное прогнозирование движения отдельных ценных бумаг, сколько строгое соблюдение инвестиционной дисциплины, своевременная ребалансировка и учет глобальных экономических тенденций.

Список литературы

1. Марковиц Г. Выбор портфеля: Эффективная диверсификация инвестиций. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2015. — 288 с.
2. Шарп У. Ф., Александер Г. Дж., Бэйли В. В. Инвестиции: Пер. с англ. — М.: ИНФРА-М, 2021. — 1028 с.
3. Боди З., Кейн А., Маркус А. Принципы инвестиций. — 10-е изд. — М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2018. — 1008 с.

511

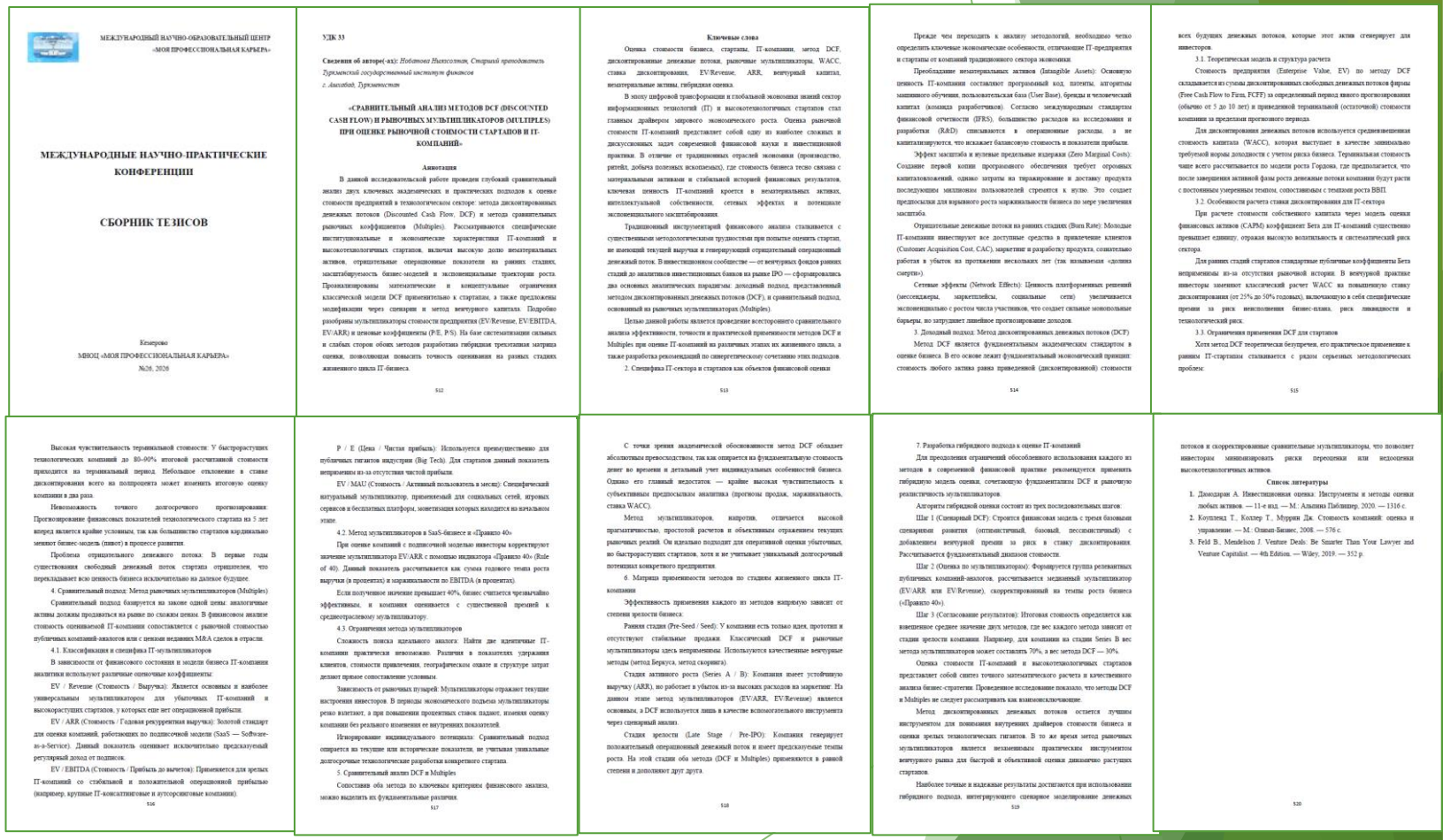
DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международные научно-практические конференции: сборник тезисов Международной научно-практической конференции «Научная интеграция: диалог традиций и инноваций» (№26, том 1, 17 сентября 2026 г.) – Кемерово: МНОЦ «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА», 2026 – 50 с.

Nyýazsoltan Nobatowa,
“Buhgalterçilik hasaba alnyşy” kafedrasynyň uly mugallymy

Сравнительный анализ методов DCF (Discounted Cash Flow) и рыночных мультипликаторов (Multiples) при оценке рыночной стоимости стартапов и IT-компаний. Стр. 512-520

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ЦЕНТР «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА»

МЕЖДУНАРОДНЫЕ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ КОНФЕРЕНЦИИ

СБОРНИК ТЕЗИСОВ

Кемерово
МНОЦ «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА»
№26, 2026

УДК 33

Сведения об авторе(-ах): *Нобатова Нуязсолтан, Старший преподаватель Туркменский государственный институт финансов г. Ашхабад, Туркменистан*

«СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ МЕТОДОВ DCF (DISCOUNTED CASH FLOW) И РЫНОЧНЫХ МУЛЬТИПЛИКАТОРОВ (MULTIPLES) ПРИ ОЦЕНКЕ РЫНОЧНОЙ СТОИМОСТИ СТАРТАПОВ И IT-КОМПАНИЙ»

Аннотация

В данной исследовательской работе проведен глубокий сравнительный анализ двух ключевых академических и практических подходов к оценке стоимости предприятий в технологическом секторе: метода дисконтированных денежных потоков (Discounted Cash Flow, DCF) и метода сравнительных рыночных коэффициентов (Multiples). Рассматриваются специфические институциональные и экономические характеристики IT-компаний и высокотехнологичных стартапов, включая высокую долю нематериальных активов, отрицательные операционные показатели на ранних стадиях, масштабируемость бизнес-моделей и экспоненциальные траектории роста. Проанализированы математические и концептуальные ограничения классической модели DCF применительно к стартапам, а также предложены модификации через сценарии и метод венчурного капитала. Подробно разобраны мультипликаторы стоимости предприятия (EV/Revenue, EV/EBITDA, EV/ARR) и ценовые коэффициенты (P/E, P/S). На базе систематизации сильных и слабых сторон обоих методов разработана гибридная трехэтапная матрица оценки, позволяющая повысить точность оценивания на разных стадиях жизненного цикла IT-бизнеса.

Ключевые слова

Оценка стоимости бизнеса, стартапы, IT-компании, метод DCF, дисконтированные денежные потоки, рыночные мультипликаторы, WACC, ставка дисконтирования, EV/Revenue, ARR, венчурный капитал, нематериальные активы, гибридная оценка.

В эпоху цифровой трансформации и глобальной экономики знаний сектор информационных технологий (IT) и высокотехнологичных стартапов стал главным драйвером мирового экономического роста. Оценка рыночной стоимости IT-компаний представляет собой одну из наиболее сложных и дискуссионных задач современной финансовой науки и инвестиционной практики. В отличие от традиционных отраслей экономики (производство, ритейл, добыча полезных ископаемых), где стоимость бизнеса тесно связана с материальными активами и стабильной историей финансовых результатов, ключевая ценность IT-компаний кроется в нематериальных активах, интеллектуальной собственности, сетевых эффектах и потенциале экспоненциального масштабирования.

Традиционный инструментарий финансового анализа сталкивается с существенными методологическими трудностями при попытке оценить стартап, не имеющий текущей выручки и генерирующий отрицательный операционный денежный поток. В инвестиционном сообществе — от венчурных фондов ранних стадий до аналитиков инвестиционных банков на рынке IPO — сформировались два основных аналитических парадигмы: доходный подход, представленный методом дисконтированных денежных потоков (DCF), и сравнительный подход, основанный на рыночных мультипликаторах (Multiples).

Целью данной работы является проведение всестороннего сравнительного анализа эффективности, точности и практической применимости методов DCF и Multiples при оценке IT-компаний на различных этапах их жизненного цикла, а также разработка рекомендаций по синергетическому сочетанию этих подходов.

2. Специфика IT-сектора и стартапов как объектов финансовой оценки

Прежде чем переходить к анализу методологий, необходимо четко определить ключевые экономические особенности, отличающие IT-предприятия и стартапы от компаний традиционного сектора экономики.

Преобладание нематериальных активов (Intangible Assets): Основную ценность IT-компании составляют программный код, патенты, алгоритмы машинного обучения, пользовательская база (User Base), бренды и человеческий капитал (команда разработчиков). Согласно международным стандартам финансовой отчетности (IFRS), большинство расходов на исследования и разработки (R&D) списываются в операционные расходы, а не капитализируются, что искажает балансовую стоимость и показатели прибыли.

Эффект масштаба и нулевые предельные издержки (Zero Marginal Costs): Создание первой копии программного обеспечения требует огромных капиталовложений, однако затраты на тиражирование и доставку продукта последующим миллионам пользователей стремятся к нулю. Это создает предпосылки для взрывного роста маржинальности бизнеса по мере увеличения масштаба.

Отрицательные денежные потоки на ранних стадиях (Burn Rate): Молодые IT-компании инвестируют все доступные средства в привлечение клиентов (Customer Acquisition Cost, CAC), маркетинг и разработку продукта, сознательно работая в убыток на протяжении нескольких лет (так называемая «долина смерти»).

Сетевые эффекты (Network Effects): Ценность платформенных решений (мессенджеры, маркетплейсы, социальные сети) увеличивается экспоненциально с ростом числа участников, что создает сильные монопольные барьеры, но затрудняет линейное прогнозирование доходов.

3. Доходный подход: Метод дисконтированных денежных потоков (DCF)

Метод DCF является фундаментальным академическим стандартом в оценке бизнеса. В его основе лежит фундаментальный экономический принцип: стоимость любого актива равна приведенной (дисконтированной) стоимости всех будущих денежных потоков, которые этот актив сгенерирует для инвесторов.

3.1. Теоретическая модель и структура расчета

Стоимость предприятия (Enterprise Value, EV) по методу DCF складывается из суммы дисконтированных свободных денежных потоков фирмы (Free Cash Flow to Firm, FCFF) за определенный период явного прогнозирования (обычно от 5 до 10 лет) и приведенной терминальной (остаточной) стоимости компании за пределами прогнозного периода.

Для дисконтирования денежных потоков используется средневзвешенная стоимость капитала (WACC), которая выступает в качестве минимально требуемой нормы доходности с учетом риска бизнеса. Терминальная стоимость чаще всего рассчитывается по модели роста Гордона, где предполагается, что после завершения активной фазы роста денежные потоки компании будут расти с постоянным умеренным темпом, сопоставимым с темпами роста ВВП.

3.2. Особенности расчета ставки дисконтирования для IT-сектора

При расчете стоимости собственного капитала через модель оценки финансовых активов (CAPM) коэффициент Бета для IT-компаний существенно превышает единицу, отражая высокую волатильность и систематический риск сектора.

Для ранних стадий стартапов стандартные публичные коэффициенты Бета неприменимы из-за отсутствия рыночной истории. В венчурной практике инвесторы заменяют классический расчет WACC на повышенную ставку дисконтирования (от 25% до 50% годовых), включающую в себя специфические премии за риск неисполнения бизнес-плана, риск ликвидности и технологический риск.

3.3. Ограничения применения DCF для стартапов

Хотя метод DCF теоретически безупречен, его практическое применение к ранним IT-стартапам сталкивается с рядом серьезных методологических проблем:

Высокая чувствительность терминальной стоимости: У быстрорастущих технологических компаний до 80–90% итоговой рассчитанной стоимости приходится на терминальный период. Небольшое отклонение в ставке дисконтирования всего на полпроцента может изменить итоговую оценку компании в два раза.

Невозможность точного долгосрочного прогнозирования: Прогнозирование финансовых показателей технологического стартапа на 5 лет вперед является крайне условным, так как большинство стартапов кардинально меняют бизнес-модель (пивот) в процессе развития.

Проблема отрицательного денежного потока: В первые годы существования свободный денежный поток стартапа отрицателен, что překладывает всю ценность бизнеса исключительно на далекое будущее.

4. Сравнительный подход: Метод рыночных мультипликаторов (Multiples)

Сравнительный подход базируется на законе одной цены: аналогичные активы должны продаваться на рынке по сложим ценам. В финансовом анализе стоимость оцениваемой IT-компании сопоставляется с рыночной стоимостью публичных компаний-аналогов или с ценами недавних M&A сделок в отрасли.

4.1. Классификация и специфика IT-мультипликаторов

В зависимости от финансового состояния и модели бизнеса IT-компании аналитики используют различные оценочные коэффициенты:

EV / Revenue (Стоимость / Выручка): Является основным и наиболее универсальным мультипликатором для убыточных IT-компаний и высокорастущих стартапов, у которых еще нет операционной прибыли.

EV / ARR (Стоимость / Годовая рекуррентная выручка): Золотой стандарт для оценки компаний, работающих по подписочной модели (SaaS — Software-as-a-Service). Данный показатель оценивает исключительно предсказуемый регулярный доход от подписок.

EV / EBITDA (Стоимость / Прибыль до вычетов): Применяется для зрелых IT-компаний со стабильной и положительной операционной прибылью (например, крупные IT-консалтинговые и аутсорсинговые компании).

P / E (Цена / Чистая прибыль): Используется преимущественно для публичных гигантов индустрии (Big Tech). Для стартапов данный показатель неприменим из-за отсутствия чистой прибыли.

EV / MAU (Стоимость / Активный пользователь в месяц): Специфический натуральный мультипликатор, применяемый для социальных сетей, игровых сервисов и бесплатных платформ, монетизация которых находится на начальном этапе.

4.2. Метод мультипликаторов в SaaS-бизнесе и «Правило 40»

При оценке компаний с подписочной моделью инвесторы корректируют значение мультипликатора EV/ARR с помощью индикатора «Правило 40» (Rule of 40). Данный показатель рассчитывается как сумма годового темпа роста выручки (в процентах) и маржинальности по EBITDA (в процентах).

Если полученное значение превышает 40%, бизнес считается чрезвычайно эффективным, и компания оценивается с существенной премией к среднеотраслевому мультипликатору.

4.3. Ограничения метода мультипликаторов

Сложность поиска идеального аналога: Найти две идентичные IT-компании практически невозможно. Различия в показателях удержания клиентов, стоимости привлечения, географическом охвате и структуре затрат делают прямое сопоставление условным.

Зависимость от рыночных пузырей: Мультипликаторы отражают текущие настроения инвесторов. В периоды экономического подъема мультипликаторы резко взлетают, а при повышении процентных ставок падают, изменяя оценку компании без реального изменения ее внутренних показателей.

Игнорирование индивидуального потенциала: Сравнительный подход опирается на текущие или исторические показатели, не учитывая уникальные долгосрочные технологические разработки конкретного стартапа.

5. Сравнительный анализ DCF и Multiples

Сопоставив оба метода по ключевым критериям финансового анализа, можно выделить их фундаментальные различия.

С точки зрения академической обоснованности метод DCF обладает абсолютным превосходством, так как опирается на фундаментальную стоимость денег во времени и детальный учет индивидуальных особенностей бизнеса. Однако его главный недостаток — крайне высокая чувствительность к субъективным предпосылкам аналитика (прогнозы продаж, маржинальность, ставка WACC).

Метод мультипликаторов, напротив, отличается высокой прагматичностью, простотой расчетов и объективным отражением текущих рыночных реалий. Он идеально подходит для оперативной оценки убыточных, но быстрорастущих стартапов, хотя и не учитывает уникальный долгосрочный потенциал конкретного предприятия.

6. Матрица применимости методов по стадиям жизненного цикла IT-компании

Эффективность применения каждого из методов напрямую зависит от степени зрелости бизнеса.

Ранняя стадия (Pre-Seed / Seed): У компании есть только идея, прототип и отсутствуют стабильные продажи. Классический DCF и рыночные мультипликаторы здесь неприменимы. Используются качественные венчурные методы (метод Беркуса, метод скоринга).

Стадия активного роста (Series A / B): Компания имеет устойчивую выручку (ARR), но работает в убыток из-за высоких расходов на маркетинг. На данном этапе метод мультипликаторов (EV/ARR, EV/Revenue) является основным, а DCF используется лишь в качестве вспомогательного инструмента через сценарный анализ.

Стадия зрелости (Late Stage / Pre-IPO): Компания генерирует положительный операционный денежный поток и имеет предсказуемые темпы роста. На этой стадии оба метода (DCF и Multiples) применяются в равной степени и дополняют друг друга.

7. Разработка гибридного подхода к оценке IT-компаний

Для преодоления ограничений обособленного использования каждого из методов в современной финансовой практике рекомендуется применять гибридную модель оценки, сочетающую фундаментализм DCF и рыночную реалистичность мультипликаторов.

Алгоритм гибридной оценки состоит из трех последовательных шагов:

Шаг 1 (Сценарный DCF): Строится финансовая модель с тремя базовыми сценариями развития (оптимистичный, базовый, пессимистичный) с добавлением венчурной премии за риск в ставку дисконтирования. Рассчитывается фундаментальный диапазон стоимости.

Шаг 2 (Оценка по мультипликаторам): Формируется группа релевантных публичных компаний-аналогов, рассчитывается медианный мультипликатор (EV/ARR или EV/Revenue), скорректированный на темпы роста бизнеса («Правило 40»).

Шаг 3 (Согласование результатов): Итоговая стоимость определяется как взвешенное среднее значение двух методов, где вес каждого метода зависит от стадии зрелости компании. Например, для компании на стадии Series B вес метода мультипликаторов может составлять 70%, а вес метода DCF — 30%.

Оценка стоимости IT-компаний и высокотехнологичных стартапов представляет собой синтез точного математического расчета и качественного анализа бизнес-стратегии. Проведенное исследование показало, что методы DCF и Multiples не следует рассматривать как взаимоисключающие.

Метод дисконтированных денежных потоков остается лучшим инструментом для понимания внутренних драйверов стоимости бизнеса и оценки зрелых технологических гигантов. В то же время метод рыночных мультипликаторов является незаменимым практическим инструментом венчурного рынка для быстрой и объективной оценки динамично растущих стартапов.

Наиболее точные и надежные результаты достигаются при использовании гибридного подхода, интегрирующего сценарное моделирование денежных потоков и скорректированные сравнительные мультипликаторы, что позволяет инвесторам минимизировать риски переплаты или недооценки высокотехнологичных активов.

Список литературы

1. Дамодаран А. Инвестиционная оценка: Инструменты и методы оценки любых активов. — 11-е изд. — М.: Альпина Паблишер, 2020. — 1316 с.
2. Коупленд Т., Коллер Т., Муррин Дж. Стоимость компаний: оценка и управление. — М.: Олимп-Бизнес, 2008. — 576 с.
3. Feld B., Mendelson J. Venture Deals: Be Smarter Than Your Lawyer and Venture Capitalist. — 4th Edition. — Wiley, 2019. — 352 p.

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международные научно-практические конференции: сборник тезисов Международной научно-практической конференции «Научная интеграция: диалог традиций и инноваций» (№26, том 1, 17 сентября 2026 г.) – Кемерово: МНОЦ «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА», 2026 – 50 с.

Махтумкули Фраги как выдающийся представитель Туркменской литературы и носитель общечеловеческих ценностей. Стр. 574-580

Nurgözel Myratdurdyýewa,
“Jemgyýeti öwreniş ylymlary” kafedrasynyň uly mugallymy

Täçnabat Gulberdiýewa,
“Jemgyýeti öwreniş ylymlary” kafedrasynyň mugallymy

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 2) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Ýazgül Akyýewa,
“Daşary ýurt dilleri” kafedrasynyň uly mugallymy

Modern teaching methods and pedagogical approaches in English language education.
Стр. 473-749

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Gurbanmyrat Gurbanmyradow,
“Maliýe” kafedrasynyň mugallymy

Влияние развития цифровых финансовых услуг на эффективность финансовой системы. Стр. 173-178

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Новые возможности развития предпринимательства в условиях цифровой экономики. Стр. 179-184

Gurbanmyrat Gurbanmyradow,
“Maliýe” kafedrasynyň mugallymy

Abadangözel Ataýewa,
“Maliýe menejmenti” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Эффективные пути управления финансовыми средствами предприятия.
Стр. 185-190

Batyr Gutlymyradow,
“Maliýe” kafedrasynyň mugallymy

Abadangözel Ataýewa,
“Maliýe menejmenti” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Прибыль и особенности её увеличения. Стр. 201-206

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Batyr Gutlymyradow,
“Maliýe” kafedrasynyň mugallymy

Çynar Maksatmyradowa,
“Maliýe menejmenti” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Особенности налогообложения кредитных учреждений в Туркменистане. Стр. 216-221

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Batyr Gutlymyradow,
“Maliýe” kafedrasynyň mugallymy

Oguldolan Mürrükowa,
“Maliýe menejmenti” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Значение XXVII конференции гуманитарной ассоциации туркмен мира в развитии культурно-гуманитарных связей туркмен мира. Стр. 222-228

Jahan Saparowa,
“Jemgyýeti öwreniş ylymlary” kafedrasynyň uly mugallymy

Söhbet Seýidow,
“Maliýe menejmenti” taýýarlyk ugry, 2 ýyl talyp

Aýjeren Bäşimowa,
“Maliýe menejmenti” taýýarlyk ugry, 2 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Значение семинара «С5+1: надёжный искусственный интеллект и цифровизация» в развитии цифрового сотрудничества в центральной Азии. Стр. 229-235

Jahan Saparowa,
“Jemgyýeti öwreniş ylymlary” kafedrasynyň uly mugallymy

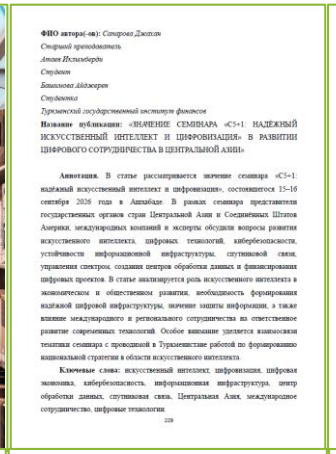

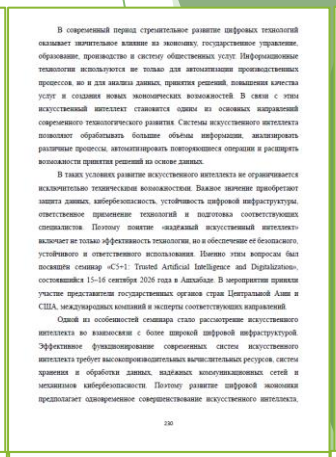
Yklymberdi Ataýew,
“Maliýe menejmenti” taýýarlyk ugry, 2 ýyl talyp

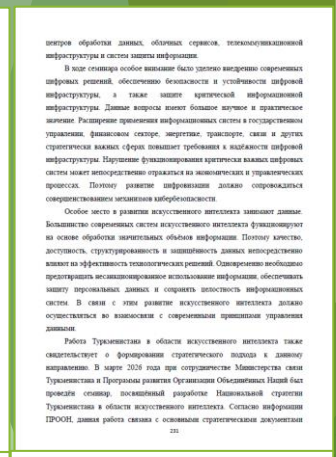

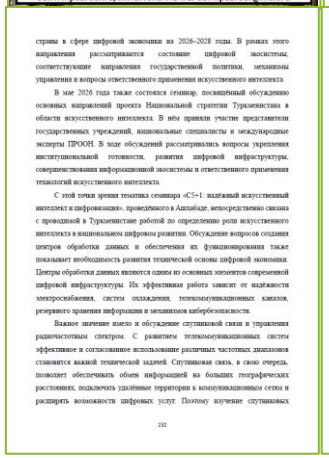
Aýjeren Bäşimowa,
“Maliýe menejmenti” taýýarlyk ugry, 2 ýyl talyp

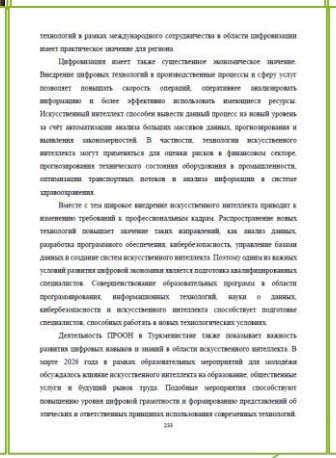

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Влияние налогового аудита на экономическую деятельность и финансовые результаты предприятия. Стр. 626-637

Tuwakmämmet Japarow,
“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň mugallymy

Şatlyk Gurbanow,
“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Значение налоговых льгот в устойчивом развитии аграрного сектора и обеспечении продовольственного изобилия. Стр. 664-675

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Tuwakmämmet Japarow,
“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň mugallymy

Kerwen Çaryýew,
“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Механизм налогового стимулирования развития рынка ценных бумаг. Стр. 676-688

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Tuwakmämmet Japarow,
“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň mugallymy

Rozmyrat Jumageldiýew,
“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Механизмы налогового стимулирования экспортно-ориентированного производства: международный опыт и направления совершенствования. Стр. 689-703

Eneş Rozyýewa,
“Salgytlar we salgyt salmak” mugallymy

Daýanç Nazarlyýew,
“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Механизмы налоговой мотивации бизнеса в африканских странах. Стр. 704-715

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Kerim Kertiýew,
“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň müdiriniň w.ý.ý., uly mugallym

Tuwakmämmet Japarow,
Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň mugallymy

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Kerim Kertiýew,

“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň müdiriniň w.ý.ý., uly mugallym

Налоговая мотивация в практике европейского союза. Стр. 716-726

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Оптимальные пути развития налоговой культуры и сохранения налоговой гармонизации. Стр. 727-737

Aýgül Baýramowa,
“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň mugallymy

Toýjanmyrat Aýmyradow,
“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Основные направления международного сотрудничества в налоговой сфере в условиях глобализации. Стр. 738-750

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Eneş Rozyýewa,
“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň mugallymy

Kowçum Meretgylyjow,
“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Совершенствование налогово-финансовых стимулов в рамках государственно-частного партнерства. Стр. 751-763

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Eneş Rozyýewa,
“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň mugallymy

Gurbangeldi Poşaýew,
“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Совершенствование налоговых льгот в привлечении национальных и иностранных инвестиций в Туркменистане. Стр. 764-775

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Aýgül Baýramowa,
“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň mugallymy

Serdar Bakgalow,
“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Современные механизмы налогового стимулирования в США и Канаде. Стр. 776-788

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Kerim Kertiýew,
Salgytlar we salgyt salmak kafedrasynyň müdiriniň w.ý.ý., uly mugallym, y.y.k.

Muhammetgeldi Serdarow,
“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň uly mugallymy, y.y.k.

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Современные механизмы прогнозирования и планирования налоговых доходов в условиях цифровой экономики.
Стр. 789-800

Aýgül Baýramowa,
“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň mugallymy

Merdan Annamuhammedow,
“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 3) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Трансформация процессов формирования прибыли в неравновесной экономике. Стр. 801-813

Jennet Jumaýewa,
“Ykdysady nazaryýet” kafedrasynyň mugallymy

Maksat Hydyrow,
“Maliýe” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

Söhbet Jepbarow,
“Maliýe” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

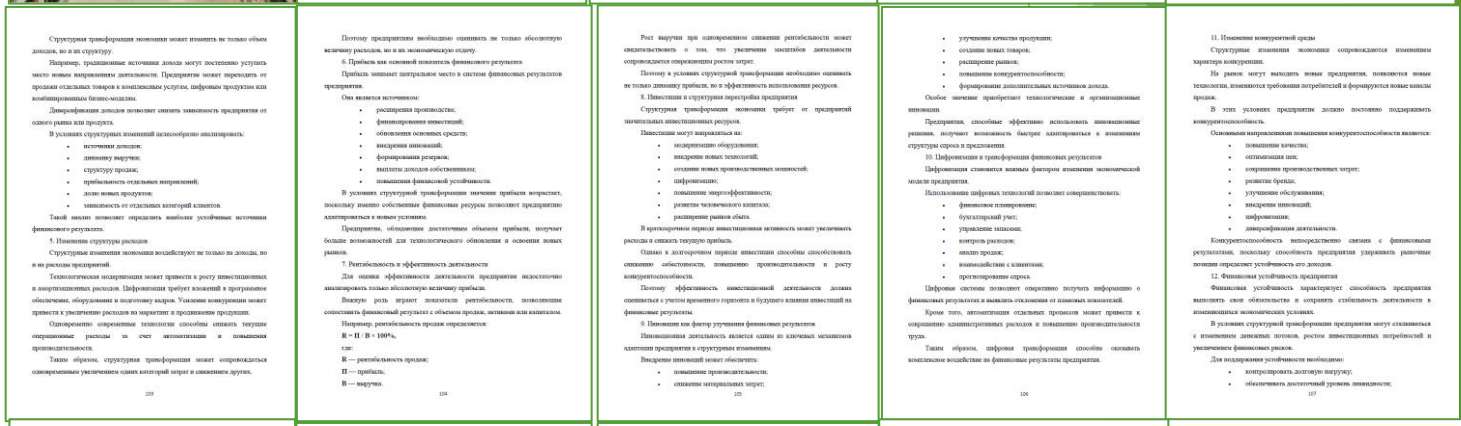
Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 4) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

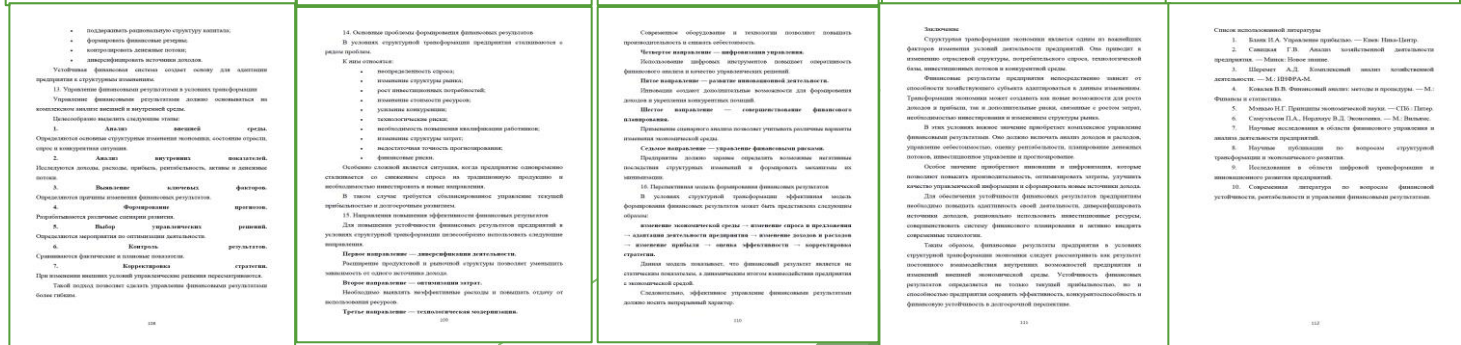
Aýna Annaýewa, “Ykdysady nazaryýet” kafedrasynyň mugallymy

Финансовые результаты предприятия в условиях структурной трансформации экономики. Стр. 99-112

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Организация безналичного денежного обращения. Стр. 113-121

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 4) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Aknur Koçumowa,
“Bank işi” kafedrasynyň uly mugallymy

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Проблемы и перспективы цифровых услуг в повышении эффективности налогового администрирования. Стр. 122-133

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 4) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

Tuwakmämmet Japarow,
“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň mugallymy

Döwran Hojagulyýew,
“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

DAŞARY ÝURT METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Эффективность внедрения искусственного интеллекта и облачных технологий в налоговый менеджмент. Стр. 133-147

Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №78-3 (том 4) (сентябрь, 2026). Дата выхода в свет: 21.09.2026.

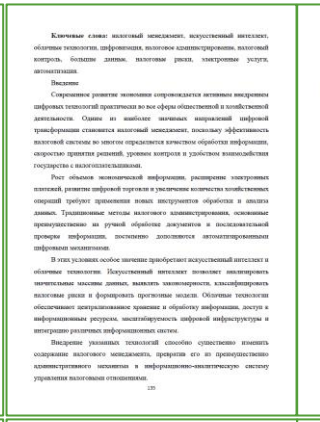
Tuwakmämmet Japarow,
“Salgytlar we salgyt salmak” kafedrasynyň mugallymy

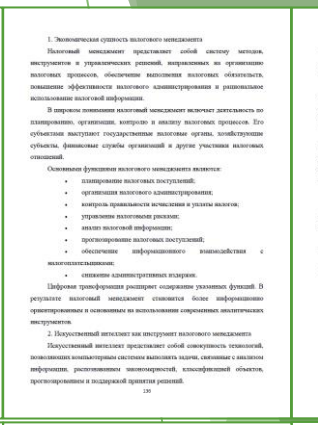

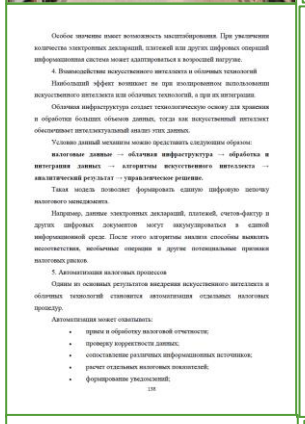
Arslan Kurbanow,
“Salgytlar we salgyt salmak” taýýarlyk ugry, 4 ýyl talyp

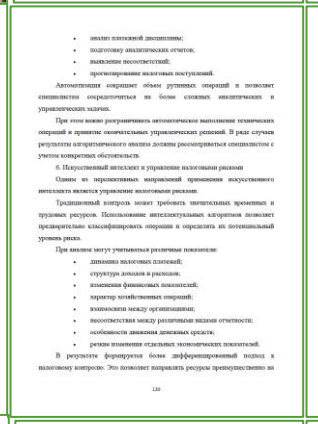

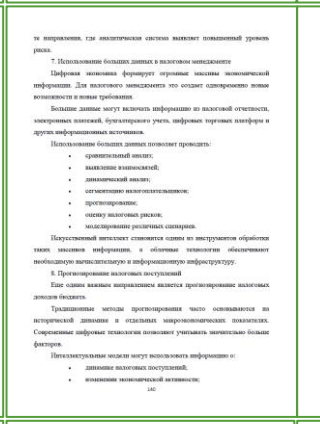

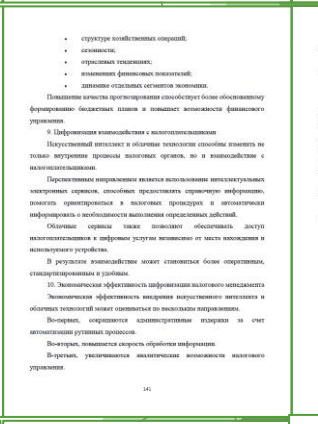

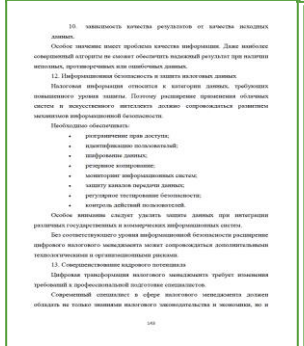

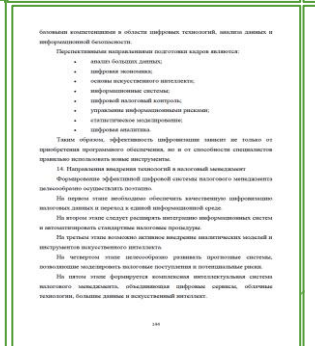

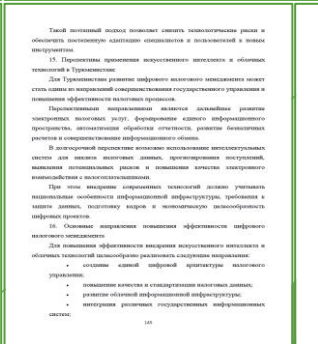

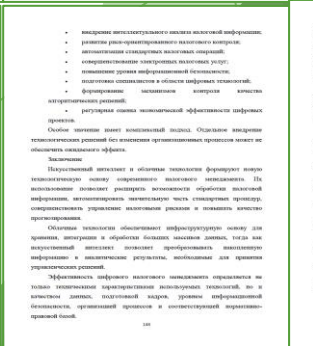

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

№ 38 (6376) 2026-njy ýylyň
19-njy sentýabry, şenbe

Ogulsapdy Araşewa,
“Maglumat tehnologiýalary” kafedrasynyň müdiriniň w.ý.ý., uly mugallym

Halk bähbitli tagallalar

HALK BÄHBITLI TAGALLALAR

Mukaddes Garaşsyzlygymyzyň 35 ýyllygyny dabaralandyrýan «Garaşsyz, baky Bitarap Türkmenistan – bedew batly at-myradyň mekany» ýylynda türkmen halkynyň Milli Lideri Gahryman Arkadagymyzyň, Arkadagly Gahryman Serdarymyzyň taýsyz tagallalary esasynda ýurdumyzda ähli ugurda sazlaşykly ösüşler gazanylýar, halkymyzyň ýaşaýyş şertleri yzygiderli ýokarlandyrylýar, Watanymyzyň şan-şöhraty dünýä dolýar. Şunda ata-babalarymyzyň asylly ýol-ýörelgeleri, müňýyllyklaryň dowamynda kemala getiren ajaýyp gymmatlyklary halkymyzy täze ýeňişlere ruhlandyrýar.

Garaşsyzlyk baýramynyň öňüsyrasynda gözel paýtagtymyzda Türkmenistanyň Halk Maslahatynyň nobatdaky mejlisi geçiriler. Geňeşmek, ähli-halk maslahatyny geçirmek – döwlet, jemgyýet, şahsyýet gatnaşyklarynyň sazlaşygynyň, bitewüliginiň şöhlelenmesidir. Halkyň işjeň gatnaşmagynda geçirilýän ählumumy maslahatlar arkaly ýurduň durmuş-ykdysady ösüşini üpjün etmek wezipesi döwletimiziň demokratik, hukuk gurluşygynyň ýörelgelerinden ugur alýar. Agzybirlikde, köpçüligiň parasadyna we tejribesine daýanylyp kabul edilen çözgüt, ilkinji nobatda, adamyň hukuklaryny, bähbitlerini ilerledýär. Ikinjiden bolsa, halkyň şol çözgütlerden gelip çykýan borçlary babatdaky jogapkärçiligini berkidýär.

Bilşimiz ýaly, ähli ugurlar boýunça sazlaşykly ösüş ýoluna düşen Türkmenistanyň hemişelik Bitaraplyk derejesi BMG-niň Baş Assambleýasynyň degişli Kararnamalary arkaly üç gezek ykrar edildi. Şunda ýurdumyzda geçirilýän syýasy çäreler Watanymyzyň oňyn Bitaraplyk syýasaty bilen utgaşýar. «Türkmenistany 2026-njy ýylda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň we maýa goýum Maksatnamasyna» laýyklykda alnyp barylýan giň gerimli işler mukaddes Garaşsyzlygymyzyň 35 ýyllyk toýuny ýokary derejede dabaralandyrmaga gönükdirilendir. Döwlet derejesinde kabul edilýän kararlar, çözgütler ilatyň ýaşaýyş-durmuş derejesine, abadançylygyna täsirini ýetirýär. Çünki ýurdy ösdürmekde täze özgertmeleri nazarlaýan çözgütler ýurduň raýatlarynda aýdyň geljege bolan ynamy berkidýär.

Ogulsapdy ARAŞEWA,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň uly mugallymy.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Biznes reklama

№ 38 (1448) 2026-njy ýylyň
21-nji sentýabry, duşenbe

Merjen Amanowa,
“Maliýe” kafedrasynyň uly mugallymy

Baffet wezipesinden gitdi

Baffet wezipesinden gitdi

Amerikan telekeçisi, milliarder Uorren Baffet «Berkshire Hathaway» kompaniýasynyň ýolbaşçylar geňeşiniň başlygy wezipesinden gitdi. Şeýle-de bolsa milliarder ýolbaşçylar geňeşiniň düzüminde galar. Onuň ornuna ogly Goward Baffet geçer. Ol 33 ýyldan bäri kompaniýanyň ýolbaşçylar geňeşiniň düzüminde işläp gelýär.

Ýeri gelende bellesek, 96 ýaşly Uorren Baffet dünýäniň iň baý adamlarynyň sanawynda onunjy orny eýeleýär. Häzirki wagtda onuň baýlygy 145 milliard amerikan dollaryna deňdir. Ol öz baýlygynyň 99 göterimini haýyr-sahawata gönükdirjekdigi barada aýdýar. Şu wagta çenli milliarder 72 milliard amerikan dollaryny haýyr-sahawata berdi.

Internet maglumatlary esasynda taýýarlan:
Merjen AMANOWA,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň mugallymy.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

Biznes reklama

№ 38 (1448) 2026-njy ýylyň
21-nji sentýabry, duşenbe

Kakamyrat Agaýew,
“Maliýe gözegçiligi” taýýarlyk ugry, 1 ýyl talyp

«Arkadag» topary toparçalaýyn tapgyra ýeňiş bilen girişdi

«Arkadag» topary toparçalaýyn tapgyra ýeňiş bilen girişdi

15-nji sentýabrda ýurdumyzyň çempiony «Arkadag» futbol topary AFK-nyň «Çempionlar ligasy 2» ýaryşynyň toparçalaýyn tapgyryndaky ilkinji oýnuny geçirdi. Arkadag şäherinde geçirilen çekeleşikli oýunda ildeşlerimiz Bahreýniň çempiony «Al-Muharrak» kluby bilen duşuşdy. Çekeleşikli geçen duşuşyk 1:0 hasabynda türkmen toparynyň peýdasyna tamamlandy. «Arkadag» toparyna ýeňiş getiren gol 52-nji minutda goragçy Mekan Saparow tarapyndan derwezä gönükdirildi.

Şol gün geçirilen toparçanyň beýleki oýnunda Birleşen Arap Emirlikleriniň «Al-Jazira» topary Eýranyň «Gol Gohar» klubuna garşy meýdança çykdy. Oýunda hasap açylmady. Şeýlelikde, «Arkadag» topary birinji tapgyrdan soňra «B» toparçasynda 3 utuk bilen birinji ýerde barýar.

Türkmen toparynyň yklym ýaryşyndaky indiki oýny 14-nji oktýabrda bolar. Şol gün ildeşlerimiz myhmançylykda BAE-niň «Al-Jazira» klubuna garşy meýdança çykarlar. «Al-Muharrak» bolsa Bahreýnde Eýranyň «Gol-Goharyny» kabul eder.

Internet maglumatlary esasynda taýýarlan:
Kakamyrat AGAÝEW,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň talyby.

METBUGATDAKY ÇYKYŞLAR

1 million kron köp pul berler

Biznes reklama

№ 38 (1448) 2026-njy ýylyň
21-nji sentýabry, duşenbe

Bägül Goçyýewa,
“Halkara maliýe” taýýarlyk ugry, 1 ýyl talyp

1 million kron köp pul berler

Nobel gaznasy 2026-njy ýylda pul baýragynyň möçberini 1 million kron (takmynan, 101 müň amerikan dollary) möçberinde köpeltdi. Indi baýragy gazanan adam 12 million kron (takmynan, 1,2 million amerikan dollary) sylag puluny alar. Bu karar baýragyň gowşurylyp başlanyna 125 ýyl bolmagy mynasybetli kabul edildi. Baýrak 5 — 12-nji oktýabr aralygynda gowşurylar.

Nobel baýragy şwed alymy Alfred Nobeliň wesýetine görä döredildi. Ol 1901-nji

ýyldan bäri 5 ugur, ýagny fizika, himiýa, lukmançylyk, edebiýat we parahatçylygy pugtalandyrmak boýunça berilýär.

Internet maglumatlary esasynda taýýarlan:
Bägül GOÇYÝEWA,
Türkmen döwlet maliýe institutynyň talyby.

TELEÝAÝLYMLARDAKY ÇYKYŞLAR

21.09.2026ý.

Gözel Mätiýewa

“Ýaşlyk” teleýaýlymy

“Garaşsyzlyk Bagtymyz” atly döredijilik duşuşygy

TELEÝAÝLYMLARDAKY ÇYKYŞLAR

23.09.2026ý.

Gültäç Annamämmedowa

“Ýaşlyk” teleýaýlymy

Garaşsyzlygymyzyň şanly 35 ýyllygy mynasybetli gutlag

TELEÝAÝLYMLARDAKY ÇYKYŞLAR

23.09.2026ý.

Hajybaý Annaýew

“Ýaşlyk” teleýaýlymy

Garaşsyzlygymyzyň şanly 35 ýyllygy mynasybetli gutlag

TELEÝAÝLYMLARDAKY ÇYKYŞLAR

23.09.2026ý.

Ymam Nazarow

“Ýaşlyk” teleýaýlymy

Garaşsyzlygymyzyň şanly 35 ýyllygy mynasybetli gutlag

TELEÝAÝLYMLARDAKY ÇYKYŞLAR

23.09.2026ý.

Annadursun Ýegenowa

“Ýaşlyk” teleýaýlymy

Garaşsyzlygymyzyň şanly 35 ýyllygy mynasybetli gutlag

RADIOÝAÝLYMLARDAKY ÇYKYŞLAR

20.09.2026 ý.
Aknabat Möwlamowa
“Watan” radioýaýlymy
“Watan habarlary” gepleşigi
Garaşsyzlyk ýyllarynda ýetilen sepgitler we Türkmenistanyň Halk Maslahaty barada

25.09.2026 ý.
Şirin Öwezberdiýewa
“Watan” radioýaýlymy
“Watan habarlary” gepleşigi
Ýol hereketiniň howpsuzlygy barada

ÜNS BERENIŇIZ ÜÇIN SAG BOLUŇ!